

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Neuhebräisch-Deutsches Wörterbuch

Schulbaum, Moses

Lemberg, 1880

Verzeichnis der Namen und Orte

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-4943

אוצר השמות

כולל

כל שמות-עצם פרטיים לאנשים ולמקומות

הנמצאים במקרא ובתלמוד ובספרות העברית בכלל

וביאורם על פי החקירות החדשות

ונספח לו ביאור ראשי תיבות הבאים בתלמוד ובספרי המחברים.

ובאחרית כל אלה יבא ספר

אור חדש

כולל ביאורים במקרא בדרך חפשי

עם מאמר

אל תקרא

לבו

לפ"ק

תרמ"א

בשנת

Ozar Haschemoth.

Verlag von Michael Wolf.

Lemberg.

Druck v. Anna Waydowicz (vorm. Poremba).

1881.

המנ
ידע
לשח
וכת
תחנ
לכנ
לשח
זאת
ולא

ההנ
המנ
ל ה
וכ
פי
ויחנ

הקדמה

ידוע ומפורסם ואך לנותר הוא להעיר זיחוד על הכרחיות ידיעת השמות להצננת המלות והעניינים בלשון; כי זהיות השמות נושאי המאמרים, איך אפשר הצנת הנשוא בלתי ידיעת הנושא? גם זה צרור הוא, שאין הצדל צנחיה הזאת בין שמות עלמים כלליים לשמות עלמים פרטיים. ע"כ ידיעת האנשים נושאי הספורים היא הכרחית לידיעת העקרה; וכמו כן ידיעת הנקומות, להיות "האכה" אחד ומעשרה המאמרות שנונו חכמים בלשון. ע"כ ומצרי ספרי-מלים בכל לשון שמו את לבם גם לשמות העלמים הפרטיים. וכאשר שנונו אל לבנו להבדיל ולהאדיר ספר אוצר השרשים, היתה ומשצחנו הראשונה זיחור השמות, אשר יקרא ונקומו צאור השרשים לבן-זאב ז"ל; והחכם לעטערים ז"ל, אשר הצטיה לעשות זאת בהולאה החדשה שלו, לא שנור הצטחתו בשלמות, כי נעט אשר הציח, והרצה הציח ולא זיאר והרצה כתז ולא דקדק, כמו ששם את הצנתח לבן המן בן הנדתח!

אונם זהיות אור השרשים הזה כולל ג"כ לשון התלמוד והמצריים, ע"כ היה ומ ההכרח לשום לב צצאור השמות גם אל שמות אנשים ונקומות הצאים בתלמוד ובספרי המצריים. וזאת אשר עשינו בספר הזה, אשר צו אספנו שמות כל האנשים אשר שם ויד להם בספרות עד סוף המאה הי"ח, עם צאור מהותם ופעולתם ונקום מושבם ומן חייהם, וכל שמות הנקומות הצאים בכל הספרות, לא כעדר אחד, הכל שאוב ונקור כאנק ועל פי החקירות החדשות אשר יום ליום יציע. וקוינו כי חכמי לב הישרים בלכותם ירנו עולנו ומוכנו יגיענו ויהי כועס ה' על מועשה ידינו.

לצוב כ"ז לירח תמוז תרמ"א לפ"ק.

המוציא לאור.

THE ...

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

...

אוֹצֵר הַשֵּׁרִישִׁים

חלק חמישי

אב

.1

.2

אב

אב

.1

.2

אב

ר

עב

אב

אב

אב

אב

נח

אב

.1

.2

נח

אב

אבא אריכא הנקי רבי, תלמידו של רבי, ר"י בסורא.

1. אבא שאול, ת"ח בדורו של ר' מרסון.
2. אבא שאול, ת"ח בדורו של ר' עקיבא.
אבא שאול בן במנית, ת"ח בדורו של רבן גמליאל.

אביאסף (* (סמות ו' כ"ד) בן קרח.

1. אביגיל (ס"א כ"ה כ"ג) אשת נבל הכרמלי ואח"כ אשת דוד המלך.
2. אביגיל (דס"א ז' י"ו) אחות דוד המלך.
אבנתא (אסמך א' י') אחד משבעת הסריסים אשר למלך אחשוורוש.

ר' אבהו בקמרי, תלמיד ר' יוחנן, חכם בחכמת יוגית ועשיר גדול שהנהיג עצמו ברבנות יתרה.

אביהוא (סמות ו' כ"ג) אחד מכני אהרן.
אבישל (ס"ג ג' ד') אשת דוד המלך.
אבטליון ראה שמעיה ואבטליון.

אביו, בן אחיו של רבה ותלמידו, ר"י בפומבדיתא אחר רב יוסף; ונק' ג"כ נחמני.

אבִיָה (דס"א ג' י') או אבִיָם (נ"א י"ד ל"א) בן רחבעם מלך יהודה.

1. אבִיָה (דס"א כ"ד י') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד.

2. אבִיָה (כחנ"י י"ג ד') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.

אבִיתָר (ס"א כ"ג כ') בן אחימלך הכהן בימי דוד.

אָבֵל ראה אבל כרמים ואכל של צפורי.
אבל בית מעכה (נ"א ט"ו כ') עיר בנחלת נפתלי, ונק' ג"כ אבל מים

(דס"ג י"ו ד') וכן תר' השבעים ותר' הסורי שם.
אבל כרמים (סופ' י"א ל"ג) ובתלמוד (פסקים כ"ג) אָבֵל סתם,

עיר בבני עמון.

אבל מחולה (סופ' ז' כ"ג ונ"א ד' י"ג) עיר בנחלת אפרים.

אבל מים ראה אבל בית מעכה.

אבל ערב (פסקים ע"ג) או אבל של צפורי (עירובין פ"ז) מקום אצל צפורי (ראה ערב 1.) ובמשנה (סס) נק' אָבֵל סתם.

אבל השטים ראה שטים.

אובלים (חולין כ"ה) או אובלין (עירובין י"א) עיר בא"י; ולא נודע עתה מקומה.

אבלונים (ז"ר ל"ג) מקום מעינות חמים; ולא נודע עתה איהו.

1. אבימלך (זרע' כ' ז') כנוי למלך פלשתים.

2. אבימלך (סופ' ח' ל"א) אחד משופטי ישראל לפני מלך מלך.

אבן רשד, Averros, פילוסוף ערבי בדורו של רמב"ם, חיבר פי' על ספרי אריסטו.

אבנר (ס"א י"ד כ"א) שר צבא לשאול המלך.

* נקודת הסמות על סדר א"צ לא הוסס לזקק ללותיות סכר א"ס (המורגנסיס נמצא) ולא ללותיות סכר"י הנחיס, חוץ נסמות ב"ת, ג"י, ע"י, ק"י, סוף סה"ד נחס נחס על סרז (ב"ת, ג"י, ע"י, ק"י) היא כידוע כנראה.

אָבִין (יהושע י"ט כ') עיר בנחלת יששכר.
אבצן (סופ' י"ג ח') אחד משופטי ישראל
לפני מלך מלך.

אבירם (צמד' י"ו ח') מבני ראובן אשר
הצו על משה בעדת קרח.

אברם הוא אברהם בן תרח מאור כשדים
(צארכס נהרים), אשר

יצא משם במצות ה' עליו בשנת חמשה
חמשים שנה (* לימי חייו ויבא לגור
בארץ כנען לעבוד את אל עליו בורא שמים
וארץ.

ר' אברהם אבן עזרא חכם גדול מפואר
בטולטילה מהנדס

ואצטרולוג מרקק ומשורר (צנאס ס"ג)
חיבר ספרים רבים ופיוטים (לספרדיים).

1. ר' אברהם בן דוד (ראצ"ד) מטולטילה
(צנאס ס"ג) חיבר

ס' הקבלה.

2. ר' אברהם בן דוד (ראצ"ד) מעיר
Posquieres בצרפת

בעל ההשגות (נדורו של רמב"ם).

ר' אברהם זכות בעל ס' יוחסין בפורטוגאל
(צתחלת הנאס ס"ו).

איברופא, Europa.

אבישג השונמית (נ"א ח' ג') אשה סוכנת
לדוד המלך.

אבישי (ס"א כ"ו ו') בן אחותו של דוד
המלך וראש השלשים אשר לו.

אבשלום (ס"ג ג' ג') בן דוד.

אבות (צמד' כ"א י') מקום חגיגה במסעי
ב"י במדבר ערב.

אנג (ס"א ט"ו ח') מלך עמלק בימי שאול
המלך.

אנלים (ישע' ט"ו ח') עיר במואב.

אגניא דקד"ש ראה אלון בצעננים.

אגור בן יקה (נשלי ל' ח') חכם אחד,

(* לא ומסופ: בלידת ישמעאל היה אברהם בן פ"ו שנים, ולפי זה היה צנרית בן
הצנרים, שבו נתגשר על הזרע, בן פ"ה, וכן איתא בצ"ר ע"ו, וצנרית בן הצנרים נאמר
לו: כי גר יהיה זרעך וכו' ארבע נאות שנה, ועל כרחק שחשבון ארבע נאות
ושלשים שנה (צנרות י"ג ע"א) של גרות ישראל, שהתחיל צלי ספק נגרות אבי השפחה
הוא אברהם, התחיל שלשים שנה לפני נעמד בן הצנרים, נמלא שכסיהא אברהם צנעמד בן
הצנרים בן פ"ה היה ציליאתו נאחץ עולדתו בן כ"ה. והנה צסדר הדורות כתוב ציליאת אברהם
ונחרן היתה צננת כ"ה לימי חייו, כי צעלי המדרש קצבו צ' ליאות, ראה ס"ע. אזל יהיה
איך טיהיה אם ילא אברהם צננת כ"ה נאור כסדים או נחרן, הדוחנו צזה, שצלבד טע"ז
נכוויים היטצ חצונות ארצע נאות שנה וארצע נאות ושלשים שנה, טע"ז עולה יפ"ג חס חשבון
שני אלפי שנה. לא ומסופ ותנאל צננת כ"ה לחיי אברהם היא שנת אחת לאלף השלישי
ליצירה, ואז, ר"ל ציליאת אברהם נאחץ עולדתו (מקום עגורת האלילים) וְהָקְרָתוּ אֶת אֵל
עליון, התקילו שני אלפי שנה. והנה טס בן נח נולד צננת חמש נאות שנה לחיי
נח (כי הוא היה הצכור כנ"ט אחי יפת הגדול והוא ראשין תמיד צסדר טס ומס ויפת;
ואלו היה צעבור חטיבותו של טס היה ל"ל תמיד חס צאחרונה צעבור גריעותו, ונקרא נאל
הוא: ויהי נח בן חמש נאות שנה ויולד נח את טס וכו') והוליד צננת נאה לימי חייו כנ"ט
וטס בן נאה שנה ויולד את ארפכסד. ונה שכתוב אלל הולדת טס "שנתיים אחר המצול" אין
זה כ"א ללמדנו, שאף עלידת ארפכסד בן טס היה צננת ח"ר לחיי נח והמצול היה ג"כ צננת
ח"ר לחיי נח, ככ"ז לא היו שני טס (ההולדה והמצול) צננת אחת לשנות העולם ולא יוע טס את חשתו
עד אחר ראש השנה השנית. והנה גם שני אלפי שנה, ר"ל נהכרת אברהם את ה' אלהי
העצרים עד חורבן בית שני, ג"כ עוליס יפה, כי נצננת כ"ה לחיי אברהם עד יצירת מצרים
הוא ח"ל שנה, ונאל עד צנין שלמה ח"פ שנה ונאל עד חורבן הבית ח"כ עד ח"ל (ראה
נאור עינים פרק ל"ה) ונאל ועד צנין בית שני ע' ונאל עד חורבנו (לפי דעת יודיה
האלכסנדרי ויוסיפון וסופרי הנוצרים, וכמו שהחליעו כותבי דברי הימים הקדשים, ראה נאור
עינים פרק ל"ו) ח"ר שנה צקירוב.

שיש ממנו מאמר בסוף ס' משלי.
אגריפס בן בנו של הורדוס המלך, מלך
חסד.

אגריפס השני, בנו של אגריפס הראשון,
מלך אהריו.

רב אדא בר אבהה, אמורא בדור אבוי
ורבא.

רב אדא, חכם אחד במאה השמינית, אשר
תיקן סדר-עבור חדש (תקופת
73 אדא).

אדבאל (צרא' כ"ה י"ג) בן ישמעאל.

אדום (צרא' כ"ה ל' ול"ג ד') בנוי לעשו
בן יצחק, ושם לאומה שיצאה ממנו

ולארץ שעיר אשר ישב בה; ובימי יוחנן
הדיקנס קבלו האדומיים דת היהודים והיו
עמם לעם אחד. ושם אדום בדרוז"ל הוא
ג"כ בנוי למלכות רומי ולנוצרים בכלל.

1. אדם (צרא' ד' כ"ה) שם לאדם הראשון.

2. אדם העיר אשר מצד צרתן (יסוסע ג')

י"ו) עיר אצל צרתן על שפת

הירדן; וזה לדעתי פי' כאדם עברו ברית
(יסוסע ו' ז') וחיתה עיר מפורסמת לגנאי

כסדום וכעמורה. ואולי הוא אדם הוא:
אדמה (צרא' י"ד ז') אחת מן הערים אשר

הפך ה' בעוונן.

אדמה (יסוסע י"ט ל"ו) עיר בנחלת נפתלי.

אדמי (יסוסע י"ט ל"ג) עיר בנחלת נפתלי,
ובתלמוד (ירוס' מגלה פ"א) נקרא דמי;

וישוער שהוא המקום הנק' היום Dameh.
אדמון, אחד מדייני גזרות (ראם אולר הנלים

טרט דון).

אדמתא (אסמ' א' י"ד) אחד משבעה רואי
פני המלך אחשורוש.

אדני-בזק (סופ' א' ה') מלך עיר בזק.

אדני-צדק (יסוסע י' א') מלך ירושלים
בימי יהושע.

אדניה או אדניהו (נ"א א' ח') בן דוד.

אדר (יסוסע ט"ו ג') עיר בנחלת יהודה.

אדורים (דס"ג י"א ט') עיר בארץ יהודה.

אדריינוס קיסר, Hadrianus, קיסר רומי
אשר הציר לישראל
במלחמת ביתר.

אדרעי (יסוסע י"ג ל"ח) עיר בארץ הבשן,
ובתלמוד (ירוס' טזיעית פ"ו) נק' ג"כ

דריי, ועוד היום נמצא שם כפר ששמו Draa.
אידית (קדושין ז"ג) Edessa, עיר בארם

נהרים.

אד"ו (אלטונא הנזכרג וואנדסנעק) ג' קהלות
שחברו להם יחדו באשכנז.

איהי דקירא (צרכות כ"ט) עיר בבבל, ואצל
סופרי העמים נק' Jdikara

או Diakara.

אהד (צרא' נ"ו י') בן שמעון בן יעקב.

אהוד (סופ' ג' ט"ו) אחד מן השופטים
בישראל לפני מלך מלך.

אהוא (עז' ח' ט"ו וכ"א) שם מקום בבבל,
ונק' הנהר על שמו.

אהליאב בן אחיסמך (שמות ל"א ו') חרש
והוישב במלאכת

המשכן.

אהליבמה (צרא' ל"ו ז') אשת עשו.

אהרן הכהן בן עמרם.

אהרן בן יוסף הקראי בקונשטנטינא, חכם
ומשורר (צנאס סי"ג).

אהרן בן אליהו הקראי בקונשטנטינא,
חכם גדול (צנאס הי"ד)

חיבר ס' עץ חיים (ע"ד ס' הנורה להרנצ"ס)
וס' המצות וכתר תורה.

אוי (צננ' ל"א ח') אחד מחמשת מלכי מדין
בימי משה.

אניל מרדך מלך בבל (נ"ג כ"ה כ"ז) בן
נבוכדנצר.

און (ימ' ל' י"ז) ראה און.

אוסוס (ירוס' מגלה פ"א) Ephesus, עיר
באסיה הקטנה על שפת הים.

אויבל (נ"א י"ו ל"א) אשת אחאב.

אוזל (צרא' י' כ"ז) שם עם ומדינה בנגב
ערב.

ע יד
צרפת
ונאל
י"ו)
סוכנת
דוד
לו.
במסעי
שאלו
חד
ת צין
כאמר
חוט
ספחה
ד צין
צרכס
יהיה
עבי"ז
חסרון
שלישי
ת אל
לפי
יפת;
ונלא
כמ"ס
אין
צננת
אשתו
אלהי
צרכס
(ראם
דייה
מאור

אזמיר, Smyrna, עיר באסיה הקטנה, וכן יקראו לה הטורקיים Ismir.
 און שארה (דס"א ז' כ"ד) עיר בנחלת אפרים.
 אזנות תבור (יסוסע י"ט ל"ד) עיר בנחלת נפתלי.
 אחי (נל"א מ"ו כ"א) אחד מבני בנימין, וברד"א (ז' י"ג) אחר, ושם (ס' א') אחר ח ושם (ס' ד') אהוה.
 רב אחא מבי חתים הראשון מרבנן סבוראי. רב אחא בר גהילאי, אחד מרבנן סבוראי. רב אחאי גאון (נעל הסאלמות) רבו של רב נטרונאי גאון.
 אחאב (מ"א י"ו כ"ח) מלך ישראל. אחז (מ"ג ט"ו ל"ח) מלך יהודה.
 1. אחזיה (מ"ג א' ז') או אחזיהו (מ"א כ"ג י') מלך ישראל.
 2. אחזיה (מ"ג ט' כ"ג) או אחזיהו (סס"ח ד) מלך יהודה.
 אַחֲזִית (נל"א כ"ו כ"ו) גַע אבימלך מלך פלשתים.
 אַחֲזִיָּה הַשִּׁילֹנִי (מ"א י"א כ"ט) נביא בימי שלמה וירבעם.
 אחלב (סופ' א' ל"א) עיר בנחלת אשר. אחימלך (ס"א כ"א ז') כהן בימי שאול המלך. אחימן (ננוד' א' י"ג כ"ג) אחד מילידי הענק בחברון.
 אחימעץ (ס"ג ט"ו ל"ו ודס"א ה' ל"ד) כהן גדול אחר צדוק אביו.
 אחמתא (עז' ו' ז') לד"ק הוא Echatana, מטופולין של מדי, ובתלמוד (קדושין ע"ג) נק' חמדן.
 אחינעם (ס"א כ"ה מ"ג) אשת דוד המלך. אחיעזר (ננוד' א' י"ג) נשיא למטה דן. אחירם (ננוד' כ"ו ל"ח) בן בנימין, וברד"א (ס' ה') חורם.
 אחירע (ננוד' א' ט"ו) נשיא לפני נפתלי.
 1. אחשורוש (עזרא ד' ו') בן כרש מלך פרס ומדי, הוא Kambyes.
 2. אחשורוש (אסתר א' א') Xerxes, ולפי

הַתְּחוּבוֹת אֲשֶׁר בַּחֲרוּבוֹת פְּעֻרוּעַפְּאִלִים, Khschearscha או Khschersche, מלך בפרס (ויסודו עד כוס) אחר דריוש הפרסי משנת 486 עד 464 לפני חה"נ, והוא אשר לקח את אסתר וימליכה תחת ושתי, ואח"כ אשר נהרג ע"י שומר הסף מלך תחתיו בנו Artaxerxes Longimanus (ארתקסססאס ארך-סיד).
 אַחֲזִיתָּפֶּל (ס"ג ט"ו י"ג) יועץ דוד המלך. איטליא או איטליא של יון (נגלס ו') Italien.
 אמריבורים (ירוש' סנה פ"א) Tripolis, עיר בסוריא, והיום נקראת Trablos.
 איוב (איוב א' א') איש מארץ עוף. אֵילָוִן (יסוסע י"ט מ"ג) עיר בנחלת דן; ונמצא עיר אחרת בשם זה בנחלת זבולן (סופ' י"ג ז"ג).
 אֵפֶד (נל"א י' י') עיר בבבל; ובתרי הסורי אכר ברי"ש ושם עיר נציבין לפנים Achar, וכן תרי ירושלמי כאן נציבין.
 אכזיב (יסוסע ט"ו מ"ד) עיר בנחלת יהודה ונק' ג"כ כזיב (נל"א ל"ח ה'); ויש עיר בשם זה גם בנחלת אשר (יסוסע י"ט כ"ט) Ekdippa, וישוער שהוא המקום הנק' היום Zib מצפון לעכו.
 אכיא (ירוש' נגלס פ"א וכן ת"י על כתיס) Achaja, מדינה בפלגאפאננעס.
 אכרמניא (מדרש חסלים י"ט) ישוער שהוא מדינת Akarnania בארץ יון.
 אכיש (ס"א כ"א י"א) מלך גת.
 אכישף (יסוסע י"ט כ"ה) עיר בנחלת אשר. איליבטרוס (סמנוכאס י"א ט') Fleu-theros, שם נהר בארץ סוריא המפסיק בין סוריא לצור.
 אלה (מ"א י"ו ו') מלך ישראל.
 1. אליאב (ננוד' א' ט') נשיא לבני זבולן.
 2. אליאב (ס"א י"ו ו') בן ישי.
 אלידד (ננוד' ל"ד כ"א) נשיא למטה בנימין לנחל את הארץ.

אלדר (צנוד' י"ח כ"ו) נביא בימי משה.
אלדעה (צנוד' כ"ה ד') אחד מבני מדין.
אליהוא (איוצ' ל"ג ו') בן ברכאל הבווי,
בע איוב.

אלחנן (ס"ג כ"א י"ט וכ"ג כ"ד) אחד משלשת
הגבורים אשר לדוד.

אולי (דני' ק' ז') נהר במדינת עילם, Euläus.
אליה הנביא (נללכ' ג' כ"ג) או אליהו
הנביא (נ"א י"ח ל"ו).

אליהו בישויו הקראי (צנאס' ס"ו) חיבר
ס' אדרת אליהו על המצות.

ר' אליהו דיל מדיגו מקנדיאה מורה
הפילו סופיא

בפאדובה (צנאס' ס"ו) חיבר ס' מצרף
לחכמה ובחינת הדת.

ר' אליה מזרחי בקונשטנטינא (צנאס' ס"ו).

ר' אליה בחור בעל חתשבי מעיר ניישמאדט
בפראנקען (צנאס' ס"ו).

חיבר ספרים רבים.

ר' אליה די ווידאש בעל ראשית חכמה
(צנאס' ס"ו).

ר' אליה מווילנא. כוכב-נוגה בשמי החכמה
התלמודית, חיבר ספרים
שונים (נת' צנאס' 1797).

אליחבא השעלבני (ס"ג כ"ג ל"ג) מגבורי
דוד.

אליסף בן דעואר (צנוד' א' י"ח) נשיא
לבני גר.

אדיסף בן לאל (צנוד' ג' כ"ד) נשיא בית
אב לגרשני.

אליזעני (דס"א ד' ל"ו) מבני שמעון.

אליזעני בן הקף, כהן גדול בימי אגריפס
הראשון.

1. אליקים (מ"ג י"ח י"ח) ממנה על בית
המלך חזקיהו.

2. אליקים (מ"ג כ"ג ל"ד) הוא יהויקים מלך
יהודה.

3. אליקים (כמנ' י"ג מ"ח) מהכהנים בימי
עזרא. ראה ג"כ אלקימס.

1. אלישיב (דס"א כ"ד י"ג) אחד מכ"ד
ראשי משמרות הכהנים בימי דוד.

2. אלישיב (כמנ' י"ג י"ג) כהן גדול בבית
שני אחר יויקים אביו.

אלכסנדר מלך מוקדון או אלכסנדרוס
מוקדון, אלעק-

סאנדער דער גראסע, אשר מלך בשנת 336
לפני חה"ג תחת Philipp אביו על מדינת

Macedonien ואח"כ על יון וכבש את פרס
והורו ואס'אה הקטנה וסוריא עם צור וארץ

ישראל ומצרים וימת בשנת 323 (לפני חס"ה)
אחרי מלכו שנים עשר שנה ושמונה חדשים.

אלכסנדר ינאי החשמונאי, בן יוחנן
הורקנוס; ונק' ג"כ ינאי

המלך, והוא רדף את הפרושים והרג בהם
הרג רב.

אלכסנדר בן אריסטובול השני, החשמונאי.
אלכסנדרא, אשת אלכסנדר ינאי שמרבה

אחריו.

אלכסנדריא של מצרים, Alexandrien,
עיר במצרים

אשר בנה אלכסנדר מלך מוקדון על שפת
הים התיכון; ונק' ג"כ אסכנדריאה (פתיחה

למו"כ) וכן יקראו לה יושבי המקום, שחושבין
הברת "אל" לאל-הידיעה בל' ערבי, שדרכו

להישמש בשמות עצם פרטיים.

אולם (ירוש' סנהד' פ"י) או אולם רבתא
(טס טזיעית פ"ו ותוספתא טס פ"ג)

אולי הוא כפר Alma בגליל העליון, או
עיר Alemon (קסנונאס' א' ה' כ"ה) בארץ

הגלעד.

אילים (טמות י"ו א') מקום חנייה לבני
ישראל בצאתם מסצרים, אצל מדבר

סין, ולפי עדות הנוסע Schaw נמצאו עוד
היום מצפון למדבר סין תשע עינות מים

וכשני אלפים תמרים, והערביאים יקראו
למקום ההוא Hammam Musa (נוסע)

נוסע) וקבלה בידם כי תחת התמרים ההם
ישב משה ואנשי ביתו לנוח.

222
223
224

פאליס
Khs
דריוש
חה"ג
תחת
מלך
Artax
המלך.
לס' ו'
Tripo
נקראת
ת' דן
בנחלת
הסווי
לפנים
בין.
ת יהודה
(; ויש
טע י"ט
ום הנק'
כתים)
עם.
שהוא
יין יון.
ת אשר.
Fleu-
בארץ
זבולן.
בנימין

אלמודר (כרל' י' כ"ו) אומה מבני יקטן ,
 וסופרי הערביאים יזכירו בין בני
 יקטן איש אחד ששמו מורד ואומה הנק'
 בשמו במדינת Jemen בארץ ערב.
 אלמלך (יסוסע י"ט כ"ו) עיר בנחלת אשר,
 אלימלך איש נעמי (כוס ח' ג'), המיה
 של רות.
 אילון הזבולני (סופ' י"ג י"ח) אחד השופטים
 בישראל לפני מִיָּהּ מִלְּךָ.
 אילון (יסוסע י"ט ע"ג) עיר בנחלת דן.
 אילון בצעננים (יסוסע י"ט ל"ג וסופ' ד'
 י"ח) עיר בנחלת נפתלי
 אצל עיר קדש, ובתלמוד (ירוש' ונגלה פ"ח)
 נקרא אנגיא דקדש.
 אלם (ירוש' ונגלה פ"ח וז"ל ל"ז) Elis,
 מדינה בפעלאפאננעם.
 אלסר (כרל' י"ד ח') Chalasar, עיר בבבל
 והוא חלוון (קדושין כ"ג) וכן בל'
 ערבי Holwan.
 אלעאי תלמיד ר' אליעזר בן הורקנוס,
 אביו ר' יהודא בן אלעאי.
 אלעזר (סמות ו' כ"ג) בן אהרן הכהן.
 אלעזר (אחי סנעון סלדיק סלסון) כהן
 גדול (אחריו) בזמן ב"ש (זיני תלמי
 פילאדעלפוס).
 אלעזר החורני, בןמתתיהו הכהן החשמונאי.
 ר' אלעזר בן ערך, תלמיד ריב"ז.
 ר' אלעזר בן עזרוה, נשיא אחר רבן
 גמליאל.
 ר' אלעזר המודעי, תנא בזמן בר כוכבא.
 ר' אלעזר בן שמוע, תנא מתלמידי ר"ע.
 ר' אלעזר בן ר' שמעון (בן יוסאי), תנא.
 אדעזר בן חנניה הפרייץ, אחד מראשי
 הקנאים לפני
 חורבן ב"ש.
 ר' אדעזר הקליר, ראש וראשון לפייטנים,
 ולא נודע מקומו וגם
 זמנו בבירור, ועכ"פ היה קודם לרב סעדיה
 באון (כאם עמודי העזרים לר' 27).

ר' אלעזר מגרמזא בעל הרוקח (זנאה סי"ז).
 1. אליעזר (כרל' ט"ו ז') עבד אברהם.
 2. אליעזר (סמות י"ח ד') בן משה רבינו.
 ר' אליעזר בן הורקנוס (זעל אמותו של
 כ"ג הסגי), ורבן
 גמליאל נידחו.
 ר' אליעזר הסמא, תלמיד ר"ג ור' יהושע,
 חכם בחשבון ותקופות
 (כר' יסוסע רנז).
 1. ר' אליעזר בן יעקב, תנא בדור שאחר
 החורבן.
 2. ר' אליעזר בן יעקב, מתלמידי ר"ע.
 ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, מתלמידי
 ר"ע.
 ר' אליעזר הגדול (רש"י פסחים ע"ו ז')
 אביו של ר' טוביה בעל
 פסיקתא זושרתא (זנאה סי"ח).
 ר' אליעזר בן וואל הלוי (כ"ג י"ח) ר"י
 בשפירא ומקומות
 אחרים (זנאה סי"ג) חיבר ס' אבי אסף הנק'
 ראבי"ה.
 אלעלה (זנוד' ל"ג ג') עיר בנחלת ראובן,
 והעיר החרבה נודעה עוד היום בשם
 el-Aal.
 אלק (יסוסע י"ח כ"ח) עיר בנחלת בנימין;
 ומזה לדעתי גם הירי אלק (ספי' ל'
 י') ר"ל החרים בעיר אלק; ולולי דמסתפינא
 הייתי אומ' שגם אלק (ספי"ט ד' ד') הוא
 שם עצם פרטי לעיר הזאת, ונמשך למעלה:
 בנוי לתלפיות אלק, המגן תלוי עליו וכו'.
 אילפא, חכם בדורו של רב אושעיא.
 אליפו (כרל' ל"ו ד') בן עשו.
 אליעזר בן שדיאור (זנוד' ח' ס') נשיא
 לבני ראובן.
 ארקימס (אליקים) כ"ג בבית שני אחר
 מינילאוס, הוא אשר השחית מן
 הכהנים הרשעים אשר היו לפניו והרג הרג
 רב בעם ה' אשר נאמנו עמו.
 ארקנה (ס"ח ח' ח') אביו שמואל הנביא.
 אלקוש (כוס ח' ח') עיר מולדת הנביא

נח
הנד
אל
אל
אל
אל
ועי
1
בא
2
אל
אל
גי
גוב
א
רב
א
א
א
א

נחום בארץ אשור ; וי"א שהוא עיר בארץ הגליל.

אלוש (צנוד' ל"ג י"ג) Elusa, עיר בארם, ובדרו"ל נק' חרוצה (צ"ר מ"ה).

אלישה (צרא' י' ד' ויחז' כ"ז ז') שם עם ומדינה, Hellas, Hellenen.

אלישבע (סנוד' ו' כ"ג) אשת אהרן. אלישמע בן עמיהוד, (צנוד' א' י') נשיא לבני אפרים.

אלישע בן שפט (מ"א י"ט י"ו) נביא בימי יהושפט מלך יהודה.

אלישע בן אבויה (רצו סל' כ' נאלד) אשר נטה לבו לחכמת יוגית ועי"ו היה לשמצה בין התלמודיים.

1. אילת (רצ' ז' ח') או אילות (מ"ג י"ו ו') עיר ונמל על שפת ים סוף בארץ ערב.

2. אילת (ונעטר סני פ"ה) עיר [מהלך יום אחד] מנגב לירושלים.

אלתולד (יסוסע ט"ו ל') עיר בנחלת שמעון. אלתקא (יסוסע כ"א כ"ג) או אלתקה (סס י"ט מ"ד) עיר בנחלת דן.

אלתקון (יסוסע ט"ו כ"ט) עיר בנחלת יהודה. אלותרפוליס (צ"ר מ"ג : ואת סמורי אליות רפוליס, לפי

ג"י הערוך), Eleutheropolis, הוא בית גברין, ראה זה.

אימא שלום, אחותו של ר"ג השני. רב אמי, מבית דינו של ר' יהודא נשיאה (ססני).

אמאום (מכות י"ג) Εμμ.αούς (חמות) עיר ביהודה בין אַגְלוֹן (סל דן) ועקרון, והיו שם מעינות חמים ; ונק' ג"ב יומסית (סנת קמ"ז).

אָמֶם (יסוסע ט"ו כ"ו) עיר בנחלת יהודה. אמימר, הבירו של רב אשי, הָיָן בנהרדעא.

אמון (מ"ג כ"א י"ח) מלך ישראל. אמון (ירנ' מ"ו כ"ה) Ammon, אליל מצרי ; והוא ג"כ שם מקום בא"י על

גבול צור (ירוש' דנאי פ"ג). 1. אַמְנָה (סס"ס ד' ח') שם לחלק מהר חרמון, ובתל' נק' אמנוס.

2. אַמְנָה (מ"ג ה' י"ג) נהר בדמשק, וישועי שהוא הנק' היום Baneas.

אמנון (ס"ג ג' ז') בן דוד. ר' אמנון, בעל פיוט ונתנה חוקה (ע"פ עדות ר"י ונויכא צעל אור זרוע).

אמוץ (מ"ג י"ט כ') אבי ישעיהו הנביא. אמציה (מ"ג י"ג כ"ג) או אמציהו (סס י"ד ח') מלך יהודה.

אמר (דס"א כ"ד י"ד) אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד.

אמורי (צרא' י' י"ו) אומה מבני כנען ממזרח וממערב לים המלח.

אמריה (דס"א ה' ל"ג) אחד משלשלת הכהנים הגדולים בזמן דוד המלך או קרוב לו.

אמריה (קס"ו י"ג ז') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.

אמריהו (דס"ג י"ט י"ח) כ"ג בימי יהושפט. אמרפל (צרא' י"ד ט) מלך שנער בימי אברהם.

אָמְתִי (מ"ג י"ד כ"ה) אבי יונה הנביא. און (צרא' מ"א מ"ה) Heliopolis, עיר במצרים.

אונז (עז' ז' ל"ג) עיר בארץ בנימין סמוך ללד, ונמצא עוד היום בצפונה של

לד מקום ששמו Kefr Auneh. אנגלמירא או אנגליא, ענגלאַנד.

אנהרת (יסוסע י"ט י"ט) עיר בנחלת יששכר. אנטיגנוס איש סוכו, אחד הסופרים אחר שמעון הצדיק השני, ובימיו קמה

כת הצדוקים (ראה אולר סנלים הכללי סס לדוקים).

אנטיגנוס בן אריסטובול השני, מלך האחרון מן החשמונאים.

אנטיוכוס הרשע. או אנטיוכוס אפיפניס מלך סוריא [וא"י] צורר היהודים, והוא הנאמר עליו בדניאל : ועמד

על

על

על

על

סי"ז). הם. ב"ב. עו טל ורבן. הושע, יקופות. שאחר. ר"ע. גלמירי. י"ו ז' ה בעל. ר"י. יקומות הנק'. ראובן. ש בשם. בנימין. מסי' ל'. תפינא. הוא. מעלה. וכו'. א. נשיא. אחר. דית מן. דג הרב. הנביא. הנביא.

על כנו נבזה וכו' כי הוא טימא מקדש ה' בירושלים בהעמיד צלם בהיכל, וביטל התמיד שלש שנים ומחצה (נועד מועדים וחלי) עד בוא ישועת ה' ע"י ההשמונאים.

אנטוכיא (עירונין ס"ג) Antiochien, מטרפולין של סוריא בזמן הסיליקיים, אשר בנה אנטיוכוס [סיליקוס ניקאטאר] (נדרט תהלים ט') ועתה היא חרבה. אנטונינוס אוהבו של רבי, אחר מן הקיסרים שהיו אחר Antoninus Pius שנקראו על שמו אנטונינוס; וי"א שהכוונה על קיסר Antoninus Marcus Aurelius ולדעת אחרים על Caracalla Antoninus Bassianus. אנטיופטר, אבני הורדוס המלך, איש אדומי אשר התיהד כאשר התיהדו האדומיים בימי יוחנן הורקנוס הראשון.

אנטיופטרס (יננות ס"ג) Antipatris, עיר אשר בנה הורדוס המלך בין ירושלים לקסרי (סעל סיס) ויקרא אותה ע"ש אביו; ועתה אין רושם ממנה. אנטיופס בן הורדוס, מלך בגליל וחלק מעבר הירדן.

אונן (נרא' ל"ח ד') בן יהודה. אונקלוס ראה עקילס. אנז'ש (נרא' ד' כ"ו) בן שת. אָמא (נ"א ט"ו ח') מלך יהודה.

רב אסי, מבית דינו של ר' יהודא נשיאה (סמ"ג).

1. אסיא, שם בדרז"ל לאסיאה הקטנה או לחלק ממנה.

2. אסיא (ע"ז ל') הוא עיר הגדולה Sardes בלוד שבאסיאה הקטנה. אסיאה (אלל המזכרים) אזיען. אסיאה הקטנה (אלל המזכרים) קליינאזיען. אסכנדריא ראה אלכסנדריא.

אויסניא (צ"ר ל"ז) Ausonia, אומה קדומה באיטליא.

אָסָה (תס' כ' א' ודס"א כ"ה א') ראש בית אב ללוויים המשוררים בימי דוד.

1. אספמיא (נדס ל') Hispania, שפאניען.

2. אספמיא (חלה פ"ד) Apamea, עיר בסוריא; והוא ג"כ שם לכל הגליל (Apamene).

3. אספמיא (יננות קט"ו) Apamea, עיר בבבל על גבול דרום.

אספסיינוס, Vespasianus, שר צבא לקיסר נירון בגלגהמה נגד היהודים, ואח"כ התקטר.

אספתא (אספר ט' ז') אחד מבני המן.

אָסָר חֲדָוֶן מֶלֶךְ אִישׁוּר (נ"ג י"ט ל"ז) בן סנחריב.

אסתר (אסתר ז' ז') בת דודו של מרדכי, אשת המלך אחשוורוש (כלה זס).

איֶעזֶר (צמד' כ"ו ל') מבני גלעד.

אפורי ראה פרופט דוראן.

אפלטון, Plato, פילוסוף יוני, תלמידו של סוקרטוס (צנאה סחמיסית לפני סה"ט).

1. אפמיא (חלה פ"ד) Apamea, עיר בסוריא (ראה אספמיא 2).

2. אפמיא (קדושין ע"ח) Apamea, עיר בבבל על גבול דרום.

ר' אפס, ראש ישיבה אחר מות רבי (ור"ג) בנו של רבי סיה נסיח).

אפס דמים (ס"א י"א ז') עיר ביהודה.

אפסטיא (עירונין ק') Abusatha, עיר בבבל מצפון לאשור.

1. אָפֶק (יסוטע י"ט ל') או אָפֶיק (סופ' א' ל"ח) עיר בנחלת אשר, ונמצא עוד היום תחת הר הלבנון כפר בשם Afka.

2. אָפֶק (ס"א כ"ט א') עיר בנחלת יששכר.

3. אָפֶק (ס"א ד' א') או אָפֶקה (יסוטע ט"ו כ"ג) עיר בהר יהודה.

אָפִיר (נרא' י' כ"ט ונ"א ט' כ"ח) עם ועיר במדינת Oman בערביא הדרומית על לשון ים הפסי, ונקי גם אצל הערביאים el Ophir, ובימי קדם נמצא שם (כמו צנאה) זהב הרבה, שתפרו שם בהרים או (והוא סימל נראה) שהובא שמה במסחר.

אפרים (נרא' נ"ג כ"ג) בן יוסף; והוא ג"כ

ש
ש
ס
ד
ג
ה
ה
י
א
ד
י
1
ל
2
ה
ע
ע
1
2
1
2
א
א
ח
ל
א
צ
ב
א
א

שם השבט ; ועשרת השבטים ; ויש שם מקום : בבעל חצור אשר עם אפיים (ס"ג כ"ג ונז' גם ביוסיפון לרומיים (ספר ד' פרק ט') ובחשמונאים (א' י"א ל"ז); והוא ג"כ שם לאחד משלשת הנפות שנוספו (צניי התלמיים) מארצות שומרון והגליל על ארץ יהודה : אפרים לד' ורמתים (חשמונאים א' י"א ל"ז).

אפריקא או אפריקי (תנייד ל"ז) Afrika ; וברדז"ל הוא כנוי לפעמים לארצות ידועות באסיאה : ארץ כארצכם זו אפריקי (ירוש' סביעית פ"ו).

1. אפרת (זכ"ל ונ"ח ז') או אפרתה (סס ל"ה י"ט ורות ד' י"ח) הוא בית לחם יהודה.

2. אפרתה (סה' קל"ז ו') הוא הר אפיים והכוונה על שילה, ששם היה הארון מקדם, ושדי יער (סס) הוא קרית יערים, ששם היה הארון לפני בואו אל עיר דוד.

1. אפרתי (רות א' ז') פי' מעיר בית לחם, כמו שמפורש שם.

2. אפרתי (ס"א א' א' ונ"א י"א כ"ו) פי' מהר אפיים, כמו שמפורש בש"א.

1. אצבון (זכ"ל ונ"ו י"ו) אחד מבני גד, ובס' במדבר (כ"ו י"ו) אָצְוִי.

2. אצבון (דס"א ז' ז') אחד מבני בלע בן בנימין.

אקטיספון ראה קטיספון.

איקלידוס, Euklides היווני, אשר חי במאה הג' לפני הה"נ, חיבר ספר יסודי חכמת השיעור, הנעתק ללשונות הרבה וגם ללשון עברי.

אקרא, Akra, שם גבעה וחלק מעיר ירושלים הנק' ג"כ עיר התחתונה, בהפך הר ציון הגבוה ממנה הנק' עיר העליונה ; ונק' בן ע"ש המצד אשר בנה שם אנטיוכוס אפיפניס (ראה סס אקרא צאלר הסלים הכללי).

אור בשדדים (זכ"ל י"א כ"ח) עיר בארם נהרים בחלק מזרחי צפוני.

אוריאל אקוסטא, איש יהודי מן האנוסים בפורטוגאל (זנאס הי"ז) אשר שב לדת ישראל באמסטרדם, ועל כי הריחו בו ריח אפיקורסות החרימוהו היהודים ורדפוהו עד אשר טרף נפשו באפו. אראלי (זכ"ל ונ"ו י"ו) אחד מבני גד. ארבל (תוספתא סוף פרה ומשנונאים א' ט' ז') עיר בגליל אצל ים כנרת ונק' היום Irbid.

ארבזת (מ"א ד' י') עיר בא"י, ולא נודע מקומה; ואולי הוא בארזת בבנימין ? ארגזב (ד' ג' ד') נוף בארץ הכשן, ונמצא שם הר הנק' אצל הערביאים Arkub.

Massalubie. ארגיזא (זנחיס י"ח) Argaz, עיר בכבל.

ארגון (אלל סנצזרים) Arragonien. ארד (זננדז' כ"ו ונ) מבני בלע בן בנימין.

ארודי (זכ"ל ונ"י י"ו) מבני גד. ארידי (אסתר ט' ט') מבני המן.

ארדשיר (עירוזין כ"ז) עיר בכבל סמוכה לבלנה (הוא קטיספון).

ארידתא (אסתר ט' ח') מבני המן.

ארנד (יחז' כ"ז ח' וי"ח) Aradus, עיר בפיניקיא יושבת על סלע בים (ועתה היא חרבה) ; ומוזה : ואת הארודי (זכ"ל י' י"ח) שם תאר לעם היושב בארוד ובארץ כנען על שפת הים.

ארננה (ס"ז כ"ד כ') איש יבוי אשר קנה דוד המלך ממנו גרן (בהר המוריה) לבנות שם מזבח לה'.

אריח (תוספתא כלאים פ"א וירוש' סנהד' פ"י) הח' נייבוער שיער שהוא בית יר.ח. ארטיבנא (עירוזין כ"ח) עיר בכבל לא-רחוק מפומבדיתא.

אוריה החתי (ס"ז כ"ג ל"ט) אחד מגבורי דוד, אשר לקח דוד את אשתו את בת שבע לו לאשה.

אוריהו בן שמעיהו (ירמי' כ"ו כ') נביא בימי יהויקים.

אריוך (זכ"ל י"ד א') מלך אלסר.

גיען.
עיר.
(Ap)
עיר.
קיסר
ים,
זן.
בן
דדני,
(ה).
של
ה"ט).
עיר
(.
עיר
(ורג)
ה.
עיר
(סופ)
נמצא
Afk
ושכר.
יסועט
עיר
רומית
ביאים
(זנאס)
(והול)
יא ג"ב

אַרְרָךְ (נרל' י' י') Aracca, עיר בבבל ;
ונק' יושביה ; אַרְרָנְיָא (נז' ד' ט').

אורליונש Orleans, עיר בצרפת.

1. ארם (נרל' י' כ"ג ונמד' כ"ג ז') שם
עם ומדינה, Syrien ; ויש ארם בית

רחוב (ט"ג י' ו'), ארם צובא (סס טס) על
נהר פרת, וסמוך לו ארם דמשק (סס ח' ו')

וסמוך לו ארם מעכה (דס"ח י"ט ו') כל אלה
הם חלקי ארץ ארם או ערים בה ; ארם

נהרים (נרל' כ"ד י') הוא מיסופוטמיא ובל'
סורי בית נהרין (= בין נהרין) ר"ל היושבת

בין נהרות פרת וחדקל.
2. ארם (נרל' כ"ג כ"ח) בן קמואל בן נחור

אחי אברהם.
ארומה ראה רומה.

ארמון (יננות נ"ס : מארמון לאנטוכיא,
לפי גוססת כ"י באוצר הספרים של

אַפֿפֿענֿהיים) או ארמניא (איכס רכס, נסקד
על פשעי) Armenien.

ארנון (נמד' כ"ח י"ג) נהל מים בעבר הירדן
בין מואב ובין האמורי, והיום נק'

Wadi Mudseheb.
אַרְנָן היבוס (דס"ח כ"ח ט"ו) הוא אַרְנָה.

אריסטו, Aristoteles, הגדול שבפילוסופים
היווניים, תלמידו של אפלטון ורבו

של אלכסנדרוס מוקדון.
אריסטובול פילוסוףמן היהודי האלכסנדריי

(במאה השניה לפני תה"נ) חיבר
פירושים על התורה ע"פ חכמת יונית.

אריסטובול החשמונאי, בן יוחנן הורקנוס.
אריסטובול החשמונאי השני, בן אלכסנדר

ינאי.
אריס (אסתר ט' ט') מבני המן.

ארפד (נ"ג י"ט י"ג) עיר בארם.
ארפכשד (נרל' י' כ"ג) עם היושב בחלק

הצפוני מארץ אשור הנקרא
Arrapachitis.

ארקילום, Archelaus, בן הורדוס אשר
מלך אחריו.
אררט (נרל' ח' ד' ונ"ג י"ט ל"ז) בשם זה

נקרא עוד היום מדינה והר בארץ ארמניא
וקבלה הוא ביר היושבים שם, כי על הר

זה נחה תיבת נח.

1. ארתהששתא מלך פים (נז' ד' ז') הוא
Smerdes (מגוש אחד

ממדי) אשר מלך תחת Kambyses באמרו
כי הוא סמערדעס בן כורש (הנהרג ע"י

קאמביזעס) וימלוך שבעה חדשים ואז נהרג
ע"י Darius Hystaspis אשר מלך תחתיו

521 לפני תה"נ.
2. ארתהשסתא מלך פרס (נז' ז' ח')

ונחניס ז' ח' הוא
Artaxerxes Longimanus (ארך היר) בן

אחשורוש (אשר לקח את אסתר), מלך
משנת 464 עד 424 לפני תה"נ, ובשנת

שבע למלכותו עלה עזרא מבבל, ובשנת
עשרים לו עלה נחמיה.

אורתוסיא (ב"ר ל"ז וסמנוכאים ח' ט"ו ל"ט)
Orthosia, עיר בסודיא מצפון

לאשריבולים.
אושא (כ"ס כ"ח) עיר בגליל ומקום ישיבה

לתלמידי ר"ע אחר חורבן ביתר.
רב אשי, ר"י בסורא אחרי מות רב פפא.

אשבל (נרל' נ"ו כ"ח) מבני בנימין.
אַשְׁבַּע (דס"ח ד' כ"ח) הוא שוע הכנעני

(נרל' ל"ח ז').
אשבעל (דס"ח ח' ל"ג) הוא :

1. איש בשת בן שאול (ט"ג ז' ח').
2. אשדוד (יסוסע ט"ו נ"ו) Azotos ואצל

הערביאים Esdud, עיר מנחלח
יהודה בפלשתים, והיום הוא כפר.

אשכול (נרל' י"ד י"ג) אמורי, בעל בריה
אברהם.

אשכנז (נרל' י' ג' וירנ' כ"ח כ"ז) עם
ומדינה בארמניא או סמוך לה,

וקדמוני היוונים קראו לים השחור Pontus.
Axenus, וי"א שאשכנז הוא מדינת

Ascania, בארץ Phrygien, והמתחרים
קוראים בשם זה למדינת דייטשלאנר.
אשימא (נ"ג י"ז ל') אליל אנשי חמת.

אש
אש
רב
הנז
אש
אש
כתב
מש
: 1.
: 2.
והיר
החו
רב
חיים
אש
אש
: 1.
: 2.
בא
בא
אש
בא
בא

אשנה (יהוסע ט"ו ל"ג ווי"ג) ים שתי ערים בנחלת יהודה.

אשען (יהוסע ט"ו כ"ג) עיר בנחלת יהודה. רב אושעיא הנק' רב אושעיא רבה, ראש ישיבה תחת יד ר' יהודה הנשיא, והוא ור' חייא חיברו התוספתא.

אשקלון (סופ' ט' י"ח) עיר בארץ פלשתיים על שפת הים, והיום היא חרבה. אשור (זכ"ל י' כ"ג) שם עם ומדינה Assy- rien, Kurdistan; ורו"ל קראו

נחב אשורי לכתב לשון הקודש שאנו משתמשים בו אשר העלה עזרא (לדעתם) מבבל. 1. אָשֶׁר (זכ"ל ל' י"ג) בן יעקב; והוא ג"כ שם חשבט.

2. אָשֶׁר (יהוסע י"ז ז') עיר בנחלת מנשה ובימי הסופרים איבסיבואוס והיונימוס נמצא עוד עיר בשם זה בדרך החולץ מן שכם לבית שאן.

רבינו אִשֶׁר בן יחיאל (הכ"ל ט) מאשכנז, ר"י בטולטילה (זנאה סי"ד) חיבר ס' האשרי על התלמוד. אשריאל (זנמ' כ"ו ל"ח) מבני גלעד.

אשתאול (יהוסע ט"ו ל"ג) עיר לבני דן בארץ יהודה בשפלה.

אשתמה (יהוסע ט"ו כ') או אשתמוע (סס כ"א י"ד) עיר בהר יהודה.

אֶתֵי הַגִּבְתִּי (ס"ג ט"ו י"ט) אשר יצא עם דוד בברחו מפני אבשלום. אָתָם (סנופ י"ג כ') שם מקום בגבול מצרים בקצה מדבר עֶרֶב.

איתמר (סנופ ו' כ"ג) בן אהרן הכהן. איתן, שם עיר בארץ יהודה נזכר בתרגום השבעים ביהושע סי' ט"ו אחר פסוק נ"ט, ונראה שהוא נחל איתן (עמוס ה' כ"ד)

פי' נחל של עיר איתן, וכן נהרות איתן (תפ"ע"ד ט"ו) פי' הנהרות אשר בעיר איתן. איתן האזרחי (מ"א ס' י"ח) הוא איתן בן זרח בן יהודה, איש חכם ומשורר (זכ"ל ז' כ"ו ר).

איתן בן קישי (דס"א ו' כ"ט) ראש בית אב ללוויים המשוררים בימי דוד, והוא ידותן (לס"א דס"א סי' ט"ו וי"ו) הנק' בן על היותו ממונה על הַיְדוּת והלל לה' (דס"א כ"ה ג' וכמנ' י"ז ס').

אתינא, Athen, מטרפולין של ארץ יון; ומזה: אתינס (ליכס רנא, רנתי זגויס) איש מעיר אתינא. בי אחונא, ראה אוצר המלים.

ב

1. בָּאָר (סופ' ט' כ"ח) עיר בין שכם לירושלים.

2. בָּאָר (זנמ' כ"ח י"ו) מקום חנייה לבני ישראל במדבר ערב, ואולי הוא: באר אלים (יסעי ט"ו ח') מקום בארץ מואב.

באר לחי ראי (זכ"ל י"ו י"ד) מקום בין קדש ובין ברד במדבר ערב אשר בין א"י למצרים. באר שבע (יהוסע י"ט ז') עיר מנחלת שמעון בנגב ארץ יהודה.

בארות (יהוסע י"ח כ"ה) עיר בנחלת בנימין. בארות בני יעקן (דז' י' ו') מקום חנייה

לבני ישראל במדבר ערב. בבא בן בוטא, תלמידו של שמאי. בבל (זכ"ל י' י') Babylonien, Bagdad, das arabische Irak

ונק' ג"כ ארץ כשדים, ואולם שנער שמה לראשונה. וי"א כי שנער הוא ההר אשר ממזרח לארם נהרים הנק' עוד היום שנגר (Sindschar); ובעלי התלמוד כללו בשם בבל גם ארם נהדים וארמניא. ובבל הוא גם שם למטרפולין של המדינה, Babylon, ולד"ק הוא מורכב:

בַּבְּל = שַׁעַר בֵּל, Bel's Hof. בגדא ואונא (קדושין ע"ח) והח' נייבוער הגיה בגרא דאנונא,

והוא לדעתו עיר Bagradanene מצפון למדינת בבל.

בגדל דיו ראה מגדל דיון.

בגדת (זמרים ט') עיר בבבל ונק' היום Eski Bagdad.

בגתא (חסתר א' י') אחד משבעת הסריסים אשר למלך אחשורוש.

בגתן (חסתר ז' כ"ה) אחד משומרי הסף אשר למלך אחשורוש.

בָּדָן (ט"א ז' י"ח) ובת"י ותרגום השבעים ותר' הסורי והערבי פָּדָק (זן אֶזִינְעֵס).

בדן (ערלה פ"ג ותוספתא כלאים פ"ו) עיר בא"י, ולא נודע עתה מקומה איה.

בידהם, Böhmen.

1. ביוז (זרל' כ"א כ"ג) בן נחור אחי אברהם; ועש"ז:

2. ביוז (ירמ' כ"ה כ"ג ואיוז ל"ג ז') עם ומדינה בארץ עֶרְב.

בְּיֹזְתֵיהָ (יסוסע ט"ו כ"ח) עיר בנחלת יהודה. בזק (סופ' א' ה') עיר סמוכה לירושלים.

בזתא (חסתר א' י') אחד משבעת הסריסים אשר למלך אחשורוש.

ר' בחיי הַדְיָן בספרד, בן דורו של ר' שלמה אבן גבירול (זמלאה סי"א) חיבר ס' חובות הלכות בלשון ערבי.

ר' בחיי בן אֶשֶׁר בספרד (זמוף זמלאה סי"ג) חיבר פ"י על התורה.

בחורים (ט"ג ז' ט"ו ה') עיר בנחלת בנימין. בטח (ט"ג ז' ח') עיר במלכות צובה, וברה"א (י"ח ח') טבת, ראה טבת.

בטולימיאום, Ptolemäus, שם תוכן גדול במצרים (זמלאה ססניט לפני

ס"ט) חיבר ספר Almagest על התכונה. במן (יסוסע י"ט כ"ה) עיר בנחלת אשר.

בטנה (ירוש' ע"ז פ"א) או במנן (ז"ר ו"ז) ישוער שהוא Betanin הנו' אצל

הסופר איבסיביאום, והוא עיר אצל חברון. בטונים (יסוסע י"ג כ"ו) עיר בנחלת גד.

בי דורא ראה דורא.

בי חווא ראה חווא.

בי כיפי (זרכות ל"א) עיר בבבל, וישוער שהוא עיר Kufa.

בי לפט (מעניט כ"ג) הוא עיר Ahwaz, מטרפולין של מדינת Chuzistan

הוא Susiana, וכן בל' ארמי בית לפטא. בי תורתא (ע"ז כ"ו) עיר בבבל, וישוער שהוא עיר Bithra, מצד דרום

לנהר מלכא.

ביישן ראה בית שאן.

בית און (יסוסע י"ח ז') עיר אצל בית אל, והנביא (סוסע ד' ט"ו) קרא

כן לבית אל. ונמצא: מדבר בית און (יסוסע י"ח ז') בגבול שבין בנימין לאפרים.

בית אל (זרל' י"ג ח') עיר בנחלת בנימין, ובימי פנחס בן אלעזר הכהן (זמן

פלגט זגזעה) היה שם ארון ה' (סופ' ז' כ"ו) וגם בימי שמואל היה שם במה לה' (ט"א י' ג') והיום אין רושם ממנה.

בית אונניקי ראה וויתיניא.

בית בלתן (ר"ה כ"ג) ונק' ג"כ בירם (קדושין ע"ג) הוא עיר Bir בסוריא

(וצלמן סוף ל' נקטת עין פל).

בית במיא ראה מערת פמיאם.

בית בעל מעון ראה בית מעין.

בֵּית בְּרָה (סופ' ז' כ"ד) (= בֵּית עֶבְרָה) עיר על שפת הירדן.

בית בראי (דס"א ד' ל"א) וביהושע (י"ט ו') בית לבאות, ושם (ט"ו

ל"ג) לבאות, עיר בנחלת שמעון.

בית גוברין (ז"ר ו') עיר בא"י מערבית צפונית לחברון ונק' עוד היום

Beit Dschibrin, וזמן התלמוד ישבו בה יהודים.

בית גדר ראה גדר וגם גדרה.

בית גליא (זמלאה ו') לד"ק Janustempel שהיו לו שני שערים פתוחים

זה כנגד זה, וגליא פ'י שערים.

בית גמול (ירמ' נ"ח כ"ג) עיר בארץ מואב. בית גופנין ראה גופנא.

בית גרם (עיינונין י"ט) עיר בארץ ערב.
בית דבלתים (ירמי' נ"ח כ"ג) עיר בארץ
מואב.

בית דגון (יסוסע ט"ו נ"ח) ובתלמוד
(תוס' אסלות פ"ג) בית דגן
ביהודה, עיר בא"י בין לד ליבנה,
מצא עוד היום שם כפר בשם Beit
Dedscha.

בית דגון (יסוסע י"ט כ"ז) ובתלמוד
(תוספתא טזיעית פ"ז) בית
דגן, עיר בגליל העליון.
בית האצל ראה הוצל 1.

בית הינו (צ"מ פ"ח) מקום אצל ירושלים,
ולד"ק הוא Bethania שבאוונגליון
(דכריס פסקא כ"ה)
בנימין, ובספרי (דכריס פסקא כ"ה)
בנימין, ובספרי (דכריס פסקא כ"ה)
בנימין, ובספרי (דכריס פסקא כ"ה)

בית הרם (יסוסע י"ג כ"ז) או בית הרן
(צמד' ל"ג ל"ו) ובתלמוד בית
הרם, וכן נק' אצל הסופר איבסיביאוס,
בית נחלת גד, ונמצא עוד היום עיר Beit
Harab מנגב ליריחו.

בית זבדי ראה זבד דגלילא.
בית זיתא (תל' סקורי תולדות הסליחם א'
שם לחלק מעיר ירושלים שנוספה עליה
מן מאוחר, וביוסיפון לרומיים נק' Βεζηθα;
ראו שהוא בצעתא בעברית, כמו שנמצא
בתלמוד (מגלת טענית פ"ו) שתי בצעין היו
הן המשחה וכו' התחתונה נתקדשה וכו'.
בית חגלה (יסוסע י"ח כ"ח) עיר בנחלת
בנימין.

בית חרוד (יונא ס"ח) מקום בין ירושלים
ליריחו בריחוק ג' מיל מירושלים,
מצא שם נחל Wadi-el-Hodh.
בית חרון עליון ובית חרון תחתון (יסוסע
י"ו ג')

בית שתי ערים סמוכות זל"ז בנחלת אפרים.
בית ירח (ירוס' מנלה פ"א וז"ל כ"ח) עיר
מנגב לים כנרת ונקרא ביוסיפון
Tariche, ולדעת הח' נייבוער צ"ל גם
ב' הבבלית (צכרות כ"ה): ואין ירדן אלא

מבית ירח ולמטה (ולפנינו סנוסמא: מניס
יריחו). ולד"ק מזה: שמואל ירחינאי ר"ל
יליד ירחין או בית ירח.

בית הישימות (צמד' ל"ג מ"ט) מקום בנחלת
ראובן ממזרח לים המלח,
ואחר זמן שב למואב.

בית כר (ס"ח ז' י"ח) עיר בארץ יהודה
קרוב לגבול פלשתים.

בית כריא (מנלה ו' וירוס' דנאי פ"ג) או
בית מזל כריא (תוספתא טזיעית
פ"ג) מקום בא"י על גבול צור שהיה בו
היכל לע"ז; ואולי הוא מל"י = χάρης = גראציע
(אליילת סמן).

בית הכרם (ירמי' ו' א') עיר בארץ יהודה,
ולדעת הסופר הירינימוס הוא
בין ירושלים לתקוע.

בית לבאות ראה בית בראי.
בית לבן (מנחות פ"ז) מקום בארץ יהודה
ונק' עוד היום Luban.

1. בית לחם (צמד' ל"ה י"ט) הוא אפרת
עיר מולדת דוד מנגב לירושלים
בנחלת יהודה, ונק' עש"ז בית לחם יהודה,
ונקרא עוד היום Beit Lahm; ובתלמוד
(ירוס' מנלה פ"ח) נק' בית לחם צרייה,
פ"י בית לחם שאצל נצרת.

2. בית לחם (יסוסע י"ט ט"ו) עיר בנחלת
זבולן.

בית מלוא (סופ' ט"ו') מקום קרוב לשכם.

1. בית מעון (ירמי' נ"ח כ"ג) או בית בעל
מעון (יסוסע י"ג י"ז) או בעל
מעון (צמד' ל"ג ל"ח) שם עיר בנחלת ראובן
ואח"כ היתה למואב, ונק' עוד היום Maein.
2. בית מעון (ירוס' סוטה פ"ח) עיר אצל
טבריא.

בית מרכבות (יסוסע י"ט ה') עיר לשמעון
בארץ יהודה.

בית נמופה ראה נטופה.

בית נמרה (יסוסע י"ג כ"ז) או נמרה
(צמד' ל"ג ג') ובתלמוד (פאה
פ"ד) בית נמרין או בית נמר, עיר בנחלת

ישוער

Ahw
Chuzi
לפסא
ישוער
יד דרום

בית
(קרא
יסוסע

בנימין
זמן
(צ"ז
(ס"ח

קדושין
זוריא

עברה

ע
שם

מערבית
זוד היום
שבו בה

Janus
פתוחים

מן מואב

גד , ונמצא עוד היום מקום חרב הנקרא Nymrein.

בית סכל (ירוש' סביעית פ"ו ות"י צמד' ל"ט ד') או בית סכות (ספרי סוף עקב וילקוט טס תרע"ד) לדעת הח' נייבוער הוא עיר סכות אצל פנואל.

בית עדן ראה עדן.

בית ענות (יהוסע ט"ו כ"ט) עיר בנחלת יהודה.

בית ענת (יהוסע י"ט ל"ס) או בית ענה (תוספתא כלאים פ"ג) או בַּיְאָנָה (ירוש' סוף עללה) עיר בנחלת נפתלי, וישוער שהוא הכפר הנק' היום el-Baneh, מנגב לכפר סימאי.

בית ערבה (יהוסע ט"ו ו' וי"ח כ"ג וסוף פתיחת איכה כנה) עיר לבנימין על גבול יהודה אצל בית לחם.

בית פגי או בית פאגי (פסמים ס"ג) כפר במזרחה של ירושלים (נתתה לסר הזיתים) שנחחר בזמן מאוחר אל העיר.

בית פלט (יהוסע ט"ו כ"ז) עיר בארץ יהודה.

בית פעור (יהוסע י"ג כ') עיר בנחלת ראובן.

בית פציץ (יהוסע י"ט כ"ח) עיר בנחלת יששכר.

בית צידא, Bethsaida, עיר בארץ הגליל על שפת ים כנרת לא רחוק מכפר נחום (ראה ליידתה); ונמצא עוד עיר אחרת בשם זה בעבר הירדן במקום כניסת הירדן לים כנרת, Bethsaida-Julias.

בית צור (יהוסע ט"ו כ"ח ונחמ' ג' י"ו) עיר בנגב יהודה, והיום נמצא שם

כפר Betur.

בית רימה (ננחות פ"ז) עיר בארץ יהודה ונק' כן עוד היום.

בית רמתה ראה בית הרם.

בית שאן (יהוסע י"ז י"ח) ובתלמוד: בַּיְשָׁן (פסמים י') Scythopolis, עיר למנשה בארץ כנען, ועוד היום נמצא שם כפר Beisan; ונבנה ממנו התואר: זית ביישני (פאה פ"ז) כמו זית הנטופה (טס) ראה נטופה.

בית השמה (סופ' ז' כ"ג) עיר בנחלת אפרים.

בית שמש (יהוסע ט"ו י') עיר בגבול שני יהודה לדן; ויש עיר אחר בשם זה בנחלת נפתלי (טס י"ט ל"ט) וגם במצרים (ירמ' נ"ג י"ג) Heliopolis

בית שערים (ר"ס כ"ח) עיר בא"י, ושם היתה סנהדרי גדולה (טס וזימ דינו) אחר יציאה משפרעם, ולדעת הח' נייבוער הוא המקום הנק' היום Esch-Schajera ממזרח צפורי.

בית שפוריא ראה שפיר.

בית תפוח (יהוסע ט"ו כ"ג) עיר בהר יהודה

בית תורקי ראה תרקי.

ביתתום ראה שמעון ביתתום.

1. בכר (צלא' ט"ו כ"ח) בן בנימין, ונס' במדבר (כ"ו ל"ח) יפקד מקומו

וגם בדה"א נזכר במקום אחר (ז' ו') בלע ובכר, ובמקום אחר (ח' א') בלע בכור

2. בכר (צמד' כ"ו ל"ס) בן אפרים.

בל (ישע' ט"ו א' וירמ' כ"ח מ"ד) (= בעל

בעל) Belus, שם לכוכב יופימר אשר עבדו הכשדיים.

בולי (ירוש' שקלים פ"ז וע"ז פ"ג) עיר בא"י ולא נודע עתה מקומה איה.

בלבקי (קסלת כנה, גס זה ראיית) או בעל בכי (מעשרות פ"ה) Baalbek, עיר בסוריא, ולד"ק הוא עין בכי (ע"ז י"ח).

בלגה (דס"ח כ"ד י"ד ונחמ' י"ב ה') אחר מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד וכן בימי עזרא.

בלדר השוחי (איזנ' ח' א') אחד משלש רעי איוב.

בלה (יהוסע י"ט ג') או בעלה (טס ט"ו כ"ט) או בלהה (דס"ח ד' כ"ט) עיר לשמעון בארץ יהודה.

בלהה (צלא' כ"ט כ"ט) אשת יעקב.

בלהה ראה בלה.

בלע (צלא' ט"ו כ"ח) בן בנימין.

בלע בן בעור (כרל' ל"ו ל"ג) מלך אדום
 (בימי שפוט השופטים)
 בלעם בן בעור (כמד' כ"ג ה') נביא מארם
 נהרים בימי משה.
 בלק (כמד' כ"ג ז') מלך מואב בימי משה.
 בלשצור מלך בבל (דני' ה' א') בן אויל
 מרדך.
 במות בעל (כמד' כ"ג מ"א ויסעע י"ג י"ז)
 מקום במואב.
 בן אשר [הקראי] מטבריא בדור רב סעדיה
 גאון (במאה העשירית) נקדן ובעל
 סורה, הוא כתב ספר תנ"ך בנקודות וטעמים
 דוגמא לסופרים, וחיבר ספר במסורה הנק'
 סורת בן אשר.
 בנ בנ או יוחנן בן בנ בנ, חכם אחד
 בימי ר' יהודא בן בתירא.
 בוויבא ראה בר כוכבא.
 לענה ובן תגלה (קסלה רזה, ויזמר
 משה) לד"ק הכוונה
 ספרי היוונים אפולוני (Apolonius)
 אמדוקלי (Empedokles).
 נפתלי [הקראי] מבבל (במאה העשירית)
 חיבר מחברת על הנקודות והטעמי
 המסורה בשינויים רבים מבן אשר.
 סירא ראה יהושע בן סירא.
 עזאי ראה שמעון בן עזאי.
 ברק (יסעע י"ט מ"ה) עיר בנחלת דן
 ושם היה בית מדרש לר' עקיבא
 ועוד היום נמצא מקום אצל יפו
 Ibn Ibrak.
 בתירא, ראשי סנהדרין לפני הלל הזקן.
 חיל ראה ברור חיל.
 חנן ראה בית היני.
 עזן ראה תלשר.
 (כמד' ט' ד') אחד מראשי האבות
 ללוויים בימי עזרא; ואולי הוא:
 (כמד' י"ג ט') אחד מראשי האבות
 ללוויים בימי עזרא.
 בן יהוידע (ס"ג כ"ג ל"ג) מן השלישים

אשר לדוד, אשר שמהו על משמעתו
 (ליבוואכע) והוא כמפורש במקום אחר
 (דס"א י"ח י"ז) על הכרתי והפלתי (כסל' סול' סס
 סס כרתי)
 בנידו הפרעתוני (ס"ג כ"ג ל') מן השלישים
 אשר לדוד.
 בנימין (כרל' ל"ה י"ח) בן יעקב; והוא נ"ב
 שם השבט.
 ר' בנימין מוספיא הרופא, מגולי ספרד
 בהאמבורג ואח"כ
 באמסטרדם (במאה הי"ז) חיבר מוסף הערוך.
 בסגר של ערביא (איכס רזה, גדר כעדי)
 או בשכר (סנת קל"ט)
 Baska, עיר בערביא.
 בעל (דס"א ד' ל"ג) הוא בעלת באר.
 בעל בכי ראה בלבקי ובעל-גד ובעלת.
 בעל גד בבקעת הלבנון תחת הר חרמון
 (יסעע י"ג ז' וי"ג ה') לדעת החי'
 ראענמיללער הוא עיר Baalbek בסוריא
 הנק' אצל היוונים Heliopolis (זאננענ-
 שטארט) כי בה היה היכל לעבודת השמש,
 וענין גד כאן כמו העורכים לגד שלהן, ולפי
 השערתו גם בעל המון (סס"ט ח' י"ח) הוא
 העיר הזאת, והמון הוא כמו אמון (Ammon)
 שהוא שם אליל אצל המצריים (או כמו
 חמן). ראה גם פניאס.
 בעל המון ראה בעל גד.
 בעל זבוב (מ"ג ח' ז') אלהי עקרון.
 בעל חנן (כרל' ל"ו ל"ח) אחד ממלכי אדום
 בימי שפוט השופטים בישראל.
 בעל חצור (ס"ג י"ג כ"ג) עיר בא"י, ואולי
 הוא חצור של בנימין.
 בעל חרמון (סופ' ג' ג' ודס"א ה' כ"ג)
 הוא הר חרמון.
 בעל מעון ראה בית מעון.
 בעל פרצים ראה פרצים.
 בעל צפון, Heroopolis, עיר במצרים
 קרובה לים סוף.
 בעל שלשה (מ"ג ד' מ"ג) עיר בנחלת
 אפרים, ראה שלשה.

יר בנחלת
 בגבול שני
 עיר אחת
 י"ט ל"ח)
 Heliopol
 יא"ה, וש
 דולה (ס
 ולדעת הח
 Esch-
 מיין, ונס
 מקומו
 ו' בל
 ז ב כ ו ר
 יים.
 (= בעל)
 ופיטר אש
 עיר בא"י
 ידה.
 י) או בעל
 Baal
 עיר
 ז' י"ח).
 ה' אחר
 הונה בים
 משלש
 ס"ו כ"ט
 ייר לשמע
 עקב.
 ין.

בעל תמר (סופי כ' ל"ג) עיר אצל גבעת בנימין.

בעלי יהודה (ס"ג ר' ז') הוא :

- 1. בעלה (יסוסע ט"ו ט') הוא קרית יערים.
- 2. בעלה ראה בלה.

1. בעלת (יסוסע י"ט מ"ד) עיר מנחלת דן ביהודה.

2. בעלת (מ"א ט' י"ח) עיר אשר בנה שלמה במדבר ארץ סוריא ונק'

בלשון העמים Baalbek, ראה בלבקי.

בעלת באר (יסוסע י"ט ח') עיר מנחלת שמעון על הגבול.

בעלות (יסוסע ט"ו כ"ד) עיר מנחלת יהודה.

בעון (צמד' ל"ג ג') הוא בעל מעון.

בעשא (מ"א ט"ו י"ו) מלך ישראל.

בעשתרה (יסוסע כ"א כ"ז) (= בַּיַעֲשֶׁתְרָה, בית עשתרות) עיר מנחלת מנשה

בעבר הירדן, ובה"א (ו' כ"ו) עש תרות, ראה זה.

בעלאל (שמות ל"א ז') חרש וחושב במלאכת המשכן.

בעקת (יסוסע ט"ו ל"ט) עיר במטה יהודה.

בער במדבר (דנ' ד' מ"ג) עיר מנחלת ראובן וישוער שהוא :

- 1. בצרה (ינמי' מ"ח כ"ד) עיר במואב ; אמנם בהשמונאים (א' ה' כ"ה) זוכרים בצרה ובצר ביחד.
- 2. בצרה (יסע' ל"ד ו') עיר באדום, ונמצא עוד היום כפר בשם Buzeirah, מנגב לתפל.

בעת (ינמי' דמאי פ"ג) Bassa, עיר בא"י על גבול צור.

בקבקה (נחמי' י"ג כ"ה) אחד מראשי האבות ללוויים (המטורכיים) בימי עזרא.

בקיעין ראה פקיעין.

בקעת און (עמוס א' ה') עיר בארם.

בקעת בית רמון (צ"ר ס"ח) או : בקעת ידים (גיטין כ"ז) הוא (לדעת חס'

כייצויסע) המישור שבין ביתר ובין הים. בר כוכבא, גבור חיל בישראל, אשר קט

קנאת עמו (כססים טנה ט"ו סמורצן) ועורר מרידה נגד הדרייגוס קיס

אשר לחץ את ישראל בחזקה, ועשה והציל ויגרש חיל הרומיים מגבול ישראל ויהי למס

על העם והתנא ר' עקיבא קרא לו מש"ה' (לחס ציטר).

בר עשתור (ינמי' סוף ע"ז) עיר באר סוריא אצל חמין, ואוליהו

המקום הנק' היום Deir-el-Baashtar, בר קפרא. תלמידו של רבי, ר"י בלד.

1. בירי (צ"ג פ"ד) ישוער שהוא הכפר הנק' היום Biria אצל מרון.

2. בירי (ינמי' פסחים פ"ד) מקום מס' לעכו, ויש היום מקומות רבים בש

Bir אצל עכו. ברבריא (צמות ס"ג) Berberei, מדי

באפריקא. ברברית (ינמי' מ"ק פ"ג) Barbalissus

עיר בסוריא בנוף Chalybonitis ברד (צלא' י"ו י"ד) מקום במדבר שוו.

בראדך ראה מראדך.

ברוך בן נריה (ינמי' ל"ג י"ג) הסופר אשר לירמיה הנביא.

ברוך שפינוזה, איש יהודי מתושב פורטוגאל באמסטרד

(צמאס סי"ז) אשר הקים שטה חרש בפילוסופיא ויהי לשם בישראל ואדם ק

היום הזה. בירם ראה בית בלתן.

ברניש (עירונין כ"א) הוא Khan Birnus עיר בבבל.

בירם, שם גיא בעבר הירדן (קרוצ לקלדי) ונק' ביוטיפון לרומיים Baaras

עינא רבתא רבירם (סנהד' ק"ח) ונמצא מעין חס, וביוטיפון יסופר שהוא מוצא

להבות אש. בירוסוס הכשדי, פון בל אשר חיה ביר

אלכסנדרוס מוקדון, כתב שלשה ספרים על קדמוניות כשדים בבל ומדי; אך לא נשאר מהם כי אם פלטה קטנה אשר העתיקו יוסיפון ואיבסיביאוס.

בורסיף (יונא י') Borsippa, עיר בבבל. ברע (צרא י"ד ז) מלך סדום.

1. בריעה (צרא י"ז י"ז) מבני אשר.

2. בריעה (דס"א ח' י"ג) מבני בנימין.

3. בריעה (דס"א ז' כ"ג) מבני אפרים.

4. בריעה (דס"א כ"ג י') מבני לוי.

ברצלונה, Barcelone, עיר בספרד.

ברק בן אבינעם (סופ' ד' ו') איש משבט נפתלי אשר הכה את

סימא.

ברור חיל (סנהד' ל"ז) עיר בא"י סמוכה

ליבנה, ונק' ג"כ כפר גבור חיל

(נגלס י"ח) ובני חיל (ירוס' מטעקות פ"ג).

ברשע (צרא י"ד ז) מלך עמורה.

ברות (יחז' נ"ז י"ו) או ברותי (ס"ג ח' ח')

עיר במלכות צובה, ולד"ק הוא עיר

Beirut אשר על שפת הים; ובדה"א (י"ח

ח') נק' כוון.

בשכר ראה בסגר.

1. בשמת (צרא כ"ו ל"ד) אשת עשו.

2. בשמת (מ"א ד' ט"ו) בת שלמה המלך.

בשן (דב' ג' ד') הר ונוף בעבר הירדן

(מנפון להר גלעד) ונק' היום el-Botthin; ונכלל בשם זה לפעמים גם ארץ הגלעד (סס ד' נ"ג).

בשור ראה נחל בשור.

בת שבע (ס"ג י"א ג') אשת דוד, אם שלמה; ונק' ג"כ בת שוע (דס"א

ג' ה').

1. בתואל (צרא כ"ג כ"ג) אבי לבן הארמי.

2. בתואל (דס"א ד' ל') או בתול (יסוסע

י"ט ד') או כסיל (סס ט"ו ל')

עיר לשמעון ביהודה.

בתיה בת פרעה (דס"א ד' י"ח) אשת מרד (מנכי יהודה).

בתול ראה בתואל 2.

ביתוליא, Βετυλόα (יהודית ד' ח') עיר

סמוכה לדותן,

ביתר (גיטין כ"ז וחלה פ"ד) עיר בצורה בא"י

אשר בה נסגר בר כוכבא בימי

המלחמה האחרונים; ולדעת הח' נייבוער

היא בארץ יהודה סמוך לעיר בית שמש

(המחוקים נח' הסנטיס Βαθρά) ועמק בית

שמש נק' עוד היום Wadi Bittir. ובשנת

ששים וחמש אחר חורבן ב"ש היה חורבן

ביתר.

ביתר (סס"ט ז' י"ז) לד"ק הוא:

ביתרון (ס"ג ז' כ"ט) מקום בעבר הירדן.

ג

בפיניקיא על שפת הים. ראה גם גבלן.

גאואל בן מבי (צנוד' י"ג ט"ו) נשיא

למטה גר.

גבלן (= גולן) Gaulonitis, שם נוף

גאון הירדן ראה ירדן.

בעבר הירדן: והגליל יחרב והגבלן

גאתו או גאחן ראה געתן.

יאשם ואנשי הגבל יסובבו וכו' (סנהד' ל"ז);

גזב (ס"ג כ"א י"ח וי"ט) הוא (ע"כ) גת

ולדעת הח' נייבוער הכוונה כאן על נוף

(כמו צפסוק כ') וכן נק' גת החפר

Gabalena, שהוא חלק מזרחי דרומי

גובתא בתלמוד, וגם עיר גתים נק' גבים.

מארץ יהודה, ונמצא גם בנמ': ריב"ל איקלע

גבבאי (קדושין פ"ד) Gabiane, מדינה

לגבלא (כתובות ק"ג) ולדעתו זה ג"כ גבל

בין עילם למדי.

(תהלים פ"ג ח'), ועוד היום יקראו הערביאים

גבל (יחז' כ"ט ח') Byblos, וכן יקראו

Dschebal לחלק ידוע מארץ יהודה.

לו הערביאים Dschebail, עיר

גבים (יסעי' י' ל"ח) עיר בבנימין, ונקי' ג"כ
גתים (כחנ' י"ח י"ג).

גבע (יסוסע כ"ח י"ז) או גבע בנימין (מ"ח
ט"ו כ"ג) עיר בבנימין.

1. גבעה (יסוסע ט"ו כ"ז) עיר בנחלת יהודה.

2. גבעה (סופ' י"ט י"ג) או גבעת בנימין
(ס"ח י"ג ז') או גבעת שאול

(סס י"ח ד') או גבעת האלהים (סס י' ה')

עיר בבנימין, ושם היה במה לה' כמ"ש (סס)
חבל נביאים יורדים מהבמה, וכן אמר בעל

הפלגש: ואת בית ה' אני הולך (סופ' י"ט י"ח).
גבעון (יסוסע י"ח כ"ה) עיר בבנימין; מדבר

גבעון (ס"ג ז' כ"ד).
גבריאאל (דני ח' י"ו) שם מלאך.

גובתא ראה גת החפר
גבת (יננוס ס"ג) או :

גבתון (יסוסע כ"ח כ"ג) עיר בנחלת דן
סמוכה לבני ברק.

גוג ארץ המגוג נשיא ראש משך ותובל
[= גוג נשיא ארץ המגוג,

ראש משך ותובל] (יחו' ל"ח ז'). גם הפרסיים
והערביאים מאמינים, כי באחרית הימים

יתנשאו שני גויס עצומים מרחוק יגוג ומגוג
(Jadschudsch und Madschudsch)

ובאו עליהם למלחמה, ואחריתם עדי אובה.
גד (זכח' ל' י"ח) בן יעקב; והוא ג"כ שם

השבט.
גדי בן סוסי (זננדי י"ג י"ח) אחד מן

המרגלים משבט מנשה.
גדיאל בן סודי (זננדי י"ג י') אחד מן

המרגלים משבט זבולון.
גדגדה (זכ' י' ז') או חר הגדגד (זננדי ל"ג

ל"ג) מקום חנייה לב"י (זעלותס)
ממלכיס) במדבר ערב.

גדליה בן אחוקם (מ"ג כ"ס כ"ג) איש
אשר הופקד (ע"י מלך

זכ) על העם הנשאר בארץ יהודה ולא
גלו בבבל.
גדלתי (דס"ח כ"ה ד') לוי מבני הימן.

גדעם (סופ' כ' מ"ה) מקום בארץ בנימין.
גדעון (סופ' ו' י"ח) אחד מן השופטים

בישראל לפני מלך מלך.
גדר (יסוסע י"ג ז') עיר בארץ כנען, ואולי

הוא גדרה?
גדר, Gadara, עיר בארץ הגלעד, ובה הו

(לפי עדות סופרי העמים) מעינות חמים
הנקי בתלמוד חמת א ד גדר; ונק' ג"כ

בית גדר (מוספמל טסרות פ"ו). ולדעת
הח' נייבויעד הוא גדרות (יכנ' מ"ט ג').

וישוער שהוא המקום הנקי היום Om Keis.
גדור (יסוסע ט"ו כ"ח) עיר בהר יהודה.

גדרה (יסוסע ט"ו ל"ו) עיר בנחלת יהודה,
ונקי' ג"כ בית גדר (דס"ח ז' כ"ח).

גדרות (דס"ג כ"ח י"ח) או גדרות בית דגון
(יסוסע ט"ו מ"ח) עיר בנחלת יהודה.

גוזן (מ"ג ז' י"ט י"ג) או גוזניא (סנת קי"ג)
Gausania, עיר במדי.

גזר (יסוסע י' ל"ג וסס כ"ח כ"ח) עיר בנחלת
אפרים.

גיח (ס"ג ז' כ"ד) מקום בארץ בנימין אצל
גבעון.

גיחזי (מ"ג ד' י"ג) משרת אלישע הנביא.
גחם (זכח' כ"ג כ"ד) בן נחור אחי אברהם.

1. גיחון הסובב את כל ארץ כוש (זכח' ז'
י"ג) הוא הנהר הנקי אצל הקדמונים

Oxus, השוטף מקדם לים הכספי.
2. גיחון (מ"ח ח' ל"ג) נחל מים בירושלים

מנגב לעיר, ונקי' ג"כ שלח (יסעי'
ח' ו') וכן ת"י במלכים אל גיחון לשילוחא.

הוראת השם הוא שטיפה בחווק, מלי' כי
גיח ירדן; ואצל הערביאים הוא שם לנהרות

שונים.
גיא בן הנם או גי הנם (יסוסע ט"ו ח')

הוא גיא הנמשכת מעמק
יהושפט נגבה ועד עמק רפאים. ושם היה

מוקד למלך שקוץ בני עמון אשר בו הענידו
את בניהם באש, ונקרא תפת או תפתה. חר'

תנור וכירים חנורין ותפיין. ובעלי התלמוד קראו גי בן הנס או פתחה של גוהנס לגי בירם (כזה זה) אשר בעבר הירדן, שהיה בו מעין חם וביוסיפון לרומיים יסופר שהוא מציא להבות אש: שתי תמרות יש בני בן הנס ועולה עשן מביניהם וזו היא ששנינו ציני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של גוהנס (סוכה ל"ג). ראה הר הברזל.

גיא הרשים (דס"א ד' י"ד ונחמ' י"א ל"ה) עיר בבנימין.

גי יפתח אל (יסוסע י"ט י"ד) גיא בנבול שבין זבולן ואשר.

גיא מלח (ס"ג ח' י"ג) הוא עמק מפאת מערבית דרומית לים המלח, אשר הוא ארץ מלחה ולא יעלה בו כל עשב. גיא העברים ראה עברים.

גי צבעים ראה צבעים. גי צפתה (דס"ג י"ד ט') גיא אצל מרשה בארץ יהודה.

גזים (כח"א י"ד ח' ויסוסע י"ג כ"ג) עיר בארץ כנען.

גלבע (ס"א ח"א ד') הר מנגב לעמק יזרעאל.

1. גלגל (יסוסע ס' ט' וס"א ז' י"ו) עיר בארץ יהודה אצל יריהו, ושם היה המחנה הראשון ל ישראל בעלותם מן הירדן, ושם חנו בימי כבוש וחלוק הראשונים, ושם היה האהל-מועד בימי שמואל (ס"א י' ח' ו"א ט"ו וט"ו ל"ג).

2. גלגל (דב' י"א ל' ויסוסע י"ג כ"ג) עיר אצל שכם ואלוני מורה בארץ שומרון.

גלה (יסוסע ט"ו כ"א) עיר בנחלת יהודה.

1. גליא, Gallien, פראנקרייך: ספינות הבאות מגליא לאססמיא (יננות ס"ג).

2. גליא (כ"ה כ"ו) Galatien, מדינה באסיה הקטנה.

גלית (ס"א י"ז ד') איש מדה מן הפלשתים אשר הוכה ע"י דוד.

גליל (יסוסע כ' ז') או ארץ הגליל (מ"א

ט' ח') Galiläa, שם לחלק הצפוני בא"י, הוא הארץ אשר בין הירדן וים כנרת והים הגדול. ונק' חלק הצפוני מארץ הגליל (כחלת אסר ונפתלי) גליל העליון או גליל הגוים (יסע' ח' כ"ג), וחלק הדרומי (כחלת יששכר וחזקן) גליל התתון.

גללים (ס"א כ"ה נ"ד ויסע' י' ל') עיר בארץ בנימין.

גולן (דב' ד' נ"ג) עיר בארץ הבשן. גלינוס, Galenus, רופא יוני מפורסם (ננאה הסכית).

גלעד (צמד' ל"ג ח') הר ונוף בעבר הירדן (ננגז להר צטן) ונקרא עוד היום Dschelad; ובמקרא נכלל בשם זה לפעמים גם ארץ הבשן (דב' ל"ד ח'). ונמצא ג"כ עיר גלעד (סוסע ו' ס'), ונקרא ג"כ גרש (נדרס סמואל י"ג) והוא הנקרא ביוסיפון לרומיים Gerasa, ועוד היוסנק' Dscherasch. גלתיאה, Galatien, מדינה באסיה הקטנה. גמדים (יח' כ"ז י"א) יש קוראים בר' והכוונה על בני גמר.

גמזו (דס"ג כ"ח י"ח) עיר בארץ יהודה ונמצא עוד היום כפר Dschimzu לא-רחוק מלד.

גמול (דס"א כ"ד י"ז) אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד.

גמלא (ערכין ל"ג) עיר על שפת ים כנרת במקצוע מורח הדרומי, וכן נק' ביוסיפון לרומיים Gamala.

גמליאל בן פדהצור (נמד' ח' י') נשיא למטה מנשה.

1. רבן גמליאל הזקן בן שמעון בן הלל הזקן, נשיא בישראל.

2. רבן גמליאל בן רבן שמעון בן גמליאל הזקן, נשיא אחר ר' יוחנן בן זכאי ביבנה, והוא תיקן תפלה קבועה שלש פעמים ביום.

3. רבן גמליאל בנו של רבי, נשיא אחריו בישראל.

4. ר' גמליאל, הנשיא האחרון.

בנימין
זשופטים
גן, ואולי
ובה היו
ות המים
נק' ג"כ
ולדעת
טו ג'
Om K
הודה.
ת יהודה
כ"ח)
בית הגן
ת יהודה
ת קי"ג)
בנחלת
גין אצל
הנביא.
אברהם.
(כח"א ח'
קדמונים
ירושלים
יח' (יסע'
שילוחא.
מל' כי
לנהרות
ט"ו ח'
מעמק
שם היה
העבירו
תהי תר'

גָמַר (צרכ' י' ז' ויחז' ל"ח ו') עם ומדינה
 אצל הים השחור die Kimmerier.
 גוּנִי (צרכ' ו"ו כ"ד) בן נפתלי.
 גִּינוֹק (קדושין ע"ג) Gansaca, עיר במדי.
 גִּינוֹסֶר ראה ים כנרת.
 גִּתְּוֹן (כחמ' י"ג ד' וי"ו) אחד מכ"ד ראשי
 משמרות הכהונה בימי עזרא.
 גִּסְקָלְגָם (סוטה ל"ג) הוא Cajus Caligula
 קיסר רומי.
 גָּעָה (יכנ' ל"ח ל"ח), מקום אצל ירושלים.
 גַּעַשׁ (יהושע כ"ד ל') שם הר, והוא חלק
 מהר אפרים.
 גַּעְתָּם (צרכ' ל"ו י"ו) בן אליפז.
 גַּעְתָּן (תוספתא סניעית פ"ג) או גאתן (ילקט
 עקב תרע"ד) או גאתו (ספרי סוף
 עקב) Gitta, כפר בארץ שומרון. ולדעת
 הח' נייבוער הוא הנוף הנק' Ghuta, ומי
 געתן הוא הנחל Barada.
 גַּפְטִיִּים (מגלה י"ח) Kopter, Egiptier.
 גּוֹפְנָא או גופנית (צרכות ו"ד) או בית
 גופנין (תוספתא סוף חסלות) ישוער
 שהוא עיר עֶפְנִי (יהושע י"ח כ"ד) בארץ
 בנימין, ונמצא עוד היום כפר בשם
 Dschifneh.
 גּוֹפְתָא ראה נת החפר.
 גּוֹר בַּעַל (דה"צ כ"ו ז') עיר בארץ ערב.
 גָּרָא (צרכ' ו"ו כ"ח) מבני בנימין, ולפי
 ס' במדבר (כ"ו מ') ודה"א (ח' ג' י"ד)
 היה בן בלע בן בנימין.
 גָּרַב (יכנ' ל"ח ל"ח וסנהד' ק"ג) גבעה אצל
 ירושלים, וישוער שהוא Wadi Gurab
 במערבה של ירושלים, והח' נייבוער חושב
 שצ"ל בגמ' (סס) ומגרב לירושלים ג' מילין.
 גַּרְב הִיתְרִי (ס"ג כ"ג ל"ח) אחד מגבורי דוד.
 גַּרְגָּשִׁי (צרכ' י' י"ו) עם משבעה עממים.
 גַּרְזִים (דברים י"ח כ"ט) הר מנגב להר עיבל
 ותחתיו תשב עיר שכם, שהיא מושב
 השמרונים עד היום, ועליו בנו להם מקדש,
 כאשר ריחקו אותם היהודים מבנין ההיכל
 בירושלים.

גרמיוזא ראה וורמיוזא.
 1. גרממיוא (יומא י') או גרמניא (צ"ר ל"ז
 על ע ג ר ג) Garamäer, אומה
 בארץ אשור (בין נהרות נאָרְגָאָס וקאָפְרָאָס).
 2. גרמניא (צ"ר ל"ז, על תו ג ר ט) Ger-
 mania.
 גרמניקיא (צ"ר ל"ז ויכוס' מגלה פ"ח) Ger-
 manikia, עיר במדינת Com-
 magene (אשר זין סוריא לקפודקיא).
 גרן האמד (צרכ' כ"י י') הוא אבל מצרים
 בעבר הירדן.
 גריפנא (כ"ס כ"ג) שם לחלק מהר גלבע
 בקצה מערב הנקרא היום Ara-
 bonneh.
 גוריציאה, Görz, עיר באיטליא.
 גרר (צרכ' כ"י ח' ודה"צ י"ד י"ג) עיר בארץ
 פלשתים על הגבול שבין כנען לאדום;
 ואולי מזה:
 גרריקי (צ"ר כ"ג ות"י צרכסית כ"י ח')
 Geraritica, שם לחלק מארץ יהודה,
 וכן נק' אצל יוסיפון לרומיים ואיבם יביאום
 גרש ראה גלעד.
 גרשם (סמות ז' כ"ג) בן משה.
 רבינו גרשם מאור הגולה, ר"י במגנצא
 בדור רב. האי
 אחרון הגאונים, חיבר פי' על התלמוד וש"ת
 ופיוטים (צסלימות) ותיקן חקנות בשם חקנות
 רגמ"ה (ראה סולר סמלים).
 גרשון (צרכ' ו"ו י"ח) בן לוי.
 גרש חלב (מנחות פ"ה) עיר בצורה בנחלת
 אשר, ולד"ק הוא אחלב שבמקרא,
 וגם ביוסיפון לרומיים נזכר מקום בשם
 Gis'ehala בגליל העליון; וישוער שהוא
 הכפר הנק' היום el-Dschiseh.
 גרשם הערבי (כחמ' ז' י"ט) או גשמו (סס
 ו') שטן לישראל בבנין
 חומת ירושלים והמקדש בימי נחמיה בן חכליה.
 1. גשן (צרכסית ו"ה י') גליל במצרים
 התחתונה.
 2. גשן (יהושע ט"ו כ"ח) עיר בנחלת יהודה;

עיר בנחלת זבולן קרוב לצפורי, והיום נק' el-Meschad ויושבי המקום מראים בו קבר יונה הנביא.
 גת רמון (יסוסע כ"א כ"ד) עיר בנחלת דן; ונז' עיר בשם זה גם בנחלת מנשה (סס סס כ"ה) אמנם בסי' י"ז איננה.
 גותיא (ירוס' ונגלה פ"א, כ"א גיתניא) Gothen, אומה עתיקה ידועה באיברופא.
 גתים ראה גבים.
 גתר (זרל' י" כ"ג) עם ומדינה בארם, ואולי הוא גשור?

והוא ג"כ שם כולל לערי הסביבות: ואת כל ארץ גשן (סס י' ו"ח).
 גשור (ס"ג ט"ו ח') עיר ומדינה בארץ ארם בעבר הירדן מזרחה. הוראת המלה הוא כמו גשר (זריקקט), ושם (בין ים כנרת להר חרמון נמצא עוד היום גשר חזק על הירדן הנק' גשר בני יעקב Dschisir Beni Jakub.
 גת (יסוסע י"א כ"ג) עיר בארץ פלשתים.
 גת החפר (יסוסע י"ט י"ג, ונ"ג כ"ד כ"ה) או חפר (ירוס' שניעית פ"ו)

ד

דג (גוית דג ופני אדם).
 1. דדן (זרל' י' ז') אומה מבני כוש.
 2. דדן (זרל' כ"ה ג') אומה מבני קטורה אשת אברהם.
 דודנים (זרל' י' ד') Dodonäer, אומה במדינת Epirus; וברדה"א (א' ז') הנוסחא רודנים ברי"ש, וכן תר' השנעים ותר' הסורי והשמרוני כאן, והם יושבי אי Rhodus מאיי יון.
 דדניא (עז' ד' ט') ואצל הסופר הירודוט Δάοι, דאהיסען, אומה ממזרח לים הכספי.
 דדן (ס"א י"ו י"ג) מלך ישראל.
 דוד בן זכאי, ריש גלותא בבבל בדור רב סעדיה גאון.
 ר' דוד קמהי (רד"ק) בנרבונה (בסוף המאה הי"ב) חיבר ס' מכלול ופי' על תנ"ך.
 ר' דוד אבודרהם (במאה הי"ד) חיבר פי' על התפלות.
 ר' דוד הלוי, רב אב"ד באוסטרא ואח"כ בלבוב, חיבר ס' טורי זהב על הש"ע (מת בשנת 1666).
 דליהו (דס"א כ"ד י"ט) אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד.

די זהב (זנ' א' ח') מקום לא-רחוק מהר סיני, ונק' היום Deheb.
 דואג האדומי (ס"א כ"א ח') אפיר הרעים (= הרצים) (סס כ"ג י"ז) אשר לשאול.
 דבלה (יחז' ו' י"ד) לדעת גיוניוס הוא רבלה.
 1. דיבון (יסוסע י"ג י"ז) עיר בנחלת ראובן; ולפי ספור התורה (צמד' ל"ג ל"ד) בנו בני גד את דיבון, ושם (ל"ג ל"ג) נק' דיבון גד, ואולי שתי דיבון היו? ובישעיה (ט"ו ט') נמצא דימון תחת דיבון.
 2. דיבון (כחנ' י"א כ"ה) וביהושע (ט"ו כ"ג) נק' דימון, עיר ביהודה.
 דביר (יסוסע ט"ו ט"ו) עיר בנחלת יהודה, ונק' ג"כ קרית ספר (סס) וגם קרית סנה (סס ט"ו ט"ט) וסנה הוא בל' פיניקי כמו חנה ושנה בל' ארמי. לךבר ראה לזךבר.
 1. דבורה (זרל' ל"ה ח') מינקת רבקה.
 2. דבורה (סופ' ד' ד') אשה נביאה שופטת את ישראל.
 דברת (יסוסע י"ט י"ג וכ"א כ"ה) עיר בנחלת יששכר.
 דבשת (יסוסע י"ט י"א) עיר בנחלת זבולן.
 דגלת ראה חדקל.
 דגון (ס"א ס' ז') אליל פלשתים בתבנית

ז"ר ל"ז
 אומה
 דאס)
 Ger-
 Ger-
 Com-
 (.
 מצרים
 גלבוט
 Ara-
 בארץ
 לאדום;
 (ח'
 יהודה
 יביאוס
 מנצא
 יב האר
 'וש"ת
 תקנות
 בנחלת
 מקרא,
 בשם
 שהוא
 זו (סס
 בבנין
 זכליה.
 מצרים
 הודה;

דלילה (סופ' י"ו ד') אהובת שמשון מבנות פלשתים.

דלען (יסוסע ט"ו ל"ח) עיר בנחלת יהודה.

דלפון (אסתר ט' ז') אחד מבני המן.

דומה (צרא' כ"ה י"ד) אומה מבני ישמעאל בארץ ערב, ועוד היום נמצא מקום בשם Dumah בגבול סוריא וערב.

רב דימי, משיבת פומבדיתא בדור רב אשי. דמין ראה אדמי.

דימון ראה דיבון 1. 2.

דימנה (יסוסע כ"ח ל"ה) עיר בנחלת זבולון.

דמשק (נ"א י"א כ"ד) או דומשק (נ"ג י"ו י') או דומשק (דס"ג כ"ד כ"ג) Damaskus, מטרפולין של ארם, והיא עוד היום עיר גדולה היוצאת שמנים אלף איש.

1. דן (צרא' ל' ו') בן יעקב; והוא ג"כ שם השבט.

2. דן (צרא' י"ד י"ד, דצ' ל"ד ח') ויסוסע י"ט (נ"ז) עיר אשר בנו בני דן בעמק רחוב בצפון א"י, ונקי לפנים ליש (סופ' י"ח כ"ט) או לשם (יסוסע י"ט נ').

דינה (יסוסע ט"ו נ"ט) עיר בנחלת יהודה.

דינה (צרא' ל' כ"ח) בת יעקב.

דניאל (דכ' ח' ו' ויחז' י"ד י"ד) איש צדיק חוזה מחזה שדי.

דונש אבן לברט, מדקדק ומשורר גדול בקרדובה (במאה העשירית).

דפני (ססמונא'ס צ' ד' נ') Daphne, עיר בסוריא סמוכה לאנטוכיא, ולדעת בעל חבואות הארץ הוא רבלה.

דפקה (צמד' ל"ג י"ג) מקום חנייה לב"י במדבר ערב, והנוסע Seetzen מצא שם מקום בשם Tobbaeha.

דפתי (חולין פ"ז) ישוער שהוא עיר על Dibitach על נהר חדקל.

דזק (ססמונא'ס ח' י"ו י"ו) שם מבצר מצפון ליריחו בארץ יהודה.

דקלה (צרא' י' כ"ז) אומה מבני יקמן בארץ ערב.

דוקלטיינוס (צ"כ ס"ג) Diocletian קיסר רומי.

דור (סופ' ח' כ"ז) או דאר (יסוסע י"ז י"ח) עיר למנשה אצל עין דור סמוכה לים, והיום שם המקום Tantara והוא כפר.

דורא (דכ' ג' ח') שם בקעה בארץ בבל; ואולי נמצא בה המקום הנק' בי דורא (צרכות ל"ח).

דרדניא (ירוש' נגלה פ"ח וצ"כ ל"ז) הוא עיר Dardanus במדינת Troas.

דרדע (נ"א ח' י"א) איש חכם ומשורר (נביא בכנור) מבני מחול (הוא חמול) בן פרץ בן יהודה.

דריי ראה אדרעי.

דריוש המדי (דכ' ו' ח' וי"ח ח') Cyaxa-res II, אשר המליכהו כורש הפרסי דודו אחי אמו על מדי, וכאשר כבש כורש את בבל בשנת 538 לפני חה"נ הושיב שם את דריוש המדי וימלוך שם (תחת יד כורש) שלש שנים וימת.

דריוש מלך פרס (עז' ד' כ"ה, ה' ו' ח') Darius Hystaspis הוא אשר מלך משנת 521 עד 486 לפני חה"נ, והוא אשר הרשה ליהודים להשלים את בית ה' וְשָׁם טָעַם לתת מגנזי המלך כל צרכי הבנין והקרבות (עז' ו' ח').

דורמסקין או דורמסקית (עירונין י"ט) הוא דרמשק (דרמשק).

דוֹתָן (צרא' ל"ו י"ז ונ"ג ו' י"ג) או דוֹתָן (צרא' ל"ז י"ז) או דוֹתִים (יהודית ד' ח')

עיר סמוכה לבית שאן וזרעאל.

דוֹתָן (צמד' י"ו כ"ד) מבני ראובן אשר הצו על משה בעדת קיח.

ה

הבל (כרל' ד' ז') בן אדם הראשון.
הגר (כרל' י"ו א') שפחת שרה, אשר נתנה אותה לאברהם אישה לאשה ותלד לו, את ישמעאל; ע"כ נקראו בני ישמעאל אשר בעבר הירדן הנגרים (ססל"ס פ"ג ז') או הגריאים (דס"א ס' י"ט). והתאר הגרי משמש אצל קצת מחברים להוראת ערבי, אראביש, ואצל קצת מחברים חדשים — אונגאריש, כמו שהשתמשו בשם ארץ הגר להוראת אונגארלאנד.
הגרוניא (כרכות ל"א) Agranum, עיר בבבל.

הודו (אסתר א' א') אינדיען.
הודו מזרחית (אצל המחברים) אססאינדיען.
הודו מערבית (אצל המחברים) וועסטאינדיען.
1. הדרד בן בוד (כרל' ל"ו ל"ס) מלך אדום בימי שפוט השופטים בישראל.
2. הדרד (דס"א א' כ'), ונס' כרלסית ל"ו ל"ט: הדרד (הדר) מזרע המלוכה באדום והוא הדרד האדומי (מ"א י"א י"ד) אשר ברח מפני דוד כאשר כבש את אדום ושם בה נציבים, ואח"כ התרעה את רזון בן אלידע מלך ארם ויהי שטן לשלמה.
הדרדעזר (ס"ג ח' ג') מלך צובה בימי דוד.
הוד'יה (כמנ' ט' ה') או הוד'ניה (עז' ז' מ') או יהודה (כמנ' י"ג ח') אחד מראשי האבות ללויים בימי עזרא.
הדייב (מ"ק כ"ח) Adiabene, נוף בבבל, מקום מושב יהודים בזמן התלמוד.
הדסה (אס' ז' ז') היא אסתר.
הדורם (כרל' י" כ"ז) אחד מבני יקטן.
1. רב האי גאון בפומבדיחא.
2. רב האי גאון (בן רב שרירא גאון בפרוז-שבור) אחרון הגאונים.
הלל הפרעטוני (סופ' י"ג י"ג) אבי עבדון השופט.

הלל הזקן הנק' ג"כ הלל הבבלי, מזרע מלכות

בית דוד (מצד אמו), תלמיד שמעיה ואבטליון, נשיא וראש הסנהדרין בימי הורדוס, והעמיד תלמידים הרבה: הגדול שבהם יונתן בן עזיאל והקטן שבהם ר' יוחנן בן זכאי, ותלמידיו והנמשכים אחריו נקראו בית הלל.
הלל הנשיא בנו של ר' יהודה נשיאה, הוא גילה סדר העיבור ובימיו התחילו לקבוע החדשים והמועדים ע"פ חשבון. הילני המלכה במדינת הדייב, אשר התיהדה היא וכנה סוטוס, ואח"כ ישבה בארץ ישראל ותקבר בקבר אשר כרתה לה בירושלים.

הם (כרל' י"ד ה') מקום בבני עמון או קרוב להם, אשר ישבו בו הזוזים.
המדך (מ"ק ד') עיר בבבל.
המדתא (אסתר ג' א') אבי המן.
1. הימן (דס"א כ"ה א') ראש בית אב ללויים המשוררים בימי דוד.
2. הימן (מ"א ה' י"א דס"א ז' ו') בן מחול (הוא חמול) בן פרץ בן יהודה איש חכם ומשורר (נביא בכנור).
המן (אס' ג' א') בן המדתא צורר היהודים בשושן.
רב הונא, ריש גלותא בבבל בדורו של רבי.
רב הונא, ר"י בסורא אחרי מות שמואל ירחינאה.
רב הונא בר נתן, ריש גלותא בדור רב אשי.

הנע (מ"ג י"ח ל"ד) עיר היושבת על שני עברי נהר פרת בארם נהרים וכן נק' בלי ערבי Anah.
הפציץ (דס"א כ"ד ט"ו) אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד.
הצדים (יהסע י"ט ל"ה) עיר בנחלת נפתלי, ובתלמוד (ירוש' מגלה פ"א) נק' כפר חטיא, וישוער שהוא הנק' היום Hattin.

מערבית צפונית לטבריא.

1. הוצל (נגלה ס') עיר (מוקפת חוונה) בנחלת בנימין, ואולי הוא בית האצל (ניכס א' י"ח).

2. הוצל (נגלה כ"ט) עיר בבבל בריחוק פרסה מן שף-יטיב.

הקוץ (דס"א כ"ד י') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד.

1. הר הָהָר (צנדי ל"ד ז') שם לחלק מהר הלבנון בצפון א"י.

2. הר הָהָר (צנדי ל"ג ל"ח) הר מנגב לאדום. הר האמורי ראה הר יהודה.

הר אפרים (יסוסע י"ז ט"ו) שם הרר גדול בנחלת אפרים הכולל הרים הרבה: עיבל וגרזים צלמון ונעש וצמרים; ובתלמוד נק' הר המלך (גיטין כ"ז).

הר הברזל (סוכס ל"ג) שם הר המתפשט משפת מזרח של ים המלח עד ארץ מואב.

הר הזיתים ראה הר המשחית.

הר הַחֶלֶק (יסוסע י"ח י"ז) שם הר לא-רחוק מים המלח בפאת מערבית דרומית הנק' היום Madare.

הר יהודה (יסוסע כ' ז') שם הרר המתפשט משפת מערב של ים המלח עד קצה נגב ארץ יהודה, וכולל ג"כ הר ציון וחר המוריה ור הזיתים: ולפנים נק' הר האמורי.

הר המלך ראה הר אפרים.

הר מועד בירכתי צפון (יסע' י"ד י"ג) או או הר קדש אֱלֹהִים (יחז' כ"ח י"ד)

דער הייליגע גאָטטערבערג, דער פֿער-זאממלונגסבערג דער גאָטטער אים נאָרדען, נאמר לפי דמיון הכשריים והצוריים, כמו הר Olymp אצל היוונים (ג"כ כלפון אלס)

והר Kaf אצל הערביאים והר Al Bordsch אצל הפרסיים והר Meru אצל ההודיים.

הר המשחית (מ"ג כ"ג י"ג) או הר הפֿשָׁחָה

בדרז"ל או הר הזיתים (זכריס ד' י"ג) Oelberg, שם הר במזרח ירושלים;

והיום אין נמצאים עליו זיתים רק מעט, ונגד זה נמצאים בו גפנים ותאנים ושקדים לרוב.

הר נפתלי (יסוסע כ' ז') שם לחלק מערבי דרומי מהר הלבנון הנק' היום

Dschebel Safed. הר השלג או טור תלגא, הוא הר חרמון,

וכן יקראו לו הערביאים עוד היום Dschebel-el-Teldsch (גבל-אל-תלג).

הרי מכוור (תוספתא ר"ה פ"א) או: הרי מכמר (יונא ל"ט) הוא הר Macherus

בעבר הירדן, ארץ יעזר תר' ירושלמי ארעא דמכוור.

הָרָא (דס"א ס' כ"ו) מדינה באשור. הָרָאָה (דס"א ז' נ"ג) בן שובל מבני כלב,

והוא רָאָה (סס ד' ז'). הירידוט, Herodot, סופר יוני קדמון.

הורדנא, Grodno, עיר (וגליל) בארץ רוסיא. הורדום (צן אנטטיפטר האדוני אסר סמיסד)

מלך בישראל אחר החשמונאים. הורמיז ארדשיר (צ"ג כ"ג) עיר בבבל,

ואין זו ארדשיר. הָרָן (צלא' י"א כ"ו) בן תרח.

הרפניא (יצמות י"ז) Hipparenum, עיר בבבל על שפת נהר מלכא.

הורקנוס ראה יוחנן הורקנוס. הושע בן נון (צנדי י"ג ס') משרת משה

והוא קרא לו (סנ"ד) יהושע בן נון.

הושע בן בארי (סוסע א' א') נביא לה'. הושע בן אלה (מ"ג ט"ו ל') מלך האחרון

ממלכי ישראל. הושעיא ראה אושעיא.

התך (אסתר ד' ו') אחד מסריסי המלך אחשוורוש.

הותיר (דס"א כ"ה ד') אחד מבני הימן המשורר (סלוי).

ו

וַשְׁתִּי (אסתר א' ט') אשת המלך אחשורוש.
 וויתניא (ירוש' מגלה פ"א וז"ר ל"ז) Bi-
 thynia, מדינה באסיה הקטנה;
 ובגמ' הבבלית (יומא א') וכן במשנה (ע"ז
 פקק ז') נק' בית-אונייקי.

והב (צמד' כ"א י"ד) ותרי השבעים זה ב ,
 מקום בגבול מואב או קרוב לו.
 ויותא (אסתר ט' ט') אחד מבני המן.
 וינא, Wien.
 ורמיזא, Worms, עיר בצרפת.

ז

זמזומים (דנ' ז' כ') אומה ממשפחות הרפאים
 אשר ישבו לפניו בארץ בני עמון.
 זמרי בן סלוא (צמד' כ"ה י"ד) נשיא בית
 אב לשמעון, הנהרג ע"י
 פנחס בן אלעזר.
 זמרי (נ"א י"ו ט') מלך ישראל.
 זמרי (ירמ' כ"ה כ"ה) או זמרן (צדא' כ"ה א')
 אומה מבני קטורה אשרילדה לאברהם.
 1. זנוח (יסוטע ט"ו ל"ד) עיר בנחלת יהודה
 בשפלה.
 2. זנוח (יסוטע ט"ו כ"ו) עיר בנחלת יהודה
 בהר.
 1. זיף (יסוטע ט"ו כ"ד) עיר בארץ יהודה
 מקצה נגב.
 2. זיף (יסוטע ט"ו כ"ה ודס"ג י"א ח') עיר
 בהר יהודה, ואצלה היה מדבר זיף
 (ס"א כ"ג י"ד) מנגב למדבר עין גדי.
 זפירין (צ"ק קי"ג) Zephyrium, עיר
 במדינת Cilicien.
 זפרון (צמד' ל"ד ט') עיר בארם, ולד"ק
 הוא סברים.
 זרְבָבֶל בן שאלתיאל פחת יהודה (מגי א'
 א' וז' כ"א) ממלכת בית דוד.
 זרד ראה נחל זרד.
 זרח (צדא' ל"ח ל') בן יהודה.
 זרש (אסתר ה' י') אשת המן.
 זתר (אסתר א' י') אחד משבעת הסריסים
 אשר למלך אחשורוש.

זבוד דגלילא [זבוד של גליל] (צ"ר ל"ט)
 Zebadani, עיר בלבנון
 בדרך דמשק; ונק' ג"כ בית זבדי (מגלת
 חשניא פי"ח).
 רב זבדי, ר"י בפומבדיתא בתחלת ימי רב
 אשי.
 זָבַח (סופ' ח' ה') מלך מדין בימי גדעון השופט.
 1. זבולן (צדא' ל' כ') בן יעקב; והוא ג"כ
 שם השבט.
 2. זבולן, עיר בנחלת זבולן ונז' ביוסיפון
 לרומיים; ומזה: אלון הזבולוני
 (סופ' י"ג י"א) ומצפון לעיר עכו נמצא עוד
 היום בקעה ובאר בשם זבולן.
 זוזים (צדא' י"ד ה') אומה קדמוניה בארץ
 בני עמון, ואולי הם זמזומים?
 זוטוס ראה סוטוס.
 זבריה בן יואש (מ"ג י"ד כ"ט) מלך ישראל.
 זבריה בן יהודע (דס"ג כ"ד כ') נביא בימי
 יואש מלך יהודה.
 זבריה בן ברכיה בן עדו (זכר' א' א') או
 זכריה בן עדו (עז' ה' א') נביא
 בתחלת זמן ב"ש.
 זבריה בן אבקולם, נהרג ע"י הקנאים בזמן
 חורבן ב"ש.
 ז' זלמן הענא באשכנז (צמאס ה"ז) בעל
 צהר התבה.
 זלפה (צדא' כ"ט כ"ד) שפחת לאה, אשת
 יעקב.

ח

חובה אשר משמאל לדמשק (צכ"א י"ד ט"ו ויהודית ט"ו ד') עיר מצפון לדמשק. חובב (צנדי י' כ"ט) בן רעואל (הוא יסרו) חותן משה.

חבקוק (חזקוק ח' א') נביא בימי ישעיה. חבור (מ"ג י"ז ו') Chaboras, הרר בין מדי לאשור.

חבר הקיני (סופ' ד' י"ח) איש ממשפחת הקינים, ראה קין 2.

חברון (טמות ו' י"ח) בן קהת. חברון (צכ"א כ"ג ז') עיר בנחלת יהודה, ולפנים נק' קריח ארבע (סס) וגם ממרא (סס כ"ג י"ט).

חגי (צכ"א נ"ו י"ו) בן גד.

חגי הגביא (מגי א' ח') בתחלת זמן ב"ש. חגלה (צנדי כ"ו ל"ג) אחת מכנות צלפחד. חגר (גיטין ז') הוא ישור (צכ"א כ' א') וכן ת"א שם, ראה שור.

חדד (צכ"א כ"ה ט"ו) מבני ישמעאל. חדיד (עז' ז' ל"ג) עיר בארץ בנימין אצל לך, ונמצא שם עוד היום מקום בשם Hadithe.

חדקל (צכ"א ז' י"ד) Tigris, נהר ההולך ממערב לאשור (Kurdistan) ומתחבר אח"כ עם נהר פרת ומשתפכים ביחד אל לשון ים פרס; ובתלמוד (עירובין כ"ג) נק' דיגלת, וכן שמו בל' ערבי. (על אודות פי קדמת אסור לאה ראזענמיללער, אלטענטהועסקונדע לז' 212).

חדרף (זכ"כ ט' א') עיר בסוריא, ועוד היום נמצא מקום בשם Hadra לארחוק מדמשק.

חדשה (יסטע ט"ו ל"ז ומסנוכאים א' ז' ל"ח) עיר בנחלת יהודה.

חדתה (יסטע ט"ו כ"ה) עיר בנחלת יהודה. חנה (צכ"א ג' כ') אשת אדם הראשון.

חגי (צכ"א י' י"ז) עם מבני כנען תחת חזר חרמון.

1. חוילה בן כוש (צכ"א י' ז') Ohaulan, עם ומדינה בנגב ערב.

2. חוילה בן יקטן (צכ"א י' כ"ט).

3. חוילה אשר שם הזהב (צכ"א ז' י"א), לדעת הח' ראזענמיללער הוא מדינת Colehis, שהיתה מפורסמת אצל הקדמונים לארץ זהב.

חורן (יחז' נ"ז י"ו) עיר ומדינה בארם, מזרחית צפונית לא"י הנק' עוד היום Hauran, ובלשונות איברוסא Aurantitis, וכן תר' השבעים ביחוקאל (סס) Aupavitic; ונמצא שם בקעה גדולה בשם: בקעת בית חורתן (מ"ק ג').

חוזא או בי חוזא (קדושין ע"ג) הוא Chuzistan, Susiane, מדינה בפרס.

חזאל מלך ארם (מ"ג ח' כ"א) בימי יורם בן אחאב מלך ישראל.

חזו (צכ"א כ"ג כ"ג) בן נחור אחי אברהם. חזקי או חוסקי (קדושין ע"ג) die Cossäer, עם ומדינה במדי.

חזקיה (מ"ג י"ח א') מלך יהודה. חזיר (דס"א כ"ד ט"ו) אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד.

חזיש (כחמ' י"ג ז') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.

ר' חייא מבבל, חבירו ותלמידו של ר' יהודא הנשיא.

ר' חיים ויטאל תלמיד האר"י בצפת, חיבר ס' עין חיים.

חיים מלאה, ראש המדיחים בכת שבתאי צבי בפולין.

חכילה (ס"א כ"ג י"ט) שם נבעה במדבר זיף.

חול (צכ"א י' כ"ג) בן ארם.

חלי (יסוסע י"ט כ"ה) עיר בנחלת אשר.
 חלפה (סופ' א' ל"א) עיר בנחלת אשר.
 חלבון (יח' כ"ז י"ח) לד"ק הוא Aleppo, עיר בסוריא.
 חולדה הנביאה (מ"ג כ"ג י"ד) בימי יאשיהו המלך.
 חלון ראה אלסר. [חלון (קדוסין ע"ה) הוא מ"ס וצ"ל חלון].
 חלה (מ"ג י"ז ו') Calachene, מדינה באשור.
 חלחול (יסוסע ט"ו כ"ח) עיר בנחלת יהודה.
 חולם (ט"ז י"י י"ו) או חלאם (סס סס י"ז) עיר בארם.
 חלון (יסוסע ט"ו כ"ח) עיר בנחלת יהודה.
 חילן (דס"א ו' מ"ג) עיר בנחלת יהודה.
 חלה (יסוסע י"ט ל"ג) עיר בנחלת נפתלי.
 ר' חלפתא מצפורי, חבירו של ר' יוחנן בן נורי, אבי ר' יוסי בן חלפתא.
 חלוצה ראה אלוש.
 1. חלקיה (מ"ג כ"ג ח') כ"ג בימי יאשיהו.
 2. חלקיה (נחגי' י"ג ז') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.
 חלקת (יסוסע י"ט כ"ה) עיר בנחלת אשר.
 חם (צכ"א ס' ל"ג) אחד מבני נח.
 ר' חמא בן חנינא, ר"י בטבריא אחר אביו (תחת יד הנשיא).
 ר' חמא בן טוביה, ר"י בפומבדיתא אחר רב נחמן בן יצחק.
 חמדן (קדוסין ע"ג) Ecbatana, מטרפולין של מדי.
 חמטה (יסוסע ט"ו כ"ד) עיר בנחלת יהודה.
 חמול (צכ"א ע"ו י"ג) בן פריץ בן יהודה.
 1. חמון (יסוסע י"ט כ"ח) עיר בנחלת אשר.
 2. חמון (דס"א ו' ס"א) עיר בנחלת נפתלי.
 חמין (ירוש' סוף ענודה זכ"ה) Emese, עיר בסוריא הנק' היום Hums.
 חמת (ס"ג ח' ט') Epiphania, עיר ומדינה בארם הנק' עוד היום Hamath.
 חמת (יסוסע י"ט ל"ה) או חמת דאר (סס

כ"א ל"ג) ובתלמוד (ירוש' מנלה פ"א) עיר סמוכה לטבריא, ונק' כן ע"ש מעינות החמים אשר בה.
 חמתא דגדר, מקום אצל גדר (צכ"א סגלעז) אשר בו היו מעינות חמים.
 חמתא דפחל (ירוש' סניעית פ"ו) הוא עיר Pella בעבר הירדן הנק' עוד היום Tubakat fahil.
 חמתאי (צכ"א י' י"ח) אומה מבני כנען יושבי עיר חמת בארם.
 חמתן ראה מי חמתן.
 חנה (ס"א ח' ז') אם שמואל הנביא.
 חוגי המעגל, איש הסיד מלומד בנסים בדור שמעון בן שטח.
 חניאל בן אפוד (צמד' ל"ד כ"ג) נשיא לבני מנשה לנחל את הארץ.
 חנותא עליתא וחנותא תחתיתא (ירוש' דנלאי)
 חנא (צ"ג) Hanaveih, עיר בא"י על גבול צור (ראה ס' כ"ג).
 1. חוניו בן ידוע, כ"ג בזמן ב"ש, והוא היה אבי שמעון הצדיק (הללסון).
 2. חוניו בן שמעון הצדיק הראשון, כ"ג בזמן ב"ש לפני שמעון הצדיק השני.
 3. חוניו, כ"ג אחר שמעון הצדיק השני לפני חכ"ג Jason.
 4. חוניו, ממשפחת הכהנים הגדולים, אשר הקים בית-חוניו במצרים.
 5. חוניו הוא מינילאוס, ראה זה.
 1. חנוך (צכ"א ד' י"ז) בן קין.
 2. חנוך (צכ"א ס' י"ח) בן ירד.
 3. חנוך (צכ"א כ"ה ד') בן מדין.
 4. חנוך (צכ"א ע"ו ט') בן ראובן בן יעקב.
 5. חנוך (צכ"א ד' י"ז) עיר אשר בנה קין, ולא נזכרה וולת זה במקרא.
 חנמאל בן שלם (ירמי' ל"ג ז') בן דוד של ירמיה הנביא.
 חנמאל המצרי כ"ג בזמן הורדוס.
 חנן, כ"ג אחר יועזר בן שמעון בייחוס.
 חנן בן חנן, כ"ג בימי אנריפס השני.
 O. H. Tom 5

ת ה
 Oha
 ח"ס
 הוא
 אצל
 ארם
 היום
 Aur
 ;Aup
 ביות
 הוא
 בפרס.
 בימי
 מלך
 ברהם.
 die
 ראשי
 ראשי
 ל ר
 חיבר
 ובתאי
 מדבר

חנן. אחר מדייני גזרות.

רב חנן מאשקיא. ראשון הגאונים בישיבת פומבדיתא (עלך עטנת

589 לכה"ס).

ר' חנינא סגן הכהנים, בדור שלפני החורבן.

ר' חנינא בן תרדיון בסיכני, כי שם בית מדרשו, ונהרג

במלחמת ביתר.

ר' חנינא בר חמא, ר"י אחר רבי אפס (מסת יד הסניא).

רבינו חננאל (מן Cyrene צאפריקה) בדור הראשון אחר הגאונים, חיבר

שו"ת ופ"י על התלמוד.

חנניה בן עזור (ירמ' כ"ח א') נביא שקר בימי ירמיה.

חנניה (דני א' ו') מבני יהודה בהיכל נבוכדנצר.

חנניה בן הזקיה בן גרוזי. חכם אחד בירושלים

(לצדו של אליעזר הכריז) בזמן שלפני חורבן ב"ש, וביתו היה בית ועד לבית שמאי.

חנם (יסעי ל' ד') Heracleopolis, עיר במצרים התיכונה, ובלשון כתפי או

גפמי Hnes ואצל הערביאים Ehnes.

חנתן (יסוסע י"ט י"ד) עיר בנחלת זבולן.

רב חסדא. ר"י בסורא אחר מות רב הונא.

ר' חסדאי אבן שפרוט (בן ר' ילמך חסדאי הסניא) נשיא אחד

אביו בספרד, והוא אשר כתב מכתב למלך כוזר.

חספיה (ירוש' דנאי פ"ג) או חצפיה (תוספתא סביעיית פ"ג) Hasbeijah, עיר מערבית דרומית להר הרמון.

חוסקי ראה חזוקי.

חפה (דס"א כ"ד י"ג), אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד.

חיפה (ענת כ"ו) או בית חיפה (מגלה כ"ד) עיר בא"י מתחת להר הכרמל, ונק' עוד היום Heifa.

חופים (צמד' כ"ו ל"ט) או חפים (דס"א ז' י"ג) מבני בנימין.

חפני (ס"א א' ג') בן עלי הכהן.

חפצי בדה (מ"צ כ"א א') אם מנשה המלך.

חפר (צמד' כ"ו ל"ג) בן גלעד.

חפר ראה גת החפר.

חפרים (יסוסע י"ט י"ט) עיר בנחלת יששכר.

חין האופים (ירמיה ל"ז כ"ח) Bäcker- strasse, שם רחוב בירושלים.

חצי המנחות ראה מנוחה.

חצפיה ראה חספיה.

חצוצון תמר (דס"ג כ' ז') הוא עין גדי.

1. חצור (יסוסע ט"ו כ"ג וכו"ה) שתי ערים בנחלת יהודה; ויש עיר בשם זה גם בנחלת נפתלי (סס י"ט ל"ו); ויש עיר בשם זה גם בבנימין (נחמי' י"א ל"ג).

2. חצור (ירמ' נ"ט כ"ח) עם ומדינה לבני ישמעאל.

חצר אדר (צמד' ל"ד ד') או אדר (יסוסע ט"ו ג')

עיר על גבול יהודה מנגב.

חצר גדה (יסוסע ט"ו כ"ז) עיר בנחלת יהודה.

חצר מות (צדא' י' כ"ו) Hadramauth, עם ומדינה בארץ ערב.

חצר סוסה (יסוסע י"ט ה') עיר מנחלת שמעון ביהודה.

חצר עינן (צמד' ל"ד ט' ויחז' מ"ח א') עיר בארם על גבול א"י.

חצר שועל (יסוסע ט"ו כ"ח) עיר מנחלת שמעון ביהודה.

חצר התיכוון (יחז' מ"ז י"ו) עיר בארם אצל חרן על גבול א"י.

1. חצרון (צדא' מ"ו י"ג) בן פרץ בן יהודה.

2. חצרון (ענות ו' י"ד) בן ראובן.

חצרון (יסוסע ט"ו ג') עיר בנחלת יהודה.

חצרות (צמד' י"א ל"ה ודני' א' א') מקום בארץ ערב, אשר שם חנו ב"י בעלותם ממצרים.

חזקן (יסוסע י"ט ל"ד ודס"א ו' ס') עיר בנחלת אשר.

1. חור (דס"א ז' י"ט) בן כלב בן חצרון.

2. חור (צנדי ל"א ס') אחר מחמשת מלכי מדין.
 חור הגדגד ראה גדגדה .
 חורי (צלא ל"ו כ') שם יושבי הר שעיר הראשונים בטרם השמידום בני עשו וישבו תחתם.
 חורב (סנות ג' א') הר במדבר ערב, חלק מזרחי צפוני מהר סיני.
 חרבונא (אס' א' י') אחד מסריסי אחשוורוש.
 חרדה (צנדי ל"ב כ"ד) מקום חנייה לב" (צעלותס וננלריס) במדבר ערב.
 חיריה (צלא ל"ח א') רע יהודה מעיר עקלם.
 חיריי ראה ידאלה.
 1. חירם (ס"ג ס' י"א) או חירם (דס"ג ז' ז') צור בימי שלמה.
 2. חירם (נ"א ז' י"ג) או חירם (דס"ג ד' י"א) או חורם אבי (דס"ג ז' ז' י"ג) וד' י"ו) אומן עושה מלאכה בנחישות לשלמה.
 חירם (דס"א כ"ד ס') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד.
 חירם (יסועט י"ט ל"ח) עיר בנחלת נפתלי.
 חרים וכייר וגדר (כ"ה כ"ג) ובחוספתא (סס ס"א) הגוסחא הרי מ כוור וגדר, והוא הגוסחא הנכונה, ראה הרי מכוור.
 חרמה (צנדי י"ד נ"ה ויסועט י"ט ד') עיר

מנחלת שמעון ביהודה.
 חרמון (דנ' ג' ח') ראה הר השלג.
 חרן (צלא י"א ל"א ונ"ג י"ט י"ג) עיר בחלק מערבי דרומי מארם נהרים.
 חרונים (יסעי ט"ו ס') עיר בארץ מואב.
 חרשת הגוים (סופ' ד' ז') עיר בארץ הגליל.
 חרשה (דס"א ד' ד' וי"א כ"ט) עיר בארץ יהודה.
 חשביה (נחמ' י"ג כ"ד) אחד מראשי האבות ללויים בימי עזרא.
 חשבון (יסועט י"ג י"ז וכ"ו) עיר בנחלת ראובן, ואחר זמן שבה למואב (יסעי ט"ו ד').
 חלשי הארכי (ט"ג ט"ו ל"ג) רע דוד.
 חשם (צלא ל"ו ל"ד) מלך אדום בימי שפוט השופטים בישראל.
 חשמון (יסועט ט"ו כ"ז) עיר בנחלת יהודה.
 חשמזנה (צנדי ל"ג כ"ט) מקום חנייה לב"י (צעלותס וננלריס) במדבר ערב.
 חת (צלא י' ט"ו) בן כנען; ונק' האומה: בני חת (סס כ"ג ג') או חתי (סס ט"ו כ'); והמדינה: ארץ החתים (יסועט א' ד') והוא בדרום א"י ונק' אח"כ ארץ יהודה.
 חיתלו ראה עתולים.
 חתלון (יחז' נ"ז ט"ו) עיר בארם.
 חתר (סנהד' ס') ישוער שהוא עיר Hatra בארם נהרים.

ט

טיאופיל, אחי יונתן בן חנן, כ"ג אחריו בזמן ב"ש.
 טוב (סופ' י"א ג' וס"ג י' ו') מדינה בארם.
 טבח (צלא כ"ג כ"ד) בן נחור אחי אברהם, ונראה שהוא אבי יושבי בטח בארם הנק' בד"ה טבח, ראה בטח.
 טבחת ראה בטח.
 טבעים (ספרי הלזינו פסקא סכ"ג) או טבעון (מגלה כ"ד) עיר מתחת להר כרמל

במערכה של צפורי ונק' עוד היום Tubun.
 טבריא, Tiberias, עיר מוקפת חומה על ים כנרת ממערב (וסס סימס היסינפס אסר נות רנ') ובצפון העיר נמצאו מעינות חמים הנק' בתלמוד חמי טבריא. ימה של טבריא, ראה ים כנרת.
 טבת (סופ' ז' כ"ג) מקום בנחלת אפרים אצל אבל מחולה.
 טורא, Taurus, שם הרר המפסיק בין

אסיאה לאפריקא, ולד"ק הוא "הרי השך" שבתלמוד.
 מימום, Titus, קיסר רומי בן אספסיינוס קיסר; והוא אשר צר על ירושלים עד רדתה ושרף מקדש ה' וגדע בהרי אף קרן ישחאל.
 מייעא (זככות ו') שם אומה ממשפחות הערבאים, והושאל לערביאים בכלל. מלאים ראה שלם.
 מולטילה, Toledo, עיר בספרד.
 טלם (יהוסע ט"ו כ"ד) עיר בנגב יהודה, ונק' ג"כ מלאים (ט"א ט"ו ד').
 מלמון (כחנ' י"ג כ"ה) אחר מראשי האבות ללוויים (הטוענים) בימי עזרא.
 טונס (ספדי סאזינו פסקא ט"כ) Tunis, מדינה באפריקא.
 טור מלבא ראה הר המלך.

מריי רבתא ראה מצי רעכתא.
 מרוויש, Troyes, עיר בצרפת.
 מריונוס, Trajanus, קיסר רומי, ונק' בדדז"ל ג"כ מרכינוס (לסה נאלר עינים חלק אמרי זינה פי"ג).
 מרכונא דמתחם לבצרה (ירוש' סניעית פ"ו וספדי סוף עקנ) הוא הנוף Trachonitis בעבר הירדן הנמשך בדרומו עד בצרה.
 מורנוס רופוס, Turnus Rufus, שר-צבא רומי אשר נשאר בירושלים אחר הורבנה, ועל ידו ציין שדה נקדשה.
 מריפולים (סמנואליס ז' י"ד ז') Tripolis, עיר בצור על שפת הים, והיום נק' Trabalos.
 ר' מרפון, תלמיד ר' יוחנן בן זכאי.
 מורקיא, Türkei.

יזאב (ט"א כ"ו ו') שר צבא דוד.
 יואל בן פתואל (יואל א' א') הנביא.
 ר' יואל סירקיש, רב אב"ד בקראקא (נמחלת סנאס סי"ז) חיבר ס' בית חדש (ז"ח).
 ר' יואל ברי"ל (זרי יהודה ל"ג לאזוע) מורה בית-ספר בברעסלויא, אחד ממבארי התנ"ך (נת 1802).
 יואש ראה יהואש.
 יזב (זכאי ו"ו י"ג) או ישוב (זמד' כ"ו כ"ד דה"א ז' א') בן יששכר.
 1. יזבב (זכאי י" כ"ט) בן יקמן, והוא שם אומה בארץ ערב, Jobab.
 2. יזבב (זכאי ל"ו ל"ג) מלך אדום בימי שפוט השופטים בישראל.
 3. יזבב (יהוסע י"א א') מלך מדון, מל"א מלכים שנבש יהושע.
 יבל (זכאי ד' כ') בן למך בן מתושאל.
 יובל (זכאי ד' כ"ה) בן למך בן מתושאל.

יבלעם (סופי א' כ"ז) עיר בנחלת מנשה בארץ כנען.
 יבין (יהוסע י"א א' וסופטיס ד' י"ז) מלך חצור בימי דבורה.
 1. יבנאל (יהוסע ט"ו י"א) או יבנה (דס"ג כ"ו ו') עיר בארץ פלשתים, ונק' גם היום Jabne ואצל היוונים והרומיים Jamnia; ואחר חורבן ב"ש היה שם מושב חפ"ד הגדול או הסנהדרין שבירושלים.
 2. יבנאל (יהוסע י"ט ל"ג) עיר בנחלת נפתלי, ונז' גם ביוסיפון לרומיים עיר Jamnia בארץ הגליל, ובתלמוד (ירוש' מגלה פ"א) נק' כפי ימא, ונמצא עוד היום כפר בשם Kefr Jamah בין הר תבור לים כנרת.
 יבוס (דה"א י"א ד') הוא ירושלים.
 יבוסי (זכאי י" י"ו) עם מבני כנען אשר ישבו בירושלים ובסביבותיה.
 יבק (זכאי ג' י"ו) נחל מים בין עזון לארץ האמורי, המשחף אל חוף הירדן.

היום נק' Wadi Serka.

יב"ש (ס"א י"א ח') או יבש גל עד (סס)

עיר בנלעד, ועוד היום נמצא שם נחל

מים הנק' Jabes.

יגבהה (ננד' ל"ב ל"ה) עיר בנחלת גר.

יגור (יהוסע ט"ו כ"ח) עיר בנחלת יהודה.

ידאלה (יהוסע י"ט ט"ו) עיר בנחלת זבולן,

ובתלמוד (ירוש' מגלה פ"ח) נק'

חדיי, ונמצא עוד היום מקום בשם el Kireh.

ידידיה (ס"ג י"ג כ"ה) כנוי לשלמה המלך.

ידידיה האלכסנדרוי ראה פילון היהודי.

ידלף (נלף' כ"ג כ"ג) בן נחור אחי אברהם.

ידוע (נמנ' י"ג י') כ"ג בתחלת זמן ב"ש

אבי חוניו הראשון.

1. ידעיה (דס"א כ"ד ז') אחד מכ"ד ראשי

משכרות הכהונה בימי דוד.

2. ידעיה (נמנ' י"ג ח') שם שני אנשים

מכ"ד ראשי משמרות הכהונה

בימי עזרא.

ר' ידעיה הברדשי בפרובינצא, מליץ

מפואר (נמלס ס"ד)

חיבר ס' בחינות עולם.

ידפת הישנה (ערכין פקק ט') או ישבת

(תוספתא נדה פקק ג')

Jotapata, עיר בצורה בגליל; וישוער שהוא

המקום הנק' היום Dshefat מצפון לצפורי.

ידותון (דס"א י"ו מ"א ומלס ס"ג ח' וע"ז

ח') ראש בית אב ללוויים המשוררים

בימי דוד, והוא איתן (לסס זס).

יהוא בן חנני (מ"א י"ו ח') נביא בימי

בעשא.

יהוא בן נמשי (מ"א י"ט י"ו) מלך ישראל.

1. יהואחז (מ"ג י" ל"ה) מלך ישראל, בן

יהוא.

2. יהואחז (מ"ג כ"ג ל"ה) מלך יהודה, בן

יאשיהו.

1. יהואש (יואש) (מ"ג י"ג ח') מלך יהודה,

בן אחזיהו.

2. יהואש (יואש) (מ"ג י"ג י') מלך ישראל.

יהודה (נלף' כ"ט ל"ה) בן יעקב; והוא נ"כ

שם השבט (סמות ל"א ז'); והוא גם

שם למלכות שני השבטים [יהודה ובנימין]

(ס"ג ג' י'), וארץ שני השבטים נק' ארץ

יהודה (דנ' ל"ד ז'); ואחר תשובת גולי

בבל (אסר רונס סיו תסנז יסודס) נקראה

כל הארץ אשר ישבו בה בני ישראל:

יהודה, Judäa, ויושביה נקראו יהודים.

יהודה (נמנ' י"ג ח') ראה הודיה.

יהודה המקבלי (כן מתמיהו סכסן) החשמונאי.

יהודה בן טבאי, אחד הסופרים הראשונים,

והיה ביתר עם שמעון בן

שמח (נמנ' ינלי סולך) אחד מהם נשיא

והשני אב"ד.

ר' יהודא בן בבא, מהרזני מלכות בתורבן

ביתר.

ר' יהודא בן אלעאי, תלמיד ר"ע.

ר' יהודא בן בתירא, קבע בית מדרשו

בנציבין.

ר' יהודא הנשיא, בן רשב"ג השני, מסדר

המשניות שבידינו, ונק'

רבי סתם ורבינו הקדוש, והיה עשיר

גדול וקרוב למלכות (ראה אנטונינוס).

ר' יהודא נשיאה בן בנו של ר' יהודא

הנשיא; וי"א שהיו שני

ר' יהודא נשיאה, האחד (בן בנו של רבי)

היה רבו של ריש לקיש, והשני (בן בנו

של ר' יהודא נשיאה הראשון) היה תלמידו

של רב אמי שהיה תלמידו של ריש לקיש

(ראה סדר הדורות).

רב יהודאי גאון, מחבר ס' הלכות גדולות

(אשר הלכות פסקות

הוא קיצור ממנו).

יהודה הדסי הקראי (נמלס ס"ג) חיבר ס'

אשכול הכופר.

ר' יהודה בן נתן (דינ'ן) חתנו של רש"י,

אחד מבעלי התוספות.

ר' יהודה הלוי, חכם גדול פייטן ומשורר

נשגב בקאסטיליען (נמלס

ס"ג) חיבר ס' הכוזרי בלי ערבי, ונמצאו ממנו

שלוש מאות סופים.

ונק' (לסס)

יעית סוף יגרון

צבא גלים

Tri היום

נשה

מלך

דס"ג

ונק'

מיום

ושב

תלי

עיר

מגלה

בפר

ית.

אשר

ארץ

דן

ר' יהודה אבן תבון, יליד גראנאדא בספרד (צנאלס ס"ג) העתיק ס' חובות הלבבות וס' הכוזרי ללשון עברי. ר' יהודה אל חריזי (צנאלס ס"ג) העתיק ס' מורה נבוכים ללשון עברי.

ר' יהודה החסיד מרענענסבורג, בעל ס' חסידים (צנאלס ס"ג). ר' יהודה אריה די מודינא באיטליא (צנאלס ס"ז) חיבר ס' ארי גוהם ועוד ספרים הרבה. ר' יהודה ליב בן זאב בברלין ואח"כ בווינא (1764 עד 1811)

בעל אוצר השרשים. יהודית (צנאלס כ"ו ל"ד) אשת עשו. יהודית, אשה מבנות ישראל אשר כרתה את ראש Holofernes שר צבא למלך אשור בחנותו על ביתוליא אשר אצל דותן, נכתוב בספר יהודית. יהודיע (מ"ג י"א ד') כ"ג בימי יואש מלך יהודה.

יהויכין (מ"ג כ"ד ו') מלך יהודה, ונק' ג"כ יכניה (יכ"ז כ"ז כ"י ולספר ז' ו'). יהויקים (מ"ג כ"ג ל"ו) מלך יהודה. יהויריב (דס"א כ"ד ז') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד. יהונדב בן רכב (מ"ג י' ס"ו) מבני הרקבים (ראה ק"ן 2).

יהונתן בן גרשם (סופ' י"ח ל') כהן לפסל מיכה.

יהונתן ראה יונתן. יהיץ (יסע' ט"ו ד') או יהצה (יסוע' י"ג י"ח) עיר בנחלת ראובן.

יהוצדק (דס"א ס' נ"א) האחרון בשלשלת הכהנים הגדולים בבית ראשון, ובנו יהושע או ישוע (בן יהוצדק) היה כ"ג הראשון בבית שני.

1. יהורם (מ"א כ"ג כ"א) מלך יהודה, בן יהושפט.

2. יהורם (מ"ג ח' י"ז) מלך ישראל, בן אחאב, יהושבע (מ"ג י"א ז') או יהושבעת (דס"ג כ"ג י"א) בת יהורם מלך יהודה. יהושע בן נון ראה הושע בן נון. יהושע (ישוע) בן יהוצדק (מג' ח' ח' ועז' ג' ז') כהן גדול

הראשון בב"ש בימי עזרא. יהושע בן סירא (צנאן סנעון הלדיק ססני) מחבר ס' בן סירא (ונכרו הנק' ג"כ בן סירא העתיקו לל' יוני). יהושע בן פרחיה, אחד מן הזוגות בימי יוחנן הורקנוס.

יהושע בן פאבי, כ"ג בב"ש אחר הנמאל המצרי.

יהושע בן דמנאי, כ"ג בב"ש אחר חנן בן חנן.

יהושע בן גמלא, כ"ג בב"ש אחר יהושע בן דמנאי.

ר' יהושע בן חנניה, תלמיד ריב"ז, חכם גדול בחיצוניות וקרוב למלכות.

ר' יהושע בן קרחא, מבית דינו של רשב"ג (השני).

ר' יהושע בן לוי, תלמידו של בר קפרא וראש ישיב' אחריו בלד.

יהושפט (מ"א ט"ו כ"ד) מלך יהודה. יון (צנאלס י' ז') או בְּנֵי הַיּוֹנִים (יואל ד' ו') *Láoves, Jonier* גריעקען, וכן בסנסקריט *Javana*, ובל' ערבי *Juana*.

יזגרה, *Jesigird [II.]* מלך פרס, אשר מלך בשנת 442 לחה"ג והוא אהב את המנושים עובדי האש, ואז החלו רדיפות לישראל במדינות מלכותו.

1. זרעאל (יסוע' ט"ו כ"ז) עיר בנחלת יהודה.

2. זרעאל (יסוע' י"ט י"ח) עיר בנחלת יששכר; עמק יזרעאל (סס

י"ז י"ו) הוא בקעה גדולה מנגב להר תבור, אַרְפָּקָה שמונה פרסאות וְרַחֲבָה ארבע, והיום

נק' יחזק יחזק ר' יודע יחל יוחנן יהוד יוחנן 1. ונק' לבו 2. יוחנן ר' היה יוחנן יחזק יושב ימנ ימנ ימנ ימנ ימנ ימנ ימנ

נקי Merdseh Ibn Amer (עמק בן אמר).
 יחזקאל (דס"א כ"ד י"ו) אחד מכ"ד ראשי
 משמרות הכהונה בימי דוד.
 יחזקאל בן בוזי (יחז' א' ג') הנביא.
 ר' יחזקאל לנדא, רב אב"ד בפראג (1755
 עד 1793) בעל שו"ת
 נודע ביהודה.
 יחזקאל (זרל"א ע"ו י"ד) בן זבולן.
 יוחנן בן קרח (יחז' נ"י י"ו) אחד משרי
 החילים אשר נשארו בארץ
 יהודה אחר חורבן בית ראשון.
 יוחנן הקדושי (בן נחמיה סכסן) החשמונאי.
 1. יוחנן הורקנוס, הוא יוחנן כהן גדול
 בן שמעון החשמונאי,
 ונקי ג"כ ינאי המלך, ובסוף ימיו נטה
 לבו אל הצדוקים.
 2. יוחנן הורקנוס השני, בן אלכסנדר ינאי.
 יוחנן בן נדבאי, כ"ג בכ"ש אחר יוסף בן
 קמחית.
 ר' יוחנן בן זכאי הכהן, תלמידו של הלל
 הזקן, ואחר חורבן הבית
 היה נשיא הסנהדרין ביבנה.
 יוחנן הגלילי (הפריץ) אחד מן הקנאים
 (בריוני) לפני חורבן ב"ש.
 ר' יוחנן בן נורי, תלמיד ר"ג.
 ר' יוחנן בן ברוקא, תלמיד ר' יהושע.
 ר' יוחנן הסנדלר, מתלמידי ר"ע.
 ר' יוחנן (אחי אשתו של ריש לקיש) ראש
 ישיבה בטבריא אחר רב אושעיא.
 יחזקאל (זרל"א ע"ו כ"ד) בן נפתלי.
 יוטה, (יהושע ע"ו כ"ה) עיר בנחלת יהודה.
 יַטְבָּה (ע"כ כ"א י"ט) עיר בא"י, ולא נודע
 מקומה.
 יטבת ראה יודפת.
 יטבתה (דנריס י"ז) מקום חנייה לבי
 (נעלותס ענלריס) במדבר ערב.
 יטוד (זרל"א כ"ה ט"ו) עם ומדינה מבני
 ישמעאל ממזרח לארץ ראובן וגד
 (דס"א ה' י"ט) Ituräa.
 יודע (נחמיה י"ג י') משלשלת הכהנים

הגדולים בזמן ב"ש.
 יויקים (נחמיה י"ג י') משלשלת הכהנים
 הגדולים בזמן ב"ש.
 יויריב (נחמיה י"ג ו') אחד מכ"ד ראשי
 משמרות הכהונה בימי עזרא.
 יוכבד (שמות ו' כ') אם משה.
 1. יוכן (זרל"א ע"ו י') בן שמעון בן יעקב.
 2. יוכן (דס"א כ"ד י"ז) אחד מכ"ד ראשי
 משמרות הכהונה בימי דוד.
 יכניה ראה יהויכין.
 ילתא, אשת רב נחמן בר יצחק.
 ר' יום טוב האורג, ר"י בסורא לפני רב
 סעדיה גאון.
 ר' יום טוב ליפמן העליר בעל חוספות
 יו"מ, רב אב"ד
 בניקלשפורג ואח"כ בווינא ובפראג, ושם
 הלשינו עליו שכתב(בספרו מעדני מלך)נגד
 דת הנוצרים וישב בבית האסורים בווינא
 ארבעים יום, ואח"כ ישב על כסא הרבנות
 בקראקא וימת שם בשנת 1654.
 ים אפמיא (ירוש' כללים פ"ט) או ים
 אספמיא (ז"כ ע"ד) או ימה
 של פמאים (ילקוט תהלים כ"ד) הוא האגם
 הגדול בא"י אצל עיר Apamea בסוריא.
 ים הגדול (במדבר ל"ד ו') או ים האחרון
 (יזאל ז' כ') או ים החיכוך (אלל
 המצנניס) das mittelländische Meer.
 ים גינוסר ראה ים כנרת.
 ימה של חילת (ז"ר ע"ד, ירוש' כתובות
 פ"ג ומדכס תהלים כ"ד
 וילקוט טס) הוא מי מרום הנקרא היום
 Bahrat Hhule, ונקי ג"כ ימא דסמכי
 (ראה זה) ; ונחשבו ימא דחילתא וימא
 דסמכי לשני, להשלים מספר שבעה ימים.
 והנה בגמ' (ז"כ ע"ד) איתא ימה של חילת
 וימה של חילתא, אין ספק שהוא פ"ס וצ"ל
 ימה של חילת וימה של לייח, כראיתא
 בירוש' כללים פ"ט ובמדרש תהלים כ"ד,
 ובילקוט שם נקי ימה של עכו.
 ימא דחמינ (ירוש' כללים פ"ט וכתובות פ"ג

חאב,
 דס"ג
 יהודה.
 ונשי
 גדול
 (סני)
 ונכדו
 בימי
 סאל
 חנן
 ישע
 חכמ
 וניוח
 שב"ג
 פרא
 בלד
 (ו')
 קריט
 מלך
 את
 יפות
 חלת
 חלת
 (סס)
 ובור,
 היום

ומדכס תה' כ"ד) ים בא"י אצל עיר חמץ (ראה זה) שבסוריא.

ים יעזר (ירמי' ע"ח ל"ג) לא נודע היום מקומו. ים כנרת (נמדכר ל"ד י"ח) ובתלמוד ים גינוסר (See Genesaret)

או ימה של טבריא, שם ים אצל הערים כנרת וטבריא בארץ הגליל.

ים הכספי; das kaspische Meer; לדעת איזו חכמים היתה כספיא (ע"ז) על שפת ים הכספי.

ים המלח (נלחטית י"ד ג') או ים הערבה (דכרי' ד' ע"ט) או ים הקדמוני

(יחז' ע"ז י"ח) או ימה של סדום (צ"ג ע"ד) das todtte Meer, שם ים בין מואב לארץ יהודה, אשר מימיו מלחיים, אם אמנם זכים, ולא ישרוץ בו כל נפש חיה וגם בסביבותיו לא יעלה כל עשב. ולפי ספור התורה היתה

(לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה) על שפתו (ר"ל על שפת עמק השדים) סביב ארץ פוריה דשנה ורעננה כנגן ה', ובחמאת יושביה היתה היא והערים אשר בה למהפכה ע"י ממוך נפריח ואש אשר ירד עליהם מן השמים.

ימא דסמכי (ירוש' כללים ע"ט) או ימא דסיבכי או ימה של סיבכי (צ"ג ע"ד, זכורות כ"ה, מדכס סהלים כ"ד וילקוט סהלים טס) Samochoinitis, הוא מי מרום (ראה זה).

ים סוף, das rothe Meer, הוא לשון ים ערבי הנקרא כן ע"ש הסוף (זעעמאנג) הגדל על שפתו לרוב מאוד.

ימה של עכו (ילקוט תה' כ"ה) או ימא דשליית (ירוש' כללים ע"ט) או ימא דשריית (מדכס סהלים כ"ד) הוא לשון חים הגדול אצל עכו.

ים הערבה, ראה ים המלח. ים הקדמוני, ראה ים המלח.

ימואל (נחל' ע"ו י') בן שמעון בן יעקב. ימימה (איוב ע"ג י"ד) אחת מבנות איוב.

ימין (נחל' ע"ו י') בן שמעון בן יעקב.

ימין (נחל' ע"ו י') בן שמעון בן יעקב.

ימנה (נחל' ע"ו י"ז) בן אשר בן יעקב. יומסת ראה אמאוס.

יונה בן אמתאי (יונה א' ח') הנביא. ר' יונה אבן גנאה, רופא ומדקדק בקרדובה (ננאלה ס"ח) חיבר ספרים בדקדוק (צ"ל עכ"ז).

יונדב בן שמעה (ס"ג י"ג ג') אחי דוד, בע אמנון. ראה גם יהונדב.

יונה (יסוסע י"ו ו') עיר בנהלת בני יוסף. ינאי המלך ראה יוחנן הורקנוס ואלכסנדר ינאי.

יגום (יסוסע ע"ו כ"ג) עיר בנהלת יהודה. יונתן או יהונתן (ס"ח י"ד ו') בן שאול, אוהב דוד.

יונתן (נחמ' י"ג י"ח) משלשלת הבהנים הגדולים בזמן ב"ש.

יונתן חפזים (בן עמתיסו סכסן) החשמונאי. יונתן בן עזיאל, תלמידו של הלל הזקן; ולו נתיחס תרגום הנביאים.

יונתן בן הנן, כ"ג בב"ש אחר יוסף איש חיפה.

ר' יונתן, תלמיד ר' ישמעאל. ר' יונתן איבשיץ (עניני Bibeschitz נמעסרעטן) רב אב"ד בפראג (וכלסר נחמדס עסס עעסס המלכות) במיץ ואח"כ בשלש קהלות אה"ו באשכנז (1750 עד 1764) חיבר ס' אורים ותומים, כרתי ופלתי ועוד.

יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן, זוג מן הסופרים

בזמן ב"ש (צ"מ ססן הגדול חלקינעם). ר' יוסי הבהן, תלמיד ריב"ז.

ר' יוסי הגלילי, בן דורו של ר' עקיב. ר' יוסי בן דורמסקית (ליד ד' עסק' תלמיד ר"א בן הורקנוס.

ר' יוסי בן קסמא, חכם בזמן מלחמת ביתר. ר' יוסי בן חלפתא (דנפרי) מתלמידי ר' עקיב. ר' יוסי בן יהודאי, תלמידו של רבי (הר"ה) יוסף (נחל' ל' כ"ד) בן יעקב.

יוסף (נחל' ל' כ"ד) בן יעקב.

יעקב
דוברה
חיבר
הוד
וגר
ספר
סנדר
דה
אול
הנים
גנאי
זקן
אים
איש
Bibi
אב"ד
כות
שכנז
מים
מן
פנים
זקן
בן
זקן
יע

יוסף איש חיפה כ"ג בב"ש אחר ישמעאל בן קמחית.
יוסף בן קמחית, כ"ג בב"ש אחר אליועני בן הקף.
רב יוסף, ר"י בפומבדיתא אחר מות רבה. יוסף בני הקראי, חיבר ספרים על המצות.
ר' יוסף אלבו בספרד (נמלא ס"ו) בעל ס' העקרים.
ר' יוסף קולון בעיר Pavia באיטליא (נמלא ס"ו) בעל שו"ת מהר"ק.
ר' יוסף קרא הספרדי בצפת, מחבר הש"ע וספר בית יוסף על המורים ונסף משנה על הרמב"ם (נמלא ס"ו).
ר' יוסף שלמה דיל מדינגו הרופא (י"ט"ר) מקנדיאה, חיבר ס' אלים ועוד ספרים הרבה (מת בקלקא נמלא 1655).
יוסיפון (Josephus) או יוסף בן מתתיה הכהן, יליד ירושלים, שר צבא במלחמה נגד הרומיים בזמן חורבן ב"ש, ואמספיינום אשר לקח אותו שבי ויוליכהו רומה הוציאו לחפשי מקץ שנתיים ימים וקרא שמו Flavius, ואחר חורבן ירושלים נתישב ברומי ושם חיבר ספר מלחמת היהודים (עברית ויונית) וקדמוניות וחיבורו נגד אפיון (Contra Apionem).
יוסיפון בן גוריון, מחבר ספר יוסיפון שהוא קיצור מס' מלחמות היהודים ליוסיפון בן מתתיה בהוספת הגדות רבות; חי בזמן הגאונים.
יעביץ (דס"א ד' ט') מבני סרץ בן יהודה.
יעביץ (דס"א ז' כ"ה) עיר בנחלת יהודה.
יעדום (ירוש' דמאי ס"ג ותוספתא טזיעים פ"ג) כפר בגליל העליון הנק' עוד היום "אל יודום" (תנולות סלכן).
יעזר בן שמעון בייתום, כ"ג אחר מתתיה מיאופיל.
יעזר (נמ"א כ"א ל"ב) עיר בנחלת גד; ונראה שנקראה בן על שם איעזר בן גלעד.

יעל (סופי ד' י"ז) אשת חבר הקיני, אשר מחקה ראש סיסרא.
יעלם (נמ"א ל"ו ס') בן עשו.
יען (ס"ג כ"ד ו') עיר בנחלת דן (לכל לידון).
יעקב (נמ"א כ"ה כ"ו) בן יצחק; והוא ג"כ שם האומה, כמו ישראל.
ר' יעקב (בן קוטמאי) בן בתו של אלישע בן אבויה ורבו המובהק של ר' יהודא הנשיא.
ר' יעקב תם בן מאיר (רזינו מס) בן בתו של רש"י, אחד מבעלי התוספות ופייטן (ראה עמודי העמודים) בעיר Rameru בצרפת.
ר' יעקב מאורלייניש, תלמיד ר"ת, אחד מבעלי התוספות.
ר' יעקב (נמלא סטוריס) במולטילה (נמלא ס"ד) חיבר ס' ארבעה טורים.
ר' יעקב מולין (מס"ל) ממנצא (נמלא ס"ו) חיבר שו"ת.
ר' יעקב פולק (Polak) ר"י בפראג (נמלא סמלא ס"ו) הוא אשר המציא דרך הלמוד הנק' פלפול הנהוג בישיבות פולין.
ר' יעקב בן חביב מגולי ספרד במאלוניקי ואח"כ בא"י (נמלא ס"ו)
מסדר העין יעקב.
ר' יעקב עמדן כאלמונא, חכם גדול תלמודי, בעל מחלוקתו של ר' יונתן איבשיץ (ראה ס' המאנקות), חיבר ספרים הרבה.
ר' יעקב יהושע מקראקא, רב אב"ד בלבוב, ובסוף ימיו בפונקספורט.
דמייין (נמלא 1741) חיבר שו"ת פני יהושע.
יעקב פראנק, אחד מראשי המדריכים בכת שבתאי צבי בפולין (נמלא סמלא ס"ט).
יער אפרים (ס"ג י"ח ו') יער בנחלת אפרים.
יער חרת (ס"א כ"ג ס') יער בארץ יהודה.
יעוש (נמ"א ל"ו ס') בן עשו.

יפו (יסוסע י"ט מ"ו ויונס א' ג') Joppe, ואצל יושבי הארץ Jaffa, עיר בחלק דן היושבת על מבואות הים (האפענישמאדט). יפיע (יסוסע י"ט ז"צ) עיר בנחלת זבולן. יפת (זכא' ס' ל"ז) בן נח. יפתח הגלעדי (סופ' י"א א') אחד משופטי ישראל לפני מלך מלך. יפתח (יסוסע ט"ו מ"ג) עיר בנחלת יהודה. יצהר (סמות ו' י"ח) בן קהת בן לוי. יצחק (זכא' כ"א ג') בן אברהם. ר' יצחק בן חסדאי שפרוט' נשיא בישראל בספרד (זנאלה סעסירית). ר' יצחק בן מאיר (ריז"ס) בן כהן של רש"י, אחד מבעלי התוספות. ר' יצחק אלפסי (רי"ף) חיבר ס' האלפסי. ר' יצחק בן משה, ר"י בוורצבורג, מחבר ס' אור זרוע. ר' יצחק מקורביל (עניי Corbeil) בעל ספר מצית קטן (סמ"ק) במאה הי"ג. ר' יצחק מעיר דורא (Düren) מחבר ס' שערי דורא (זנאלה ס"ד). ר' יצחק בן ששת (ריז"ס) בספרד (זנאלה ס"ד) חיבר שו"ת. ר' יצחק אבוהב בפורטוגאל (זנאלה ס"ו) נתיחס לו חיבור ס' מגורת המאור. ר' יצחק אברבנאל יועץ בהיכל אלפאנס מלך פורטוגאל ואח"כ בהיכל פערדינאנד מלך ספרד עד שנת 1492 הוא שנת הגירוש, אשר אז ישב באיטליא עד מותו בשנת 1508 ונקבר בפאדובה; חיבר ס' על תנ"ך ועוד ספרים רבים. ר' יצחק ערמאה מגולי ספרד 1492 בעל עקדת יצחק. ר' יצחק לוריא (סאכ"י) יליד אישכנו בצפת (זנאלה ס"ו) מקובל גדול. יצ'ר (זכא' מ"ו כ"ד) בן נפתלי בן יעקב.

יבצאל (זכא' י"א כ"ה) עיר ביהודה. יקדעם (יסוסע ט"ו כ"ו) עיר בנחלת יהודה. יקטן (זכא' י' כ"ה) בן עבר מבני שם. יקים (זכא' כ"ד י"ז) אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד. יקמעם (זכא' ו' כ"ג) עיר בנחלת אפרים. יקנעם (יסוסע י"ט י"א) עיר בנחלת זבולן תחת הר הכרמל. יוקרת (מעניית כ"ד) או תוקרת (ירוש' שביעית פ"ו) Ukrih, עיר בא"י מערבית צפונית לצפת. יקשן (זכא' כ"ה ז') מבני קטורה אשר ילדה לאברהם. יקתאל (יסוסע ט"ו ל"ח) הוא עיר סלע (Petra) אשר לקח אמציה בן יואש מלך יהודה מאדום (מ"ז ז' ז'). ירואל (זכא' כ' י"ו) שם מדבר בארץ יהודה. יראון (יסוסע י"ט ל"ח) עיר בנחלת גפתלי. ירב (סוסע ס' י"ג וי"ו) בנוי למלך אשור. ירבעל (סופ' ו' ל"ז) הוא גדעון השופט. ירבעם בן נבט (מ"א ז' ז') מלך ישראל. ירבעם בן יואש (מ"ז ז' ז') מלך ישראל. ירדן (יסוסע ג' ס') Jordan, נהר בא"י היוצא ממקורים אחדים ואחד מהם מערת פסיאס (זכא' ז') מנגב להר חרמון, ונמשך לאורך א"י בין ארץ ראובן וגד וארץ שאר השבטים ועובר את ים כנרת ומשתפך אל ים המלח; בקצהו הדרומי נמצא גיא עמוקה ורחבה המכוסה עצים גבוהים ושיחים וסבכים הרבה, והוא גאון הירדן (ירמי י"ז ד) (= גיא סיידן) ובימי קדם היה מעון אריות. ירח (זכא' י' כ"ו) אומה בארץ עירב בהר Gobb-el-Kamar (מאגרבערג). יריחו (יסוסע י"ח כ"ח) או ירחו (זכא' כ"ב א') הנק' ג"כ עיר התמרים (דני' ל"ד ג'), עיר בנחלת בנימין, ועוד היום נמצא שם כפר חרב בשם Richa; סי' ירחו (יסוסע י"ו א') נחל אצל יריחו.

ולבעלי אמונת מחמד בכלל.
 ישמעאל בן פאבי, כ"ג בב"ש אחר הנק.
 ישמעאל בן קמחית (יונא נ"ז, וזירוטלמי:
 שמעון בן קנחית) כ"ג
 בב"ש אחר יועזר בן שמעון בייתוס.
 ר' ישמעאל בן אלישע ממשפחת ישמעאל
 בן פאבי כהן גדול,
 ונהרג בזמן חורבן ב"ש; וי"א שנהרג
 במלחמת ביתר ושהוא הוא:
 ר' ישמעאל התנא, בדור שאחר החורבן;
 הוא תיקן שלש עשרה מדות
 הדרש, כלם ישרים ונכוחים ומסכימים למשפטי
 ההגיון; אמנם הבאים אחריו נתיבותיהם
 עקשו להם.
 ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה, בדור
 שאחר חורבן ביתר.
 ר' ישמעאל ברבי יוסי, מבית דינו של ר' י
 יהודא הנשיא.
 ישנה (דס"ג י"ג י"ט) עיר בנחלת אפרים.
 ישוע (כמנ"י י"א כ"ו) הוא עיר שבע (יסוסע
 י"ט י"ג).
 ישוע (דס"א כ"ד י"ג) אחד מכ"ד ראשי
 משמרות הכהונה בימי דוד.
 ישוע (כמנ"י י"ג ס') אחד מראשי האבות
 ללוויים בימי עזרא.
 ישוע בן יהוצדק ראה יהושע בן יהוצדק.
 ישוע, Jason, אחי חונוי השלישי שנעשה
 כ"ג תחתיו בימי אנטיוכוס אפיפניס,
 והוא הנהיג מנהגי יוונים בישראל.
 ישעיהו (מ"ג י"ט ז') הנביא.
 ר' ישעיה הורוויץ, רב אב"ד בפראג ואח"כ
 בירושלים ובטבריא.
 (צמאס ס"ז) חיבר ס' שני לחות הברית.
 ישראל (צמא' ל"ג כ"ט) הוא יעקב; והוא
 ג"כ שם האומה, ובמליצה: ישרון
 (דב' ל"ג ט"ו); ארץ ישראל (ס"א י"ג י"ט).
 שם לארץ בני ישראל מזה ומזה לירדן עד
 הים הגדול ומצידון עד מנגב לים המלח;
 ונאמר ג"כ ביחוד לארץ עשרת השבטים
 (מ"ג ו' כ"ג).

יורם ראה יהורם.
 ימיה או ירמיהו בן חלקיהו (ימנ' א' א')
 הנביא.
 ימיה (כמנ"י י"ג א') אחד מכ"ד ראשי
 משמרות הכהונה בימי עזרא.
 ימוך (ז"ג ע"ד) Hieromax, נהר בא"י
 המשתפך אל הירדן, והיום נק'
 Scheriath-el-Mandhu.
 ירמות (יסוסע ט"ו ל"ס) עיר ביהודה,
 בשפלה.
 ירמות (יסוסע כ"א כ"ט) עיר בנחלת
 יששכר.
 יפאל (יסוסע י"ח כ"ז) עיר בנחלת בנימין.
 יושלם (יסוסע י' א') עיר המלוכה בארץ
 בני ישראל מימות דוד, ומימי
 יזבעם — בארץ יהודה, ונק' ג"כ שָלֵם
 הסלים ע"ו ג') והיום נק' el Kods או
 Bait-el-Mokedde.
 ישב בשבת תחכמני ראה ישבעם בן חכמני.
 ישוב ראה יוב.
 ישבאב (דס"א כ"ד י"ג) אחד מכ"ד ראשי
 משמרות הכהונה בימי דוד.
 ישבועם בן חכמוני (דס"א י"א י"א) אחד
 מנבורי דוד; ונוסחת
 ינום היוני ישבעל בן חקמוני, והוא הכתוב
 ישמואל (ז' כ"ג ח') ישב בשבת תחכמוני
 ישפשת חקמוני (וסוספס מסך-לוחיות ז'
 ל' לנעלס ולנעס) ובשת הוא במקום בעל
 ירבעל ירבשת וכדומה.
 ישבק (צמאס כ"ס ז') מבני קטורה אשר
 ילדה לאברהם.
 ישבקשה (דס"א כ"ס ד') אחד מבני הימן
 המשורר (סלוי).
 ישוד וישוי (צמא' מ"ו י"ז) בני אשר.
 ישוי (ס"א י"ו א') אבי דוד.
 ישיהו (מ"ג כ"א כ"ד) מלך יהודה.
 ישיה, תלמיד ר' ישמעאל.
 ישמעאל (צמא' י"ו א') בן אברהם; ואצל
 המחברים הוא כנוי לעם הטורקיים

דה.
 ת יהודה.
 שם.
 ראשי
 אפרים.
 ת זבולן
 סניעים
 מערבות
 אשר
 יר סלע
 בן יואש
 יהודה.
 גפתלי.
 אשור.
 שופט.
 ישראל.
 ישראל.
 ר בא"י
 יר מחם
 חרמון.
 בן וגר
 כנרת
 י נמצא
 גבוהים
 י ר דן
 י קדם
 בהר
 י
 גד' כ"ג
 דב' ל"ד
 נמצא
 י ר חו

ר' ישראל בעש"ט, איש מפליא לעשות במדינת פאדאליען (נמלה ה"ח) אבי "הרביים" וראש "החסידים" במדינות פולין. יששכר (נראה ל"ח) בן יעקב. יתלה (יהוסעפ"ט מ"ג) עיר בנחלת דן (נאלץ יהודה).

1. יותם (מ"ג ט"ו ז') מלך יהודה.
2. יותם (טופ' ט' ה') בן ירבעל הוא גדעון יתנן (יהוסעפ' ט"ו כ"ג) עיר בנחלת יהודה יתד (יהוסעפ' כ"א י"ד) עיר בנחלת יהודה. יתד (שמות ד' י"ח) או יתרו (סס ג' ח') חותן משה.

כ

כוב (יחז' ל' ה'), נכילתא נטלח א' ות"י נראה כ"ה י"ח) מדינה בארץ ערב או סמוך לה. כבול (יהוסעפ' י"ט כ"ז וירוס' תענית פ"ד) עיר בנחלת אשר, ונמצא עוד היום כפר בשם Kabul מזרחית דרומית לעכו. כבון (יהוסעפ' ט"ו מ') עיר בנחלת יהודה. כבך (יחז' א' א' ח') Chaboras, נהר בארם נהרים. כברתה (תוספתא סניעית פ"ג וירוס' סניעית פ"ו) הוא כפר Habartha ממערב לשמרעם. כדרלעמר (נראה י"ד א') מלך עילם בימי אברהם. רב כהנא, משיבת פומבדיתא בדור רב אשי. כזיב ראה אכזיב. כזבי בת צור (נמל' כ"ה ט"ו) בתו של אחד ממלכי מדין, המוכה עם זמרי בן שלוא על דבר פעור. כוזרים, Chasaren, עם ממשפחות הסורקיים ממערב לים הכספי, אשר נכנסו במאה השמינית הם וכול אן מלכם בדת היהודים והיו אצלם מלכים יהודיים במשך מאתים וחמשים שנה עד אשר התפשטה דת הגוצרים בארץ והסלאווים חזקו עליהם ויירשו את ארצם ושם מלכות כוזרים אבד מן הארץ. כיון (עמוס ה' כ"ו) שם אליל, ואמרו הממרשים שהוא כוכב שבתאי. כוכב (עמוס ה' כ"ו) שם אליל.

כלב בן יפנה (נמל' י"ג ו') נשיא למטה יהודה מן המרגלים.
כלב (דס"א ז' נ"ג) או כלובי (סס סס ט') בן חצרון בן פרץ.
כלב אבא הקראי (תלמידו של אליהו ציטלי) חיבר ספרים הרבה בחכמות ועל המצות.
כלדי (פסחים קי"ג) קאלדאער; שטענדיג זעהער (ראה אלול המלים).
כלח (נראה י' י"ח) עיר באשור, ולדע איזו חכמים הוא חלה, Calachene.
כליון (רות א' ז') בן אלימלך איש נעם.
כלכל (מ"א ז' י"ח) בן מחול (הוא סמוך בן פרץ בן יהודה, איש חכם ומשורר (כ"ז א' ז' כ"ז) מפורסם בימי שלמה.
כלמד (יחז' כ"ז כ"ג) שם מדינה, ולא נודע מקומה.
כלנה (נראה י" ו' ועמוס ו' ז') או כלל (ישעי' י" ט') Ktesiphon, עיר בבבל וכן תר' ירושלמי קשיספון; ונראה שהיא כנה (יחז' כ"ז כ"ג) והח' הי' האססי מצד בכ"י ישן הנוסחא כלנה.
כלקים (מגלת תענית פ"א וירוס' תענית פ"א) Chaleis, עיר בסוריא.
כמוש (מ"א י"א ז') אליל מואב.
כון ראה ברות.
1. כנה ראה כלנה.
2. כנה ראה כפר כנה.
כניהו ראה יכניה.
כנען (נראה י' ו') בן הם; ושם כנען

מעיר לך במזרח, ונק' גם היום Kefr Tab.
כפר ימא ראה יבנאל 2.

כפר כנה, כפר בארץ הגליל ונק' עוד היום
Kefar Kanna.

כפר נחום (קסלת רנה, ומואל אחי) עיר
בגליל על ים כנרת ונק' היום

Tell Hum ; ונק' ג"כ כפר תנחום, כפר
תנחומין וכפר תחומין.

כפר סבא (כזה ס"ח) מקום לא רחוק
מאנטיפטרס.

כפר סיגנא (ונחות פ"ז) ישוער שהוא כפר
Sukneh אצל יפו.

כפר סימאי (ירוש' טבת פ"ד) ישוער שהוא
Kefr Sumeia.

כפר ספוריא ראה שפיר.
כפר עזיז (כלאים פ"ו) כפר בארץ יהודה.

כפר העמוני (יסוסע י"ח כ"ד) עיר בנחלת
בנימין.

כפר עותנאי (גיטין ע"ו) כפר בגבול שבין
ארץ יהודה לארץ שומרון,

ונק' ביוסיפון לרומיים Avouath.
כפר צמח, Kefr Samech, כפר על שפת

ים כנרת מנגב.
כפר שבתאי (ז"כ פ"ה) כפר מערבי דרומי

לטבריא ונק' עוד היום Kefr Sabt.

כפר שחלים (גיטין כ"ז ואיכה רנה, זלע ס')
כפר בארץ יהודה, ולד"ק הוא

שלחים (יסוסע ט"ו ל"ג).
כפר שיחין ראה שיחין.

כפר תחומין ראה כפר נחום.
כפר תמרתא [שבייהודה] (סוספמא סולין

פ"ג) ישוער שהוא Beith Tamr,
מזרחית דרומית לבית לחם.

כפר תנחום או כפר תחומין, ראה כפר
נחום.

כפירה (יסוסע י"ח כ"ו) עיר בנחלת בנימין.
כפרי (עירובין ס"ג) עיר בבבל, וישוער

שהוא הנק' היום Okbara (על כס)
מזקל).

בעני הוא ג"כ שם השבט, היושב על הים
על יד הירדן, ועל הרוב הוא כולל כל

עם והמדינה אשר בין הים הגדול ובין הירדן,
עירון עד מנגב לים המלח, כי הוא נאמר

בכלל על שבע העממים (הכנעני סחתי
מזרחי הפרזי סחוי וסינוסי וסגרגסי) ולפעמים

לל רק קצתם.
גרת (יסוסע י"ט ל"ה) עיר בנחלת נפתלי

על ים כנרת; ראה גם ים כנרת.
סיל ראה בתואל 2.

סלחיים (זרלסי י' י"ד) die Colehier,
אומה מבני מצרים.

סלון (יסוסע ט"ו י') עיר בנחלת יהודה.
סלות (יסוסע י"ט י"ח) או כסלות תבור

(סס סס י"ג) עיר בנחלת יששכר.
ספיא (עז' חי י"ז) לד"ק הוא Caspia,

הארץ אשר על ים הכספי.
שמעיה ארזים (ונחות פ"ה) נראה שהוא כפר

נחום.
ולד"ק אריה ראה אריה.

סלח (גיטין כ"ז ואיכה רנה, זלע ס')
כפר בארץ יהודה, וביוסיפון

והרומיים Capharabis.
סרקאי (פסחי ע"ה) וביוסיפון לרומיים

מקום בגבול שבין
Borkeos, לא נודע.

סל גבור חיל ראה ברור חיל.
סל דברין (גיטין כ"ז ואיכה רנה, זלע ס')

כפר בארץ יהודה, ונק' גם
Dhikrin.

סל דרום (סוספמא כ') לדעת הח' נייבוער
הוא Bab-ed-Darom אצל

סל חמיא ראה הצדים.
סל הנגיה (סזיעית פ"ט) מקום בגבול

שבין גליל העליון לגליל
התחתון; ונק' ג"כ כפר חנן.

סל הרוב (ירוש' דעאי פ"ג) כפר בגליל
העליון.

סל טבי (כ"ה ל"ח) כפר בא"י לא רחוק

כפתור (ירנ' ע"ז ד') הוא אי Kreta, אשר ישבו שם כפתורים (זרל' י' י"ד)

מבני כסלוחים.

כור עשן ראה עשן.

כרוזים (ונחות פ"ה) מקום סמוך לכפר נחום, וישוער שהוא הנק' היום Bir Che-razeh,

מערבית צפונית לכפר נחום.

כרך (קרוסין ע"ג) Charax, עיר במדי.

כרכא רבא דבר סנגורא (ירוש' סביעית פ"ו ותוספתא

פ"ג ות"י צמד' ל"ד ח') בגליל העליון יש מחוז הנקרא "סאגאר" ובו (צדוונה סל

לפת צריחוק טעה ונחלס) מבצר חרב הנק' "קאלאט-על-סאני" (תנולות סלרץ).

כרכמיש (ירנ' מ"ו ז') Kirkesium, עיר בארם נהרים על נהר פרת ובדרוז"ל

נק' ג"כ קרקסיון (איכה רצה, לדיק הול' ה'). כרכם (אס' א' י') מסריסי אחשוורוש.

כרמי (זרל' מ"ו ט') בן ראובן.

כרמי (יננות קכ"ח) שם נהר, וישוער שהוא נהר Corma על שפר נהר חדקל

ממזרח.

1. כרמל (יהוסע ט"ו כ"ה) עיר בנחלת יהודה על הר כרמל (ראה כרעל 3).

2. כרמל (מ"ח י"ח י"ט) הר על שפת הים בצפון א"י, ובן שמו עוד היום.

3. כרמל (ס"ח ט"ו י"ג) הר על שפת ים המלח מצד מערב הנק' עוד היום

el-Carmel.

כרש מלך פרס (עז' א' א') הנק' בל' פרס כרש' = אור-שמש, וסופרי היוונים

והרומיים יקראו לו Cyrus, הוא אשר ניצח (סניז 560—555 לפני סה"כ) את אבי אמו

Astyages מלך מדי וימלוך תחתיו על פרס ומדי ובשנת 538 לפני חה"נ כבש את בבל

ונתן הרשיון לגולי יהודה אשר בבבל לשוב אל ארצם ולבנות את בית ה'. ובשנת 530

מת במלחמה אשר נלחם את עם Massa- geten ממזרח לים הכספי וימלוך תחתיו

בנו אחשוורוש (עז' ד' ו') הוא Kambyses כרית ראה נחל כרית.

כרתו (ס"ח ל' י"ד) או כרתים (לפני ז' ה')

כנוי לפלשתים או למשפחה מהם.

ע"ש אי Kreta (כפתור) אשר יצאו משם ראה אוה"ש שם כרתי.

1. כויש (זרל' ז' י"ג וי' ו') שם עם ומדינת (מארהענלאנד) הכולל ארצות

החמות (נוטז הסמורים) באפריקא ונגנא

אסיאה, ונאמר על מדינת Aethiopien בפרט; ויושביה נק' כושיים, מאהרען

היהפך כושי עורו (ירנ' י"ג כ"ג).

כשד (זרל' כ"ג כ"ז) בן נחור אחי אברהם כשדים (מ"ז כ"ד ז') Chaldäer, אומה

ידועה אשר ישבה ראשונה מצפון לאשור ובחלק הצפוני מארם נהרים, אשר

נק' ארץ כשדים, כמ"ש בארץ כשדים על נהר כבר (יח' א' ג') ונהר כבר הוא בארם

נהרים, וגם אברהם נולד באור כשדים בארם

נהרים; ואח"כ נתישבו בכבל אשר נק' על שמם ארץ כשדים (ירנ' כ"ד ה').

כות (מ"ז י"ז ל') או כותה (סס סס כ"ד)

גליל במדינת בבל, ובתלמוד נק' כות כמ"ש עשר שנים נחבש אברהם אבינו

שנים בכותי וכו' (ז"ז ל"ח); ובעלי התלמוד קראו לשמרונים כותיים.

כתליש (יהוסע ט"ו מ') עיר בארץ יהודה כתים (זרל' י' ד'), יסע' כ"ג א' והניל

י"ח ל') שם כללי לאיי יון; וציוס

מיד כתים וכו' (צמד' כ"ד כ"ד) הכוונה על מלכות יון ועל אנטיוכוס אפיפנים הסיליקי

שכבש את פרס והצר לישראל, והוא וענו אשור וענו עבר וגם הוא עדי אבה

כי לבסוף אבד בתחלואים רעים (ראה ע"ל עיינס הולאת קאססעל לז 373); אמנם

בדניאל (ונלו צו לייס כתים וכו') הכוונה על רומי, שמשם באו שליחים לאנטיוכוס

והכריחוהו לעזוב את מצרים ולשוב אל ארצו. כתפי (ונחות ל"ד) Kopten, עם באפריקא

לישה (יסעיה י' ל' והסמוכאים א' ט' ה')
 עיר בבנימין.
 לביש (יסוסע ט"ו ל"ט) עיר בנחלת יהודה.
 למואל (נשלי ל"א א') מלך משא, אשר
 נמצאו דבריו בסוף ספר משלי.

1. למך (זכא' ד' י"ח) בן מתושאל.
 2. למך (זכא' ה' כ"ה) בן מתושלח.
 לוניל, Lünel, עיר בארץ צרפת.
 לקום (יסוסע י"ט ל"ג) עיר בנחלת נפתלי.
 לשם ראה דן.

מ

מזאב (זכא' י"ט ל"ז) אומה מבני לוש.
 ר' מאיר, תלמיד ר' ישמעאל ור' עקיבא,
 ולפי ההגדה היה גר צדק מבני
 בניו של נירון קיסר; חיבר משניות הנקרא
 משנת ר"מ ותיקן משלים הרבה.
 ר' מאיר בעל שו"ת מהר"ם מרוטנבורג
 (זנאס ה"ג).

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.
 מגדל צבעיא (ירוש' נעטר סני פ"ה) מקום
 בא"י, ואולי הוא מגדלא.
 מגדל שור, הוא קסרי שעל שפת הים,
 כדאיתא בגמ': קסרי בת אדום
 וכו' היו קורין אותה אחידת מגדל שור (נגלס
 ר') וכן בירושלמי (סניעית פ"ו) פרשת
 [אשקלון] חומת מגדל שור ושינא דדור
 (הוא דור אן דאך הסוכר צטופטיס א' כ"ז),
 ובתוספתא (סניעית פ"ג) בשבוש: פרשת
 אשקלון וחומר מגדל שרשונה יהוד, ובספרי
 (סוף עקב) פרשת אשקלון חומת מדבר
 שרשך דור, ובילקוט (עקב תלע"ד) פרשת
 אשקלון חומת מגדל שרשן דירו, וכל
 הנוסחאות האלה משובשות, וצ"ל כנ"ל.

מברכתא (עירוזין נ"ז) מקום אצל מחוזא.
 מגבב ראה מפג.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגוג (זכא' י"ג ויקו' ל"ה ז') הוא Seythen,
 יושבי הררי קוקו וסביבותיהם; ראה גוג.
 מגדו (יסוסע י"ג כ"ח) או מגדון (זכר' י"ג

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מ"ח) עיר למנשה בארץ נגען; מי
 מגדו (סופ' ה' י"ט) בנוי לנחל קישון; ויש
 קוראים במלכים ב' ס"י כ"ג פסוקי כ"ט ול'
 ובה"ה ב' ל"ה כ"ב — מגדול תחת מגדו
 והכוונה על:

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדול (שמות י"ד ז') Magdolum, עיר
 במצרים התחתונה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל אל (יסוסע י"ט ל"ח) עיר בנחלת
 נפתלי.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל גדר (יסוסע ט"ו ל"ז) עיר בנחלת יהודה.
 מגדל גדר (תענית כ"ד) מקום אצל גדר
 בעבר הירדן, וישוער שהוא
 Scheriat-el-Mandhur.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל דיון (זכר' ל"ח) עיר מוזחית צפונה
 לצידון הנקרא עוד היום
 Medschdel Jon.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל הרוב (ירוש' סניעית פ"ו ותוספתא
 סס פ"ח) הוא כפר הרוב
 בגליל העליון.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל נוניא (פסחים נ"ו) מקום סמוך לטבריא.
 כנ"ל יק) מדבר אצל עיר

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

לאה (צרא' כ"ט כ"ג) אשת יעקב.

לאה (צרא' כ"ה ג') אומה מבני קטורה אשת יעקב, וגם הסופר Ptolemäus

בשם *Αλλουμαιώται*.

ב"ש. קמו (ירמי' כ"א א') הוא כשדים בא"ת

באות ראה בית בראי.

לויים (דס"ג י"ג ל"ג) או להבים (צרא' י' ג') *Libier*, אומה מבני מצרים;

ה: פני להבים פניהם (יסעי' י"ג ח') שחורים (עקנת צלם) כפני להבים שהם

חורים בטבע כבני כושיים.

ל"ג (דנ' א' א') נראה שהוא לבנה (נמד' ל"ג כ') מקום חנייה לבי במדבר ערב.

בן הארמי (צרא' כ"ה ג') חותן יעקב.

בונה (סופ' כ"א י"ט) עיר בצפון שילה, ועוד היום יספרו הנוסעים מכפר

בשם *Leban* הרחוק ארבע שעות משכם. לבנה (יסוסע ט"ו ז"ג) עיר בנחלת יהודה.

לבנה ראה לבן.

בני (סמות ו' י"ז) בן גרשון בן לוי.

לבן (דנ' ג' כ"ה) *Libanon*, הרר לבן (נלכני סיד) המתפשט משפת הים

גדול בין א"י לסוריא; ואולי נק' בן בעבור עת השלג אשר בראשו. הרר הגדול הזה

ד"ע הבקעה הגדולה העוברת בו [הנק' עת לבנון (יסוסע י"א ל"ז) ואצל

בביאים *Bukaa* ואצל היוונים והרומיים *Cölesia* [לשני חלקים *Libanon und Antilibanon*.

(דס"א ח' י"ג) *Lydda*, עיר בארץ בנימין, והיום נק' *Ludd*.

לוד (צרא' י' כ"ג) מבני שם, *Lydien*, עם ומדינה באסיה הקטנה.

לוד (יחז' ל' ה') או לודים (צרא' י' ג') אומה מבני מצרים.

לוד דבר (ס"ט ט' ד') או לדבר (יסוסע י"ג כ"ו) עיר בנחלת גד סמוכה למחנים.

1. לודקיא (ענקות ס"ה) *Laodicea*, עיר בסוריא.

2. לודקיא (מ"ק כ"ו) *Laodicea*, עיר באסיה הקטנה.

להבים ראה לובים.

לוי (צרא' כ"ט ל"ד) בן יעקב; והוא ג"כ שם השבט.

לוי בן סיס, תלמידו של רבי, אביו של ר' יהושע בן לוי.

ר' לוי בן גרשם (לל"ג) חכם גדול חוקר ופילוסוף באיטליא (נמס' ס"ד) חיבר ס' מלחמות ה' ופ' על התורה.

ר' לויא בן בצלאל, רב אב"ד במעלהרען משנת 1533 עד 1553 ואח"כ

ר"י בפראג קרוב לארבעים שנה ואח"כ בפוזנא אב בית דין על כל גלילות פולין, חיבר

ספרים הרבה (ונמוכס ס' גור אריה על פי' רס"י) בהשכל ויושר הגיון, כי הוא שנא

את הפלפול תכלית שנאה.

לוד (צרא' כ"ח י"ט) הוא בית אל בנחלת אפרים; ונמצא ג"כ לוד אצל בית אל

(יסוסע י"ו ז') וגם בארץ החתים (סופ' א' כ"ו).

לחי (סופ' ט"ו י"ד) עיר בארץ יהודה; ומוזה: וינמשו בלחי (סס סס ט'), ויאספו

פלשתים לחיה (ס"ג כ"ג י"ח) פי' אל עיר לחי.

לחם (דס"א ד' כ"ג) הוא לחם יהודה; או הוא:

לחמם (יסוסע ט"ו ז') עיר בנחלת יהודה, ובל"ב כ"י עתיקים נמצא הנוסחא

לחמם במ"ם.

לוט (צרא' י"א כ"ז) בן הרן אחי אברהם. למושים (צרא' כ"ה ג') אומה מבני קטורה.

ליש ראה דן.

Kamby

פני צ' ה'

ה מזה

או משם

גם ומדינה

ארצות

קא ובנגם

Aethiop

הארען

י אברהם

אומה

ה מצפון

ים, אשר

גדים על

ווא בארץ

ם בארץ

נק' על

ום (כ"ד)

ק' כות

אבינו ג'

התלמוד

ע יהודה

ודינה

ו; וצ"ס

בוונה על

הסיליק

ל, והוא

די אבר,

הס' מלוד

; אמנם

הכוונה

ונמיוכוס

ל ארצה.

ופריקא

לישה (יסעיה י' ל' והסמונאים א' ט' ה')
 עיר בבנימין.
 לביש (יסוסע ט"ו ל"ט) עיר בנחלת יהודה.
 למואל (נשלי ל"א א') מלך משא, אשר
 נמצאו דבריו בסוף ספר משלי.

1. למך (זכא' ד' י"ח) בן מתושאל.
 2. למך (זכא' ה' כ"ה) בן מתושלח.
 לוניל, Lünel, עיר בארץ צרפת.
 לקום (יסוסע י"ט ל"ג) עיר בנחלת נפתלי.
 לשם ראה דן.

מ

מזאב (זכא' י"ט ל"ז) אומה מבני לוש.
 ר' מאיר, תלמיד ר' ישמעאל ור' עקיבא,
 ולפי ההגדה היה גר צדק מבני
 בניו של נירון קיסר; חיבר משניות הנקרא
 משנת ר"מ ותיקן משלים הרבה.
 ר' מאיר בעל שו"ת מהר"ם מרוטנבורג
 (זנאה ה"ג).

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.
 מגדל צבעיא (ירוש' נעטר סני פ"ה) מקום
 בא"י, ואולי הוא מגדלא.
 מגדל שור, הוא קסרי שעל שפת הים,
 כדאיתא בגמ': קסרי בת אדום
 וכו' היו קורין אותה אחידת מגדל שור (נגלה
 ו') וכן בירושלמי (סניעית פ"ו) פרשת
 [אשקלון] חומת מגדל שור ושינא דדור
 (הוא דור אן דאך הסוכר צטופטיס א' כ"ז),
 ובתוספתא (סניעית פ"ג) בשבוש: פרשת
 אשקלון וחומר מגדל שרשונה יהוד, ובספרי
 (סוף עקב) פרשת אשקלון חומת מדבר
 שרשך דור, ובילקוט (עקב תלע"ד) פרשת
 אשקלון חומת מגדל שרשן דירו, וכל
 הנוסחאות האלה משובשות, וצ"ל כנ"ל.

מברכתא (עירוזין נ"ז) מקום אצל מחוזא.
 מגבב ראה מפג.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגוג (זכא' י"ג ויקו' ל"ה ז') הוא Seythen,
 יושבי הררי קוקו וסביבותיהם; ראה גוג.
 מגדו (יסוסע י"ג כ"ח) או מגדון (זכר' י"ג
 י"ח) עיר למנשה בארץ כנען; מי
 מגדו (סופ' ה' י"ט) בנוי לנחל קישון; ויש
 קוראים במלכים ב' ס"י כ"ג פסוקי כ"ט ול'
 ובה"ה ב' ל"ה כ"ב — מגדול תחת מגדו
 והכוונה על:

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדול (שמות י"ד ז') Magdolum, עיר
 במצרים התחתונה.
 מגדל אל (יסוסע י"ט ל"ח) עיר בנחלת
 נפתלי.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל גדר (יסוסע ט"ו ל"ז) עיר בנחלת יהודה.
 מגדל גדר (תענית כ"ד) מקום אצל גדר
 בעבר הירדן, וישוער שהוא
 Scheriat-el-Mandhur.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל דיון (זכר' ל"ח) עיר מוזחית צפונה
 לצידון הנקרא עוד היום
 Medschdel Jon.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל הרוב (ירוש' סניעית פ"ו ותוספתא
 סס פ"ח) הוא כפר הרוב
 בגליל העליון.
 מגדל נוניא (פסחים נ"ו) מקום סמוך לטבריא.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

מגדל עדר (זכא' ל"ה כ"א וסקלים פ"ד)
 עיר סמוכה לבית לחם יהודה.

Amiuka בצפונה של צפת.
 מדבר ערב (אלל המהגרים) דאם וויסטע
 אראביען, הוא חלק הצפוני
 מארץ ערב אשר בין אדום ללשון ים פרס.
 מודד (נמד' י"ח כ"ו) נביא בימי משה.
 מד' (נרא' י' ז' וחסמ' א' ג') Medien.
 מד' (נרא' כ"ה ז') אומה מבני קטורה,
 במדבר ערב.

מדמן (ירנ' נ"ה ז') עיר במואב.
 מדמנה (יסע' י' ל"א) עיר בבנימין.
 מדמנה (יסוסע ט"ו ל"א ודס"א ז' נ"ט)
 עיר בנגב יהודה.
 מדן (נרא' כ"ה ז') אומה מבני קטורה.
 מדון (יסוסע י"א א') עיר בארץ כנען.
 מד' (יסוסע ט"ו ס"א וסופ' ה' י') עיר
 בנחלת יהודה.

מודעית או מודיעים (פסחים ג' וחסמונאים
 א' ז' א') Modin, עיר בא"י
 סמוכה ללד, והיא היתה עיר מולדת
 דחשמונאים; ונמצא עוד היום במזרח ל'
 נפר בשם Medijeh.
 מודלאל (נרא' ה' י"ג) בן קינן.
 מודמן (חסמ' א' י') אחד מסריס אחשורוש.
 מוד' (ירוס' דנאי פ"ג) מקום בא"י על גבול
 צור, ולפי השערת הח' נייבוער הוא
 דכפר Meis הנזכר במסעי הח' Van de
 Velde.

מדווא (נרכות כ"ט) עיר בבבל על נהר
 חרקל סמוכה לכלנה, ושם היתה
 שיבת רבא.
 מדוואל (נרא' ד' י"ח) מבני בניו של קין.
 מדמד, שם נביא הישמעאלים, Muhamed.
 מדלה (ננד' כ"ו ל"ג) מבנות צלפחד.
 מדלי (שמות ו' י"ט) בן מררי.
 מדלון (רות א' ז') בן אלימלך איש נעמי.
 מדלת (נרא' כ"ה ט') אשת עשו.
 מדנים (יסוסע י"ג כ"ו וכו"א ל"ו) עיר בנחלת
 גד על נהר יבק.
 מדרתא דיתר ראה סהורא דיתר.

מי גדר (סנה ק"ט) מעין רפואה בגוסי
 (ראה זה).

מי חמתן (סנה ק"ט) מעין רפואה בחמסום
 (של גדר או של טבריא).

מי טבריא (סנה ק"ט) הוא חמי טבריא
 מי יריחו ראה יריחו.

מי הירקון (יסוסע י"ט ע"ו) עיר בנחלת ח'ק'א
 מי מגדו ראה מגדו.

מי מרום (יסוסע י"א ה') ים הנק' ח'וס'א
 Bahhrat Hhule (יס הענק)
 ראה ים סמכי.

מי ספר (ירוס' טזיעית פ"ו) נחל בא"י,
 ולדעת הח' נייבוער הוא ח'ק'א
 Asqap (חסמונאים א' ט' ל"ג).

מי עסיא (סנה ק"ט) מעין רפואה בעסיא
 (ראה זה).

1. מ'מין (דס"א כ"ד ט') אחד מכ"ד ראשי
 משמרות הכהונה בימי דוד.
 2. מ'מין (נחמ' י"ג ה') או מנימין (סס פס'
 י"ז) אחד מכ"ד ראשי משמרות
 הכהונה בימי עזרא.

מיימוני ראה רבינו משה בן מיימון.
 מיכאל (דנ' י' י"ג) שר ישראל בשמים.
 מיכה (סופ' י"ז ה') איש מהר אפרים אשר
 עשה לו בית אלהים ופסל בימי
 השופטים, ואח"כ הובא הפסל אל ד' הנה
 ליש, ויעמוד שם כל ימי הזות בית האלהים
 בשילה.

מיכה המורשת (מיכס' א' א') נביא אלה
 בימי יותם עד חזקיהו.
 מיכיהו בן ימלה (נ"א כ"ג ח') נביא לה'
 בימי הושפט.

מיכל (ס"א י"ד ע"ט) בת שאול, אשת דוד
 ופעם אונת בא מיכל במקום מרב

(ס"ג כ"א ח') ראה ש"א י"ח י"ט.
 מקמם (עז' ז' כ"ז) או מקמש (ס"א י"ג ז')

עיר בבנימין, ונמצא שם עוד היום
 כפר בשם Mochmas.

מבמר או מכור ראה הרי מכמ' י"ג א"ג

מכמתת (יהוסע י"ו ו') עיר בנחלת בני יוסף.
מכונה (כמו י"א כ"ט) עיר ביהודה.

מכיר (נר"ל נ' כ"ג) בן מנשה.

מלאכי (נללכי א' א') נביא בתחלת זמן ב"ש.

מולדה (יהוסע י"ט ז') עיר מנחלת שמעון
בירודה.

מלך (ויקרא י"ח כ"א) או מלכם (מ"א י"א
ה') אליל בני עמון.

מלוך (כמו י"ג ז') אחד מכ"ד ראשי
משמרות הכהונה בימי עזרא (ל"א
נלכ"ה).

1. מלכה (נר"ל י"ט כ"ט) אשת נחור אחי
אברהם.

2. מלכה (נר"ל כ"ו ל"ג) מבנות צלפחד.

מלכי צדק מרד נר"ל י"ד י"ח) שם
מלך ירושלים בימי אברהם,

והיה מלך וכהן, וכן נמצא: אתה כהן לעולם
על דבתי מיכי צדק (ת"י ק"י ד') וכהן
ומלכי צדק הם נרדפים פה.

מלכה (ד"א כ"ד ט') אחד מכ"ד ראשי
מזמרות הכהונה בימי דוד.

מלתא דביר (ירוש' סניעית פ"ו ותוספתא
סניעית פ"ג) או מתא דביריין

(ילקוט עקב תרע"ד וכל"ל גם נספרי סוף עקב)
Biria, מקום בצפונה של צפת, ומלתא הוא
כמי מלאהא וכן ת"י כו"ל.

ממזר (ד"א כ"ג נ' ו') אומה ידועה
של אנשים פראים.

ממוכן (א"ס א' י"ד) מרואי פני המלך
אחשוורוש

ממציא דאבהתא (ירוש' סניעית פ"ו) או
ממציא דגתא (תוספתא

סניעית פ"ג) Mamsi כפי מתחז לרר הרמון.
ממרא (נר"ל כ"ד י"ד) אזורי בעל ברית

א. רדם.

מני (ירמי' כ"א כ"ז) מנה סמוכה לאררט,
והסופר ניקאלום מרמשק (ע"פ היוסיפון

לכוונייס) זכר ג"כ מדנה בים Minyas,
הקרובה להר אשר נחה ע"יו תיבת נח.

מנבג ראה פה.

מונבו המלך, בן הילני המלכה במדינת
הדייב, אשר התייחדה היא

ובנה סומס.

מנודה (סופ' י"ג ז') אבי שמשון הגבור.

מנודה (סופ' כ' מ"ג, ומ' ג"כ נמ' הסנפסי
זיהוסע ס"י ט"ו אחר פסוק כ"ט) עיר

בארץ יהודה; ונראה שהוא מנחת שנהלו
שם יושבי גבע בנימין כמ"ש ויגלום אל מנחת

(ד"א ס' ו') והיתה מסורת בפי העם שיושבי
גבע גלו למנחת בזמן מלחמת פלגש בגבעה;
וזה שאמר הכתוב כאן: מנחת הדרי כו"ה.

ר"ל שבמלחמה הניסו ב"י את בנימין אל
עיר מנחתה. ונראה עוד כי מנחת זאת

הוא מנחת של אדום, כמ"ש ואלה בני
שוכל עלון ומנחת (נר"ל ל"ו כ"ו) ר"ל יושבי
עלון ומנחת. ונראה עוד כי עלון זה הוא

עלון מבני עשו הנז' שם פסוק מ', וזה פי'
הכתוב: שם עמדו לא תשיגם בגבעה מלחמה

על בני עלו זה (הוסע י" ט') ר"ל שכאשר
נלחמו ב"י בבנימין אשר נספחו עליהם

בני עלו ומנחת (תהיו אולי נעלי צרימ
בניינין) אז עמדו ב"י הקן ולא נשוננו

מפניהם, כי ה' היה עמם (ולא תשיגם הוא
כמו לא תשיגם צפ', ופי' הנלחמה לא הסכימה

אחור). ונראה עוד, כי בעיר מנחת זאת
ישבו (בזמן ידוע) מבני חור בן כלב בן

חצרון ונקראו חצי הקנחות (ד"א ז' כ"ג)
ועוד ישבו עמהם מאנשי צרעה אשר אצל

אשתאול בארץ יהודה, ונקראו חצי
המנחת הצרעי (סס טס כ"ד) ועל כן

כל אחת משתי המשפחות האלה היתה לה
חצי העיר למושב, ע"כ נקראה כל אחת

חצי המנחות.

מנחם בן גדי (מ"ג ט"ו י"ד) מלך ישראל.

מנחם, אב"ד בירושלים בתחלת זמן נשיאותו
של הלל הזקן.

מנחם אבן סרוק, מדקדק ומשורר בקרדובה
(נללכ"ה הסניעית), חיבר
ס' שרשים בשם מחברות.

מ
הנלכ"ה
ס' ה
ר' מ
מנחור
מנמו
מנמ
מניכ
מניי
העמי
במקד
מנש
מנש
ר' מ
סי"ז
ליהוד
ישרא
מפיר
מפיה
מוסי
אוניי
מיסר
מוסר
במדב
מעד
מעז
מ
1. מ
עיר:

2. מעכה (ס"ג י' ו') הוא ארם מעכה (ללא ארם).

3. מעכה (ס"ג ג' ג') אשת דוד. מעלה אדומים (יסוסע ט"ו ז' וירוס' ר"ס פ"ג) גבעה בגבול שבין יהודה לבנימין אצל גלגל.

מעלה עקרבאים (נמד' ל"ד ד') גבעה על גבול א"י מנגב.

מעון (יסוסע ט"ו כ"ס) עיר בהר יהודה; מדבר מעון (ס"א כ"ג כ"ד) מדבר מנגב למדבר זיף.

מעון (סופ' י" י"ג) או מעונים (דס"א ד' נ"א ועזרא ז' כ') אומה ממשפחות הערביאים, ונמצא עוד היום עיר Maan בארץ ערב לא רחוק מים המלח מנגב לו.

מערה אשר לצידונים (יסוסע י"ג ד') בתולדות מסעי הצלב יסופר ממערה אחת בין צידון לצרפת, שנחשבה למבצר חזק מאוד.

מערת פמיאס (ז"ע ד' Paneas-Grotte, מערה או נקרת-צוד מנגב להר הרמון אצל קסרי (Cæsarea Philippi) שהוא אחד מן המקורים אשר הירדן יוצא מהם, והמערה היא והיער הקרוב אליה וראש הר הרמון היו אצל עמי סוריא הקדמונים קדושים לאליל Pan. ואולי הוא בית במיא בתלמוד?

מערת (יסוסע ט"ו כ"ט) עיר בנחלת יהודה. מזף (סוסע ט' ה') או נזף (יסעי י"ט י"ג) Memphis, עיר במצרים התחתונה, ובלשון כתפי או גפטי Menfi.

1. מפיבשת (ס"ג כ"א ח') בן שאול המלך. 2. מפיבשת (ס"ג ד' ד') בן יהונתן בן שאול.

מפג (ע"ז י"א) עיר בסוריא הנקרא בל' סורי מבג (ואח"כ נקרא Hierapolis) ועוד היום נק' העיר החרבה Membidsch; ונק' גם מנגב (יד החוקס הלכות תרומות א' ט', לפי נוסחת הס"י צאלגר הספרים אשר צאוקספורד, וצנוקסתו: זנגז).

מפים (נרל' מ"ו כ"א) וגם' במדבר (כ"ו ל"ט)

ר' מנחם די לונזנו, מרדקדקו משורר בירושלים (צסוף

המלס סי"ו) חיבר ס' שתי ידות והמערך על ס' הערוך.

ר' מנחם עזריה מן Fano (נמלס סי"ז) חיבר ס' עשרה מאמרות.

מנחת ראה מנוחה. מנמובה, Mantua, עיר באיטליא.

מונטפילייר, Montpellier, עיר בארץ צרפת.

מנימין ראה מימין. מינילאום, כ"ג בב"ש (לא נזכר בני לדוק) בימי אנטיוכים הרשע, והוא העמיד שקוף משומם, הוא צלם יופיטר, במקדש ה'.

מנשה (נרל' מ"א כ"א) בן יוסף. מנשה (אחי טנעון סלדיק סלסון) כ"ג בב"ש לפני חונו (בן טנעון סלדיק סלסון).

ר' מנשה בן ישראל, יליד פורטוגאל באמסטרדם (נמלס סי"ז) חכם גדול ויודע לשונות הרבה, גדול ליהודים ולפני מלכים יתיצב, חיבר ס' מקוה ישראל ועוד ספרים הרבה בלשונות שונות. מניית (סופ' י"א ל"ג) עיר בבני עמון.

מספה (טמות י"ז ז') מקום במדבר ערב. מסיא (יונל י' וירוס' מנלס פ"ח) Mysia, מדינה באסיה הקטנה אצל בית אוניקי.

מיסופוטמיה (נ"ר ל') Mesopotamien, הוא ארם נהרים.

מוסרה (דז' י"ו) או מוסרות (נמד' ל"ג ל') מקום חנייה לב"י (נעלותם מנלרים) במדבר ערב.

מעדיה (נמניס י"ג ס') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.

מעדיהו (דס"א כ"ד י"ח) אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד.

1. מעכה (נלסלס"ט כ"ג כ"ד) בן נחור אחי אברם, ונראה שהוא אבי יושבי עיר:

מדינת
ה היא
גבור.
מנחם
מנחת
שיושבו
בנבעה;
כוהה
מין אל
זאת
לה בני
יושבו
זה הוא
זה פי
מלחמה
שכאשר
ליהם
לי צרית
שורנו
גם סול
הסקימס
ת זאת
כלב בן
צ' (כ"ג)
זר אצל
ה צי
ועל כו
זיתה לה
ל אחת
ישראל
נשיאותו
בקרובה
(חיבר

שפופס או שופס, ובס' ד"ה (ח' ז' י"ז) שפס, ושם (ח' ה') שפופן.

מפעת (יסוטע י"ג י"ה) או מיפעת או מופעת (ירנ' נ"ה כ"ח) עיר בנחלת ראובן, ואחר זמן שבה למואב.

מיץ, Metz, עיר באשכנז.

מוצצה (יסוטע י"ח כ"ו) או מוצא (סוכה נ"ה) מקום סמוך לירושלים, ובגמ' אמרו:

מקום קל נ"א היה, ובת"ר השבעים (יסוטע ט"ו ס') נז' ג"כ מקום בשם Koulou, ועוד היום נמצא כפר Kulonieh מזרחית צפונית לירושלים.

מצי רעבתא (ספרי סוף עקב) מקום בא"י, ולדעת הח' נייבויער הוא

Mesarib אצל עשתרות.

1. מצפה (יסוטע ט"ו ל"ח) עיר בנחלת יהודה; ראה גם רמת המצפה.

2. מצפה (סופ' כ' ח') או מצפה (יסוטע י"ח כ"ו) עיר בבנימין, ונראה שהיה

שם במה לה' (ט"א ז' ו').

מצפה גלעד ראה רמת המצפה.

מצור (נ"ג י"ט כ"ד, יסעי י"ט ו' ומס ל"ז כ"ה וניכס ז' י"ג) הוא מצרים.

מצרים (בראשית י' ו' וי"ג י') עם ומדינה באפריקא, Aegypten.

מקדה (יסוטע י' י') עיר בנחלת יהודה. מוקדון או מקדוניא (יונא י') Macedonien

מדינה באירופא.

מקהלות (צנז' ל"ג כ"ה) מקום חנייה לב"י (צעלותס ונעלרים) במדבר ערב.

מקץ (נ"א ד' ט') מקום בא"י, ולא נמצא יותר במקרא.

מר זוטרא, ריש גלותא בדור רב אשי, ואין זה מר זוטרא האמורא;

ונמצא ג"כ מר זוטרא ברבנן סבוראי.

מר עוקבא, ריש גלותא בדור שמואל ודהנאדו.

מרה (סנוס ט"ו כ"ג) מקום חנייה בארץ ישראל (מסעי י"ב כ"ג) יסעי י"ב כ"ג

מרים הנביאה (סנוס ט"ו כ"ג) אחי' משה ואהרן

מרב (ט"א י"ד נ"ט) בת שאול.

מריב בעל (דס"ח ל"ד) בן יהונתן בן שאול.

מרגואן (ע"ז ל"ח) Margiana, מדינה בפרס.

מרדך (ירנ' כ"ג) שם אליל בבבל, ולד"ק הוא שם לכוכב Mars אצלם.

מרדך בלאדן (יסעי ל"ט ח') מלך בבל בימי חזקיה מלך יהודה.

מרדכי (חס' ז' ס') בן יאיר איש ימיני אשר גָדַל המגן אהשורוש.

ר' מרדכי בנידענבערג בעל ס' המרדכי (צנזס ס"ד).

ר' מרדכי יפה, חכם גדול פילוסופי ותלמודי, רב אב"ד

בהורדנא, בלובלין, בקרעמניץ ובפוזנא ואח"כ בפראג (1603), חיבר „עשרה לבושים“.

מרזו ראה מרחשת.

מרחשת (ירנ' טזיעית פ"ו) או מרעשת (ספרי סוף עקב וילקוט שם תרע"ד)

לדעת בעל תבואות הארץ הוא מרזו (סופ' ה' כ"ג) ועוד היום נמצא כפר בשם

מארעסאם, מערבית צפונית לבית שאן.

מרטניא (יננות ס"ג) Mauretania, מדינה באפריקא הצפונית.

מורי' (דס"ג ג' ח') שם הר בירושלים (צין העָפָל לְאֶקְרָא) אשר המקדש היה

בנוי עליו; הנוראת המלה הוא מְרָאָה (ער-שיינונג) והוא מראה מלאך ה', אשר ראה

דוד, עומד בין הארץ ובין השמים וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם (דס"א כ"ח י"ו), וכן כתוב: בהר המוריה אשר

נראה לדויד (דס"ג ג' ח') פי' בהר המראה שנראה לדוד (חס' פ"י): אטרי יאמר היום צסר

ס' יכסה). והנראה זאת אינה זרה במקרא, כי כן נמצא ג"כ בדברי דוד: שיתה ה'

מורה להם (תס' ט' כ"ח) פי' מראה ומופת בשמים או בארץ, וזה פי' כל מורא גדול

נמוראים גדולים שבתורה כת' אונקלוס (סנוס ט"ו כ"ג) מקום חנייה בארץ ישראל

מרים הנביאה (סנוס ט"ו כ"ג) אחי' משה ואהרן

מרים הנביאה (סנוס ט"ו כ"ג) אחי' משה ואהרן

מְרִיּוֹת (כחנ"י י"ג ט"ו) או מְרַמֹּת (סס טס ג') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.
 מְרוֹן (ירוש' טזיעית פ"ט וקסלת רנה, תן חלק) אולי הוא הכפר הנק' היום Meiron, מערבית צפונית לצפת.
 מְרָם ומרסנא (אסתר א' י"ד) מרואי פני המלך אחשורוש.
 מרעלה (יהוסטע י"ט י"ח) עיר בנחלת זבולן.
 מררי (זכא' נ"ו י"ח) בן לוי בן יעקב.
 מְרָשָׁה (דס"ח ז' מ"ג) או מראשה (יהוסטע ט"ו נ"ד) עיר בנחלת יהודה.
 מורשת (ויכח א' א') או מורשת גת (סס טס י"ד) עיר בארץ יהודה.
 מֹשׁ (זכא' י' כ"ג) עם (ונזני ארס) היושבים בחלק מהר סְרָא המפסיק בין ארם נהרים לארמניא, der masische Berg.
 מֹשָׁא (זכא' י' ל') הוא עיר מוֹשָׁא בנגב ערב על חוף ים סוף.
 מֹשָׁא (זכא' כ"ה י"ד) אומה מבני ישמעאל.
 מֹשֶׁה (סמות ז' י') בן עמרם.
 ר' מֹשֶׁה הדרשן מנרבונה (זנאס ס"ח) חיבר ספר דרשות שנשתמשו בו הבאים אחריו ונאבד אח"כ.
 ר' מֹשֶׁה בן מיימון (רננ"ס) בקרדובה ואח"כ בקאזירא במצרים, נגיד לבית ישראל שם ורופא בהיכל Saladin מלך מצרים (זנאס ס"ג) חיבר ס' יד החזקה וס' מורה נבוכים ועוד ספרים רבים בחכמות וברת.
 ר' מֹשֶׁה אבן עזרא, חכם ומשורר גדול בנראנאדע (זנאס ס"ג) ונמצא מסנו דיוואן (קנולת סירים) גדול בכ"י.
 ר' מֹשֶׁה מקוצי (מעיר Couey זנרפת) (זנאס ס"ג) חיבר ספר מצות גדול (סמ"ג).
 ר' מֹשֶׁה בר נחמן (רננ"ן) בנירונה (זספרד) רב ורופא חוקר ומקובל (זנאס ס"ג).

ר' מֹשֶׁה די ליאון בעיר Avila בספרד (זנאס ס"ג) מחבר ס' הזוהר המיוחס לרשב"י.
 מֹשֶׁה בגי הקראי (זנאס ס"ו) חיבר ספרים על המצות.
 ר' מֹשֶׁה איסרלם (רנ"ח) רב בקראקא (זנאס ס"ו) חיבר הגהות על הש"ע ועוד ספרים רבים.
 ר' מֹשֶׁה אלשיך רב אב"ד בצפת, תלמידו של ר' יוסף קרא (זנאס ס"ו).
 ר' מֹשֶׁה קורדובירו (נעיר קרדוס) גיסו ותלמידו של ר' שלמה אלקבץ, מקובל גדול (זנאס ס"ו) חיבר ס' פרדס רמונים.
 מֹשֶׁה מרלי הקראי (זסוף סנאס ס"ז) חיבר ספרים הרבה בתורה ובפילוסופיא.
 ר' מֹשֶׁה חיים לוצאטו מפאדובה, מקובל ומשורר מופלג (זנאס ס"ח).
 ר' מֹשֶׁה בן מנחם (מענדעלסזאן) מברלין (1729 עד 1786) עמוד התוך לבית ישראל בזמן החדש, ותולדותיו ומעשיו הלא הם כתובים בספר תולדות הרמבמן לר"י אייכעל.
 מוֹשִׁי (סמות ו' י"ט) בן מררי.
 מֹשָׁאָל (יהוסטע כ"א ל') או מֹשָׁל (דס"ח ו' כ"ט) עיר בנחלת אשר.
 1. מִישָׁאָל (סמות ו' כ"ג) בן עזיאל דוד אהרן.
 2. מִישָׁאָל (דני א' ו') מבני יהודה בהיכל נבוכדנצר.
 משגב (ירנ"י מ"ח א') עיר במואב.
 מֹשָׁךְ (זכא' י' ז' ויח' ל"ח ז') עם מבני יפת באסיא, die Moseher, ובתלמוד נק' המדינה מושכי (קדושין ע"ג).
 מושבני (קדושין ע"ח) Moexene, גליל בגבול שבין בבל לאשור.
 משל ראה משאל.

זאול-
 פרס-
 לד"ק
 בבל
 זוהר-
 ימינו
 זרדכי
 זוספי
 אב"ד
 אח"כ
 "ם
 עשת
 יע"ד
 (סוף)
 בשם
 , M
 (זין)
 היה
 (ער-)
 ראה
 זחרבו
 כ"ח
 אשר
 זראה
 זזכר
 קרא-
 ה'
 מופת
 גדול
 קלוס
 אהרן-

משלם (כחנ' י"ז כ"ה) אחד מראשי האבות ללוים (הסוערים) בימי עזרא.
ר' משלם בר קלונימוס, פיימן גדול (דוד) כזינו גרסס נאור הגולה) ונתקבלו ממנו פיוטים רבים בתפלות בני אשכנז ופולין.
משמע (צרא כ"ה י"ד) אחד מבני ישמעאל.
מישן (קדושין ע"ג) Mesene, עיר בבבל בתוך נהר הדקל; ועתה נמצא שם העיר Basra.
משרפות מים (יסוטע י"ח ח') מקום סמוך לצידון.
מתא דביריין ראה מלתא דביר.
מתא מחסיא (צ"ג ס"ז) עיר בבבל; וי"א שהוא סורא, ואין כן דעת הח' גייבויער.

מתג האמה (ס"ז ח' ח') ובר"ה (ח' י"ס ח') כתוב במקומו גת.
ר' מתיא בן הרש בעיר רומי, בן דוד של ר"א בן עזריה.
מתנדה (צנוד' כ"א י"ח) מקום הנייה לב"י (צעלותס וננלריס) במדבר ערב.
מתנדה (כחנ' י"ז כ"ה) אחד מראשי האבות ללוים (הסוערים) בימי עזרא.
מתקה (צנוד' ל"ג כ"ח) מקום הנייה לב"י (צעלותס וננלריס) במדבר ערב.
מתושאל (צרא' ד' י"ח) מבני קין.
מתושלח (צרא' ה' כ"ח) בן חנוך.
מתתיהו בן יוחנן הכהן החשמונאי.
מתתיה בן טיאופיל, כ"ג אחר שמעון בייחוס בזמן הורדוס.
מתתיה בן הנן, כ"ג בב"ש אחר שמעון קתרוס.

נ

נא (ירמ' נ"ו כ"ה ויחז' ל' ט"ו) או נא אָמוֹן (כחוס ג' ח') Theben, מטרפולין של מצרים העליונה, ובלשון כתפי או גפטי Amun.
נב (ס"א כ"ז י"ח) עיר בבנימין, ושם היה במה לה' בימי שאול.
נבו (יסע' נ"ו ח') שם לכוכב Merkur אצל הבבליים אשר עבדו לו.
נבו (צנוד' ל"ז ל"ח) עיר בנחלת ראובן אצל: הר נבו (דצ' ל"ז נ"ט) בארץ מואב, ושיערו שהוא הנק' היום Dschebel Attarus (הר עטרות) וראש ההר הזה נק' דאש הפסגה (צנוד' כ"א כ').
נבו (עז' ז' כ"ט) עיר בנחלת בנימין.
נבזראדן רב טבחים (נ"ז כ"ה ח') שר צבא למלך נבוכדנצר.
נבח (צנוד' ל"ז נ"ז) היא עיר קנת, שהוסב שמה נבח ע"ש הבונה אותה; ונק' ג"כ נפח (צנוד' כ"א ל').
נבוכדנצר (נ"ז כ"ד ח') או נבוכדראצר

(ירמ' כ"א ז') מלך בבל.
נבחו (נ"ז י"ז ל"ח) אליל העוים; ונמצא גם בספרי הצאבה שם נבחו שר החשק.
נבטאי ראה נביות.
נביות (צרא' כ"ה י"ג) עם מבני ישמעאל (בסלע ערב) Nabathäer, וברדו"ל נקראו נוטאי או נוטאי (צ"ר י"ד) או נבטאי (יכוס' טזיעית פ"ו).
נבל (ס"א כ"ה ג') איש מבני כלב, בעל אביגיל.
נבלט (כחנ' י"ח ל"ד) עיר בבנימין.
נבלשן (יסוטע ט"ו ס"ז) עיר במדבר יהודה.
נבות הזרעאלי (נ"א ח' ח') איש מירעאל אשר היה לו כרם אצל היכל אחאב.
נוד (צרא' ד' י"ו) שם מדינה, ולא נמצא זולת זה במקרא.
נדב (טמות ו' ג') בן אהרן הכהן.
נדב (נ"א י"ד כ') מלך ישראל, בן ירבעם בן נבט.

גורב (דס"א ה' י"ט) אומה מבני ישמעאל.
 נהונד (קדושין ע"ג) Nehawend, עיר
 במדי על נהר Wund.
 נהלל (יהושע י"ט ט"ו) ובתלמוד (ירוש'
 ענגלס פ"ח) מהלול, עיר בנחלת זבולן,
 ונמצא שם עוד היום מקום בשם Malul.
 נהר יואני (קדושין ע"ח) הוא Nahr Avan
 מצד מזרח לנהר חדקל בבבל.
 נהר יזק ראה נהר עזק.
 נהר מלכא (סנה ק"ח) הוא נהר מלאכתי
 (תעלה) שהמשיך נמוכדנצר
 מנהר פרת לחדקל; ונמצא ג"כ: נהר-מלכא
 סבא (צ"ג ק"ו).
 נהר מצרים (נלא' ט"ו י"ח) הוא הנלוס,
 ואין זה נהל מצרים (צמד'
 ל"ד ה').
 נהר עזק (קדושין ע"ח) או נהר יזק (ירוש'
 טס פ"ד) נהר בבבל, וישוער שהוא
 הנק' היום Kongitun.
 נהר פקוד (צ"א כ"ט) עיר בבבל.
 ר' נהוראי, חכם בדור שאחר חורבן ביתר.
 נהרדעא (נרכוס צ"ג) עיר בבבל, מקום
 ישיבת שמואל ירמינאה; והוא ג"כ
 שם הגליל: בי כנשתא דשף-יתיב בנהרדעא
 (נדס י"ג).
 נזה (סנהד' כ"ח) או נוי (סנה ל') עיר
 בעבר הירדן, וישוער שהוא הכפר הנק'
 היום Nova בנוף גולן.
 נווטאי או נווטאי ראה נביות.
 נזניא (קדושין כ"ה) עיר בבבל.
 נח (נלא' ה' כ"ט) בן למך, אשר אך הוא
 ובניו ניצלו מן המבול.
 נחבי בן ופסי נשיא לבני נפתלי מן
 המרגלים.
 נחל בשזור (ס"א ל' ט') נחל מים בארץ
 יהודה המשתפך אל הים הגדול
 אצל עזה.
 נחל זרד (צמד' כ"א י"ג) נחל מים בארץ
 מואב.
 נחל כרית (נ"א י"ז ג') נחל מים בעבר

הירדן המשתפך אל תוך הירדן אצל שומרון.
 נחל מצרים (צמד' ל"ד ה') נחל מים בין
 ארץ יהודה למצרים אצל הים
 סמוך לעיר el-Arisch הנחשבת למצרים.
 נחל קדרון (ס"ג ט"ו כ"ג) נחל מים היוצא
 מקדם לירושלים ומשתפך אל
 תוך ים המלח.
 נחל קנה (יהושע י"ו ח') נחל מים בגבול
 שבין אפרים למנשה המשתפך
 בין קמרי ליפו אל הים.
 נחלא דאבצאל (ספרי סוף עקב וילקוט
 טס פ"ד) לדעת הח'
 נייבוער הוא קבצאל בנחלת יהודה.
 נחליאל (צמד' כ"א י"ט) מקום חנייה לב"י
 במדבר ערב.
 נחום האלקשי (כמוס א' א') הנביא.
 נחום איש גמזו, הנא ודרשן גדול בתורה.
 נחמיה בן חכליה (נחמ' א' א') משקה
 למלך ארתחשסתא,
 אשר עלה לירושלים בשנת עשרים לו.
 נחמיה העמסוני, הנא ודרשן גדול בתורה.
 ר' נחמיה, מתלמידי ר"ע.
 נחמיה חיון בצפת, ראש המדיחים בכת
 שכתאי צבי.
 רב נחמן בן יעקב, ר"י בנהרדעא אחרי מות
 שמואל.
 רב נחמן בן יצחק, ר"י בפומבדיתא אחרי
 מות רבא.
 ר' נחמיה בן הקנה, הנא ודרשן גדול בתורה.
 1. נחזר (נלא' י"א כ"ג) אבי תרח.
 2. נחזר (נלא' י"א כ"ו) בן תרח.
 נחשון בן עמינדב (צמד' א' ז') נשיא לפני
 יהודה.
 נטעים (דס"א ד' כ"ג) עיר בארץ יהודה.
 נטופה (ס"ג כ"ג כ"ח ועזרא ז' כ"ג) או בית
 נטופה (סביעית פ"ט) עיר בארץ
 יהודה אצל בית לחם, ונק' עוד היום Beit
 Nettif.
 רב נטרונאי גאון, תלמיד רב אחאי בעל
 השאלות.

(א' י"ט)
 ז.
 בן דורו.
 עזריה.
 יה לב"י
 ערב.
 ו האבות
 עזרא.
 יה לב"י
 ערב.
 ז.
 ז.
 נאי.
 שמעון
 הורדוס.
 שמעון
 ונמצא
 ד החשף.
 ישמעאל
 ובדרו"ל
 נ"ד) או
 לב, בעל
 ז.
 זר יהודה.
 (איש
 היה לו
 לא נמצא
 בהן.
 גל, בן

ניירות ראה נערה.

ניוּת (ס"א י"ט י"ח) מקום בעיר רמה בארץ בנימין.

נילוּס, Nil, הוא נהר שיחור במצרים.

נְמָרָה (נמד' ל"ג ג') או נמרין (ירוס' סניעית פ"ו) הוא בית נמרה בנחלת גד.

נמרוד (נלל' י' ס') מלך הראשון בבבל. נְמָרִים (יטע' ט"ו ו') נחל מים במואב.

נינוּה (נלל' י' י"ח) Ninive, מטרפולין של אשור.

רבינו נסים (ר"ן) בגירונה אשר בספרד (צמלס סי"ד) חיבר פי' על האלפסי.

נסרך (נ"ז ל"ז ל"ז) אליל באשור.

נְעָה (נמד' כ"ז א') אחת מבנות צלפחד. נועדיה הנביאה (נחמ' ר' י"ד) כגווי לשמיעה

בן דליה על אָמְרוֹ לנחמיה נְעָדַר אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים (סס סס י').

נעים (נ"כ פ"ס) עיר אצל דאר מנגב להר חבר, וכן נק' אצל הסופר איבסיביאום

Neiv, ונק' עוד היום Nein.

נעמה (נלל' ד' כ"ג) אחות חובל קין.

1. נעמה (יסוסע ט"ו נ"ח) עיר בנחלת יהודה.

2. נעמה (איזג ז' י"ח) מקום בארץ ערב?

נעמי (רות א' ז') חמות רות המואביה.

1. נעמן (נלל' ט"ו כ"ח) מבני בנימין.

2. נעמן (נ"ז ס' א') שר צבא מלך ארם.

נערה (יסוסע י"ו ז') או נערן (דס"א ז' כ"ח) עיר בגבול אפרים מצד מזרח;

ולד"ק מזה: חביות ניירות (כליס פ"ג) פי' מעיר ניירא או נערה.

נוף ראה מוף.

נפח ראה נבח.

ניפולין או ניפוליס ראה שכם.

נפישים (נז' ז' כ') או נפישסים (נחמ' ז' כ"ג) הם בני:

נפיש (נלל' כ"ס ט"ו) מבני ישמעאל.

נפתוחים (נלל' י' י"ג) עם מכני מצרים

היושבים בארץ Nephtys על

הגבול אשר בין מצרים ובין אסיאה.

נפתלי (נלל' ל' ס') בן יעקב.

ר' נפתלי הורץ ויזל בהמבורג ואח"כ בברלין (1725 עד

1805) חכם ומשורר נשגב, חיבר ס' שו"י תפארת וספרים אחרים עוד.

נציב (יסוסע ט"ו נ"ג) עיר בנחלת יהודה.

נציבין (סנסד' ל"ג) Nisibin, עיר בארמניא

על גבול ארם נהרים, ובה היתה

ישיבת ר' יהודא בן בתירא.

נצרת, עיר בא"י כשעה ומחצה מצפווי;

ראה ג"כ בית לחם.

נָקֵב (יסוסע י"ט ל"ג) עיר בנחלת נפתלי,

ובתלמוד (ירוס' מגלס פ"ח) נק' ציידתא.

נוקבתא דעיון (ירוס' סניעית פ"ו) וילקוט

עקב תרע"ד) שם גיא אצל

עיר עיון.

נקנור שר צבא למלך סוריא, אשר הוכה

ביום שלשה עשר לחודש

אדר לפני יהודה מקבי ותהי תשועה גדולה

ליהודים, ככתוב בספר חשמונאים (א' ז'

נ"ח) וכן כתוב במגלת תענית: ביי"ג ביה

יום נקנור.

נרבונה, Narbone, עיר בצרפת.

נירוזן קיסר, Nero, קיסר רומי, אשר שלח

את אספסיינוס שר צבאו

למלחמה על היהודים.

נריש (נ"מ ל"ג) Nahras, עיר בבבל סמוכה

לסורא, ומקום ישיבה.

נתאי הארבלוי, אחד מן הזוגות בימי יוחנן

הורקנוס.

נתן הנביא (ס"ג ז' ז') בימי דוד.

ר' נתן הבבלי, אב בית דין בבית מדרש

שבאושא אחר חורבן ביתר.

ר' נתן בן יהואל מרומי, בעל ספר הערוך

(נלסל נסנת 1101 לספ"ל).

נתן העזתי (מעיר עזס נל"י) נביא השקר

של שבתאי צבי.

נתנאל בן צוער (נמד' א' ס') נשיא לבני

יששכר.

ס"א
ומה
סבא
באר
סכס
סכס
אותה
stus
העה
סבר
סבר
סבר
סדס
סוגד
סיה
סחר
(יש)
מתו
הוא
סומ
מלך
סכס
סכס
סכס
סכס
סכס
בשם

ס

סיאן, Syene, עיר במצרים על גבול כוש הנק' במקרא סִנְהָ (יחז' כ"ט י'); ומוה: דיגרי סיאנקי (כתובות ס"ז).
 סבא (צ"ח' י' ז' ויסע' מ"ג ג'), עם ומדינה מבני כוש, וישוער שהוא Meroe בארץ כוש.
 סבכי החלשתי (ס"ג כ"א י"ח) אחד מגבורי דוד.
 סבסטי (ערכין י"ד) הוא שומרון מוסבת-שם סבסטי ע"י הורדוס המלך אשר בנה אותה מחורבנה ויקרא לה כן על שם קיסר Augustus, שהוא בל"י σεβαστός (דער העהערע).
 סבִּרִים (יחז' מ"ז י"ו) עיר בארם בין דמשק לחמת.
 סבתה (צ"ח' י' ז') Sabota, אומה מבני כוש בנגב ערב.
 סבתבא (צ"ח' י' ז') אומה מבני כוש.
 סדום (צ"ח' י"ג י') אחת מן הערים (צנעק סעדים) אשר הפך ה' באפו ובחמתו. סִנְהָ ראה סיאן.
 סיחון (צנע' כ"א כ"ח) מלך חשבון, אשר הכהו משה.
 סחרתא דיתר (תוספתא סניעית פ"ג) מקום בא"י בנוף הנקרא Iturāa (יטור); ובירושלמי (סניעק פ"ו) הנוסחא סחרתא דיתר, ולדעת בעל תבואות הארץ הוא כמו מערתא דיתר.
 סומוס או זוטוס (צ"ר מ"ו) Izates, גר צדק, בן מונבו המלך והילני המלכה; מלך תחת אביו בהדייב.
 ספִּיִים (דס"ג י"ג ג') אומה באפריקא.
 סִפְפָּה (יסעע ס"ו ס"ח) עיר בנחלת יהודה.
 סיכני (ר"ה כ"ט) או סיכנין, עיר בא"י מצפון ליודפת, ונמצא שם עוד היום כפר בשם Suknin.

סיברא (צ"מ מ"ג) עיר בבבל. ספֹּת (צ"ח' ל"ג י"ז) עיר בנחלת גר, ובתל' נק' תרעלה.
 סלִי (נחניס י"ג ז') או סלי (סס סס כ') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.
 סלכה (דצ' ג' י') עיר בבשן הנקרא עוד היום Salkath, ובה יותר משמונה מאות בתים, אבל אין יושב בהם. סילמות של צור (יחז' ע"ז פ"ח) שם לחלק מהר הלכנון מצפון לעכו.
 סלֵע (מ"ג י"ד ז') Petra, עיר באדום. סלֵע עֶרֶב (אלל המזכרים) Arabia Petrāa, דאָס שטייניגע אַראַביען, הוא חלק מערבי צפוני מארץ ערב מקצה לשון-ים ערב עד הים הגדול; והוא אדום שבמקרא.
 סליציא (מדרס תסלים ט', ונוסחא מסונסת: סלילי א) או:
 סליקיא או סליקוס (מכות י') Seleukia, עיר בבבל אשר בנה סליקוס [ניקאטאָר] (מדרס תסלים ט').
 סליקיים, שם למלכי סוריא שמלכו אחר אלכסנדרוס מקדון.
 סומכום, ת"ח מתלמידי ר' מאיר. סמום, Samum, שם רוח חם המושל במדבריות אסיאה ואפריקא, אשר כל הנפנע ממנו מת בנשילת איברים, ובו מת חיל אשור בימי חזקיה, וישעיהו הנביא קרא לו שוש שומף; ולד"ק הוא נק' ג"כ ש מן בל' עברי: וחבל על מפני שמן (יסע' י" כ"ז) ראה או"הש שרש שמן.
 רב סימונא, האחרון מרבנן סבוראי. סימוניא ראה שְׁמֹרֶן.
 סמירנא, Smyrna, עיר באסיאה הקסנה. 1. סין (יחז' ל' ט"ו) Pelusium, עיר במזרח מצרים, ובל' ערבי נק' סין, ונק' כן

ואח"כ
 172 ער
 שורי
 יהודה.
 ארמניא
 היתה
 צפורי;
 פתלי,
 יירדתא.
 וילקוט
 א אצל
 הוכה
 ורדש
 גדולה
 (ח' ז'
 ג ביה
 ד שלח
 צבאו
 סמוכה
 י יוחנן
 מדרש
 ביתר.
 העיר
 מס' (ס'
 השקר
 לבני

סין או טין) ע"ש בצעי המים שהיו בה, תר' רפיש וטיש סין וטיין; ובתל' נק' פלוסא (ע"ז ל"ט); ועתה יכסוה גלי הים; מדבר סין (סמות י"ו א') שם מדבר לא רחוק מהר סיני.

2. סין (אלל הממנרים) כנני לארץ China, ובעל (או נעתיק) ס' הכוזרי קורא אותה (נחמסך אחר לשון ערבי) צין (כוזרי ז' י"ט); ראה סינים.

סְנָאָה (עז' ז' ל"ה) עיר בבנימין.

סִינִי (נרא' י"ז) שם עם מבני כנען יושבי עיר סין בפיניקיא, אשר נמצאה עוד במאה ה"ט, ועתה אין זכר לה.

סנבלט החרני (נחמ"ז ז' י') נציב מלך פרס בשומרון.

סנבראי ואה צנבריי.

סְנַחְוּנְיָתוֹן (Sanchuniathon) הצורי, כתב ספר דברי הימים לצוריים והתחיל מבריאח שמים וארץ, ולפי דבריו למד דברי ימי היהודים מפי יִרְפָּעֵל (הוא גרעון) כִּדְבַר יְהוָה. הכתב המקורי, אשר נכתב בלשון צורי, אבד, ואך מן ההעתק היוני נותרה פלטה קטנה בכתבי הסופר איבסיביאוס.

סנחריב (נ"ז ז' י"ח) מלך אשור, אשר מלך אחר סרגון.

סִינִי (סמות י"ו א') הר אשר ירד עליו ה' באש, במדבר ערב בין לשונות ים סוף, והיום נקרא Dschebel Musa (הר משה). סינים (יסעי נ"ט ז') ישוער שהוא ארץ Sina (כינא).

סנסנה (יהושע ט"ו ל"ח) עיר בנחלת יהודה. סיסרא (סופ' ד' ז') שר צבא יבין מלך חצור.

1. עיר אצל טבריא. 2. ולדעת הח' נייבויער הוא עיר Hippos (= סוס) הנז' ביוסיפון לרומיים. רב סעדיה גאון, יליד פיתום (Fajum) במצרים (כולד נשנת 892

לחס"כ ונת נשנת 942) ר"י בסורא, והיה פילוסוף וחכם בלשונות ופייטן וחיבר ספרים הרבה.

סָפָה (דנ' א' א') מקום במדבר ערב, ואולי הוא סופה (נמד' כ"א ל"ד).

סִפְפָּרָה (נרא' י' ל') Siphara, עיר בדרום ארם-נהרים, והעם היושבים בה נקרא ספרים (נ"ז ז' ל"א, לפי הכתיב) ובל' ארמי ספְרָוּיִם.

סופרים ראה קרית ספר.

סציליא ראה סליציא.

סָקִיסְתָן (יונא י') הוא מדינת Saecā בארץ הסקיטהען.

סורא (עירובין ס') עיר בדרומה של נבל מקום ישיבת רב.

סורא דפרת (נ"ק כ"ד) עיר בבבל הנק' היום Sura-Sura, על נהר פרת.

סרגון (יסעי כ' א') מלך אשור אשר מלך אחר שלמנאסר.

סרד (נרא' נ"ו י"ד) בן זבולן.

סרטבא (ר"ס כ"ג) Kurn Surtaba, הר אצל שכם.

סוריא, Syrien, הוא ארם; סורי או סורסי, syrisch.

סרקין, Saracene, אומה ממשפחות הערביא'; ישמעאלים (נרא' ל"ז כ"ה) ת"י סרקין.

סתור בן מיכאל, נשיא למטה אשר, מן המרגלים.

ע.

עובד (רומ ד' י"ז) בן בועז. עבד אדם (דס"א ט"ו י"ח וכו', י"ו ל"ח) משורר.

עובד (רומ ד' י"ז) בן בועז. עבד אדם (דס"א ט"ו י"ח וכו', י"ו ל"ח) משורר.

1. עובדיה (עובדיה א' ח') הנביא.
 2. עובדיה (נחמ' י"ג כ"ה) אחד מראשי האבות ללוויים (המשוררים) בימי עזרא.
 ר' עובדיה ספורנו, רופא בעיר Bologna באיטליא (ננאס ס"ו)
 חיבר פי' על התורה.
 ר' עובדיה ברטנורא (מעיר Bertinoro באיטליא) (ננאס ס"ו) חיבר פי' על המשניות.
 עבדון בן הלל הפרעתוני, אחד השופטים בישראל לפני מלך מלך.
 עבדון (יסוסע כ"א ל') עיר בנחלת אשר.
 עובל (נרל' י' כ"ח) אחד מבני יקטן.
 עיבל (דנ' י"א כ"ט) הר מצפון להר גרוזים, ושניהם הם חלקים מהר אפרים.
 עבר (נרל' י' כ"ח) אבי פלג.
 עבר הירדן (יסע' ח' כ"ג) שם לחלק מא"י מעבר הירדן מזרח, Peräa.
 עֶבְרִים (דנ' ל"ג נ"ט) הר בארץ מואב; ולפי דעת החכמים מיכאילים ואייכהארן הוא ג"כ גַי הָעֶבְרִים (יחז' ל"ט י"ח) ר"ל הגיא אצל הר העֶבְרִים.
 עברון (יסוסע י"ט כ"ח) עיר בנחלת אשר; ואח"ז (כ"א ל') כחוב עבדון בדל"ת, והחכמים קענניקאט ודי ראססי מצאו בעשרים כ"י הנוסחא גם כאן בדל"ת.
 עברונה (ננד' ל"ג ל"ד) מקום חנייה לב"י (בעלותם ממצרים) במדבר ערב.
 עוג (ננד' כ"א ל"ג) מלך הבשן אשר הכהו משה.
 עגלה (ס"ג ג' ס') אשת דוד.
 עגלון (יסוסע ט"ו ל"ט) עיר בנחלת יהודה.
 עדוא (נחמ' י"ג ד') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.
 עדה (נרל' ד' י"ט) אשת למך.
 עדלם (יסוסע ט"ו ל"ה) עיר בנחלת יהודה בשפלה; מערת עדלם (ס"ח כ"ג א').

עֶדָן (יחז' כ"ז כ"ג) או בית עדן (עמוס א' ס') עיר בארם; ולפי אמונת הנוצרים בארצות המזרח הוא עדן אשר שם גן ה' (נרל' ז' ח'), ונמצא עוד היום על הר הלכנון כפר בשם Ehden, המלא שדי חמד וגנות הפארת ובו אויר צח נעים מאוד. ובצענר-אוועסטא יספר כי ברא הורמ'ז בראשית את ארץ חמדה וברכה Eriene (הוא Erivan), אשר חלק ממנה נק' עוד היום אר ר ט), ובאחד מספרי הדת הכתובים בלשון פילוו (הוא לשון פרס העתיקה) נקרא שמה Heden. בני עדן ראה תלשר.
 עֶדָן עֶרֶב (ללל סנחזרים), דאם גליקליכע ארצביען, הוא חלק הדרומי מארץ ערב, וכולל כל הארץ אשר בין לשון ים פרס ללשון ים ערב הוא ים סוף.
 עֶדְעָד או עדעדה (יסוסע ט"ו כ"ג) עיר בנחלת יהודה.
 עֶדְר (יסוסע ט"ו כ"ח) עיר בנחלת יהודה.
 עדריאל המחולתי (ס"ח י"ח י"ט) החן שאול המלך.
 עֶדִיתִים (יסוסע ט"ו ל"ו) עיר בנחלת יהודה.
 עֶזָא (נ"ג ז' כ"ד) או עֶזָה (סס י"ח ל"ד), עיר אשר יושביה הובאו ע"י מלך אשור אל ערי שומרון אחר גלות עשרת השבטים; ולא נודע מקומה.
 1. עֶזִים (נ"ג ז' ל"ח), אנשי עֶזָא.
 2. עֶזִים (דנ' ז' כ"ג) עם אשר ישבו בארץ פלשתים בטרם יצאו הפלשתים מכפתור.
 עוית (נרל' ל"ו ל"ה) עיר בארם.
 עֶזָה (יסוסע ט"ו נ"ז) Gaza, עיר מנחלת יהודה בארץ פלשתים מנגב לה על שפת הים, והיום נק' שמה el-Ghuze.
 עזיאל (סמות ו' י"ח) בן קהת.
 עֶזְיָה או עזיהו (דס"ג כ"ו ג') מלך יהודה; ובמלכים (א' ט"ו א') נק' עזריה.
 עזקה (יסוסע ט"ו ל"ה) עיר בנחלת יהודה בשפלה.

טבריא
 זא עיר
 רומיים.
 (Fajui
 נמט 892
 והיה
 ר ספרים
 ואולי
 ברום
 ה נקרא
 ל' ארמי
 בארץ
 על נבל
 על הנק'
 על נהר
 שר מלך
 K, ה
 סורסו
 רביא'
 סרקין.
 שר, מן
 היה נם

עזרא בן שריה מבני פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, סופר מהיר בתורת משה

(עז' ז' ו') ומצות ה' וחקיו על ישראל (סס סס י"ח) אשר עלה עם ורובבל בן שאלתיאל (מבני יכניה המלך) ויהושע בן יהוצרק הכהן הגדול — משבני הגולה אשר הגלה נבוכדנצר לבבל (סס ז' ח').

1. עזריה ראה עזיה.
2. עזריה (דנ' ח' ו') מבני יהודה בהיכל נבוכדנצר.

ד' עזריה מן האדומים ממנובה, חכם וחוקר גדול (זמאה סי"ו) חיבר ס' מאור עינים.

עטולים (מנחות פ"ג) מקום בא"י הנק' היום Kefr Hatla מצפון לגלגל; ונק' ג"כ חיתלו (נדס ט') וגם עיתלו (ירוש' נדס פ"ח).

עיטם (דס"ח ד' ל"ג) או עין עיטם (זכחיס כ"ד) עיר מנגב לירושלים.

1. עטרות (זמנ' ל"ג ג') עיר בנחלת גד.
2. עטרות (יסוסע ט"ו ז') או עטרות אדר (סס סס ס') עיר בבני יוסף.
עטרות בית יואב (דס"ח ז' כ"ד) עיר בנחלת יהודה.

עטרות שופן (זמנ' ל"ג ל"ה) עיר בנחלת גד.

עי (זרל' י"ג ח') או עיה (כחנ' י"ח ל"ח) או עיה (יסע' י' כ"ח) עיר מקדם לבית אל.

1. עיים (זמנזר ל"ג ו"ה) או עיי העברים (סס סס ו"ד) מקום בהר עברים על גבול מואב.

2. עיים (יסוסע ט"ו כ"ט) עיר בנחלת יהודה. עיון (מ"ח ט"ו כ') עיר בנחלת נפתלי.

עין (יסוסע י"ז ז') עיר בנחלת שמעון.

עין בכי ראה בלבקי.
עין בול (תוספתא נדס פ"ה) או ענבול (חולין כ"ז) מקום בא"י, ולא נודע עתה איהו.

עין גדי (יסוסע ט"ו ס"ג) עיר על שפת ים המלח מנגב ליריחה, ועוד היום נמצא

שם מעין בשם Ain Dschiddi; מדבר עין גדי (ס"ח כ"ד ז') חלק ממדבר יהודה.

1. עין גנים (יסוסע ט"ו ל"ד) עיר בנחלת יהודה.

2. עין גנים ראה ענם.

עין דזר (יסוסע י"ז י"ח) או עין דאר (סס' פ"ג י"ח) עיר למנשה בארץ ננען.

עין חדה (יסוסע י"ט כ"ח) עיר בנחלת יששכר.

עין הצור (יסוסע י"ט ל"ז) עיר בנחלת נפתלי.

עין הרד (סופטיס ז' ח') מקום בבני יוסף.

עין טב (כ"ה כ"ה) מקום בא"י ולדעת הח' גראטין הוא בארץ יהודה.

עין סוכר (מנחות ס"ד) שם מעין ממערב לשכם ונק' היום Ain-el-Asgar.

עין עגלים (יחז' ו"ז י') עיר על שפת ים המלח ממערב.

עין עיטם ראה עיטם.

עין רוגל (יסוסע ט"ו ז') שם מעין ממזרח לגי בן הנם.

עין רמון (כחנ' י"ח כ"ט) עיר בארץ יהודה.

עין שמש (יסוסע ט"ו ז') עיר בגבול שבין יהודה ובנימין.

עין התנין (כחנ' ז' י"ג) שם מעין מחוץ לחומת ירושלים מצד מערב, ועתה אין רושם ממנה.

עין תפוח ראה תפוח.

עית ראה עי.

עבו (סופ' ח' ל"ח) עיר בנחלת אשר על שפת הים, הנקרא בלשונות העמים

Ptolemais, St. Jean d'Acre.

עכבריה (ירוש' תרומות פ"י) וגו' גם ביוסיפון לרומיים מקום בשם Αχαβάρι

בגליל העליון, ונמצא עוד היום כפר בשם Achbara מנגב לצפת.

עכן בז כרמי (יסוסע ז' ח') איש משבט יהודה אשר מעל מעל בחים

בימי יהושע; ובד"ה (ח' ז' ז') נק' עכר. עולא, חכם בדורו של רב נחמן בן יצחק.

עלי (ס"א ח' ג') כהן גדול ושופט.
 עלוה או עלון, ראה מה שכתבתי בשם
 מנוחה.
 עלים (צרא' י' כ"ג וי"ד ח') Elymais, Susiana, מדינה במס.
 עלמוץ (יסוסע כ"א י"ח) עיר בנחלת בנימין
 ובד"ה (א"ו י' מ"ה) על מ.ת.
 עלמוץ דבליתמה (צנוד' ל"ג מ"ז) מקום
 חנייה לב"י (צעלותם)
 עלמתי (במדבר ערב).
 עלמת ראה עלמוץ.
 עלוקה (מסלי ל' ט"ו) איש חכם, שנמצא
 ממנו משלים אחדים בסוף ס' משלי.
 עלשתא (תוספתא סניעות פ"ג) לדעת הח'
 נייבוער הוא עיר Oulath, הנז'
 יוסיפון, עיר בעבר הירדן.
 עמה (יסוסע י"ט ל') עיר בנחלת אשר.
 עמיאל בן גמלי (צנוד' י"ג י"ג) נשיא
 למטה דן מן המרגלים.
 עמאום ראה אמאום.
 עמאיק ראה מדבר עמאיק.
 עמלק (צרא' ל"ו י"ג) אומה מבני עשו.
 עמוץ (צרא' י"ט ל"ח) אומה מבני לופ.
 עמנואל איש רומי, מדקדק ומשורר
 גדול (צמלס ה"ד) חיבר ס'
 חבירות עמנואל.
 עמום (ענוס ח' ח') נביא בימי עזיה מלך
 יהודה.
 עמעד (יסוסע ט"ו כ"ו) עיר בנחלת אשר.
 עמוק (כחניס י"ג ז') אחד מכ"ד ראשי
 משמרות הכהונה בימי עזרא.
 עמק האלה (ס"א י"ז ז') שם עמק בין
 שוכה ועזקה בארץ יהודה.
 עמק יהושפט (יחל ד' ז') שם עמק ממזרח
 ירושלים, בינה ובין הר
 הזיתים.
 עמק יזרעאל ראה יזרעאל.
 עמק המלך ראה עמק שוה.
 עמק עכוה (יסוסע ז' כ"ד) שם עמק אצל
 וריהו לא-רחוק מן הירדן.

עמק קציץ (יסוסע י"ח כ"ה) עיר בנחלת
 בנימין.
 עמק רפאים (יסוסע ט"ו ח') שם עמק בין
 ירושלים לבית לחם.
 עמק שוה (צרא' י"ד י"ז) הוא עמק המלך
 (ס"ג י"ח י"ח) ולפי דברי היוסיפון
 לרומיים הוא רחוק ב' רים מירושלים (ע"כ
 סוליא טוה נלך סלס לחס ויין).
 עמורה (צרא' י"ג י') אחת מן הערים (צענק
 הסדים) אשר הפך ה' באפו ובחמתו.
 עמרי (מ"א י"ו כ"ג) מלך ישראל.
 עמרם (סמות ו' י"ח) בן קהת.
 רב עמרם גאון, בסורא.
 עמשא בן יתר (מ"א ז' ל"ג) אשר שם
 אותו אבשלום על הצבא.
 עמתי ראה צפון.
 ענב (יסוסע ט"ו כ') עיר בנחלת יהודה.
 ענבול ראה עין בול.
 ענם (דס"א ו' כ"ח) וביהושע (כ"א כ"ט)
 עין גנים, עיר בנחלת יששכר.
 ענים (יסוסע ט"ו ל') עיר בנחלת יהודה.
 עינם (יסוסע ט"ו ל"ד) עיר בנחלת יהודה.
 ענמים (צרא' י' י"ג) אומה מבני מצרים.
 ענמלך (מ"ג ז' ל"ח) אלהי ספרוים.
 ענן בן דוד, ראש כת הקראים (צמלס
 הסוניית).
 ענקים או בני ענק (דז' ט' ז') ויסוסע י"ח
 כ"ח) עם גבורים שישבו בראשונה
 בהרי יהודה וישראל ובארץ פלשתים.
 1. ענר (צרא' י"ד כ"ד) אמורי, בעל ברית
 אברהם.
 2. ענר (דס"א ו' כ"ח) וביהושע (כ"א כ"ח)
 ת ענך, עיר בנחלת מנשה בארץ
 כנען.
 ענתות (יסוסע כ"א י"ח) או ענת (יונא י')
 עיר בכנימין, מקום מולדת ירמיה
 הנביא.
 עסיא (סנת ק"ט וחולין מ"ח) מקום בא"י
 אשר בו מעינות חמים, ולדעת הח'
 נייבוער הוא עיר Eessa ממזרח ים כנרת.

דבר עין
 יודה.
 בנחלת
 יאר (סס)
 רץ כנען.
 בנחלת
 בנחלת
 במדבר ערב.
 עמתי ראה עלמוץ.
 עלוקה (מסלי ל' ט"ו)
 יעת הח'
 ממערב
 Ain-el
 שפת ים
 ממזרח
 עמתי ראה אמאום.
 עמאיק ראה מדבר עמאיק.
 עמלק (צרא' ל"ו י"ג)
 עמוץ (צרא' י"ט ל"ח)
 עמנואל איש רומי,
 מדקדק ומשורר
 גדול (צמלס ה"ד)
 חיבר ס'
 חבירות עמנואל.
 עמום (ענוס ח' ח')
 נביא בימי עזיה מלך
 יהודה.
 עמעד (יסוסע ט"ו כ"ו)
 עיר בנחלת אשר.
 עמוק (כחניס י"ג ז')
 אחד מכ"ד ראשי
 משמרות הכהונה
 בימי עזרא.
 עמק האלה (ס"א י"ז ז')
 שם עמק בין
 שוכה ועזקה בארץ
 יהודה.
 עמק יהושפט (יחל ד' ז')
 שם עמק ממזרח
 ירושלים, בינה
 ובין הר הזיתים.
 עמק יזרעאל ראה
 יזרעאל.
 עמק המלך ראה עמק
 שוה.
 עמק עכוה (יסוסע ז' כ"ד)
 שם עמק אצל
 וריהו לא-רחוק מן
 הירדן.

עיפה ועפר (צרא' כ"ס ד') מבני מדון. עפ"ל (נחמי' ג' כ"ו) Ofla, שם לחלק מעיר ירושלים בפאת מזרחית דרומית להר הבית, והיום הוא מחוץ לתומת העיר. עפני ראה גופנא.

1. עפ"רה (יסוסע י"ס כ"ג) עיר בנחלת בנימין.

2. עפ"רה (סופ' ו' י"ח) עיר בנחלת מנשה בארץ בניען. עפריים ראה עפרון 2.

1. עפרון (חטמונאים א' ה' מ"ו) עיר בארץ הגלעד. 2. עפרון (יסוסע ט"ו ט') הר בגבול שבין יהודה לבנימין; ונמצא ג"כ עיר עפרון (דס"ז י"ג י"ט וסקרי עפ"רון) בגבול שבין ארץ יהודה לארץ ישראל. ונמצא גם בתלמוד (מנחות פ"ה) עיר עפריים, ואולי הוא הפרים (יסוסע י"ט י"ט)? עפרון בן צחר החתי (צרא' כ"ג ח') אשר קנה אברהם ממנו את מערת המכפלה.

1. עויץ (צרא' י' כ"ג) בן ארם. 2. עויץ (צרא' כ"ז כ"ח) בן נחור אחי אברהם. 3. עויץ (איוב א' א' וירמ' כ"ה כ') מדינה במדבר ערב מצפון.

עציון גבר (צמד' ל"ג ל"ה) עיר ונמל על שפת ים סוף באדום, והיום נק' Azium.

עצם (יסוסע י"ט ג') עיר בנחלת שמעון. עצמון (צמד' ל"ד ה') עיר על גבול יהודה מנגב.

עקוב (נחמי' י"ג כ"ה) אחד מראשי האבות ללוויים (הטוענים) בימי עזרא. עקביא בן מהללאל, הכס בדורו של הלל הזקן.

ר' עקיבא (צן יוסף) תנא מהרוגי מלכות בזמן מלחמת ביתר, חיבר משניות הנק' משנת ר"ע.

עוקבא ראה מר עוקבא. עקילס, Aquila, הוא אונקלוס הגר, איש יוני אשר התיחד ולמד תורה מפי

ר' אליעזר ור' יהושע, חיבר תרגום יוני על הג"ך ותרגום ארמי על התורה.

עקרבה (נעסע סני פ"ה) עיר בא"י (מסלך יוס' אהר) מצפון לירושלים, ונמצא עוד היום מקום בשם זה; ועל שם זה נק' נוף אחד ביהודה Acrabatena כנז' ביוסיפון לרומיים.

עקרין (יסוסע ט"ו מ"ה) עיר מנחלת הן בפלשתים.

עיר המלח (יסוסע ט"ו ס"ז) עיר בנחלת יהודה.

עיר נחש (דס"א ד' י"ז) עיר בארץ יהודה. עיר שמש (יסוסע י"ט מ"ח) עיר בנחלת דן. ער (דצ' ז' ט') עיר במואב.

ער (צרא' ל"ח ג') בן יהודה. ערי (צרא' מ"ו י"ו) בן גד. 1. ערב (ירמי' כ"ה כ"ד) או ערב (מ"ח י"ו ט"ו) או ערביא (כמונות ס"ז) Arabien; ונק' האומה ערביים (דס"ז כ"ו ז') או ערביאים (סס י"ז י"ח).

2. ערב (ירוש' מעניית פ"ד) או ערביא (וי"ר כ"ה) עיר בגליל לא-רחוק מצפורי ונק' היום Arabeh.

3. ערב (דמלי פ"ח) או ערבה (צ"ר ל"ג) עיר ממערב בית שאן, וכן הוא אוטר במדרש: בתחום בית שאן (סס).

ערבה (מ"ז כ"ה ד' ויחז' מ"ז ח') שם לבקעה אשר הירדן עובר בה, הנמשכת מים כגרת עד ים המלח [וחלק ממנה הוא ערבות יריחו (יסוסע ד' י"ג)] והיום היא נקראת el-Ghaur; ראה ג"כ בית ערבה.

ערביא ראה ערב 1. 2. ערבות מואב (צמד' כ"ז א') שם מישור ממוזר לים המלח, ונק' היום el-Kurah, והוא היה לפניו ביד מואב והאמורי לקח אותו משנו ובני ישראל לקחוהו מיד האמורי.

ערך (צמד' כ"ח א' וסופ' א' י"ו) עיר בארץ יהודה.

עירד
עירדי
ערין
1. ער
2. ער
ערפד
ערקין
ערקין
מפאה
לרומי
עשה
עשו
פי ב
נפטי
פי ד
פי כ
פיגד
פנע
פדד
האר
פאר
פדן
פיח
פוד
פוז
פז

עירד (זכא' ד' י"ס) מבני קין.
 ערדיסקא (עירדזין כ"ט) עיר אצל טבעים.
 ערן (זמד' כ"ו ל"ו) בן שותלח בן אפרים.
 1. ער'ער (יסוסע י"ג ו') עיר בנחלת ראובן.
 2. ער'ער (זמד' ל"ג ל"ד) עיר בנחלת גד.
 ערפה (רות א' ד') כלתה של נעמי.
 ערק'י (זכא' י' י"ז) עם מבני כנען יושבי
 עיר Arke הנקרא ג"כ :
 ערקת לבנה (זכורות כ"ז וז"ר ל"ז) עיר
 בסוריא תחת הר הלבנון
 מפאת מזרחית צפונית , וזו' גם ביוסיפון
 לרומיים בשם Arke וכן נק' עוד היום.
 עשהאל (ס"ג ז' י"ט) אחי יואב.
 עש'ו (זכא' כ"ס כ"ס) בן יצחק, הוא אבי אדום.

עשן (יסוסע ט"ו מ"ג) עיר בנחלת שמעון,
 ונק' ג"כ כור עשן (ס"א ל' ל').
 עשתרת (מ"ג כ"ג י"ג) Astarte , אלהי
 צידונים.
 עשתרות (יסוסע י"ג ל"א) עיר בבשן, ונמצא
 עוד היום מקום בשם Tell
 Astareh ; ונק' ג"כ עשתרות קרנים (זכא'
 י"ד ה').
 עת קצין (יסוסע י"ט י"ג) עיר בנחלת זבולן.
 עתך (ס"א ל' ל') עיר בארץ יהודה.
 עיתלו ראה עטולים.
 עתליה (מ"ג י"א א') אשת יורם מלך יהודה.
 עתניאל בן קנז (סופ' א' י"ג) אחי כלב
 בן יפנה.
 עתר (יסוסע ט"ו מ"ג) עיר בנחלת שמעון.

ב

פי בסת (יחז' ל' י"ז) Bubastus , עיר
 במצרים התחתונה, ובל' כתפי או
 נפטי, Pi Bast.
 פי החירות (סמות י"ד ז') מקום במצרים
 אצל בעל צפון.
 פי מצובת (ירוש' דמאי ס"ג) Maasub ,
 עיר בא"י על גבול צור.
 פיגה (ז"ג ע"ד) נהר בא"י, ולדעת בעל
 תבואות הארץ הוא סרפר שבמקרא.
 פנעיואל בן עכרן (זמד' א' י"ג) נשיא לבני
 אשר.
 פדהאל בן עמיהוד (זמד' ל"ד כ"ח) נשיא
 לבני נפתלי לנחל את
 הארץ.
 פאדובה Padua עיר באיטליא.
 פדן ארם (זכא' כ"ס כ') הוא ארם נהרים ,
 ובסוריא ומצרים נק' שדה Feddan.
 פיהם, Böhmen.
 פיה (זכא' מ"ו י"ג) בן יששכר.
 פוזנא, Posen.
 פימ (זכא' י' ו' וירנ' מ"ו ט') אומה מבני
 חם , ולפי היוסיפון לרומיים הוא

מרטניא (ראה זה) ששם נמצא נחל בשם
 Phut.
 פוזי פרע (זכא' מ"א ע"ה) חותן יוסף.
 פוזיפר (זכא' ל"ט א') טריס פרעה.
 פיומי, Fajum, גליל במצרים.
 פיכל (זכא' כ"א כ"ג) שר צבא אבימלך
 מלך פלשתים.
 1. פול (יסע' ס"ו י"ט) אומה באפריקא.
 2. פול (מ"ג ט"ו י"ט) מלך אשור.
 פלוא (זכא' מ"ו ט') בן ראובן.
 פלג (זכא' י' כ"ס) בן עבר.
 פלמי בן רפוא (זמד' י"ג ט') נשיא למטה
 בנימין מן המגלים.
 פלמי בן ליש (ס"א כ"ס מ"ד) חתן שאול
 המלך.
 פלמיאל בן עזן (זמד' ל"ד כ"ו) נשיא לבני
 יששכר לנחל את הארץ.
 פלוטארך, Plutarch , סופר יוני (זכאס
 סראסונה) אשר חיבר תולדות
 גדולי יון ורומי.
 פלמתה (ירוש' סוטה פ"א) מקום לא רחוק
 מטבריא.

יוני על
 יי (מסלך
 , ונמצא
 זה נק'
 ביוסיפון
 חלת הן
 בנחלת
 ין יהודה.
 חלת דן.
 עשהאל
 עש'ו
 פי בסת
 במצרים התחתונה,
 נפטי,
 פי החירות
 אצל בעל צפון.
 פי מצובת
 עיר בא"י על גבול צור.
 פיגה
 תבואות הארץ הוא סרפר שבמקרא.
 פנעיואל בן עכרן
 אשר.
 פדהאל בן עמיהוד
 לבני נפתלי לנחל את
 הארץ.
 פאדובה
 פדן ארם
 ובסוריא ומצרים נק' שדה
 פיהם,
 פיה
 פוזנא,
 פימ
 חם , ולפי היוסיפון לרומיים הוא

פיליא (מדרש תהלים ט') Phialia
 עיר במדינת (Phigalia) עיר במדינת
 אשר בנה פילוס (Phialus) בן פוקליזן ותקרא
 על שמו (טס).
 פילוזן (Philo) היהודי או יידיה האלכסנדרני
 (נולד כעשרים שנה לפני הס"ג) פילוסוף
 משימת אפלטון, כתב ארבעים וחמשה ספרים
 בלשון יוון ומתה ס' חיי משה.
 פולין או פולניא, Polen.
 פלנדסין ראה פרנדסין.
 פלוסא ראה סין 1.
 פלסטמיני (איכה רבה, היו לריס) Palästina.
 פיליפוס בן הורדוס, מלך בעבר הירדן.
 פלשת (שמות ט"ו י"ד) או פלשתים (זכא'
 י" י"ד) אומה מבני מצרים אשר
 ישבו בנגב א"י על שפת הים הגדול.
 פלתי ראה אוצר השרשים.
 פוס נהרא (חולין ל"ס) עיר בבבל לא-רחוק
 מנהרדעא.
 פומבדיתא (שנת ס') עיר בבבל, מקום
 ישיבה גדולה לבעלי התלמוד.
 פמיאס או פמיס, ראה פניאס ומערת-פמיאס.
 פניאל (זכא' ל"ג ל"א) או פנואל (טס טס
 ל"ג זכא' פטיס ונלכיס) עיר בעבר
 הירדן סמוכה לסכות ומחנים מנגב ללבנון,
 וגו' גם אצל הסופר היוני סטראבא.
 פניאס או פמיאס (ונגלה ו') עיר מנגב להר
 חרמון, והיום נק' Banyas; ובגמ'
 שם אמרו: לשם זו פמיס, והח' גייבויער
 העיר ספקות נגד זה; ולד"ק הוא בעל גד
 שבמקרא.
 פנחס (שמות ו' כ"ס) בן אלעזר הכהן.
 ר' פנחס בן יאיר, חכם בדור ר' יהודא
 הנשיא.
 פונן (זמרי ל"ג מ"ג) עיר בארץ אצל סלע,
 מפורסמת בעבור הרי מחצב שהיו בה;
 וזה ג"כ:
 פינן (זכא' ל"ו מ"א) משפחה מבני אדם,
 יושבי עיר פונן.
 פנגה (ט"א ט' ז') ציחה של חנה.

פיניקיא, פאניציען.
 פס דמים ראה אפס דמים.
 פסגה ראה הר נבו.
 פעו (זכא' ל"ו ל"ט) עיר בארץ.
 פועה (שמות א' ט"ו) אשה מילדת במצרים.
 רב פפאי ר"י בסורא בדור רב חמא.
 1. פפניא (ז"ר ל"ז) Epiphania, היא עיר
 חמת בארץ.
 2. פפניא (ז"מ ס"ח) Epiphania, עיר
 בבבל על נהר פרת.
 פקוד (ירמ' כ' כ"א וימז' כ"ג כ"ג) עיר בבבל.
 פקה בן רמליהו (מ"ג ט"ו כ"ז) מלך ישראל.
 פקהיה (מ"ג ט"ו כ"ג) מלך ישראל.
 פקיעין (סנהד' ל"ג) עיר בא"י בין לד ליבנה.
 פרובינצא, Provence, גליל במדינת צרפת.
 פרוגייתא (שנת קמ"ז) Phrygien, מדינה
 באסיה הקטנה.
 פרוד (ע"ז ל"א) מקום בא"י, ולא נודע
 עתה איהו.
 פירדא, Fürth, עיר אצל נירנבערג במדינת
 באיערן.
 פרוז, Firus, מלך פרס אשר אהב את
 את המגושים עובדי האש והוא ביטל
 ישיבות בכל בשנת 476 לחה"נ.
 פרוז שבור, עיר בבבל, מקום ישיבה בזמן
 הגאונים.
 פרוזי (זכא' ט"ו ז') עם משבעה עמים אשר
 ישב בהר אפרים ומנגב לו.
 פרך (ערלה פ"ג) מקום בא"י, ואולי הוא
 Ferka בארץ שומרון.
 פרמ'שתא (אס' ט' ט') אחד מבני המן.
 פארן (מ"א י"א י"ח) גליל במדבר ערב;
 מדבר פארן (זכא' כ"א כ"א); הר
 פארן (דצ' ל"ג ז').
 פרנדסין (עירובין מ', לפי הסוסא סנעסניות:
 וזנוסמת הנגו': פ ל כ ד ס ין) Brundusium,
 עיר ונמל במדינת קלבריא.
 פרס (ימז' כ"ז י') Persien.
 פרעה, כנוי למלכי מצרים, Phuro הוא
 המלך בל' מצרי, והוא מורכב מן

Uro
 על ה
 פרעו
 פרום
 בארץ
 נבוכי
 פרעו
 פרען
 פרעין
 פרק
 מעור
 נקי
 עמוד
 חור
 פריש
 פרש
 פרת
 זאנ
 צובז
 צבא
 אשר
 ד' צ
 fen
 היה
 מד
 חיבר
 צבע
 ונמצא

Uro (= קאניג) והכרת Phi, שהוא מורה על הידיעה כאות ה' בל' עברי.
 פרעתון (סופ' י"ז כ"ו) עיר בנחלת אמרים. פרופט דוראן הנק' אפד (כ"ח) אני פרופט דוראן) או אפודי, חכם גדול בארגון (צמאס סט"ו) חיבר פי' על ס' מורה ובוכים ועוד ספרים שונים.
 פרפר (מ"ז ס' י"ז) נהר בדמשק הנק' היום Fidscheh, ראה פינה.
 פרץ (צכ"א ל"ח כ"ט) בן יהודה.
 פרצים (יטע' י"ח כ"ח) או בעל פרצים (ט"ז ס' כ') הר קרוב לירושלים.
 פרק-אונסין, Proconnesus, אי בים פראפאנטים (מארמארא-מעער) מקום ששם נמצא שיש לבן, ועש"ז נק' מארמאראמעער. וזה שאמר המדרש: עמודים של שיש מפרק אונסין (אסתר רבה, חור ככפס ומכלת).
 פרויש, Paris.
 פרשנדתא (אס' ט' ז') אחד מבני המן.
 פרת (צכ"א ז' י"ד) נהר אשר מקורו בהרי ארמניא ועובר בארצות ארם נהרים

ובבל ושם יתחבר עם נהר חדקל והיו לנהר אחד הנק' Schath-el-arab המשתפך אל לשון-ים פרס.
 פורתא (אס' ט' ח') אחד מבני המן.
 פישון (צכ"א ז' י"ח) ישוער שהוא הנהר הנק' אצל היוונים והרומיים Phasis השוטף את ארץ Colehis (חיליה) שהיתה מפורסמת אצל הקדמונים לארץ זהב, והשורקיים יקראו לחלק התחתון מן הנהר Phasch.
 1. פתחיה (דס"א כ"ד י"ו) אחד מכ"ד ראשי משמורת הכהונה בימי דוד.
 2. פתחיה (נחמ' ט' ס') אחד מראשי האבות ללוויים בימי עזרא.
 1. פתום (מנז' א' י"ח) אחת מערי מסכנות שבנו ב"י במצרים.
 2. פיתום, Fajum, גליל במצרים: ר' סעדיה הפיתומי.
 פתור (דכ"ג ס' ס') עיר בארם נהרים, מקום מושב בלעם.
 פתרום (יכנ' מ"ד ט"ו) Pathures, גליל במצרים; ויושביו נקרא פתרוסים (צכ"א י' י"ד).

צ

צאנן (מיכ"א ח' י"ח) או צנן (יהושע ט"ו ל"ז) עיר בנחלת יהודה.
 צובה (ס"א י"ד ל"ז) עיר ומדינה בארם.
 צבאים (יהושע י"ח א') או צבאים (צכ"א י"ד ז') אחת מן הערים (בעמק השדים) אשר הפך ה' באפו ובחמתו.
 ר' צבי אשכנזי (חכם צבי) יליד וילנא בן ר' יעקב אב"ד בק' Ofen (ולמו צמ צעל סער אפרים נווילנא) היה רב אב"ד בלבוב ואח"כ (מסכת 1710 עד 1714) בקהל האשכנזים באמסטרדם, חיבר שו"ת חכם צבי.
 צבעים (נחמ' י"ח ל"ד) עיר בארץ בנימין, ובתלמוד: הר צבעים (חלפ' פ"ד) ונמצא ג"כ במקרא ג' צבעים (ס"א י"ג י"ח)

ונמצא עוד היום כפר Soba ממערב לירושלים.
 צדד (צמ"ד ל"ד ס' ויחז' מ"ז ט"ו) עיר בארם.
 צידון (צכ"א י' ט"ו ויהושע י"ח ח') Sidon, עיר עתיקה על שפת הים בגבול ארץ כנען, ועוד היום נמצא שם עיר קטנה בשם Saida; והוא ג"כ שם כללי לכל מדינת פיניקיא (מ"א י"ז ט') שהיא רצועה צרה בין סוריא לים.
 1. צדוק (ס"ז ט"ו כ"ז) בן אחיטוב (הראשון) מבני פנחס, כהן ראש בימי דוד.
 2. צדוק (דס"א ס' ל"ח) בן אחיטוב (השני) משלשלת הכהנים הגדולים.
 צדקיה או צדקיהו (מ"ז כ"ד י"ח) מלך יהודה.
 צדקיה בן כנענה (מ"א כ"ז י"ח) נביא שקר בימי יהושפט.

צָחָר (צרח' מ"ו י') בן שמעון.

ציודתא ראה נקב.

ציון (ס"ג ה' ז') שם גבעה וחלק מעיר ירושלים מנגב, ובו היה בית המלך; והוא נאמר ג"כ בכלל על כל העיר. צִלָּה (צרח' ד' י"ט) אשת למך.

צלמון (סופ' ט' מ"ח וספלים ס"ח ט"ו) הר בא"י קרוב לשכם, והוא חלק מהר אפרים; ונמצא גם עיר בשם זה (עלה ס"ח).

צלמונה (צמד' ל"ג מ"א) מקום חנייה לב"י (צעלותס ונולריס) במדבר ערב.

צלמנע (סופ' ח' ז') אחר ממלכי מדין.

צלע (יסוסע י"ח כ"ח) עיר בארץ בנימין.

צלפחד בן חפר (צמד' כ"ו ל"ג) מבני מנשה צלצה (ס"א י' ז') עיר בארץ בנימין.

צמרי (צרח' י"ח י"ח) עם מבני כנען ושבוי עיר Simyra, תחת הר הלבנון בארץ צור.

צמרים (יסוסע י"ח כ"ג ודס"ג י"ג ד') עיר והר באפרים.

צן (צמד' ל"ד ד') מקום בגבול א"י מנגב; מדבר צן (צמד' ל"ד ג') על ידי אדום.

צין ראה סין 2.

צנבריי (ירוס' טניעית פ"ט) או סנבראי (צ"ר ל"ח) עיר מנגב לשבריא.

צענד-אוועסטא (Zend-Avesta = דאס רעבענדיגע וואָרט) הוא ספר תורת הפרסים על פי מחוקקם Zoroaster

נעתק ללשון צרפת ע"י הח' Anquetil du Perron, וללשון איטלקי על ידי החכם

Joh. Friedr. Kleuker.

צנן ראה צאנן.

צען (צמד' י"ג כ"ג) Tanis, עיר במצרים התהוונה, ובלשון מצרי Dschane,

והערביאים יקראו לה San.

צער (צרח' י"ט כ"ג וירמ' מ"ח ל"ד) עיר במואב על שפת ים המלח.

ציער (יסוסע ט"ו כ"ד) עיר בנחלת יהודה.

צִיָּה (ס"א ט' ה') שם נוף בארץ בנימין. צִבּוֹ (צרח' ל"ו י"ח) בן אליפו.

צפיון (צרח' מ"ו י"ו) או צפון (צמד' כ"ד ט"ו) בן גד.

צופים (צרכות ס"ח) הר אצל ירושלים.

צפון (יסוסע י"ג כ"ז) עיר בנחלת גד (ונראה סנק' על סס לפון בן גד, ראה לפיון)

ובתלמוד נק' העיר הזאת עמתי, ואצל יוסיפון ואיבסיביאוס Amathus, ונמצא עוד היום מקים בשם Amatheh.

צופר הנעמתי (איוב כ' א') אחד מרעי איוב.

צפורה (סמות ג' כ"א) אשת משה.

צפורי (מגלה ו') או צפורין, Sephoris.

עיר בארץ הגליל, ועוד היום נמצא כפר בשם Seffurjeh.

1. צפת (סופ' א' י"ז) עיר בארץ כנען, ונק' אח"כ חרמה.

2. צפת (ירוס' ר"ה פ"ג) Safed, עיר בא"י מערבית צפונית לשבריא; ולא נזכרה במקרא.

ציצורא (קדושין ע"ג) עיר בכבל הנק' היום Ciaceri.

צוק (יומא ס"ה) לדעת הח' נייבוער הוא הר הנק' היום Dschebel Kuruntul

אצל יריחו, ותחת ההר נמצא מעין בשם Ain Duk.

צקלג (יסוסע י"ט ה') עיר מנחלת ישמעון בארץ יהודה.

צָר (יסוסע י"ט כ"ט) Tyrus, עיר עתיקה רוכזת העמים על שפת הים במדינת

פיניקיא, ועתה אין זכר לה. מן העיר הזאת יצאו אנשים ויבנו עיר בתוך הים ויקראו

שמה כישם העיר אשר יצאו ממנה (ישו' כ"ג ב' ד', וכ"ס ז') וברז"ל: כרך גדול

של צור (איכה רבה, זמח' ה' מזמחו); אין ארצות החיים אלא צור וחברותיה (ירוש'

כלאים פ"ט), ואלכסנדרוס מוקדון שפך סוללה עליה וחיבר אותה אל היבשה, והצי-האי

הזה עומד עוד היום, ועיר קטנה עליו בשם Sur.

צָר (יסוסע י"ט ל"ה וירוש': מגלה פ"ח) עיר בנחלת נפתלי.

צוריאל בן אביחיל (צמד' ג' ל"ה) נשיא לבני מררי.
 צרדה ראה צרתן.
 צרדיה (דס"א ג' י"ו) אחות הוד.
 צרעה (יסוסע ט"ו ל"ג) עיר לבני דן בארץ יהודה בשמלה.
 צריפא (ע"ז י"ח) אליל באשקלון, ונראה שהוא Sarapia של רומי.
 צריפין (ונכות ס"ד) ישוער שהוא עיר Sarfend אצל לך.
 צרפת (נ"א י"ז ע') Sarepta, עיר על

שפת הים מנגב לעיר צידון; ועתה היא הרבה. והמחברים קוראים בן למדינת Frankreich.
 צררה ראה צרתן.
 צרת השחר (יסוסע י"ג י"ט) עיר בנהלת ראובן.
 צרתן (יסוסע ג' י"ו ונ"ח ז' מ"ו) או צרדה (נ"א י"ח כ"ו ודס"ג ד' י"ז ולכות פ"ח) או צררה (סופ' ז' כ"ג) עיר על שפת הירדן ממערב אצל בית שאן.

ק

קב (סנהד' ל"ה) el-Kubeh, מקום בא"י לא-רחוק מעקרון.
 קובעיא (ירוש' סניעית פ"ו) או קובעיא דרעייתא (מוספתא סניעית פ"ג) או קבייא רעייתא (ילקוט עקב מרע"ה, ונכפרי ט"ף עקב ל"ל ג"כ ק"צ י"א רעייח) הוא במקום הנקרא היום el-Kubea בצמונה של צפת.
 קבצאל (יסוסע ט"ו כ"ח) עיר בנהלת יהודה.
 קבצים (יסוסע כ"ח כ"ג) עיר בנהלת אפרים.
 קברות התאווה (צמד' י"ח ל"ד) מקום חנייה לב"י (צעלותס מנולרים) במדבר ערב.
 קדם (צמח' כ"ה ו') שם למדבר ערב אשר בין ארץ ישראל לארם נהרים; ונקראו דרי ארם נהרים (הנוצלת נארץ ערב) הר הקדם (צמח' י' ל') והררי קדם (צמד' ל"ג ז'); ונקראו משפחות הערביאים השוכנים במדבר ערב בני קדם (סופ' ו' ג').
 קדמה (צמח' כ"ה ט"ו) אומה מבני ישמעאל.
 קדמואל (צמח' י"ג ח') אחד מראשי האבות ללוויים בימי עזרא.
 קדמוני (צמח' ט"ו י"ט) נראה שהוא כנוי לבני קדם, הם בני ישמעאל השוכנים במדבר ערב (ראס קדם).
 קדמונת (יסוסע י"ג י"ח) עיר בנהלת ראובן; מדבר קדמות (דצ' ז' כ"ו).
 קדר (צמח' כ"ה י"ג) אומה מבני ישמעאל; וקצת המחברים קראו ללשון ערבי לישון קדר.
 קדרון ראה נחל קדרון.
 קדש (יסוסע כ' ז') עיר בגליל בנהלת נפתלי; ויש עיר בשם זה גם בנהלת יהודה (סס ט"ו כ"ג); ראה גם קשיון.
 קדש (צמד' כ' י"ו) או קדש ברנע (דצ' ח' ז') עיר במדבר ערב על גבול אדום; מדבר קדש (תה' כ"ט ח').
 קהלתה (צמד' ל"ג כ"ג) מקום חנייה לב"י (צעלותס מנולרים) במדבר ערב.
 קהת (צמח' מ"ו י"ח) בן לוי.
 קטיספון (עיוזין כ"ז) Ctesiphon, עיר בבבל על נהר הדקל.
 קטורה (צמח' כ"ה ח') אשת אברהם.
 קטרון (סופ' ח' ל') עיר בנהלת זבולן; ואולי הוא:
 קמת (יסוסע י"ט ט"ו) עיר בנהלת זבולן, ובתלמוד (ירוש' מנלה פ"ח) נק' קטונית (ונזה ר' יוסי קטנתא, פי' מעיר קטנתא או קטונית) ונמצא עיר היום כפר בשם Keteineh.
 קן (צמח' ד' ח') בן אדם הראשון.

קב (סנהד' ל"ה) el-Kubeh, מקום בא"י לא-רחוק מעקרון.
 קובעיא (ירוש' סניעית פ"ו) או קובעיא דרעייתא (מוספתא סניעית פ"ג) או קבייא רעייתא (ילקוט עקב מרע"ה, ונכפרי ט"ף עקב ל"ל ג"כ ק"צ י"א רעייח) הוא במקום הנקרא היום el-Kubea בצמונה של צפת.
 קבצאל (יסוסע ט"ו כ"ח) עיר בנהלת יהודה.
 קבצים (יסוסע כ"ח כ"ג) עיר בנהלת אפרים.
 קברות התאווה (צמד' י"ח ל"ד) מקום חנייה לב"י (צעלותס מנולרים) במדבר ערב.
 קדם (צמח' כ"ה ו') שם למדבר ערב אשר בין ארץ ישראל לארם נהרים; ונקראו דרי ארם נהרים (הנוצלת נארץ ערב) הר הקדם (צמח' י' ל') והררי קדם (צמד' ל"ג ז'); ונקראו משפחות הערביאים השוכנים במדבר ערב בני קדם (סופ' ו' ג').
 קדמה (צמח' כ"ה ט"ו) אומה מבני ישמעאל.
 קדמואל (צמח' י"ג ח') אחד מראשי האבות ללוויים בימי עזרא.
 קדמוני (צמח' ט"ו י"ט) נראה שהוא כנוי לבני קדם, הם בני ישמעאל השוכנים במדבר ערב (ראס קדם).
 קדמונת (יסוסע י"ג י"ח) עיר בנהלת ראובן; מדבר קדמות (דצ' ז' כ"ו).
 קדר (צמח' כ"ה י"ג) אומה מבני ישמעאל; וקצת המחברים קראו ללשון ערבי לישון קדר.
 קדרון ראה נחל קדרון.
 קדש (יסוסע כ' ז') עיר בגליל בנהלת נפתלי; ויש עיר בשם זה גם בנהלת יהודה (סס ט"ו כ"ג); ראה גם קשיון.
 קדש (צמד' כ' י"ו) או קדש ברנע (דצ' ח' ז') עיר במדבר ערב על גבול אדום; מדבר קדש (תה' כ"ט ח').
 קהלתה (צמד' ל"ג כ"ג) מקום חנייה לב"י (צעלותס מנולרים) במדבר ערב.
 קהת (צמח' מ"ו י"ח) בן לוי.
 קטיספון (עיוזין כ"ז) Ctesiphon, עיר בבבל על נהר הדקל.
 קטורה (צמח' כ"ה ח') אשת אברהם.
 קטרון (סופ' ח' ל') עיר בנהלת זבולן; ואולי הוא:
 קמת (יסוסע י"ט ט"ו) עיר בנהלת זבולן, ובתלמוד (ירוש' מנלה פ"ח) נק' קטונית (ונזה ר' יוסי קטנתא, פי' מעיר קטנתא או קטונית) ונמצא עיר היום כפר בשם Keteineh.
 קן (צמח' ד' ח') בן אדם הראשון.

דג' כ"ו
 לים.
 (ונלסס
 לפיון)
 ואצל
 ונמצא
 איוב.
 Sep
 נמצא
 בנען
 ד בא"י
 ולא
 היום
 ד הוא
 Dsch
 בשם
 שמעון
 עתיקה
 מדינת
 הזאת
 וקראו
 (יחז'
 גדול
 אין
 (ירוש'
 שוללה
 י-האי
 בשם
 עיר

2. קין (צמד' כ"ד כ"ג) או קיני (צמד' ט"ו י"ט וסופ' א' י"ו) או קינים (דס"א צ' כ"ה) אומה ממשפחת יתרו חותן משה. ובספר דברי הימים (סס) יסופר שהיו ממשפחת סופרים, ר"ל אנשי קרית ספר, ואלה (ר"ל משפחות הסופרים) היו בני שלמא בן חור בן כלב, ונקראים ג"כ (עס טאר צני כלב צן מלרון) קלבים. והנה המתבונן בעין פקוחה ימצא כי בני שלה בן יהודה, אשר ילד כאשר ירד מאת אחיו הסתפחו בנחלת אבי אמם שוע או אשבע הכנעני (דס"א ד' כ"ח) והיו מהם אורגים ועובדי פשתים בבית עבודת הבוץ, ראה שם (ונסס ס"ה צללל צן צנו טל חור הסוסצ ורוקס צמללכט סנטסכן) ולא ירדו מצרימה עם שאר בני יעקב ולא קבלו תורת משה; ע"כ היו למשפחה בפני עצמה בישראל והיו כקרובים ואינם קרובים להם, ושואל אמר להם: ואתה עשיתה חסד עם בני ישראל בעלותם ממצרים. ולפעמים נצנצה בהם רוח קנאה נגדם; ע"כ הלשינו הזיפים, שהיו מבני מישע בן כלב (סס צ' מ"ג) על דוד לפני שאול, ודוד התאונן עליהם במזמורי נ"ד ונ"ה ואמר: כי לא אויב יחרפני וכו'. וע"כ קצף נבל הכרמלי באנשי דוד כמ"ש הכתוב והוא א כל ב. (והנה גם הרכבים שהיו מהם (דס"א צ' כ"ה) היו משפחה בפ"ע בישראל). ועל היות הקינים מבני יהודה ע"כ עלו את בני יהודה היוצאים ממצרים (סופ' א' י"ו). והנה יתרו חותן משה היה כהן לאל עליון במדין, ואולי הוא עיר מדין, אשר ביהודה (יסוסע ט"ו ס"א וסופ' ס' י') ע"כ התחתן בו משה. והנה גם במדרש רבה (צמדכר כ"ג) נמצא י"א שאין מדין שנתגדל בו משה — ארץ המדינים.

3. קין (יסוסע ט"ו כ"ז) עיר בנחלת יהודה. קליאופטרא (ססה' ל') Kleopatra, מלכת מצרים (נדור ר' נאיר צנלס סססיה).

קלבריא (ירוס' טקלים פ"ו ונ"ר כ"ג) Kalabria, מדינה באיטליא הדרומית. קליקיא (נעשרות פ"ה וירוס' סלס פ"ד) Cilicien, מדינה באסיאה הקטנה. קלרהי (צ"ר ל"ז) Kallirhoe, מקום בארץ מואב אשר בו מעינות חמים, ולדעת רז"ל הוא לשע שבמקרא, וכן ת"י לשע קלרהי. קמואל (צמד' כ"ג כ"ח) בן נחור אחי אברהם. קמואל בן שפטן (צמד' ל"ד כ"ד) נשיא למטה אפרים לנחל את הארץ. קמוץ (סופ' י' ס') עיר בארץ הגלעד. קן נשריא (ר"ס כ"ו) Kennisrin, עיר בסוריא. קינה (יסוסע ט"ו כ"ג) עיר בנחלת יהודה. קנה ראה נחל קנה. קנז (צמד' ל"ו ט"ו) שם גליל בארם, ושם היו אבות כלב בן יפונה הקנזי ועתניאל בן קנז, והוא הקנזי (סס ט"ו י"ט) ר"ל עם יושב קנז. קינן (צמד' ס' ט') בן אנוש. קונשטנטינא, Konstantinopel. קנת (צמד' ל"ג מ"ג) עיר בנחלת מנשה בבשן, וכן שם העיר החריבה עוד היום Kanuat; ונז' עיר בשם זה בדרז"ל (ירוס' טציעית פ"ו וספרי סוף עקצ) ולדעת בעל תבואות הארץ הוא עיר אחרת בעבר הירדן בריחוק ו' שעות מן הירדן. קוסטנטיא (מדרש סהלים ט') הוא עיר Konstantinopel. קוסטנטינוס (סס) Konstantin קיסר רומי. קסרי, Cäsarea Palästina, עיר בא"י על שפת הים הגדול, אשר קרא אותה בן הורדוס לכבוד הקיסר אבנוסטוס; והיתה מושב חכמים בזמן התלמוד, ועתה היא חרבה. ונמצאה עוד עיר אחרת בשם זה (קסרי או קסרין או קסריון) אצל הר חרמון Cäsarea Philippi, על שם המלך פיליפוס

בן קעו קפ הקפ קום בתק קיס ומז קצ קצ קיו us ולנ קיו ט"ו מול קו קר סמ הא קר 1. 2. 3. קר ית קר קר

בן הורדוס אשר בנה אותה.

קוע (יח' כ"ג כ"ג) עיר בבבל; ולא נודע עתה מקומה.

קעולה (יסוסע ט"ו נ"ד) עיר בנחלת יהודה. קפודקיא (ינמות כ"ה) או קפוטקיא, Kappadocien, מדינה באסיה הקטנה.

קופרניקוס, Kopernikus, תוכן במאה הי"ו אשר הקים שטה חדשה בתכונה (כי הסגסע עומדת והאלך סחלת).

קיפרוס (ירוס' סוכה פ"ה) Kypros, ציפסערן, אחד מאיי ים התיכון; ומזה: יין קפריסין (כריסוס ו').

קציעה (איז' נ"ג י"ד) מבנות איוב. קצרא דגלילא (ספרי סוף עקב) מקום בגליל.

קיר (יסע' כ"ג ו') ישוער שהוא הארץ אשר בין הים השחור לים הכספי על נהר

Cyrus, ואנשי ארמניא יקראו למדינה ולנהר Kur.

קיר חרש' (יסע' י"ו י"ה) או קיר חרשת (סס סס ז') או קיר מואב (סס

ט"ו ח') ת"י כרכא דמואב, הוא עיר (נאלך נוואז) הנק' היום Karrak.

קורביל, Corbeil, עיר בארץ צרפת. קרדו (נ"ג ל"ח) Kurdistan, ותר' הרי אררט — טורי קרדו (וסס הסריס

הנפסיקיס זין אסור לארמניא); ונקראו יושבי הארץ — קרדויים (ינמות י"ו).

קרדובה, Cordova, עיר בספרד. 1. קרָח (נל' ל"ו ה') בן עשו.

2. קרָח (נל' ל"ו י"ו) בן אליפז. 3. קרָח (נמד' י"ו ח') בן יצהר, אשר הצה על משה.

קרוחים (ננמות פ"ז) ישוער שהיא עיר Coreae הנז' ביוסיפון, שהיא בארץ יהודה על גבול שומרון.

קודטובא (ינמות קט"ו) מקום בבבל, ולא נודע איהו.

קרטובה ראה קרדובה.

קרטיגינא (נ"ק קי"ד) Karthago; וי"א שהוא Karthagena במדינת ספרד.

1. קריות (יסוסע ט"ו כ"ה) עיר בנחלת יהודה. 2. קריות (ירמ' נ"ח כ"ד) עיר במואב.

קרית ראה קרית יערים. קרית ארבע (יסוסע י"ד ט"ו) היא חברון.

קרית בעל ראה קרית יערים. קרית הצות (נמד' כ"ג ל"ט) עיר במואב.

קרית יערים (יסוסע ט"ו ס') או קרית בעל (סס) או בעל (סס ט"ו ט')

או קרית ערים (עז' ז' כ"ה) או קרית (יסוסע י"ח כ"ח) עיר בארץ יהודה.

קרית סנה או קרית ספר ראה דביר. 1. קריתים (נמד' ל"ג ז') עיר בנחלת ראובן ואחר זמן שבה למואב (ירמ' נ"ח

כ"ג); שוה קריתים (נל' י"ד ה') שם מישור אצל קריתים.

2. קריתים (דה"א ו' ס"ח) או קרחן (יסוסע כ"ח ל"ג) עיר בנחלת נפתלי.

קרמיון (נ"ג ע"ד) נהר בא"י, ולדעת בעל תבואות הארץ הוא נהר אמנה.

קרמן, Karmania, Kerman, מדינה בפרס; ומזה: תורא דקרמנאי (כז"ל

ל"ח) פי' של אנשים ממדינת קרמן. קוראן, Koran, ספר תורת בעלי אמונת

מחמד המיוחס לנביאם מחמד בן עבדאל והמסודר על ידי אבונכר חותנו אשר ישב על כסאו אחריו; ונמצאו ממנו העתקות שונות בלשון אשכנז.

קרן הפוך (איז' נ"ג י"ד) אחת מבנות איוב. קרנא, בִּין בנהרדעא בדור שמואל ירחינאה.

קרציון (ירוס' נככות פ"ח) עיר בא"י, ולא נודע עתה מקומה.

קרקסיון ראה כרכמיש. קרקע (יסוסע ט"ו ג') מקום על גבול יהודה מנגב.

קרקר (סופ' ס' י') עיר בעבר הירדן. קרתה (יסוסע כ"ח ל"ד) עיר בנחלת זבולן.

קרתן ראה קריתים 1.

כ"ג) איטליא

פ"ד) הקטנה.

בארץ ולדעת לשע

בריהם. נשיא חל את

עד. עיר

יהודה.

ושם תניאל

ל עם

מנשה

ד היום (ירוס'

ז בעל הירדן

א עיר

רומי. א"י על

אותה והיתה

ה היא עם זה

חרמון גליפוס

קיש (ס"ח י"ד כ"ח) אבי שאול.

קישון (יסוסע י"ט כ' וכ"ח כ"ח) עיר בנחלת יששכר; ובד"ה (ח' ו' כ"ז) כתוב קדש.

קישון (סופי ד' ז') נחל היוצא מהר חבור

ועובר מצפון להר הכרמל ומשתפך אל תוך הים הגדול אצל עכו, והערביאים יקראו לו Nahr-el-Mokotta.

קתרוס ראה שמעון קתרוס.

ר

ראובן (נרל' כ"ט ל"ב) בן יעקב; והוא ג"כ שם השבט.

ראומה (נרל' כ"ג כ"ד) פלגש נחור אחי אברהם.

רב ראה אבא אריכא.

רבא (בן יוסף) חבירו של אביי, ר"י במחוזא.

רבה (יסוסע י"ג כ"ה) או רבת בני עמון (ירמי' נ"ט ז') Philadelphia, עיר

בבני עמון.

רבה הוא רבה בר נחמני, ר"י בפומבדיתא.

רבלה (מ"ג כ"ג ל"ג) עיר בארץ חמת, וכן שמה עד היום, Rebla.

רבינא (רב אבינא) אחרון האמוראים וסופרי הדורות נתנו סימן לדבר אבינה

לאחריתם (מת' צפנת 498 להס"ט).

רבע (נמד' ל"ח ס') אחד ממלכי מדין.

רבקה (נרל' כ"ג כ"ג) אשת יצחק.

רבשקה (מ"ג י"ח י"ז) שר צבא מלך אשור.

רביית (יסוסע י"ט ב') והוא דְבִירַת (סס סס י"ג וסס כ"ח כ"ח).

רגב או רגוב (ננטנס ננכות פקס ס') וביוסיפון לרומיים Ragaba, עיר בעבר הירדן,

וישוער שהוא הנק' היום Wadi Radschib. רגלים (ס"ג י"ז כ"ז) עיר בגלעד.

רודנים ראה דודנים.

רדשיר ראה ארדשיר.

רוזן בן אלידע (מ"ח י"ח כ"ג) מלך ארם בימי שלמה.

רחב הזונה (יסוסע ז' ח') אשה ביריחו בימי יהושע.

רחוב (נמד' י"ג כ"ח ויסוסע י"ט כ"ח) או בית רחוב (סופי י"ח כ"ח וס"ג י"ו)

עיר בנחלת אשר ונחשבה לארם (לח' סופי

ח' ל"ח); ונמצא עוד עיר בשם רחוב בנחלת אשר (יסוסע י"ט ל').

רחובות הנהר (נרל' ל"ו ל"ז) ישוער שהוא עיר Rahba על נהר פרת

בין כרכמיש והנע.

רחובות עיר (נרל' י" י"ח) עיר באשור, ולא נודע מקומה.

רהל (נרל' כ"ט ל') אשת יעקב.

רהם (כחוני י"ג ג') או חים (סס סס ס"ו) אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.

רְבָבִים (ירמי' ל"ה ז') משפחה מן הקינים (ראה זה).

רְבֵל (ס"ח ל' כ"ט) עיר בארץ יהודה, ובת"י השבעים: כרמל.

רכפה (נעסמות פ"ח) עיר בסוריא בגליל תדמור, Resapha.

רומה (מ"ג כ"ג ל"ו ויכוס' עירונין פ"ד) או ארומה (סופי ס' מ"ח ועירונין כ"ח)

עיר סמוכה לשכם, ונמצא גם היום מצפון לצפאורי כפר בשם Ruma.

1. רמה (יסוסע י"ח כ"ח וס"ח ז' י"ז) עיר בנחלת בנימין מצפון לירושלים, ונקי' ג"כ רמתים צופים (ס"ח ח' ח'), והיום נמצא במקום ההוא כפר הנקרא Samuele על שם שמואל הנביא אשר ישב שם.

2. רמה (יסוסע י"ט כ"ט ול"ו) עיר בנחלת נפתלי.

רומי, Rom, שם המדינה; והוא ג"כ שם העיר: כרך גדול של רומי (מגלה ר').

1. רמון (יסוסע י"ט ז') עיר מנחלת שמעון בנגב יהודה.

2. רמון (יסוסע י"ט י"ג) או רמונו (דס"ח

ד' ס
(יסו)
ר.3
דמו
דומ
אחי
אל
זאב
דָמו
בנה
רא
שמ
דמ
דמ
דא
גל
כ"ס
דמ
דין
דפ
דון
דכ
דע
דע
דע
דע
הנ
דנ

ד' ס"ג) עיר בנחלת זבולן, ובמקום אחר (יסוסע כ"א ל"ה) כתוב דמנה.
 3. רמון נ"ג ס' י"ח) אליל בארם.
 רמון פריץ (צמד' ל"ג י"ט) מקום חנייה לב"י (בעלותם ומלריס) במדבר ערב.
 דומים ורמילום (ירוס' ע"ז פ"א זכ"ר נ"ט) Remus und Romulus
 אחים תאומים שסיפרה מהם ההגדה שהושלכו אל ארץ מדבר על נהר טיבר ונודמנה להם זאבה להיניקם והם בנו את עיר רומי.
 דָמָת (יסוסע י"ט כ"א) או ירמות (סס כ"א כ"ט) או ראמות (דס"א ו' כ"ח) עיר בנחלת יששכר.
 דאמת נגב (יסוסע י"ט ח') או רמות נגב (ס"א ל' כ"ז) עיר בנחלת שמעון.
 דמות גלעד ראה רמת המצפה.
 דמת המצפה (יסוסע י"ג כ"ו) או רמות גלעד (נ"א כ"ב ג') או דאמות בגלעד (דכ' ד' נ"ג) או מצפה גלעד (סופ' י"א כ"ט) או מצפה (צכ"א ל"א כ"ט) עיר בארץ הגלעד.
 דמתים צופים ראה רמה 1.
 דינוס, Rhein, שם נהר באשכנז.
 דָפָה (צמד' ל"ג כ"א) מקום חנייה לב"י (בעלותם ממצרים) במדבר ערב.
 דוסיא, רוסלאנד.
 דסן (צכ"א י' י"ג) עיר באשור.
 דעו (צכ"א י"א י"ח) בן פלג.
 דעואל (צכ"א ל"ו ד') בן עשו.
 דעואל המדיני (צמד' י' כ"ט) הוא יתרו חותן משה.
 דעמה (צכ"א י' ז' ויחו' כ"ז כ"ג) Regma, עיר בעדן ערב על שפת לשון ים הפרסי.
 דפאים (דכ' ג' י"א וי"ג) עם גבורים שישבו בראשונה בחבל הארגוב בארץ הבשן

אשר לבני ישראל ובארצות עמון ומואב, במרם גברו עליהם אלה ויירשום וישבו תחתם.
 רפידים (סמות י"ז ח') מקום סמוך למדבר סין, אשר בו הנו כ"י בעלותם ממצרים; ולפי עדות הנוסע Shaw נמצא שם עוד היום הסלע מרי בה הגדול בערך שש אמות ברבוע, וממנו יוצאים מים רבים.
 רפיח וחגרא (ירוס' סניעית פ"ו) לדעת בעל תבואות הארץ הוא חצור וקדש בנחלת נפתלי (וכן ת"י חצור — רפיח) ונמצאים שם עוד היום הכפרים אצור והגר (הוא קדש).
 ריפת (צכ"א י' ג') שם אומה יושבי הררי ריפא (die riphäische Gebirge) אשר דימו אותם להם הקדמונים בקצות הצפון.
 רציץ (נ"ג ט"ו ל"ז) מלך ארם בימי יותם ואחז מלכי יהודה.
 רָצָפָה (נ"ג י"ט ז') עיר בסוריא.
 רצפה בת איה (ס"ג ג' ז') פלגש שאול.
 רָקָם (צמד' ל"א ח') אחד ממלכי מדין.
 רָקָם (יסוסע י"ח כ"ז) עיר בנחלת בנימין.
 רָקָם (גיטין ז') או רָקָם גיאה (ספרי סוף עקב) הוא קדש וקדש ברנע, וכן ת"א.
 רָקוֹן (יסוסע י"ט נ"ו) עיר בנחלת דן.
 רָקָת (יסוסע י"ט ל"ה) עיר בנחלת נפתלי.
 הוראת המלה בל' סורי וערבי הוא שפת נהר, אוסער.
 ריש לקיש, הבירו ובעל אהותו של ר' יוחנן בישיבת טבריא.
 ריש מוא (מוספתא סניעים פ"ג) או ראש מיא (ירוס' דנלי פ"ג) שם נחל בא"י על גבול צור, ובל' ערבי Ras-el-Ain.
 רות המואביה (רוס ז' ז') אשת בועז, אשר ממנה יצא דוד המלך.
 רתמה (צמד' ל"ג י"ח) מקום חנייה לב"י (בעלותם ממצרים) במדבר ערב.

אל תוך קראו לו
 בנחלת
 ד שהוא הר פת באשור
 ס ס"ו הכתונה
 הקינים ובתי בגליל
 ד"ד או מצפון
 עיר שלים והיום Sami
 בנחלת
 כ שם (ה ר') שמעון
 (דס"א

שאל (צ"ל מ"ו י')

שאל (צ"ל ל"ו ל"ז) מלך אדום בימי שפוט

השופטים לב"י.

שאל (ס"ח ט' ז')

מלך ישראל הראשון.

שאל הוא Paulus שליח הנוצרי, תלמיד

רבן גמליאל הזקן.

שיאון (יסוסע י"ט י"ט)

עיר בנחלת יששכר.

שיאון (דב' ד' מ"ח) או שאון (ירמ' מ"ח מ"ח)

או שגאון (תהלים ס"ח י"ח) הוא הר

הרמון (ראה אול"סס סס ללס).

שבא (צ"ל י' ז' ואיז א' ט"ו)

או שבאים (יואל ד' ט')

בארץ ערב, ולפי המסופר בס' כ"ה ג' הוא מבני קטורה.

שבא (צ"ל י' כ"ח) Sabäa

עם ומדינה (מבני יקמן) בערן ערב.

שזבל (צ"ל ל"ו כ')

מאלופי החורי בארץ שער.

שזבל (דס"ח ז' כ')

בן חור בן כלב.

שזבם (צנדי ל"ז ג')

או שבמה (סס סס ל"ח) עיר בנחלת ראובן, ואחר גלות עשרת

השבטים שבה למואב.

שזבנא (מ"ז י"ח ל"ז)

סופר למלך חזקיה.

שבניה (נחמ' ט' ד')

אחד מראשי האבות ללוויים בימי עזרא.

שבבע (יסוסע י"ט ז')

או שבע (סס ט"ו כ"ו) או ישוע (נחמ' י"ח כ"ו) עיר מנחלת

שמעון בארץ יהודה.

שבע בן בכרי (ס"ז כ' א')

איש מבני בנימין אשר הרים יד בדוד.

שבור מלכא, מלך פרס בדוד שמואל

ירחינאה; והוא ג"כ כנוי לשמואל.

שבתאי צבי, יליד סמירנא אשר התנשא

(צננת 1662) למשיח אלהי יעקב והדיח אחריו עם רב

באלכסנדריא

ובערי המורקיא, וכאשר הובא אחר זמן אל משמר בקונשטנטינא המיר דתו בדת מחמד; אמנם גם אז לא סר הנגע וגם במותו (1676)

וגם בדורות שאחריו (עד סוף המאה ה"ח) תעו אחריו רבים בכל חלקי התבל הישנה וגם גדולים וטובים נלכדו בשחיתותיו.

ר' שבתאי כהן בלובלין, בעל שפתי כהן (ש"ך) (נת צננת 1660).

שוה קריתים ראה קריתים 1. שוה (צ"ל כ"ה ז') אומה מבני קטורה.

שוחם (צנדי כ"ו מ"ז) או חושים (צ"ל מ"ו כ"ג) משפחה מבני דן.

שיחין (צננת ק"כ) או כפר שיחין (סוף צננות) מקום סמוך לצפורי.

שחצים (יסוסע י"ט כ"ז) עיר בנחלת יששכר. שיחור (ירמ' ז' י"ח) הוא גילוס נהר מצרים.

שיחור לבנת (יסוסע י"ט כ"ו) מקום על גבול אשר. שוט מישומי (קדוסין ע"ג) Samosota, עיר בבבל על גבול סוריא.

שמים (צנדי כ"ה א') או אבל השמים (סס ל"ג מ"ט) מקום בערבות מואב; אמנם מקום אחר הוא: נחל השמים (יואל ד' י"ח).

שזכיה (יסוסע ט"ו ל"ה) או שזכיה (דס"ז כ"ח י"ח) עיר בנחלת יהודה בשפלה; ויש עיר אחרת בשם זה בהר יהודה (יסוסע ט"ו מ"ח).

שזכם (צנדי כ"ו ל"ח) מבני מנשה. שזכם בן חמור החוי (צ"ל ל"ד ז') שם איש יושב עיר שכם אשר קרא חמור אביו (נשיא סלרן) את העיר על שמו.

שזכם (צ"ל ל"ג י"ח) Sichem, עיר בהר אפרים (ואולי נקראה על סס שזכם מנכי מנשה?) והרומיים קראו שמה Neapolis, וכן נק' בתלמוד ניפולין (צנדי כ"ג) או ניפוליים (ירומ' ע"ז ס"ד) וזעריביאים יקראו

לה גדול בתי-שכם שבו שבו שגל של היה נלקד ועתד שיל שגל של של שגל של שגל של שגל של שגל של שגל של שגל של

לה היום Nablus, והיא עוד היום עיר גדולה ומפוארה רבתי עם; ובה מושב גם בתי-אבות אחדים מן השמרונים.

שכניה (נחמ' י"ג ג') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.

שכנציב (ינמות ל"ז) עיר בכבל לא-רחוק מנהרדעא, והיום נק' Es-Sib.

שברון (יהושע ט"ו י"ח) עיר בכבל שבין יהודה לבנימין.

שְׁלָה (צרא' ל"ח ה') בן יהודה.

שְׁלָה או שִׁילָה או שִׁילֹ (יהושע י"ו ו' וסופ' כ"ח כ"ח) עיר בנחלת אפרים ושם היה האהל מועד וארון האלהים עד אשר נלקחה במלחמה עם הפלשתים בימי עלי; ועתה אין רושם ממנה.

שִׁילָה (אגרת ר' סריא גאון) עיר בכבל הנק' היום Pum-el-Sil.

שְׁלָה ראה גיהון 2.

שְׁלָה (צרא' י' כ"ד) בן ארפכשד.

שְׁלָחִים (יהושע ט"ו ל"ג) עיר בנחלת יהודה. שלם ראה ירושלם.

שְׁלֹם (דס"א ה' ל"ח) משלשלת הכהנים הגדולים.

שְׁלֹם בן יבש (מ"ג ט"ו י"ג) מלך על ישראל חדש ימים.

שְׁלֹם (דס"א ט' י"ז) או מְשָׁלֵם (נחמ' י"ג כ"ה) אחד מראשי האבות ללוויים (הסוערים) בימי עזרא.

ר' שְׁלֹם הכהן בהמבורג, מדקדק ומשורר גדול, חיבר ס' ניר דוד ועוד ספרים שונים (נת 1845).

שְׁלָם (צרא' ט"ו כ"ד) בן נפתלי.

שְׁלָמָא (דס"א ז' י"ח) או שְׁלָמָה (רות ד' כ') או שְׁלָמוֹן (סס סס כ"ח) אבי בועז.

שְׁלָמָא (דס"א ז' י"ח) בן חור מבני כלב. שְׁלָמָי (ירוש' טזיעית פ"ו) Salmanen, אומה ממשפחות הערביאים.

שְׁלָמָה (ס"ג י"ג כ"ד) בן דוד מלך ישראל.

שְׁלָמָה בן ירחם הקראי, חכם ומליץ בדור רב סעדיה גאון.

ר' שְׁלָמָה יצחקי (רס"י) מעיר טרוויש בצרפת (צנאס הי"ח)

חיבר פ"י על תנ"ך ועל התלמוד.

ר' שְׁלָמָה אבן גבירול, פילוסוף ומשורר גדול בספרד (צנאס הי"ח).

ר' שְׁלָמָה פרחון, תלמיד אבן עזרא, חיבר ס' מחברת הערוך.

ר' שְׁלָמָה בן אדרת (רסנ"ח) ר"י בברצלונה (צנאס הי"ח).

חיבר שו"ת. ר' שְׁלָמָה לוריא (רס"ל) מאוסטרא בפולין (צנאס הי"ו) חיבר שו"ת וס' ים של שלמה.

ר' שְׁלָמָה אלקבין, מקובל (צנאס הי"ו) מחבר פזמון לכה דודי.

שְׁלָמָה בן אהרן הקראי (צנאס הי"ח) חיבר ספרים שונים.

ר' שְׁלָמָה דובנא באמסטרדם, מדקדק גדול, חיבר ביאור לס' בראשית וס' תקון סופרים ועוד ספרים רבים (נת 1813).

שְׁלָמִיאֵל בן צורישדי (צנאס הי"ו) נשיא לבני שמעון.

שְׁלָמָן (ססע י" ד) או שלמנאסר (מ"ג י"ז ג') מלך אשור.

שְׁלֹמִית בת דברי (ויק' כ"ד י"ח) אשה מממה דן, אשר בָּנָה נקב שם ה'.

שְׁלָף (צרא' י' כ"ו) אומה (מנכי יקטן) בעדן, ערב, die Selapener.

שְׁלִישָׁה (ס"א ט' ד') נוף בנחלת אפרים. שֵׁם (צרא' ה' ל"ג) בן נח.

ר' שֵׁם טוב פלקירה מספרד (צנאס הי"ג) חיבר ס' מורה המורה ועוד ספרים רבים.

שְׁמַאבֵר (צרא' י"ד ז') מלך צבאים. שְׁמוּאֵל (ס"א ח' כ') הנביא.

שְׁמוּאֵל (ס"א ח' כ') הנביא.

שְׁמוּאֵל (ס"א ח' כ') הנביא.

שְׁמוּאֵל (ס"א ח' כ') הנביא.

שְׁמוּאֵל (ס"א ח' כ') הנביא.

שְׁמוּאֵל (ס"א ח' כ') הנביא.

זמן אל
מחמד;
(1676)
ה הי"ח)
הישנה
גיו.
פתי כהן
(1660)
ורה.
צרא' ט"ו
ינמות)
ששכר.
מצרים.
קום על
San
סוריא.
ים (סס
אמנם
י"ח).
י"ג כ"ח
שלה;
(יהושע
איש
אביר
בהר
שכם
Nes
או
קראו

שמואל הקטן, מתלמידי ר"ג.

שמואל (תנ"י של ר"ג) הנק' שמואל ירהינאה, תלמידו של רבי (ולא כסמך, אולי

בצענור חכמתו נחלוכיות?) ר"י בנהרדעא, ויהיה רופא ותוכן, ותיקן סדר עבוד (תקופת סגולה).

ר' שמואל בן מאיר (תנ"י) בן בתו של רש"י, חיבר פ' על

התורה.

ר' שמואל אבן תבון (בן ר' יהודה אבן תבון) מעתיק ס' מורה נבוכים (נח"י סג"ס).

ר' שמואל הנגיד, סופר למלך גראנאדא ונשיא בישראל (נח"י סג"ס).

ה"ג.

ר' שמואל אידלש באוסטרא (בסוף סג"ס) חיבר "חידושי מהרש"א".

שמגר בן ענת (סופ' ג' ל"ח) אחד השופטים. שמידע (נח"י כ"ו ל"ג) מבני גלעד.

שמאי, אב בית דין בירושלים בימי נשיאותו של הלל, והעמיד תלמידים הרבה, ואלה והנמשכים אחריהם נקראים "בית שמאי".

שמלה (נח"י ל"ו ל"ו) מלך אדום בימי שפוט השופטים בישראל.

ר' שמלאי משיבת לה, ואח"כ בנהרדעא. שמוע בן זבור (נח"י י"ג ד') נשיא למטה ראובן, מן המרגלים.

שמע ראה שבע.

שמעי (סג"ס ו' י"ז) בן גרשון בן לוי. שמעי בן גרא (ס"ג י"ו ה') אשר קלל את דוד בברחו מפני אבשלום.

שמעיה איש האלהים (מ"ח י"ג כ"ג) נביא בימי רחבעם.

שמעיה הנחלמי (ינ"ו כ"ט ל"ח) נביא שקר בימי ירמיה.

שמעיה (נח"י י"ג ו') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.

שמעיה ואבטליון, ראשי הסנהדרין בימי ביתר.

שמעון בן ננס, בן דורו של ר' ישמעאל. שמעון בן זומא, דרשן גדול בדור ההוא.

ר' שמעון בן גמליאל (סג"ס) בן בנו של החשמונאים האחרונים ובתחלת ימי הורדוס. שמעון (נח"י כ"ט ל"ג) בן יעקב; והוא ג"כ שם לכל השבט.

1. שמעון הצדיק [הראשון] בן חוניו בן ידוע, כ"ג בב"ש. המסופר בתלמוד משמעון הצדיק שהלך לקראת אלכסנדרוס מוקדון יסופר ביוספון לרומים מידוע הכהן.

2. שמעון הצדיק [השני] (אבות פ"ח) בן חוניו בן שמעון הצדיק הראשון, כ"ג בב"ש, והוא היה האחרון ממשפחת בני צדוק ומשיירי כנה"ג, כי אחרי מותו מלך אנטיוכוס הרשע ונתבטלה כנה"ג.

שמעון התםי (בן נחמיהו סכסן) החשמונאי. שמעון בן שמחה, אחד הסופרים הראשונים לפי המסופר בתלמוד היה אחי המלכה אשת ינאי המלך, והוא החזיר תורה שבע"פ ליושנה.

שמעון בן הלל הזקן, נשיא אחריו בישראל. שמעון ביייתוס, כ"ג אחר יהושע בן פאני.

שמעון בן קמחית ראה ישמעאל בן קמחית. שמעון כיפא, מוסב-שם פ"ט ו"ט, אחד משליחי ישוע הנוצרי.

שמעון קתרוס, כ"ג בב"ש אחר טיאופיל. שמעון הפריץ, אחד מראשי הקנאים לפני חורבן ב"ש.

רבן שמעון בן גמליאל (סזקן), נשיא אחריו בישראל ונהרג בזמן החורבן.

שמעון הפקולני, תלמיד ר"ג, והוא סידר תפלת י"ח.

שמעון בן נתנאל, חתנו של ר"ג הזקן. ר' שמעון בן נתנאל, תלמיד ריב"ז.

ר' שמעון שזורי, בדור ר' טרפון. שמעון בן עזאי, תלמיד ר' טרפון ור' יהושע, ונהרג במלחמת ביתר.

שמעון בן ננס, בן דורו של ר' ישמעאל. שמעון בן זומא, דרשן גדול בדור ההוא.

ר' שמעון בן גמליאל (סג"ס) בן בנו של

החשמונאים האחרונים ובתחלת ימי הורדוס.

שמעון הצדיק [הראשון] בן חוניו בן ידוע, כ"ג בב"ש. המסופר בתלמוד משמעון הצדיק שהלך לקראת אלכסנדרוס מוקדון יסופר ביוספון לרומים מידוע הכהן.

2. שמעון הצדיק [השני] (אבות פ"ח) בן חוניו בן שמעון הצדיק הראשון, כ"ג בב"ש, והוא היה האחרון ממשפחת בני צדוק ומשיירי כנה"ג, כי אחרי מותו מלך אנטיוכוס הרשע ונתבטלה כנה"ג.

שמעון התםי (בן נחמיהו סכסן) החשמונאי. שמעון בן שמחה, אחד הסופרים הראשונים לפי המסופר בתלמוד היה אחי המלכה אשת ינאי המלך, והוא החזיר תורה שבע"פ ליושנה.

שמעון בן הלל הזקן, נשיא אחריו בישראל. שמעון ביייתוס, כ"ג אחר יהושע בן פאני.

שמעון בן קמחית ראה ישמעאל בן קמחית. שמעון כיפא, מוסב-שם פ"ט ו"ט, אחד משליחי ישוע הנוצרי.

שמעון קתרוס, כ"ג בב"ש אחר טיאופיל. שמעון הפריץ, אחד מראשי הקנאים לפני חורבן ב"ש.

רבן שמעון בן גמליאל (סזקן), נשיא אחריו בישראל ונהרג בזמן החורבן.

שמעון הפקולני, תלמיד ר"ג, והוא סידר תפלת י"ח.

שמעון בן נתנאל, חתנו של ר"ג הזקן. ר' שמעון בן נתנאל, תלמיד ריב"ז.

רשב"ג הזקן ואביו של ר' יהודא הנשיא , נשיא בב"ד שבאושא, ולעת זקנתו קבע בית מדרשו בשפרעם.

ר' שמעון בן יוחאי, מתלמידי ר"ע, ונחבא במערה י"ג שנה מפני

אימת המלכות.

ר' שמעון בן אלעזר, תלמיד ר' מאיר.

ר' שמעון בן יהודא, בן דורו של רבי.

ר' שמעון בן מנסיא, בן דורו של רבי.

ר' שמעון בן לקיש ראה ריש לקיש.

ר' שמעון קיירא בזמן הגאונים, חיבר ס' הלכות גדולות.

ר' שמעון בן צמח דוראן באלגיר (צמח ס"ו) חיבר

שו"ת (תסנ"ז).

1. שמיר (יסוסע ס"ו ו"ח) עיר בהר יהודה.

2. שמיר (סופ' י' א') עיר בהר אפרים.

1. שמירמות (דס"א ט"ו ו"ח) אחד מן הלויים המשוררים בימי דוד.

2. שמירמות (וי"ר י"ט ולספר רס, גס וסח') Semiramis (אשת נינוס)

מלפת אשור.

שְׁמֵרוֹן (צרא' ו"ו י"ג) בן יששכר, ואולי נקראה על שמו עיר:

שְׁמֵרוֹן (יסוסע י"ט ט"ו) עיר בנחלת זבולן, ובתר' השבעים Συμωών, וכיוסופון

לרומיים Συμωνιας, וכן בתלמוד (ירוש' נגלה פ"ח) סימוניא, ונמצא עוד היום כפר Semunieh

ממערב לעיר נצרת.

שְׁמֵרוֹן (מ"א י"ו כ"ד וכ' א') שם הר ועיר המלוכה למלכי ישראל; והוא ג"כ

שם כללי לנוף, ר"ל לעיר שומרון והערים אשר סביבותיה: בערי שמרון (מ"א י"ג ל"ג

זמ"ג י"ז כ"ד) Samarien; שְׁמֵרוֹנִים (מ"ג י"ז כ"ט) Samaritaner, שם לאומות

שנתישבו בא"י אחר גלות עשרת השבטים, ובתל' נק' כותיים, ונשאר מהם עוד שרידים

בשכם עד היום.

שְׁמוֹשׁוֹן (סופ' י"ג כ"ד) הגבור, אחד השופטים בישראל לפני מלך מלך.

שְׁוֵנִי (צרא' ו"ו י"ו) בן גר. שְׁנָאָב (צרא' י"ד ז') מלך אֲדָמָה.

שְׁנָאָן ראה שיאן.

שְׁוֹנִים (יסוסע י"ט י"ח ונ"ג ד' ח') עיר בנחלת יששכר.

שְׁנַעַר ראה בבל.

1. שְׁנִיץ, Sens, עיר בצרפת.

2. שְׁנִיץ ראה שצת.

שְׁנִיר (דז' ז' ט' וס"ס ד' ח') שם לחלק מהר הרמון; ונק' ג"כ שריון (דז' ג' ט' וסהל"ס כ"ט ו')

שְׁוַעַ (צרא' ל"ח ז') חותן יהודה.

שְׁוַעַ (יסע' כ"ג ט' ויח' כ"ג כ"ג) עיר בבבל. שְׁוַעַל (ס"א י"ג ז') או שְׁעָלִים (ס"א ט' ד')

שם נוף ידוע בארץ בנימין.

שְׁעֵלְבִים (סופ' א' ל"ה) או שְׁעֵלְבִין (יסוסע י"ט מ"ג) עיר בנחלת דן.

שְׁעָלִים ראה שועל.

שְׁעִיר (צרא' ל"ג ד') שם הר ומדינה (מנגב להר יהודה) הנק' היום Dschebal (= הר) והוא ארץ אדום, ובימי הזקיה ישבו

שם מן בני שמעון (דס"א ד' מ"ג).

שְׁעִירָה (סופ' ג' כ"ו) מקום בהר אפרים. שְׁעַר אַפְרַיִם (מ"ג י"ד י"ג) שם לשער

משערי חומת ירושלים מצד צפון, ונק' ג"כ שער בנימין.

שְׁעַר הָאֲשָׁפוֹת (נחמ"ה ז' י"ג) או שְׁעַר הַשְּׁפוֹת (סס ג' י"ג) שם

לשער משערי חומת ירושלים מצד מערב. שְׁעַר בְּנִימִין (ירמ' ל"ז י"ג) ראה שער אפרים.

שְׁעַר הַגִּיָּא (נחמ' ג' י"ג) שם לשער משערי חומת ירושלים מצד מערב.

שְׁעַר הַדְּגָיִם (נחמ' ג' ג') שם לשער משערי חומת ירושלים מצד מערב.

שְׁעַר הַחֲרָסוֹת (ירמ' י"ט ז') שם לשער משערי חומת ירושלים מצד מזרח, ונק' בן ע"ש ויצרי חרש שישבו לפניו.

שְׁעַר הַיְּשָׁנָה (נחמ' ג' ו') שם לשער משערי חומת ירושלים.

י הורדוס. ב; והוא חנוני בן המסופר לקראת לרומים ב פ"ח) בן עזר הצדיק ה האחרון כי אחרי לה כנה"ג. חשמונאי. הראשונים בתלמוד ד, והוא בישראל. בן פאבי. בן קמחית. ס, אחד צרי. טיאופיל. נאים לפני נשיא ז בישראל הוא סידר ג הזקן. יב"ז. י. יפון ור' במלחמת ישמעאל. זור ההוא. ז בנו של

שער המטרה (כחמי י"ג ל"ט) שם לשער משערי בית המקדש.

שער המים (כחמי ג' כ"ו) שם לשער משערי חומת ירושלים מצד מזרח,

ונק' כן על שם נחל קדרון אשר עבר לפניו. שער המפקד (כחמי ג' ל"ח) שם לשער משערי חומת ירושלים; ולדעת

הח' ראזענמיללער הוא שם שער משערי בית המקדש.

שער הסוסים (דכ"ג כ"ג ט"ו וכחמי ג' כ"ח) שם לשער משערי חומת

ירושלים מצד מזרח. שער העין (כחמי י"ג ל"ז) שם לשער משערי חומת ירושלים מצד מערב, ונק'

כן על שם מי השילוח שהיה שם. שער הפנה (ח"ג י"ד י"ג) או שער הפנים (זכר' י"ד י')

שם לשער משערי חומת ירושלים מצד צפון. שער הצאן (כחמי ג' ח')

שם לשער משערי חומת ירושלים מצד מזרח. שער השפות ראה שער האשפות.

שער התוף (ירמיה ל"ט ג') שם לשער משערי חומת ירושלים.

שערים (יסוסע ט"ו ל"ו) עיר בנחלת יהודה. שערים (דכ"ח כ"ד ח')

אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי דוד. שפט בן חורי (צמד' י"ג ה')

נשיא למטה שמעון, מן המרגלים. שף-יתוב (נדכ' י"ג) עיר בבבל.

שפלה (יסוסע י' ג') שם לבקעה שעל שפת הים הגדול הנמשכת מיפו ועד עזה

היום נק' Falestin; והחלק הדרומי ממנה נק' בחלמוד שפלת דרום.

שפם (צמד' ל"ד י"ח) מקום על גבול א"י מפאת מזרחית צפונית.

שפם או שפופם ראה מפים. שפור (ניכס' ח' י"ח) לד"ק הוא כפר ספוריא (ירוש' קדושין פ"ג) או בית שפוריא

(וי"ר כ"ג) והוא הכפר הנק' היום Safirjeh מצפון ללד.

שפד (צמד' ל"ג כ"ג) הר במדבר ערב. שפירא, Speier, עיר גדולה בצורה באשכנז.

שפרה (סמות ח' ט"ו) שם אשה מילדת במצרים.

שפרעם (ר"ס כ"ח) עיר בא"י אצל אושא, וישוער שהוא המקום הנק' היום

Schefa Amr, מערבית צפונית לצפורי. שצת (ירוש' דנאי פ"ג) עיר בא"י על גבול צור ובחוספחא (סניעית פ"ג) הנוסחא

שנק'. שוק של פטמים (עירונין ק"ח) שם שוק ידוע בירושלים.

שוק של פטרים (מוספתא דנאי פ"ח) ישוער שהוא כפר Betarus

מערבית דרומית לירושלים (צריחוק ג' טנה). שוק של צמרים (עירונין ק"ח) שם שוק ידוע בירושלים.

שקמונה (צ"ג ק"ט) עיר בין קסרי לעכו אצל הר הכרמל ונק' עוד היום

Sycaminon. שור (צדל' כ' ח') עיר על פני מצרים מצפון, ולא נודע היום מקומה; מדבר שור

(סמות ט"ו כ"ג). שרה (צדל' י"ז ט"ו) אשת אברהם.

שרביה (כחמי ט' ד' וס') אחד מראשי האבות ללוויים בימי עזרא.

שריד (יסוסע ט"ט י') עיר על גבול זבולן; ונראה שנקראה על שם סרד בן זבולן,

כמו שנק' עיר אילון בנחלת זבולן על שם אלון בן זבולן.

שרח (צמד' כ"ו מ"ו) בת אשר. שרהקן (יסוסע י"ט ו') עיר בנחלת שמעון, ובסי' ט"ו ל"ב כתוב שלחים.

1. שררה (מ"ג כ"ס י"ח) כהן הראש, אשר הומת ע"י נבוכדנצר בחורבן בית ראשון.

2. שררה (ירמיה כ"ח כ"ט) שר מנחה (= מנחה) לחזקיה.

3. שררה (כחמי י"ג ח') אחד מכ"ד ראשי משמרות הכהונה בימי עזרא.

שרין

1. ש

בבקע

2. ש

בשם

שם

שם

שם

שם

שם

שם

שם

שם

שם

שם

שם

שם

שם

שם

שם

שם

שְׁרִיּוֹן רֵאָה שְׁנִיר.
 1. שְׁרִיּוֹן (יסוסע י"ג כ"ח) שם עיר (והיום נמצא שם כפר בשם Saron) בבקעה הנקראת ג"כ;
 2. שְׁרִיּוֹן (יסעי ל"ג ט') מישור המתפשט מקסרי ועד יפו; ויש עוד בקעה בשם זה בנחלת גד בעבר הירדן (דס"א ס' י"ו); ולפי דברי הסופר איבסיביאוס נקרא בשם זה ג"כ הבקעה שבין הר תבור לים כנרת, ולדעת הח' גראַטץ הוא הנזכר בתלמוד; ועל אנשי השרון היה אומר זכו' (ירוס' יונא פ"ג).
 רב שְׁרִירָא גֵאוֹן בפרוּז-שבור.
 שְׁרִישָׁךְ או שרשן ראה מגדל שור.
 שְׁרִישׁ (סנסד' ל"ד) Susa, הוא שושן.

שְׁוֹשֶׁת־רִי (סנסד' ל"ד) הוא עיר Schuster מדינת Chuzistan (צפרס).
 שְׁשִׁבְצָר (עז' א' ס') הוא זרובבל.
 שְׁשִׁי (צמד' י"ג כ"ג) אחד מילדי הענק.
 שְׁשִׁךְ (ירנ' כ"ס כ"ו) הוא כבל בא"ת ב"ש.
 שְׁשִׁן הַבִּירָה אשר בעילם המדינה (דני ס' ז') Susa, מטרפולין של מלכי פרס (צייני קדס).
 שְׁשִׁק (דס"ג י"ג ז') מלך מצרים בימי רחבעם.
 שֶׁת (צרא' ד' כ"ה) בן אדם.
 שְׁוֹתְלַח (צמד' כ"ו ל"ו) בן אפרים.
 שְׁתָר (אס' א' י"ד) מסריסי אחשוורוש.

ת

תְּאֵנַת שְׁלָה (יסוסע י"ו ו') עיר על גבול אפרים.
 תִּבְּלָל (צרא' י' ז'), יסעי ס"ו י"ט ויחז' כ"ז Tibarener, עם במדינת Pontus באסיאה הקטנה.
 תִּבְּלָל קִין (צרא' ד' כ"ג) בן למך.
 תִּבְּנִי בֶן גִּיְתָה (מ"א י"ו כ"ג) איש בימי עמרי מלך ישראל, אשר חצי העם היה אחריו להמליכו.
 תִּבְּעֵרָה (צמד' י"א ג') מקום ממחני ב"י במדבר.
 תִּבְּיָן (סופ' ד' ו') עיר בנחלת אפרים.
 תִּבְּזָר (סופ' ד' ו') (= טָזָר, טורא, בערג) הר במערב א"י, והערביאים יקראו לו Dschebel Tor.
 תְּגַלַּת פֶּלְסֶר (מ"ג י"ו ז') מלך אשור בימי פקה מלך ישראל.
 תּוֹגְרָמָה (צרא' י' ג' ויחז' כ"ד י"ד) Arme-nien, ונמצא בכתבי העם הזה, כי אביהם הראשון Thargamoss היה בן Awanan, בן יפת בן נח; וגם הם קוראים תל אשר ראה תלשר.
 תּוֹלְבִּנְקִי (קדוסין ע"א) Thelbekane, עיר בבבל.

לעצמם "בית תרגם" כמו בית תורגמה (יחז' כ"ד י"ד).
 תְּמָר (מ"א ט' י"ח) עיר אשר בנה שלמה במדבר ארץ סוריא, ונק' בלשונות העמים Palmyra (תָמָר); ועתה היא תרבה.
 תְּדַעַל (צרא' י"ד א') מלך גוים.
 תַּחַן (צמד' כ"ו ל"ה) בן אפרים.
 תַּחְפָּנַחַס (ירנ' מ"ג ז') Daphne, עיר במצרים התחתונה, בלשון כתפי או גפטי Taphnas ואצל הערביאים Defineh.
 תַּחַשׁ (צרא' כ"ג כ"ד) בן נחור אחי אברהם.
 תַּחַת (צמד' ל"ג כ"ו) מקום חנייה לביי (צעלותס מונלריס) במדבר ערב.
 תַּחֲנָן (דס"א ד' ל"ג) עיר בנחלת שמעון.
 תַּל אֲבִיב (יחז' ג' ט"ו) עיר בארם נהרים על נהר כבר.
 תַּל חַרְשָׁא וְתַל מְלַח (עז' ז' כ"ט) ערים בבבל.

ערב.
 באשכנז.
 מילח
 אושא,
 ק' היום
 פורי.
 על גבול
 הנוסחא
 זם שוק
 (ישוער
 Betari
 'טעה).
 זם שוק
 י לעכו
 ד היום
 מצפון,
 ד שור
 מראשי
 זבולין;
 זבולין.
 על שם
 שמעון.
 , אשר
 בן בית
 מנוחה
 ראשי
 .א

תלגת ראה תגלת.
 תולד (דס"א ד' כ"ט) היא עיר אלחולד.
 תלמי (ננדי' י"ג כ"ג) אחד מילידי הענק.
 תלמי מלך גשור (ס"ג ג' ג) בימי דוד.
 תלמי המלך [Phila-König Ptolemäus delphus] הוא אחד ממלכי מצרים שמלכו אחר אלכסנדרוס מוקדון (וציניו ככתבה כתורה יונית); ונקראו י"ד המלכים שמלכו אחרי אלכסנדר במצרים: ה ת ל מ י ים die Ptolemäer.
 תולע (זרל' נ"ו י"ג) בן ישישכר.
 תלשור, עיר בארץ נהרים אשר בה נתישבו אנשי עיר עדן בארץ, כמ"ש ובני עדן אשר בתלשור (יסע' ל"ז י"ג); וי"א שהוא אחד עם אלסר (זרל' י"ד א') וכן הוא לפי ח"י שם.
 תומא (זרל' כ"ה ט"ו ויסע' כ"א י"ד) עם ומדינה בצפון מדבר ערב על גבול מדבר ארץ סוריא, וכן יקראו לו הערביאים עוד היום.
 תמוז (יחז' ח' י"ד) אליל אנשי סוריא, והיוונים יקראו לו Adonis (אדון) שהיתה עבודתו בנשים מבכות אותו.
 תימן (זרל' ל"ו י"א, ירנ' נ"ט ז' ועוזדיה א' ח' וט') עם ומדינה באדום, והיו מפורסמים לאנשים חכמים (ראה ירנייה ועוזדיה) ומשם היה ג"כ אליפו התימני.
 תמנה (יסוסע ט"ו י') או תמנתה (זרל' ל"ח י"ד ויסוסע י"ט נ"ג) עיר לבני דן ביהודה; ולד"ק הם שני מקומות.
 תמנת חרם (סופ' ז' ט') או תמנת סרח (יסוסע י"ט כ') עיר בהר אפרים אשר היתה ליהושע לנחלה.
 1. תמר (זרל' ל"ח ו') כלת יהודה.
 2. תמר (ס"ג י"ג א') בת דוד.
 3. תמר (יחז' נ"ז י"ט) עיר על גבול א"י מנב.
 תוספאה (סנת ל"ה) Thospitis, מדינה בצפון ארמניא.
 תעי מלך חמת (ס"ג ח' ט') בימי דוד.

תענך (יסוסע י"ז י"א) עיר למנשה בארץ כנען.
 תפוח (יסוסע ט"ו ל"ד) עיר בארץ יהודה בשפלה; ונמצא עיר אחרת בשם זה בחלק מנשה (סס י"ז ח') וסמוך לה ג"כ עיר עין תפוח (סס סס ז').
 תפל (זב' א' א') Tufila, עיר בסלע ערב על גבול מואב.
 תפנית (ירוס' סניעית פ"ו) ישועי שהוא עיר Dufneh אצל פמיאס.
 תפסח (מ"א ה' ד') Thapsacus, עיר בסוריא על נהר פרת; אמנם: אזיכה מנחם את תפסח (נ"ג ט"ו י"ו) הוא מקום אחר.
 תפת ראה גיא בן הנם.
 תקוע (ס"ג י"ד ז ועמוס א' א') עיר ביהודה; מדבר הקוע (דס"ג כ' כ') חלק ממדבר יהודה.
 תוקרת ראה יוקרת.
 תראלה (יסוסע י"ח כ"ז) עיר בנחלת בנימין.
 תרח (זרל' י"א כ"ד) אבי אברהם.
 תרמוד ראה תרמוד.
 תרנגולא עילאה דקסרין (ירוס' סניעית פ"ו, ספרי סוף עקב ומ"י צמדנר ל"ד ח') שם מקום אצל קסרי (אשר אצל הר חרמון); ולדעת בעל תבואות הארץ הוא Ornithopolis, והח' נייבוער דחה דבריו.
 תירס (זרל' י" ז) Thracier עם היושבים על נהר Thiras (דניעסטער).
 תרעלה ראה סכות.
 תירען ראה תרצה 2.
 תרעתם (ע"ז י"ז) Derketo, שם אלילה בסוריא.
 1. תרצה (צמדנר ל"ג י"א) אחת מבנות צלפחד; ואולי נקראה על שמה:
 2. תרצה (מ"א ט"ו כ"א) עיר מערי שומרון, ומימי ירבעם עד עמרי היתה עיר מלוכה למלכי ישראל; ובמדרש (סס"ט רכב, יפה את רעייתו כמלה) נק' תירען.

תרו
 מוקד
 פי
 תרו
 1.
 ספר
 סדוכי
 סכינו
 סכני
 סד"ג
 סמר
 סאס,
 סייס.
 סכרכו
 סין
 סיי
 סכלא.
 סלונו
 סונן
 סעפ"ו
 ס"ר
 סהודס
 ספרי
 סס

תּרְקִי (צ"ר ל"ז) או בית תּורְקִי (יונא י)
 Thracien, מדינה באיברופא אצל
 מוקדון; ולד"ק ש מן תּורְק (ספ"ט א' ג')
 פ"י ש מן הבא מן תּורְק, שם מקום ידוע.
 תּרְשׁ (אסתר ז' כ"ח) משומרי הסף למלך
 אחשורוש.

1. תּרְשִׁישׁ (צרח"י ד' ונ"ח י' כ"ג)
 Tartessus, עיר בנגב מדינת
 ספרד.

2. תּרְשִׁישׁ (אסתר א' י"ד) אחד משני
 אחשורוש.

תּרְתָּן (מ"ג י"ח י"ז) שר צבא למלך אשור.
 תּרְתַּק (מ"ג י"ז ל"ח) אליל העוים.

תּשְׁבּה, עיר בגלעד; אליהו התשבי מתשבי
 גלעד (מ"א י"ז א')

השבעים מִתְשַׁבֵּה גלעד; ולדעת הח' רָאָעַנְ-
 מיללעד הוא עיר בחלק נפתלי ונזכרת בספר
 טוביה (א' א' ז').

ראשי תבות כלליות

הבאים ברי"ל ובספרי המחברים והנהוגים במכתבים ואגרות שלום.

א' אלפא, אחד. א"א אברהם אבינו, א' אפסר, אשת אים אור אברהם, א'ן אונריס.
 אדוני אבי. א"א אל ארץ אפיס. א"א"ב א' אגרת בשלמה. א"א"כ אלף אס כן. א"ע"ה אברהם
 אבינו עליו השלום. א"צ אלפא ביתא. א"ב"ד אב בית דין. א"ב"ע אלילות צריאה ילירה עשיה.
 א"ב"ר אונן ציינו כן יהי רלון. א"ב"ע אבן עזרא. א"ד איכא דאגרי. א"ד"ה אדם הראשון.
 א"ד"ע אחד דיני ונונות. א"ד"ש אחר דרישת שלום. א"ה אפילו הכי, א' הכי, אונות העולם,
 אור הכותב. א"ה"ו אלעונא הנצורג וואנדסצק. א"ו"א אלהינו ואלהי אבותינו, אונן ואונן, אב
 ואם, אבא ואנא. א"ו"ה איסור והיתר. א"ו"ס אותיות הסינוס, אונר השרשים. א"ו"ח אורח
 חיים. א"ו"ר אונן וכן יהי רלון. א"ז אור זרוע. א"ח אורח חיים. א"ח"ל אורו חכמינו זכרונם
 לצרכה. א"ח"כ אחר כך. א"ט אבנים טובות. א"י ארץ ישראל, אינו יודע, איני יודע, אינו יכול,
 א'ן יכולים. א"י"ה אס ירלה השם, אס יגזור השם. א"כ אס כן, א'ן כנוך. א"כ"ר אונן כן
 יהי רלון. א"ל אור לו, אור ליה. א"ל"כ אס לא כן. א"ו"ו אלו וליאות, אבינו ונלכנו, אחד
 וכלא. א"נ"ח איוב נשלי תהלים. א"נ"י א'י נני, אינו לאמן, ארבע נפשו. א"נ"ש ארבע נפשו דורש
 שלווה. א"נ"ך אורייתא נביאים כתובים. א"נ"ו אמן גלח סלה ועד. א"ס אגב סודר, א'ן סוף.
 אמן סלה. א"ס"ף אמתה סוף פסוק. א"ע"ה את עלנו. א"ע"ג אף על גב. א"ע"פ אף על פי.
 א"ע"פ"כ אף על פי כן. א"ל"ל א'ן לריך, אינו לריך. א"ל"ל א'ן לריך לוור. א"ק אור קרא.
 א"ר אור רב, אור רבי אורו רבותינו. א"ר"ל אורו רבותינו זכרונם לצרכה. א"ר"י אור רבי
 יודא; והוא ג"כ כנוי לרי' ילחק לוריא הנקובל. א"ר"ל אור ריש לקיש. א"ר"ע אס רוח נים
 נפרי. א"ר"ש אור רבי שבעון. א"ש אחי שפיר. א"ש"ע אור שם טוב. א"ת אס תאור. א"ת"ל
 אס תנאל לוור.

ב

ב' שנים. ז"א בן אדם, בני אדם, בית אב, בן אשה, בר אורין, בן אחיו (בן אחותו).
 בא"ד באתו דבור. בא"י צרוך חתה ה', בארץ ישראל. ז"צ בנא בתרא, תריץ תריץ (בעקורה),
 בר בר (רבה ז"צ חנה), בעלי בתים, בן צריה, בני צריה, בעהרה ציינו, בני ציתו. זצ"ב
 ז' ציינים זו. זצ"ה צנין בית המקדש. זצ"ח בעל צלתי תכלית. ז"ג בן גמליאל. זג"ד, בגין
 דא, בגין דאתמר. ז"ד בית דין, בר דעת. זד"א צוה דברים אמורים. זד"ה צדצור העתחיל.
 זד"ו צדיקי מנוונות. ז"ה, בית המקדש, צרוך הסם, צרוך הוא, צדק הציה, בית הלל. זה"א
 בית הלל אומרים. זה"ג בעל הלכות גדולות. זה"ט צרכות השחר. ז"ה צרכות התורה. ז"ו
 צטר ורס. ז"ז בן זכאי, בן זכר. ז"ח בן חורין, בעל חוב, בית חדש. צחדר"ג צחרס דרבינו
 גרסם. צח"ח צחרס חמור. ז"י, בן ישראל, בני ישראל, בית יוסף. זיה"ג צימות הגשמים.
 צילא"ו צרוך ה' לעולם אמן ואמן. ז"כ צרכת כהנים. זכ"ו צכל מקום. ז"ל בן לוי. זל"א צלשון
 ארני, צלשון אשכנז. זלא"א בן לאדוני אבי. זל"י צלשון יון. זל"ו צלא מעות. זל"ס צלי ספק,
 צלשון קורי. ז"ט צא וליעאל, בר עינין, צריה ויילה. זמ"א צמקום אחר, בר מן א'. זמ"ב
 בר מן ז'. זמ"ו צמשא וצמתן, צמגע וצמשא. זמ"כ צמחילת כבודו. זמ"ו צורא מייני מנוונות.
 צמקל"ח צמסיח לפי תומו. זמ"ט צמולאי שבת, צמולות טוונות. ז"כ בן נפתלי, בר נט, בן נח,
 צורא נפשות. צמ"ט צנידוי חרס שמתא. צמ"ט צנתן טעם. צמ"א צמפריס אחרים. צמ"ד
 צמיעמא דשמיא. ז"ע צריה עולם, בן עזיאל, בן עזרא. זע"ה צעזרת הסם. זע"י צעזרת
 הסם יתצרך. זעה"ז צעולם הצא. זעה"ז צעולם הזה. זעה"ט צעל הסטר. זעו"ה צעונותינו
 הרצים. זעה"ח צאחי על הקחוס. זע"כ צעל כרחו, צעל כרחך. ז"פ ז' פעמים. זפה"א צורא
 פרי האדמה. זפ"הע צורא פרי העץ. ז"ק צת קול, צעל קרי, בר קפרא. זק"ג צקנין גמור. ז"ר
 זי רצ, צראשית רצה. ז"ט בית שני, בית שמיאי, צרוך שאמר, בית שמואל, צאר טצע. זש"א
 בית שמיאי אומרים. זשה"ד זשעת הדחק. זשבמל"ו צרוך טס כצור מלכותו לעולם ועד. ז"ח
 בעל תכלית, בעל תשובה, כל תוסיקף.

ג

ג' שלשה. ג"א גור אריה. גז"ע גזיית עדות. ג"ג תלת תלת. ג"ד גזר דין. גז"ד גזר
 דין. ג"ח גמילות חסדים. ג"ט ג' טפחים, גמר טוב. ג"י גלילות ידיו. ג"כ גס כן. ג"כ ביטי
 כשים. ג"ע גן עדן, גלוי עריות. גע"ג ג' על ג'. ג"פ ג' פעמים, גט פיטורין. גפ"ח גמרל
 פוסקים תכ"ך. ג"ט גזירה שוה, ג' שנים, גלגול שזועה.

ד

ד' ארבעה. ד"א דבר אחר, דרך ארץ, ד' אמות, ד' ארלות. דא"א דאי אפטר. דא"ח
 דברי אלהים חיים. דא"כ דאס כן. דאל"כ דאס לא כן. דאל"ה דאי לאו הכי. ד"ה דברי הימים,
 דברי הכל, דבור העתחיל. דה"א דברי הימים א', דהוא אמנינא. דה"ב דברי הימים ז'. דה"פ
 דהכי פירושא. דו"ד דין ודברים. דו"ט דורש שלומו. ד"ע דרך משל, דיני מנוונות, דרכי משה.
 ד"י דיני נפשות. ד"ס דברי סופרים. ד"פ ד' פלופים, ד' פרשיות. דפ"פ דפוס פראנקפורט.

דלח"ד
 דרבי
 דש"י
 דתכו
 העב
 הגה
 הוא
 ישנ
 הל"י
 העל
 ה"פ
 ה"ר
 וכן
 ולע
 זה.
 וכן
 לבר
 זלור
 העו
 חוש
 ח"ה
 חכ
 חת'
 חל

דל"מ דומם לוונח חי מדצר. דק"ל דקיינא לן. ד"ר דברי רבי. דר"ה דראש השנה. דר"ג דרבינו גרשם. ד"ש דורש שלומו. דשלז"ל דבר שלא צא לעולם. דשל"מ דבר שיש לו מתיירין. דש"ח דורש שלומו תמיד. ד"ת דברי תורה, דין תורה. דתה"ק דת תורתנו הקדושה. דת"ר דתנו רבנן.

דו

ה' חנשה. ה"א הוה אמינא. ה"ה הקדוש צרוך הוא. ה"ז הכא צנאי עסקין. ה"ח הכא עליו לטובה. ה"ט הכי גרסינן, הלכות גדולות. ה"י הגהות ניימוני. הגמ"ר הגהות ערכי. ה"ד היכי דמי. היינו דאמרי, הדא דכתיב. ה"ה היינו דאמרי אינשי. ה"ו הוא הדין, הלל הוא. ה"ז הדא הוא דכתיב. ה"ח הרי זה. ה"ט החכם רבי. ה"י ה"ו הסס ישמחהו וילילהו. ה"א היכנא דאמר. ה"ב הריני כפרת משכנן. ה"ג ה"ל היה לו, הוה ליה. ה"ד ה"ל היה לו לומר, הוה ליה למימר. ה"ה הלכה למשה מסיני. ה"ו הכי גילי. ה"ז הנה"ג הנאור הגדול. ה"ח הכא נמי. ה"ט הכזכר למעלה. ה"י העולם הזה. ה"ז הע"ז העולם הזה. ה"ח הכי פירושא. ה"ט הכי קאמר. הקצ"ה הקדוש צרוך הוא. הקנ"ל הא קא משמע לן. ה"ר הושענא רבא. ה"י הסס יתצרך.

דו

ד"ל ודי לחכימא. דה"ה והוא הדין. דה"א וזה אומר. דה"ל וזה לשונו. דכ"מ וכל מקום, דכן משמע. דה"ל ויש לוונח, ויש ליצב. דה"ר ויקרא רבה. דה"י וכן יהי רצון. דה"כ וכן כתב. דה"ד ולפי עניות דעתי כראה. דה"ט ומה שכתב. דה"י ועיין. דה"א וענין אחר. דה"ז ועל זה. דה"ח ועל כל פנים. דה"ט ול"ע ולריך עיון. דה"ל וקל להבין.

דו

ז"א זעיר אנפין, זה אינו. זא"ז זה את זה, זה אחר זה. זז"ג זה זה גורם. זז"כ זכר ונקבה. ז"ל זכרוננו לצרכה, זכרוננו לצרכה, זכור לעוונות, זרע לבעלה, זה לשונו. זללה"ה זכרוננו לצרכה לחיי העולם הבא. זע"ז זה על זה. ז"פ זמן פרעון, ז' פעמים. זל"ל זכר לדיק לצרכה. זנוק"ל זכר לדיק וקדוש לצרכה. ז"ש זה שאמר. זש"ה זה שאמר הכתוב.

דו

ח"א חלק א', חד אור. ח"ב חלק ב'. ח"ה חסדי אומות העולם, חכמי אומות העולם. ח"ח חלק אורח חיים. ח"ט חכמה צינה דעת. חג"ת חסד גבורה תפארת. ח"ד כח"ד חושבנא דדין כחושבנא דדין. ח"ה חול המועד, חילול השם, חזקת הבתים, חובות הלצות. ח"ו חשבון הכוללים. ח"ק חכמת הקבלה, חנוט הקצר. ח"ו חס ושלוה, חכס ונכון. ח"ז חכמה וצינה. ח"י חות יאיר. חו"ל חוץ לארץ. חו"ש חס ושלוה. חז"ל חכמינו זכרוננו לצרכה. חח"ת חנשה חונשי תורה. ח"ט חתינה טובה. ח"י חתינה יד, חתינה ידי, חכמי יון. ח"ד חלק יורה דעה. ח"כ חסרון כיס. ח"ט חמוס נטה, חמוני נטה, חשן משפט, חלקת מחוקק.

חמ"ו חכמה מישאל ועזריה. ח"כ חלי נזק, חכמה כסתרה. חכ"כ חתיכה נעשה נבילה. ח"פ חטף פתח, חוכה פה. ח"ק חטף קמץ, חלי קדיש, חצרה קדישא. ח"ש חכמת שלמה.

מ

מ"ח טור אורח חיים. טו"ר טוב ורע. טי"ד טור יורה דעה. טח"ג טור חשן משפט. טל"ע טור ארץ עזר. ט"ג טלית גדול. טו"ת טענות ותביעות. ט"ז טורי זהב. ט"ס טעות סופר. ט"ע טביעת עין. ט"ק טלית קטן.

נ

נ"א יש אוננים. נב"ע יונתן בן עזיאל. נ"ג יש גורסין. נ"ד יורה דעה. נה"כ יום הכפורים. נה"ר יהי רגון יזי"א יראה זרע יאריך ימים אמן. נ"ה ידי חובתו, טמונה עשרה, יולא חללו. נ"ו יום טוב, ילך טוב. נ"ז יום כפור. נ"ח יום כפור קטן. נ"ט יש לומר. נ"ע יש ופרשים, ינ"ה יולא מן הכלל. ינ"ש ינח שמו. ינש"ו ינח שמו וזכרו. י"ג יש נחלקין. יין נסך. י"ס יש ספרים, עשר ספירות. יע"א יכונה עליון אלהים. י"ל יאהרלייט. י"ה"ט ילך הטוב. י"ה"ר ילך הרע. יל"ו ישמרהו לורו וגו' ואלו. יל"ט ילך טוב. יקנה"ז יין קדוש נר הצדקה זמן. יר"ה ירום הודו. יש"ש יש של שלמה. ית' יתברך, יתעלה. יתק"ק ישעיה תרי-עשר קינות קהלת.

כ

כ' כתיב. כ"א כל אחד, כי אס. כאו"א כל אחד ואחד. ככ"ז כל בני ציון. כצ"ה כתיב הלל. כצ"ש כתיב שומאי. כ"ג כהן גדול. כ"ד כה דברי. כד"א כנה דאת אמר (כנה דאתמר). כהר"ר כבוד הרב רבי. כוח"ט כתיבה וחתומה טובה. כו"כ כן וכך, כנה וכנה. כו"ט כוכבים ומזלות. כ"ז כל זה, כל זמן. כ"ח כרם חמד. כ"ט כתיבה טובה. כט"ד כטופסי דשטרי. כ"י כנסת ישראל, כתב יד. כ"ר כן יהי רגון. כ"כ כל כך, כן כתב. כל"ח כי לעולם חסדו. כ"נו כל נוקם, כסף נשנה, כבוד ונעלה. כנ"ד כמאן דאמר. כנר"א כנה דאת אמר (כנה דאתמר). כנה"ר כבוד מורנו הרב. כנהר"ר כבוד מורנו הרב רבי. כנ"ר כבוד מעלת רבי. כנ"ש כמו שאמר, כמו שכתב, כמו שכתב. כנש"ה כמו שאמר הכתוב. כנש"ל כמו שכתבתי לעיל. כנה"ג כנסת הגדולה. כנ"ל כן נראה לי, כנזכר לעיל. כנלע"ד כן נראה לפי עניות דעתי. כ"ע כולי עלמא, כל עיקר. כ"ץ כהן לזקן. כל"ל כן לריך להיות. כ"ק כתבי קדש. כל קריא. כ"ש כל שכן, כלי שני, כל שהו, כבוד שמו. כש"ת כבוד שם תפארתו. כת"א כתרגום אונקלוס. כת"ה כתיקון חכמים.

ל

ל' לית (צמסורה). ל"א לשון ארמי, לשון אשכנז, לשון אחר, לישנא אחרינא. לא"א לאדוכי אבי. לא"י לאורך ימים. לאי"ט לאורך ימים טובים. לב"י לבני ישראל. לב"ע לבניאית עולם. לבנהש"ט לבצל הסטר. לב"ג לא גרסינן. לב"ד לית דכותיה, לאו דוקא. לב"א לדעת

אחרים. לד"ק לדעת קלת. לה"ד למה הדבר דומה. להד"מ לא היו דברים מעולם. לה"ק לשון
הקודש. ל"ז לשון זכר. לז"א לזה אמר. ל"ח לחם חנויות. לחה"כ לחשבון הנוצרים. לחו"ל
לחוץ לארץ. ל"י לשון יחיד, לשון יונת. ל"ל למה לו, למה ליה, למה לי. ל"מ לשון עקרא.
למז"י למוספר בני ישראל. למ"ד לחאן דאמר. למה"ד למה הדבר דומה. למז"ט למזל טוב.
למנ"מ למאי נפקא מינה. ל"כ לשון נקבה. ל"ע לשון עצרי. לע"ד לפי עניות דעתי. לע"ל
לעתיד לבוא. לע"ע לעת עתה. ל"פ לא פליגי, ליל פסח. לפ"ד לפי דעתי. לפ"ז לפי זה.
לפ"ק לפרט קטן. ל"ל לא לדין. ל"ק לא קשה, לקוטי קדמוניות. לק"מ לא קשה מידי. ל"ר
לשון רבים. ל"ש לא שנו, לא שנוא, ליל שבועות. לש"ס לשם שמים. ל"ת לא תעשה.

מ

מ' מרת. מ"א מלכים א', מדרש אגדה, מכהג אשכנז, מנגן אברהם. מא"ל מאי איכא
למימר. מ"ג מלכים ב'. מעשה בראשית, משאלת צבימין. מצג"ע מנוחתו בן עדן. מצ"ה
מצרכין הקודש. מצ"ו מלך צמר ורם. מצעו"י מצעוד יוס. מ"ג מסורה גדולה, מחזור גדול.
מגו"מ מלחמת גוג ומגוג. מ"ד מאן דאמר, מאי דכתיב, מהו דתימא. מדה"ר מדת הרחמים.
מ"ה מלכתי השרת, משום הכי, מלאך הגולה. מה"ד, מהו דתימא, מדת הדין. מה"מ מנא
הכי מיילי. מה"ע מכתבי העתים. מה"ר מדת הרחמים. מהרי"ו מהר"ר יעקב ווייל. מהרי"ע
מהר"ר יוסף טראני. מהרי"ל מהר"ר יעקב לוי (מולין). מהר"מ מהר"ר מאיר (מרוסצורג).
מהרש"א מהר"ר שמואל אידלש. מהרש"ד"ס, מהר"ר שמואל די מודינא. מהרש"ל, מהר"ר שלמה
לוריא. מ"ו מורי ורבי. מו"ח מורי חני. מו"מ משא ומתן, מבע ומשא. מו"כ מורה נבוכים.
מו"ס מוכר ספרים. מו"ל מורה לדק. מו"ט מה טעם, מאי טעמא, מעשים טובים. מו"כ ומכת
כליל, מנחת כהן, מלאתי כבוד, מעלת כבוד. מכה"כ מלא כל הארץ כבודו. מלה"ד משל למה
הדבר דומה. מ"מ מכל מקום, מעשה מרכבה, מראה מקום, מקרא ומגלה. מנ"מ מנהג ונהגה.
מנ"ה מלך מלכים. מ"כ מה נפשך. מ"ג מורה נבוכים. מ"ס מר ספר, מכהג ספרד,
מוכר ספרים. מ"ס"ג מסורה גדולה. מ"סל"ח מסיח לפי תומו. מ"ס"ק מסורה קטנה. מ"ע מלות
פעם, מאור עינים, מגדל עז, מע"ל מעה לעת. מע"ת מעלת תפארתו. מ"פ מכהג פולין.
מ"ק מעד קטן, מספר קטן, מסורה קטנה. מקמ"ל מאי קא משמע לן. מ"ר מדרש רבה,
מים ראשונים. מרע"ה משה רבינו עליו השלום. מ"ש מולאי שנת, מאי שאל, מלכות שמים,
מה שאמר, מה שכתב, מלה שמורה. משא"כ מה שאינו כן. מש"ה משום הכי, מה שאמר
מכתוב. משיל"מ מחויב שבועה ואינו יכול לישבע משלם. מ"ת מתן תורה, משנה תורה.
מת"ל מה תלמוד לווער.

נ

נ' בן, אבן. נ"א נוסחא אחרינא. נ"ב נכתב בלדו, Nota bene. נ"ה כן החמה,
כר הצדלה. נו"כ נעשה ונשנוע. נ"ח נר חנוכה. נח"ל נחזור לעניננו. נח"ס כדוי מרם שנתא.
נ"ט נותן טעם. נט"י נטילת ידים. נט"ל נותן טעם לפגם, נטילת לולב. נ"י נר ישראל
כרו יאיר. נ"כ נביאים כתובים, נשיאת כפים. נ"ל נראה לי, נפקא לן. נלע"ד נראה לפי
עניות דעתי. נ"מ נפקא מינה. נ"כ נעשה נבלה, נכודנלר. נ"ע נחו עדן, נשנתו עדן. נר"ן
נפש רוח קטנה. נ"ש נזק שלם. נשג"ז נדה שפחה גויה זונה.

ד

ס' סתומה, ספר, סיוון. ס"א ספרים אחרים. ס"א ספרים אחרים אינו. ס"ג סיון
 צרכה. סג"ל סגן לוי. ס"ד סלקא דעתך. סד"א סלקא דעתך אמינא. סד"ה סדר היום.
 ס"ה ספר הזוהר, סך הכל. סה"מ סרס הנקרא. ס"י יגירה. ספר יסן, ספרים ישנים. ס"ל
 ספירא ליה. ספ"ג ספר נלות גדול. ספ"ק ספר נלות קטן. ס"כ סכנת נפשות, סדר נשים.
 ס"ס סוף סוף, ספק ספיקא. ס"ע סדר עולם, סדר עבודה. סע"ו סעודת נלוה. ס"פ סוף
 פסוק. ס"ק סעיף קטן. ס"ת ספר תורה, סופי תיבות. סת"ו סתם ונשה, ספרים תפלין
 מוזרות.

ע

ע' עמוד, עיין. ע"א עבודה אלילים, עד אחד, ענין אחר, עמוד א'. ע"כ"ו על
 אחת כמה וכמה. ע"צ עמוד צ'. ע"ג על גב, על גבי. ע"ד על דרך, על דעת, עניות דעתי.
 עד"מ על דרך משל. ע"ה עמוד השחר, עם הארץ, עמוד היווני. עה"צ עולם הצא. עה"ז
 עולם הזה. עה"ק על החתום. עה"נ עיר הנלוכה. עה"ק עיר הקודש, עבודה הקודש. עה"ב
 עולם הבא. עה"ז עולם הזה. עו"י עולה ויורד. ע"ז, עבודה זרה, על זה. עח"מ עדים חמומי נטה.
 ע"י על ידי, עין יעקב. עי"ז על ידי זה. עיר"ט ערב יום טוב. עיר"כ ערב יום כפור. עי"כ
 על ידי כך. עי"ל עיין לעיל, עוד יש לומר. עי"מ על ידי מוקדם. עי"ת עשרת ימי תשובה.
 ע"כ על כן, עד כאן, על כרחי, על כרחו. עכ"ד עד כאן דבריו. עכו"ס עובד כוכבים ונזלות,
 עבודה כוכבים ונזלות. עכ"ז עם כל זה. עכ"ח עם כל יולאי חלליו. עכ"ל עד כאן לשונו.
 עכ"פ על כל פנים. ע"ל עיין לעיל. ע"ו על ונת, על ונשקל, על ונחלה. עו"א על ונשקל
 אחר. עו"ש עיין ונה טכחצתי, עול ונלכות שונים. ע"ע עבד עברי, עד עולם. עע"א עובד
 עבודה אלילים. עע"ז עובד עבודה זרה. ע"פ על פי, ערב פסח. עפ"ז על פי זה. ע"ל על
 לך. ענ"ה על לך השאלה. ע"ק ערב קבלן. ע"ש ערב שבת, על שם, עיין שם. עש"ז על שם
 זה. ע"ת על תכאי, עירוב חמונין, עירוב תנשילין, עולת תמיד.

פ

פ' פרק, פרשה, פסוק. פ"א פעם אחת, פירוש אחר, פרקי אבות. פ"פ פה אל פה,
 פנים אל פנים. פנ"פ פלוני בן פלוני. פ"ד פסק דין. פד"ז פסקי דונרא. פ"ה פשיטת החזק.
 פו"מ פרנס וננהיג. פ"י פעל יולא. פירש"י פירש ר' שלמה ילחקי. פ"ך שו"ן אי"ן פותח
 כתב שלל ונדעת נכתב אליו ישכנו נחש. פ"נ פסח ונלרים. פומ"מ פונליא של וועלה. פ"ע
 פעל עומד. פע"ו פעל עומד ויולא. פ"פ פתחון פה, פ"א פעל. פפד"ו פראנקפורט דעיין.
 פ"ק פרק קנא.

צ

צ"ל לריך לוור. צ"ע לריך עיון. לע"ג לריך עיון גדול.

ק

ק' קרי. קצ"ה קודשא צריך הוא. ק"ד קדיש דרבנן. קה"ס קידוש החדש. קה"ת קריאת
הפורח. ק"ו קל וחומר. ק"ל קיס לוי, קיינא לן, קסה לי. קמ"ל קא משמע לן. ק"ס קנין
סודר. קס"ד קא סלקא דעתך. ק"פ קרבן פסח. ק"ק קהלה קדושה. ק"ש קריאת שמוע,
קבלת שנת.

ר

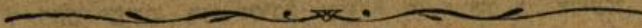
ר' רבי. ר"א רבי אליעזר, רבי אלעזר, רבי אברהם, רבי אליהו, רב אמר. רח"צ רבי
אליהו צמור. רחצ"ד רבי אברהם בן דוד. ראצ"ה ר' אליעזר בן יואל הלוי. ראצ"ע רבי אלעזר
בן עזריה, רבי אברהם בן עזרא. רא"ס רבי אליהו נזרמי. רא"ש רבינו אשר. רצ"ג רבה בר
נחמני. רצ"ט רבנו של עולם. ר"ג רבי גמליאל, רבן גמליאל, רבינו גרשם. רדצ"ז רבי דוד
בן זנבא. רד"ך ר' דוד כהן. רד"ק ר' דוד קנמי. ר"ה ראש השנה, רשות הרבים. רה"י
רשות היחיד. רז"ה ר' זרחיה הלוי. רז"ל רבותינו זכרונם לברכה. ר"ח ראש חודש, רב חסדא,
ראשית חכמה. ר"י ראש ישיבה, רבי יהודא. ריב"א ר' יעקב בן אליעזר. ריב"ז רבי יוחנן בן
זכאי. ריב"ל ר' יהושע בן לוי, ר' יחזקאל בער לעווינזאהן. ריב"ס ר' יוסף בן מאיר. ריב"ן
רבי יחזקאל בר נתן. ריב"ש רבי יחזקאל בר ששון. רי"ה רבי יהודה הלוי. ריטצ"א ר' יוסף
בר אברהם. רינצ"א ר' יחזקאל ברבי אברהם. ר"ל ריש לקיש, רבי לוי, רבנו לומר, רבנו לומר.
רלצ"ג רבי לוי בן גרשם. ר"מ רבי מאיר, רעיא מהימנא, ריש מחיצתא. רנצ"ס רבינו נחמיה
בן מיימון. רנצנ"ן רבינו נחמיה בן נחום. רנ"א רבי מאיר אומר, רבי נחמיה איסורא. רנצ"ן
רבי נחמיה בן נחמן. רנה"ו רבי נפתלי הירץ וויזל. ר"ע רבי עקיבא. ר"ש רבי שמעון. רשצ"א
ר' שלמה בן אדרת. רשצ"ג רבן שמעון בן גמליאל. רשצ"י רבי שמעון בן יוחאי. רשצ"ס רבי
שמאל בן מאיר. רש"י רבי שלמה יחזקאי. רש"ל רבי שלמה לוריא, רבי שלמה ליב. רש"פ רבי
שמחה פינסקער. ר"ח רבינו חם, ראשי תיבות.

ש

ש"א שער אפרים, שאגת אריה. ש"ב שאר בשרי. שצ"פ שבעל פה. ש"ג שלטי נצורים.
ש"ד שפיכת דמים, שפיר דמי, שערי דורא. ש"ה שלשלת הקבלה. שה"י פה"י (מגלה י"ג)
פירש"י שם שנת היום פסח היום, ואין פירוש זה מתיישב על הלכ. והאמת שהוא לשון סוכי
שהי ענינו שניתה ונטלה ממלאכה, ופה י ענינו הלך סובב, וזה פי' דמפקי לכולא שחא צהאי
ופהי (זיא) שערצרינגען דאס גאנצע יאהר אין ניכטסטעוון אונד אויסגעלאסענעם אומהער-
שווייפען). ש"ו שתי וערב. שו"נ שפירא וורמזא אנגלא. שו"ש ששון ושמחה. ש"ז שכנת זרע.
ש"ח שומר חנם, שכנת חנם, שפתי חכמים. ש"ט שם טוב: סי"ר שלמה יהודה רפאפורט. ש"ך
שפתי כהן. שכ"ה שירי כנסת הגדולה. שליט"א שיחיה לאורך ימים טובים אמן. ש"ט שמוע
מינה, שלחן מלכים, של ועלה. ש"ס ששה סדרים. ש"ע שניי עזרת, שולחן ערוך, של עולם.
ש"פ שוה פרוטה. ש"ץ שליח לבור, שנחאי לני. של"ס חכ"ל שנחאי לדק מאדים חמה כונה
כוכב לנכה. ש"ק שנת קדש, שם קדשו. ש"ר שנות רבה, שם רע. שר"י שם רשעים ירקב,
ש"ט שם שמים. ש"ח שמוע תפלה:

ת

ת"א תרגום אונקלוס. ת"ב תשעה באב. ת"ג תנועה גדולה, תלישה גדולה, תקיעה גדולה.
 ת"ה תרומת הדשן, תחית הנחיש. תו"ב תזנה ותכוון צוהרה צימיו. תושל"ע תס ונשלם
 שנה לאל זרח עולם. ת"ח תלמיד חכם, תענית חלוס, תורת הטאה. ת"י תרגום יונתן, תרגום
 ירושלמי. תי"ט תוספות יום טוב. ת"כ תורת כהנים. ת"ל תלמוד לוור, תהלה לאל. תנ"ה
 תניא נבי הכי. תנ"ך תורה נביאים כתובים. תנל"ה תהי כשנחתו לזרה בלרור החיים. ת"ס
 תקון סופרים, ת"ע תקון עולם, תרי עשר, תפלת ערבית. תע"ב תנא עליו זרכה. ת"ק תנא
 קנא, תנועה קטנה. ת"ר תנו רבנן. תר"ת תקיעה תרועה תקיעה. ת"ש תא שמוע, תרגום
 שני, תנאות שור. תשנע"פ תורה שנעל פה. תשנ"ך תשובות שנועון בן לוח, תשר"ת תקיעה
 שנים תרועה תקיעה, תש"ת תקיעה שנים תקיעה.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

אור חדש

כולל

ביאורים במקרא בדרך חפשי

עם מאמר

אל תקרא

מאת

משה שולבוים.

לבוב תרמ"א.

זולה.
שלים
לגוס
תנ"ה
ת"ס
תנ"ס
לגוס
יעה

צדקה

Alman

10

בן זאב
והמסור
זמנו
עברית
הזה
ולחוס
לשנות
כי בד
אוצר
אחר
האמת
מה ש
ז"ל א
לרצון
כונתנו
את (3)
לנקבה
הנה ד
מצאת
דבורה
והם ד
הוא ל
נתתי
לך (ול
צעיק
בארצו
אליה.

אור חדש

רבים ושלמים הכירו פעולת החכם
 בן זאב ז"ל באוצר השרשים כי גדולה היא,
 והמסורסם א"צ ראייה. בכל זאת מזמנו עד
 זמננו כמעט מאה בשנה עברה וידיעת לשון
 עברית צעדה צעדים לא מעט במשך הזמן
 הזה. על כן הוכרחנו למלאות את דבריו
 ולהוסיף עליהם מה וכה בהמשך הספר או
 לשנות בהם שינוי מעט. אמנם רק מעט;
 כי בהיות עם לבבנו להוציא לאור ספר
 אוצר השרשים לבן זאב ולא ספר שרשים
 אחר, היו ידינו אסורות. אמנם לבלתי מנוע
 האמת מבעליה מצאנו את לבנו לשים כה
 מה שראינו כי טוב להוסיף על דברי המחבר
 ז"ל או לחדש בהם חידוש מה. יהיו נא
 לרצון אמרי פינו והגיון לבנו, כי לטובה
 כונתנו.

הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה
 את (זכרית י"ז י"ח) יד עתי הוא נוכח
 לנקבה, כמו קראתי לי אבי (י"ג י"ד)
 הנה דברתי ותעשי (ס"ג ס"ד) לא במחירת
 מצאתים (ס"ג ז"ד); וכן עד שקמתי
 דבורה שקמתי אם בישראל (ס"ג ז')
 והם דברי ברק אל דבורה.

הנה נתתי אלף כסף לאחיק הנה
 הוא לך כמות עינים (זכר' כ' י"ו) כפשומו,
 נתתי אלף כסף לאברהם למען אשר יקנה
 לך (ולכל הנשים אשר אתך) כמות עינים, פי'
 צעף המכסה את הפנים, כמנהג הנשים
 בארצות הקדם; כדי שלא יראו פניה ויתאוו
 אליה. ופי' ואת כל ונוכתת, כל איש אשר

יפגע בך לרעה, תנכחי ותשפטי עמו לפני
 ואני אשפוט משפטך.

מלאתך ודמעך (סנוד כ"ז כ"ח)
 פי' דמע חלב, ואכלו את חלב הארץ תר'
 שמרוני דמע.

לא ירדנו בסרך לעינדך (ויק' כ"ה כ"ג)
 סרך (או אגרוף) הוא כמו פרגול בתלמוד
 (קניטטעל, צוכטשטאק) וזה לא ירדנו,
 שענינו הכאה כמו הרודה פת מן התנור או
 דבש מן הכוורת (ראס אונט סנוליס) ונקרא
 גם הדרבן מרדע בחילוף ה' וע', וכן נק'
 מלמד, ולדס בל' ערבי ענינו הכאה.

הרים גולו מפני ה' זה סיני מפני ה'
 אלהי ישראל (טופטיס ה' ה') גולו הוא כמו
 גלזו, ובישעיה (ס"ג י"ט) כתוב גולד; וכן
 פי' זה סיני כמו זע סיני, פי' חדר רגז

כמ"ש ויחדד כל ההר מאוד (סנוד י"ט י"ח).
 כי יתפש איש באחיו וכו' שמלה לכה
 קצין תהיה לנו והמכשלה הזאת תחת ירך
 (יטע' ג' ו') אין מכשלה אלא כשיל (שטאק.
 קניטטעל) וכאן הכוונה על שבט מושלים.
 אשר לא יהיה בימים ההם מקל עז מטה
 חסארה, כ"א מקל עב ככשיל, ואמר כי
 יתפוש איש באחיו ויאמר לו הא לך שמלה
 זאת לכמות מערוסך ומקל זה אל תחת ירך
 והיה לנו לקצין. ואולי זה פי' גם הַמְּקַשְׁלוֹת
 את הרשעים (לפניה ח' ג') ר"ל הרשעים
 עם המכשלות שבידיהם, ר"ל בעלי אנדוף
 ותקיסים.

כי כל סאון סאן ברעש ושמלה

מגוללה בדמים (סס ט' ד') אולי סאון כמו
סיינא (טנת קי"ט) ר"ל כובע, ומקביל יפה
אל ושמלה מגוללה בדמים.

ספו שנה על שנה חגים ינקפו (סס
כ"ט א') ענין "שנה" כאן כמו משונתא
בתלמוד, ופי' גדר וחומה (והוגמתו זקק
פניס דמזקוק כמו סינאל ח"ז) וכן חגים
ינקפו הוא מענין בחקו חוג על פני תהום
(משלי ח' כ"ז) וחק חג על פני מים (איז
כ"ו י') והכוונה כאן על החפירות הנעשות
סביב לחומה, וינקפו הוא מל' הקפה, או
מענין נוקף אצבעו בתלמוד. ואמר הנביא
שיעשו הכנות למלחמה העתידה לבוא עליהם
הוא חיל סנחריב, אשר פָּחַק יבוא, אבל
פתאום יאבד כמוץ עובר.

כי מעולם שביתי עלך נתקתי מוסרותיך
ותאמרי לא אעבור (ירמיהו ז' כ') שברתי
זנתקתי הוא נוכח לנקבה, ונוסחת הכתיב
אעבוד בדי היא הנכונה.

עקב הלב מכל וְאָנֹשׁ הוא מי יִדְעֶנּוּ
(ירמיהו י"ז ט') אנש הוא כמו אנס בל'
ארמי: וכל רו לא אנס לך (דני' ד' ו') פי'
נסתר ובלתי נודע, והוא נדרף עם עֶקְבֵי
שענינו עמוק, ראה אורה"ש שרש עקב.

ואסיר אתהן כאשר רָאִיתִי (יחזקאל
י"ו כ') ראיתי הוא נוכח לנקבה, כאמור
למעלה; וכן ונתתי אתהן לך לבנות (סס
טס ט"ב); וכן והדקות עמים רבים וְהִתְרַמְּתִי
לָהֶן בצעם (מכס' ד' י"ג).

משא דבר ה' בארץ הדרך ודמשק
מנותחו (זכרי' ט' א') ענין מנוחה כאן כמו
משא ה' ונבואה, ונמצא עוד בהוראה זאת
בס' ישעיה (כ"ט י"ג) אשר אָמַר אליהם
זאת המנוחה וכו' ולא אבוא שמוע. וזה
ג"כ פי' דברי האשה התקועית אל דוד:
יהיה נא דבר אדני המלך למנוחה (ס"ג י"ד
י"ג), צום אֶרְאָקֶעל, כענין ועצת אחיתפל
באשר ישאל ברבר האלהים (סס י"ו כ"ג).
ולא יצא לנצח משפט (מזקוק א' ד')

ענין נצח פה כמו בל' סורי (גלאנין) ונדרף
עם אור ונוגה (כסה אוס"ס), ופי' כאן ולא
יצא לאור משפט, וכן כתוב בישעי' (ס"ג
א') עד יצא כנגה צדקה; ומענין זה: וְאֶפְלְטָה
לנצח מִשְׁפָּטִי (איז כ"ג ז'), פי' ואוציא
לאור משפטי.

והיה פְּאֻלָּה ביהודה ועקרון כיבומי
(זכרי' ט' ז') אלוף הוא כנוי לאיש הנלוה
אל איש (כמו סלוף כעורי, סלופי ומיודעי)
או לעם הנלוה אל עם; ועקרון או עֶקְרֹן
הוא כנוי למשפחת גר המתישב בקרב עם
נכר, כמו לעקר משפחת גר (ויק' כ"ה מ"ז).
וזה שאמר כאן והיה (העם הסמס על צית
יעקב) כאלף ביהודה, והכוונה על עיר אֶלְפָה
בארץ יהודה (יסוסע י"ה כ"ח) שיש ישב
בל' ספק עם אחר (סולי מן סינוסי, כי סלף
ויצוס סן סמי עריס קרוניס זל"ז צננימין)
הנלוה אל בני ישראל; וכן ועקרון כיבומי
הוא יבומי אשר נאמר עליו: וישב היבומי
את בני בנימין בירושלים עד היום הזה
(סופ' א' כ"ב).

אספרה אל חק (סס' ז' ז') נראה כי
חק הוא כנוי לכתב המחוקק באבן או בשעוה,
ואספרה על חק הוא כמו אספרה בכתב.
ועורה אלי משפט צוית: ועדת לאמים
תסובבך ועליה למרום שובה (סס' ז' ז' וס')
עורה הוא פעל עומד, ואיך יתכן לומר עורה
אלי משפט? אבל באמת זה ניתוח המאמר:
ועורה; אֶלִי משפט צוית, ועדת לאמים
תסובבך ועליה למרום שובה. ופי' עורה
ה' לישועתי, הן אתה צוית לי חק ומשפט
לאמר, ועדת לאמים וכו' ר"ל אם יסובבך
העמים להרע לך, אז תשוב למרום להתפלל
אל ה', ועתה הנני מתנפל לפניך בתפלה
על זאת; ע"כ עורה.

במגלת ספר כתוב אלי (סס מ' ח')
פי' מעשי נפלאותיך כתובים עמי זכרון בספר,
למען ידע דוד אחרון.
הראית עמך קשה (סס' ס' ה') כמו

הרויות, ח
(כמו וכו'
בטוב, וכן
ל
אלהים ל
במלת ה
אל ההרי
את ההר
יו
להר המו
בן
הוא לשו
אוהב.
א
א' א'
הברוי הו
על הרוב
בשמות ב
שיש בהם
גם בארבע
לא תתנס
אינו נרא
מיוחדת.
איש מאו
או גם א
כמו שבא
פעמים ה
עד י"א,
ל"א ל"א)
מענות ש
אשר בא
קדל, כי
מכסה פי
י"ט ול"א)
י', ה'
כ' ה'
שלא הכ
על דברי
וע

הרוות, ודומה לו : שבע קלון וראה עניי (כמו ורוס עניי), אני הגבר ראה עני, וראה בטוב, וכן שפי עצמותיו לא ראה, כמו לא ראה. למה תרצדון הרים גבננים ההר חמד אלהים לשבתו (סס ס"ח י"ז) ה' הראשונה במלת "ההר" הוא ה' התמיה, ואמר המשורר אל ההרים : למה תרקדו? הכי חמד אלהים את ההר לשבתו?

יובילו שי למורא (סס ע"ו י"ג) פי' לתר המוריה, ששם מקדש ה'.

בן חכם מוסר אב (עשלי י"ג א') אב הוא לשון תאוה ואהבה, וענינו כמו מוסר אוהב.

איש היה בארץ עוץ איוב שמו (חיוב א' א') אחד מסימנים מובהקים של הספור הברדי הוא שמות האנשים בו, שבאלה תוכר על הרוב הברותא. גם בספר הזה נראה נשמות בודז איוב ימימה וקציעה וקרן הפוך, שיש בהם משרק המליצה ופרכוס ההגומה. וגם בארבעת הרעים וארבעה מקומות מושבותם לא תתנכר המלאכה המליצית. בהיות כן אינו נראה שיהיה שם איוב שלא בכוונה מיוחדת. ע"כ נראה לי ששם זה הוראתו איש מאויב ושנוא, אשר בכוא עליו הרעה אז גם אחיו ורעיו בגדו בו והיו לו לאויבים, כמו שבאמת הוא קובל על זה במרירות פעמים רבות (ס"ו ו' י"ד עד כ"א, י"ו ז' עד י"א, י"ט י"ג עד כ"ב, ל' א' עד י"ב, י"ח ל"א). ועפ"ז יונה ג"כ ההבדל שבין מענות שלשת הרעים ובין מענה אליהוא, אשר באמת לא חידש מאומה ואך בזה יבדל, כי שלשת הרעים חשדוהו לרשע מכסה פשעיו (כנו סגראסו ונתלל כגד זס צס"י ו"ט ול"ח) והכלימהו בדברים (ס"ו ד' ז' עד י"ג, ס' ז' עד ס', ח' י"ג, ט"ו כ', י"ח ס', כ' ה', כ"ב ס' עד ז') משא"כ באליהוא שלא הכלימהו ולא חרפו, ורק הוכיח אותו על דבריו אשר דיבר באלהים.

ושני כפירים נתעו (סס ד' י"ג) נתעו

כמו נקצו, וחילוף ע' וצ' מצוי לרוב כידוע. כי עם אבני השדה בריחך וחת השדה השלמה לך (סס ה' כ"ו) אם כת אבנים כחי (סס ו' י"ג) אין ספק אצלי כי אבנים בפסוקים האלה הוא כמו הכנים (יח' כ"ז ט"ו) עלעפאנטען ; והנה ברור אצלי ג"כ כי איש הבנים דגלית (סכמוז נלל י' סכר ס"ג) הוא ג"כ מענין זה, ר"ל כי "הבן" הוא תאר לאיש או לדבר גדול, כמו שהוא גם בלשון ערבי, ונקראו האצבעות הגדולות בהונות בהיפוך האותיות, וכן נקרא מגדל גבוה בתן בחילוף ה' בח', וגם חבירן (מכקוק ג' ד') בהיפוך האותיות; ואולי מזה ג"כ אבן בהן בן ראובן (ריעזענשטיין). מי יתן בשאול תצפני (סס י"ד י"ג) ניתוח המאמר הוא כך : מי יתן בשאול תצפני וכו' תשית לי חק ותזכרני : — אם ימות גבר היחיה? — כל ימי צבאי איתל עד בא חליפתי : תקרא ואנכי אענך למעשה יריך חכסוף : כי עתה צעדי [לא] תספור לא תשמר על חטאתי. ומלות "אם ימות גבר היחיה" הם מאמר מוסגר, ופי' כל המאמר הוא, שאיוב אחרי אשר הכתיש בתחית המתים מתאונן ואומר אל השם מי יתן והיה שתצפני בשאול עד זמן ידוע, ר"ל שיוודי שאול ישובו ויעלו אחר זמן קצוב, כי אז בהשקט ורממה אשכב בשאול כל ימי צבאי, ר"ל כל הזמן הקצוב עלי ואמתין בלי תלונה עד בוא חליפתי (אב-לאזונג) ר"ל עד בוא העת שתשוב ותחייני ושתקרא לי אל תוך השאול, כי תכסוף לי באשר אני מעשה יריך, ואנכי אענך "הגני!" הן אז [לא] תספור צעדי (כן הוא לפי נוסחת סרגוס הסוכי, ונוסחתנו נפקדס נלל "לא") ולא תשמור על צעדי כמו שאתה עושה לי עתה.

במלאת ספקו (סס כ' כ"ג) פי' זמנו הקצוב, וקרוב ללשון פוסק שכר בתלמוד. זה חלק אדם רשע מאלהים ונתלת

ונרדף
אין ולא
ג' (ס"ג)
אפלטון
ואוציא
כיבוסי
הנלוה
עיוני
עק
רב עם
ה"מ"
על זית
יר אלה
ים ישב
כי חלק
בנימין
כיבוסי
היבוסי
הזה
ראה כי
ישעיהו
כתב.
לאמים
ז' וק'
ר עורה
ומאמר:
לאמים
עורה
ומשפט
סוכבוכ
התפלל
בתפלה
מ' ח'
בספר,
ה' כמו

אמרו מאל (טס כ' כ"ט) אין ספק כי מלת
 „אמרו“ הוא שם תאר והוא מקביל אל
 „אדם רשע“ הקודם. ונראה שהוא קרוב
 ללשון מריא ובריא ואביר, ועיקר ענינו לשמן
 ועב, והושאל להוראת גבור ועריץ ואיש
 זרוע, כמו שמצאנו שנקרא איש גבור איש
 שמן (סופ' ג' כ"ט).
 לא יחרף לבבי מימי (טס כ"ז ו')
 יחרף הוא כמו ירחף וכמו רחפו כל עצמותי
 (בעבען, ציטטערן) ואמר איוב שהוא קימיו,
 ד"ל מעודו, איננו ירא וחרד בטבע, ואם
 יצדק לא יירא להחזיק בצדקתו נגד אלהים.
 הן אני כפיך לאל (טס ל"ג ו') פי'
 אני לפה לך מול האלהים.
 ולבי נהג בחכמה (קסלת ז' ג') נוהג
 כמו הונה ונמצא דוגמתו בירושלמי (זככות
 פ"ה) ריש לקיש מנהג באורייתא.
 וישתכחו בעיר אשר בן עשו (קסלת
 ח' י') „כן“ הוא כמו כאן בתלמוד, hier,
 ופי' שהרשעים הקבורים והנסתרים (הייכלער)
 הם עושים את עצמם בתוך העיר כשוכחים
 מה שעשו כאן, ר"ל חוץ לעיר, באין רואה.

ונמצא מלת כן בהוראה זאת עוד פעם אהב
 במקרא, והוא: והסגנים לא ידעו אנה הלכת
 וכו' וליהודים ולכהנים וכו' עד כן לא הגדת
 (נחמ"י ז' י"ו) כמו עד כאן.
 אשר חוטא עושה רע מאת (במאנות?)
 ומאריך לו (קסלת ח' י"ג) פי' ומאריך לה
 שהוא מצליח בו, עם געלינגט איהם, מענין
 וחצל ארוכה למלאכה (דק"ז כ"ד י"ב).
 וחוטא אחד יאבד טובה הרבה (טס
 ט' י"ח) מן הניקוד שניקרו מלת וחוטא
 בסגול נראה ברור שחשבו המלה לשם מקרה
 כמו חטא (פעלהער) והוא האמת ועי'
 הרעיון יפה וחזק.
 בשפל קיל הטחנה ויקום לקול הצפור
 וישחו כל בנות השיר (טס י"ג ד') פי' כאשר
 ישפל קול האדם אשר הוא בנעוריו כקול
 הטחנה, ר"ל כקול הרחים, ובזקנתו הוא
 מתהוה כקול הצפור (וענין „ויקום“ פס כמ'
 ויקס טה עפרון, ווענדען) ובנות השיר,
 ר"ל כלי השיר בגוף האדם, ישח וישפל
 קולם, כי גרוננו נחר.

מקרא מסורס

ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי
 אברם וילכו (נרל' י"ד י"ג) סה"מ: ויקחו
 את לוט בן אחי אברם ואת רכושו וילכו.
 ויתן אל הגר שם על שכמה ואת
 הילד וישלחה (טס כ"ח י"ד) סה"מ: ויתן
 אל הגר ואת הילד שם על שכמה וישלחה.
 כי עליית משכבי אביך אז חללת
 יצועי עלה (נרל' נ"ט ד') סה"מ: כי עלה
 עליית משכבי אביך אז חללת יצועי.
 כבר זהב טהור יעשה אותה את כל
 הכלים האלה: וראה ועשה כתבניתם אשר
 אתה מראה בהר (טמות כ"ה ל"ט ונ') סה"מ
 כבר זהב טהור יעשה אותה: וראה ועשה
 את כל הכלים האלה כתבניתם וכו'.
 ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר

חורב ומשה יקח את האהל (טס ל"ג ו' ח')
 סה"מ: ויתנצלו בני ישראל את עדים ומשה
 יקח את האהל מהר חורב.
 וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו
 את שם קדשי אשר הם מקדישים לי (ויק'
 כ"ג כ') סה"מ וינזרו מקדשי בני ישראל
 אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם
 קדשי.
 פה אל פה אדבר בו ומראה ולא
 בחידות (נמד' י"ג ח') סה"מ: פה אל פה
 אדבר בו ולא בחידות ומראה.
 כי ידעתי אחרי מותי כי השחת
 תשחיתון (דב' ל"ח כ"ט) סה"מ: כי ידעתי
 כי השחת תשחיתון אחרי מותי.
 עם חלב כרים ואילים בני בשן ועתודים

לדוש ואני דַּבְרָתִי (פ"י נלנ"י) על טוב צוארה ארכיב יהודה (פ"י אסיס את יהודה למלך ולפריס יענדנו) יחיש אפרים ישדר לו יעקב.

מחצת ראשמכית רשע ערות יסוד עד צואר (מזקוק ג' י"ג) סה"מ : מחצת ראש עד צואר, ערות יסוד מבית רשע.

נכזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד (פס' ט"ו ד') סה"מ את יראי ה' יכבד ונכזה בעיניו (כ"ל זעניי ה') ימאס.

זרמו מים עבות קול נתנו שחקים אף הצציק יתהלכו; קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ (סס ע"ז י"ח וי"ט) סה"מ זרמו מים עבות קול נתנו שחקים: האירו ברקים תבל אף הצציק יתהלכו; לקול רעמך בְּגִלְגָּל (לחס סמואל א' י"ז י"ז ומזיק) רגזה ותרעש הארץ.

תחת אהבתי ישמנוני ואני תפלה : וישימו עלי רעה תחת טובה ושנאה תחת אהבתי : הפקד עליו רשע וכו' (סס ק"ט ד' ה' ו') סה"מ תחת אהבתי ישמנוני וישימו עלי (ויסלנו לי ?) רעה תחת טובה ושנאה תחת אהבתי ואני תפלה : „הפקד עליו רשע וכו'“.

טוב איש חונן ומלוה (סס קי"ג ה') כמו איש טוב, ונאמר „טוב איש“ בעבור הא"ב.

מי כה' אלהינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ (סס קי"ג ה') סה"מ מי כה' אלהינו בשמים ובארץ המגביהי לשבת המשפילי לראות.

ואל תצל מפּי דבר אמת עד מאד כי למשפטך יחלתי (קי"ט ע"ג) סה"מ ואל תצל מפּי דבר אמת כי למשפטך יחלתי עד מאד.

משדד אב יבריא אם בן מביש ומחפיר (מסלי י"ט כ"ו) סה"מ משדד אב בן מביש, ומחפיר יבריא אם.

עם חלב כליות חטה ודם ענב וכו' (סס ל"ז) סה"מ עם חלב כליות כרים ואילים יתורים בני בשן עם חלב חטה ודם ענב וכו'. המורים אנשים בקשת (ס"א ל"א ג') סה"מ אנשים המורים בקשת.

ופרש ידיו בקרבו כאשר יפרש השוחה ושחות והשפיל גאותו עם ארבות ידיו (יסע' י"ה י"ח) סה"מ ופרש ידיו בקרבו כאשר יפרש השוחה עם ארבות — ידיו לשחות, ארבות הוא שם מקום, ואולי הוא אַרְבּוֹת (י"ח ד' י') או פְּאָרוֹת (יהוסע י"ח כ"ה) הוא מקום כביסה. ופ"י השוחה לשחות — ימכבם לכבס, כמו אשחה בכל לילה מטתי הוא כמו סחא בל' ארמי. ואמר שה' יפרש ידיו ברושו את האויב כאשר יפרש ידיו ימכבם אצל ארבות. ועם ארבות הוא כמו עם שכם (זרח' ל"ס ד').

כה אמר ה' מצא חן במדבר עם שרירי חרב הלוך להרגיעו ישראל : מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתך על כן משכתך חסד (ירמי ל"א א' ז') סה"מ : מרחוק ה' נראה לי הלוך להרגיעו ישראל (הוא דנכי הנזיל, הנספר סרלס זנרלס הנזולס את ה' הסולך להרגיע את ישראל, לרס פסוק כ"ה) : כה אמר ה' מצא חן במדבר עם שרירי חרב ואהבת עולם אהבתך על כן ומשכתך חסד.

מתים אבל לא תעשה (יחז' כ"ד י"ז) סה"מ : אַבְל מְתִים לֹא תַעֲשֶׂה.

לא יסכו לה' יין ולא יערבו (יערבו ?) לו זבחיהם כלחם אונים להם כל אכליו ישמאו כי לחמם לנפשם לא יבא בית ה' (יהוסע ט' ד') סה"מ : לא יסכו וכו' לו זבחיהם כי לחמם כלחם אונים להם כל אכליו ישמאו לנפשם לא יבא בית ה'.

ואפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש ואני עברתי על טוב צוארה ארכיב אפרים יחיש יהודה ישדר לו יעקב (סס י"ח) סה"מ : ואפרים עגלה מלמדה אהבתי

אוהב מהר לב חן שפתיו רעהו מלך
(סס כ"ג י"ח) סה"מ אוהב מלך מהר לב
(פי' המלך אוהב את איש טהור לב) חן שפתיו
רעהו (פי' מי שהולך חן נשפתיו הוא רעהו של
מלך).

אמת קנה ואל תמכר חכמה ומוסר
ובינה (סס כ"ג כ"ג) סה"מ אמת ומוסר קנה
ואל תמכר חכמה ובינה.

כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש
אחרית (סס כ"ד י"ד) סה"מ כן דעה חכמה
אם מצאת ויש אחרית לנפשך.

הלא יראתך כסלתך תקותך ותם דרכיך
(איוב ד' ו') סה"מ יראתך כסלתך ותם דרכיך
תקותך, והכוונה כי אך מעשים טובים הם
תקות האדם בארץ ואך יראת ה' ותום דרך
הם מכשחו בתבל.

דממה וקול אשמע (סס ד' י"ו) סה"מ
וקול דממה אשמע.

תתקפהו לנצח ויהלך (סס י"ד כ')

סה"מ תתקפהו ויהלך לנצח.
וישא ה' את פני איוב וה' שב את
שבות איוב בהתפללו בעד רעהו ויוסף ה'
את כל אשר לאיוב למשנה (סס נ"ג ט' ו')

סה"מ וישא ה' את פני איוב בהתפללו בעד
רעהו וה' שב את שבות איוב ויוסף ה' את
כל אשר לאיוב למשנה.

וישלח ויבא את אהביו וורש אשתו:
ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו
(לספר ה' י' וי"ח) סה"מ וישלח ויבא את
אהביו וורש אשתו ורב בניו: ויספר להם
המן את כבוד עשרו.

לא אלהים שלחו כי הנבואה דבר עלי
וטוביה וכנבלט שכרו למען שכור דוא למען
אירא ואעשה כן (נחמ' ו' י"ג וי"ג) סה"מ
לא אלהים שלחו כי שכור הוא וטוביה וסנבלט
שכרו והנבואה דבר א' לי (פי' טעמיה דיכר
אלי את הנבואה למען וכו') למען אירא
ואעשה כן.

ואת הזהב משקל לשלחנות וכו' (דס"ח
כ"ח י"ו) סה"מ ואת משקל הזהב לשלחנות וכו'.
ויבא שלמה לבמה אשר נבנעון ירושלם
מלפני אהל מועד (דס"ג א' י"ג) סה"מ ויבא
שלמה מלפני אהל מועד לבמה אשר נבנעון—
ירושלם (פי' סנא לירושלים נאסל מועד אסר
לכונה של נבנעון).

עולה ויורד

חכם אחר ושמו רייכערזאָהן העיר
במ"ע המגיד (סנה' ו' נוסף גליון כ"ו) על ענין
"עולה ויורד" שהוא מנהג הסופרים הראשונים
למשוך אות אחת למעלה ולמטה, וזה כשאות
הראשונה מן המלה הוא אות דומה לאות
האחרונה מן המלה שלפניה אז לא כתבו
האות הדומה אלא פעם אחת והיתה נמשכת
למעלה ולמטה. היטיב לראות החכם הזה,
כי באמת נמצא כזה במקרא במקומות רבים
מאוד. ואציע בזה קצתם.

שלה מעל פני ויצאו (ירמ' ט"ו א')

עד מתי תתחמקין הבת השוכבה כי
ברא ה' חדשה בארץ נקבה תסובב גבר (סס
ל"א כ"ח) ה' האחרונה במלת השוכבה היא
עו"י, ונמשכת גם למלת כי שאחריה והוא
כאלו כתוב הָכִי, ופי' עד מתי תשוטטי בארץ
במשובתך (ר"ל תדפי חסנת עניים אחרים
ואלסיס אחרים)? הכי היה עתה דבר חדש
בארץ שהנקבה מסכבת אחר הזכר ומבקשת
אותו? תחת אשר הוא מנהג מימי עולם
שהזכר מסכב אחר הנקבה (ר"ל ססאלהים יקם
לו גוי ונקרצ גויס לסיזת לו לעס).

וכנהר יתגעשו מים ויאמר וכו' (סס
מ"ו ס') ה' במלת ויאמר היא עו"י ונמשכת

גם ל
יתגעשו
אכלו
היא
כאלו
י"ח י'
ונמשכ
הקלה
ה' ה'
גם ל
וחמם
ג'
למלת
ישא.
מ"ג
גם ל
(ע"כ)
ו' עו'
אבין
עו"י
עו"י
כמתו
עו"י
במקו
י"ד

ופי' נפלא — משונה, מענין והפליתי ביוש
ההוא את ארץ גשן.

ותקותי מי ישורנה : בדי שאול תרדנה
אם יחד על עפר נחת (סס י"ז ט"ו) ה' במלת
ישורנה עו"י ונמשכת גם למלת בדי והוא
כאלו כתוב הבדי והה' הוא לשאלה, וכך
מלת אם שאחריה, וענין בדי הוא כמו בהדי
בתלמוד (מיט מיר, צוזאממען) וכן תרגומו
טנדו. ואמר איוב : איה איפוא תקותי ?
ותוחלתי מי יראנה ? הכי ירדו (סתקוס וסתוסלת)
עמדי שאולה ? אם יחדו על עפר נחת ?
(נולת נחת היא עתיד רבים ונדכרים נעדם
עגזרת חסרי פ"כ, וענינס ירידס).

אבחר דרכם ואשב ראש (סס כ"ט כ"ח)
ב' עו"י והוא כאלו כתוב ואשב בראש.
אין קץ לכל העם לכל אשר היה
לפניהם (קסלת ד' י"ו) ל' ראשונה במלת
"לכל" השנית היא עו"י ונמשכת גם למלת
"העם" והוא כאלו כתוב העמל.
ומבהלים אותם לבנות (עזאל ד' ד')
מ' עו"י והוא כאלו כתוב ומבהלים אותם
מלבנות.

אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים
נכריות וכו' ועתה יש מקוה לישראל על זאת
(סס י"ז ט"ו) ה' במלת ועתה היא עו"י והוא
כאלו כתוב ועתה ה"ש מקוה לישראל על
זאת ?

ובניהם חצי מדבר אשדודית (כמניס
י"ג כ"ד) וי' עו"י והוא כאלו כתוב חצנים
מדבר אשדודית. וכאלה נמצאו עוד הרבה
במקרא. והח' מהרשד"ל כתב כי זה סבת א'
זעירא דויקרא אל משה וק' זעירא דותאמר
רבקה אל יצחק קצתי בחיי.

גם למלת מים, והוא כאלו כתוב וכנהר
יתנעשו מי מיו.

שה פזורה ישראל אריות הדיחו הראשון
אכלו וכו' (סס כ' י"ז) ה' במלת הראשון
היא עו"י ונמשכת גם למלת הדיחו, והוא
כאלו כתוב אריות הדיחו.

אחה אדני ה' כלה אתה עושה (יחו'
י"א י"ג) ה' האחרונה משם הויה היא עו"י
ונמשכת גם למלת כלה, והוא כאלו כתוב
הכלה אתה עושה וכו' ?

כה אמר אדני ה' תצלח (סס י"ז ט'
ה' האחרונה משם הויה היא עו"י ונמשכת
גם למלת תצלח, והוא כאלו כתוב התצלח ?
למה תראני און ועמל תביט ושד
וחמס לנגדי ויהי ריב ומדון ישא (חזקוק ל'
ג') ר' במלת ריב היא עו"י ונמשכת גם
למלת ויהי, והוא כאלו כתוב ויהי ריב ומדון
ישא.

כאיל תערג על אפיקי מים (תסלים
מ"ז ז' ז') ת' במלת תערג היא עו"י ונמשכת
גם למלת כאיל, והוא כאלו כתוב פאילת
(ע"כ כאמר תערג, ל' נקנס).

פתאים עברו נענשו (נשלי כ"ז י"ו)
ו' עו"י והוא כאלו כתוב עברו ונענשו.
הן יעבר עלי ולא אראה ויחלף ולא
אבין לו (איוב ט' י"ח) ו' במלת ויחלף הוא
עו"י והוא כאלו כתוב ולא אראהו.
בדיך מתים יחרישו (סס י"א ג') כ'
עו"י והוא כאלו כתוב בדיך (פ"י חזרית)
במתים יחרישו.

לא נפל אנכי מכם (סס י"ז ג') א'
עו"י והוא כאלו כתוב לא נפלא אנכי מכם,

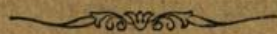
חילוף לו ולו ולא

ולא הגרת לי ואשלחך וכו' (סס ל"ח
כ"ז) ולא במקום ולו.
כי לא אתם נתתם להם כעת תאשמו

לאמר לו שמענו (נרל' כ"ג ט') לו
במקום לא, כמו בפסוק י"א ; וכן בפסוק
י"ד לאמר לו אדני שמעני, לו במקום לא.

«סופי כ"ח כ"ז) לא במקום לו, ופי' אלו הייתם אתם הנותנים אז הייתם אשמים בדבר, לא כן עתה שהם לקחו להם בעצמם. ומלת "כעת" אחר מלת לו הוא תשובת התנאי, ודוגמתו לו הפץ וכו' וכעת לא השמיענו כזאת (סס י"ג כ"ג). ותאמרו לו כי מלך ימלוך עלינו (ס"ח י"ט) לו במקום לא. לא שמרת את מצות וכו' כי עתה הכין ה' את ממלכתך וכו' עד עולם (ס"ח י"ג י"ג) לא במקום לו. ולא אם עודני חי ולא תעשה עמדי חסד וכו' (סס כ' י"ד) ולא במקום ולו. לו כי אם אשה עצרה לנו (סס כ"ח ו') לו במקום לא (דסה אונה"ט טרס ענר). ולא ילך נא אתנו אמנון (ס"ז י"ג כ"ו) ולא במקום ולו. ולא יתן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה (ט"ז ס' י"ז) ולא במקום ולו. לו לא האמנתי לראות בשוב ה' (סס' כ"ז י"ג) פה נמצאו ב' נוסחאות כאחת, והאחרונה עיקר. כי לא אויב יחרפני ואשא לא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו (סס כ"ה י"ג) לא במקום לו. כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר

הרים (סס ע"ה ז') לא במקום לו, וצ"ל כי לו מוצא ומערב ולו מדבר וְהָרִים, ופי' להי הם קצות מזרח ומערב ומדבר והרים. מרדף אמרים לא המה (נשלי י"ט ז') לא במקום לו, ופי' מרדף אמרי רוח ודברים ריקים לו יהיו, שאינו מוצא כ"א דברים ריקים. או כנפל שמון לא אהיה (איוצג' י"ו) לא במקום לו. לא יש בינינו מוכיח (סס ט' ל"ג) לא במקום לו. הן יקטלני לא איחל (סס י"ב ט"ו) לא במקום לו, ופי' לדבר זה אני מיחל שיקטלני. ולא אמצא בכם זכם (סס י"ז י') ולא במקום ולו. ולא ערך אלי מלין וכאמריכם לא אשיבנו (סס ל"ז י"ד) ולא במקום ולו. כי לא ידעתי אכנה כמעט ישאני (ישאלני?) עשני (סס סס כ"ז) לא במקום לו, ו"כמעט" הוא תשובת התנאי, כמו לו עמי שומע לי כמעט אויביהם אכניע. ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך (רות ז' י"ג) לא במקום לו. ואיתא במדרש ויבאו עבדי יצחק ויאמרו לו מצאנו מים אין אנו יודעין אם מצא או לא מצא (ב"ר ס"ד) פי' אם כתוב לו בו' או לא בא'.

אל תקרא

לְבַקֶּרֶת חוֹקֵי יְהוָה וְיָבֹאוּ בָּוּ.

זֶה הַשַּׁעַר לְבַקֶּרֶת חוֹקֵי יְהוָה וְיָבֹאוּ בָּוּ.

ל כי
הם
(ע ז')
יברים
יקים.
(י"ו)
(ל"ג)
(ט"ו)
מיחל
(י'
לא
שאני
מקום
עמי
(רז)
ויבאו
אנו
פי'

„סחר, סחר!“ אמרין לגזירא, „לכרמא לא תקרב“.

פתח דבר.

החכם מהרשד"ל ז"ל כתב זכרם חמוד נחננת שלישיית בהתלללותו על תיקונו תביל יתם
 ומקום תצליחם וז"ל אחרי אשר התזרר אללנו צמופתים אין להם מְדִיָּה כי הנקודות והטעמים
 לא היו ולא נבחרו עד אחר חתימת התלמוד, והמקורה וכו' הלא ידוע בלא ספק כי צעלי
 המסורה לא קמו רק שנים הרבה אחרי צעלי הנקוד וכו' כי ספרי אבותינו נשמרו צמטך דורי
 וזרות שמייה כפלאה בתכלית האפשר וכו' אפס אף גם זאת הנקיון הגמור וכו' צעולם הדורות
 אשר חלקו על ספרינו היה מן הנמנעות וכמו שאנו רואים גם היום כי אין גם אחת מן
 הנקראות אשר צדפוס שמהיה נקיה משגיאות קלות, כן קרה הדבר גם בימי קדם בספרים
 שמי יד. ואנחנו בני ישראל מה נעשה בגלוי פירושים כאלה המוליפים הקריאה? — שתי
 מעירות נִצְמָרָה צוה, האחת נשמור נפשונו מאוד לצלתי הרום לפרוץ חומת הקריאה בלא הכרח
 גלום ובלעדי שיחזרר אללנו צאמת וצממים כי לא יפורשו דברי הכתוב פירוש ישר ונכון כאשר
 היה וכו' והשנית נשמור נפשונו מאוד מהחליף הנוסח הנוטן אס גם החדש לא יעבור כח
 האיר מחשכי הכתוב ולהוליאו מאפלה לאור גדול עכ"ל. וגם אמנה מלאנו שרז"ל הציאו כתובים
 זים ומפרי הקודש בנוסחאות משונות ונוסחת המסורה, כמו בנפרא פסקא פ"ט דרש וישנה
 עם ומחרת הפסק שהיו ישראל נלטערים וכו' ונוסחא שלפנינו וישנות ה' ו'ן. ובספרי דרש
 ס גדול רב (דברים א' כ"ח) מלמד שהיו מרובין צאוכלוסין, ונוסחא שלפנינו גדול ורס.
 אדת בראשית (פרק ז') דרשה פסוק אל תזהל מפני מלך, ונוסחא שלפנינו אל תזהל מפניו
 לך. ובגו' (ר"ה י"ח) מנין לגז"ד שאינו נחתם — שאינו נחתם? והכתיב נחתם עוכך
 גני, ונוסחא שלפנינו כ כ ת ס עוכך לפני. וכן קראו צעלי התלמוד ושאים יבת שְׁעִיר (צ"ק
 א'). ובגו' (סנהד' ק"ג) מאי דכתיב ויתפלל אליו ויחתר לו ויעתר לו ומני ליה מלמד
 געה לו הקצ"ה כמין ומחרתא וכו', ונוסחא שלפנינו ויעתר לו. ובמדרש (ויקרא רבה
 ט) ויתנוהו בסוגר נחמים צמיים כתיב, ונוסחאנו אין זה. וכאלה וכאלה נולאו עוד הרבה
 דרז"ל ורבים מהם רשומים צמ"ע החלוץ. והנה על מליאות נוסחאות שונות בספרי הקדש
 גי זמן צעלי המסורה יעידון ויגידון שנויי הנוסחאות הנמלאים בספרים בדברים שנאמרו
 לנו כמו קי' כ"צ צט"צ נגד קי' י"ח בתהלים, וסימני ט"ו וי"ו צישעיה נגד קי' וי"ח
 דמיה, וספרי שמואל ומלכים נגד ספר דברי הימים, ועזרא קי' צ' נגד נחמיה קי' ז'
 ואלא בהם. ומניין הזה הם ג"כ הקרי והכתיב שהם נוסחאות שונות מוכ"י שונים. וכתב
 ד"ק בהקדמתו לכניאים ראשונים וז"ל לפי שנגלות הראשון אצדו הספרים ונטלעלו והחכמים
 עיי התורה נתו ואנשי ככ"הג וכו' מלאו ממלוקות בספרים והלכו בהם אחר הרוב וצמקום
 א העיגה דעתם אל הצירור כתבו הא' ולא נקדו או כתבו ומחון או כתבו צדרך א' ומנפנים
 יך אחר ומחון עכ"ל. ובעל העקרים כתב וז"ל הנקוד על המינה עם שמשאר כתובה הנה
 צאמלעות צין כתיבת המינה והעדרה. והוא מדברי המדרש על פסוק והנגלות לנו ולבנינו:
 קוד? אלא כך אמר עזרא אס יבא אליהו ויאמר למה כתבת אותן אומר לו כבר נקדתי
 ין, ואם יאמר לי יפה כתבת אמחוק נקודותיהן מעליהן.
 והנה גם בתרגומים לספרי הקדש מן התרגומיים הארמיים ותרגום הפשיטא עד התרגומיים

היוניים (וביחוד פרגוס היוני הניוחם לשצעים זקנים) והרומיים נוללו סווי נוסחאות הרצה
 נגד נוסחת ספרי הקדש שנידינו. וזונון המדע נוללו החכמים קענניקאט ודע ראססי כתני
 יד הרצה בנוסחאות ונוסחת ספרינו. ואף שאין כולם ואף לא רובם ישרים ונכוחים
 כמו שהעיר צדק הח' והרשד"ל צנוקוס הזכר, זכל זאת נוללו זהם רבים הנחלים נכוחים
 וטובים מן הנוסחאות שלפנינו. ומאז עבר רוח הנקורת על הארץ החלו חכמי ישראל לצדוק
 בנוסחא הנקורה ולחקן תקונים צדך השערה וסקול הדעת. כן נוללו תיקונים רבים בנוסחות
 החלון וצו"ע סונים, ועל כלם הגדיל לעשות הרצ דר. גראטין צספרו דברי יוני היהודים
 אשר האיר כתיב צנוקונות רבים נאלוד, וביקוד הראה כמו צספר דברי הימים. ולמען אלה
 האוגרים לתיקון טוב הוא הלגתי גם אני פה איו תיקונים צנוקרא צדך השערה כולם הרשים
 ונצורים ולא צאו עד הפעם, והונה נועט ונהרצה הנוללים אחי צכתוצים. ואתם קוראים חצבים
 אם תלבו ושנעתם טוב הארץ תאכלה, ואם תמאלו ונריתם — טוב הארץ תאכלו כפלים
 כי הרעות נתוכה לשונע; אונס הרעות נתוכה גם לנודבר.

המחבר.

המחבר... (The following text is extremely faint and largely illegible due to fading and bleed-through from the reverse side of the page. It appears to be a biographical or introductory section.)

י"ח) אשר בא (ד"ר) ע"ן ד ע"ן ד הדרם (עירו) ספון שצ"י צראש ? ל פ ראש ל"ג ה ש אדר א"ת לך (ס"י) והכו הנבו

אל תקרא

היום אלֹא נָתַת הַיּוֹם, פִּי יִרְדַּ וְנִטְהַ לְעָרוֹב.
וַיֹּאמְרוּ יְרֵשֶׁת פִּלְטָה לְבַנְיָמִן (כ"א ז')
א"ת ירשת פלטה, אלֹא יִרְשֶׁת פִּלְטָה.

שמואל א

לְלַטּוֹשׁ אִישׁ אֶת מַחְרֶשְׁתּוֹ וְכוּי וְאֶת
מַחְרֶשְׁתּוֹ (י"ג כ') וְנוֹסַחַת תְּרֵי הַסּוּרֵי תַחַת
מַחְרֶשְׁתּוֹ הַרְאִשׁוֹן „ חֶרֶם שׁוֹ “.
הִבֵּה תְּמִים (י"ד נ"א) א"ת הִבֵּה תְּמִים,
אלֹא הִבֵּה תְּמִים, וּפִי הִבֵּה גּוֹרֵל, מִלִּי
אוּרִים וְתוּמִים.

אֶךְ נִגְדַּ הִי מִשִּׁיחוֹ (י"ד ר') א"ת נִגְדַ
הִי אֵלֹא נִגְדַּ הִי, וְהוּא כְמוֹ וּמִשְׁחָתוֹ לְנִגְדַ.
אֵל יִפּוֹל לֵב אָדָם עֲלָיו (י"ז ל"ב)
א"ת אָדָם, אֵלֹא אָדָּנִי וְכֵן תְּרֵי הַשְּׁבַעִים.
וַיִּפָּל לִלְכַת כִּי לֹא נִסָּה (י"ז ל"ט)
א"ת וַיִּפָּל, אֵלֹא וַיִּפָּל, פִּי לֹא יִכּוֹל, כְּמוֹ
וְנִלְאוּ מִצְרִים לְשִׁתּוֹת.
וַיִּתְהוֹלֵל בִּידָם (כ"א י"ד) א"ת בִּידָם
אלֹא בִידָם.

וְסָר אֵל מִשְׁמַעְתֶּךָ (כ"ג י"ד) א"ת
וְסָר אֵל מִשְׁמַעְתֶּךָ, אֵלֹא וְשָׂר עַל מִשְׁמַעְתֶּךָ
(אֲבַעְרֶסְטֵעַר דַּעַר לַיִּבּוּוֹאֲכַע) כְּמוֹ וַיִּשְׁיִמְהוּ
דוֹד עַל מִשְׁמַעְתּוֹ (ט"ג כ"ג) וְכֵן הוּא
תְּרִגּוֹם הַשְּׁבַעִים.

כִּי אָמַר אֲלֵי עָרִם יַעֲרִם הוּא (כ"ג כ"ג)
א"ת אֲלֵי, אֵלֹא אֲלֵי.

שמואל ב

כִּי מוֹת נִמוֹת (י"ד י"ד) א"ת נִמוֹת,
אלֹא יִמוֹת, וְשָׁב עַל אֲבִשְׁלוֹם, וְר"ל שִׂאֵם

כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם (טִמּוֹת י"ח
י"א) א"ת כִּי בִדְבַר, אֵלֹא כִּי בִדְבַר
אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם, פִּי הִרְבַּר אֲשֶׁר זָדוּ לְיִשְׂרָאֵל
בֹּא עֲלֵיהֶם.

וְאֶתוֹ לֹא תִכְרוֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשֹּׁדֵה
(ד' כ' י"ט) א"ת כִּי הָאָדָם, אֵלֹא בְהָרִם
עֵץ הַשֹּׁדֵה, פִּי לֹא תִכְרוֹת עֵץ הַפְּרִי פְּקָרוֹת
עֵץ הַשֹּׁדֵה, ר"ל אֵילָן סָרֵק, וְכֵן בִּלִי סוּרִי
הָרִם עֵינָיו כְּרִיתָהּ, וּבִתְלָמוֹד: הַדּוּמִי נִהְדַמְיָה
(עִירוֹזִין ל').

וַיִּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי שֵׁם חִלְקַת מַחְקֵק
סַפּוֹן וַיִּתָּא רֵאשִׁי עִם (ט"ס ל"ג כ"א) נִרְאָה
שִׁצִּיל וַיִּרְא רֵאשִׁית לוֹ (ר"ל סִלְקָה לוֹ חִלְקוֹ
צִרְאִסוֹנֵס צַעֲנַר הִידִן) כִּי שֵׁם חִלְקוֹ מְחִקֵּק
וְסַפֵּר, וַיִּתָּא וְ (כְמוֹ תַתְּלוֹ לִכְסֵּס הַר הַסֵּר)
רֵאשִׁי עִם.

וַיִּנְרֶשׁ מִפְּנֵיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשִּׁמְד (ט"ס
ל"ג כ"ז) א"ת וַיֹּאמֶר הַשִּׁמְד, אֵלֹא וַיֹּאמֶר י
הַשִּׁמְד.

אֲדַרְתָּ שְׁנַעַר (י"ה ט"ז ז' כ"א) א"ת
אֲדַרְתָּ שְׁנַעַר, אֵלֹא אֲדַרְתָּ שְׁעָר.

וַיֵּצֵא גְבוּל בְּנֵידָן מֵהֶם (ט"ס י"ט נ"ז)
א"ת וַיֵּצֵא, אֵלֹא וַיֵּצֵא, וְהוּא כְמוֹ כִּי אֵין
לֶךְ הַר אֲפָרִים.

שופטים

כִּי לֹא בָאוּ לְעִזְרַת הִי וְכוּי בְּנִבְרוּרִים
(פ' כ"ג) א"ת לְעִזְרַת הִי, אֵלֹא לְעִזְרַת הִי,
וְהַכּוֹנֵה עַל הָעִזְרָה וְהַאֲסִיפָה אֲשֶׁר קִרְאוּ
הַנְּבִירוֹים לְפָנָי הַמִּלְחָמָה.

הִנֵּה חָנַת הַיּוֹם (י"ט ט') א"ת חָנַת

הרצה
כתני
בוחים
בכוכים
לכדוק
מכרות
סודים
חלה
דשים
זניצים
ליס

לא ישיבנו אז מות ימות כמים הנגרים ארצה.
כי עתה כמונו עשרה אלפים (י"ח ג')
א"ת עתה, אלא אתה.

דבר ידברו בראשונה לאמר שאל
ישאלו באבל וכן התמו אנכי שלמי אמוני
ישראל (כ' י"ח וי"ט) הנוסחא הנכונה הוא:
דבר ידברו ב"ש אל לאמר, שאל ישאלו
באבל בן: "התמו אנשי שלום מני
ישראל?"

משעי מחמס תשעני (כ"ג ג') א"ת
משעי מחמס, אלא מעשי חמס.
הוא הכה את שני אראל מואב (כ"ג כ')
א"ת שני, אלא שני.

מלכים א

ועתה אדני המלך לא ידעת (א' י"ח)
א"ת ועתה, אלא ואתה.

ואתה אדני המלך עיני כל ישראל
עליך (א' כ') א"ת ואתה, אלא ועתה.
ויהי לו נשים ישרות שבע מאות (ג"א
ג') א"ת ישרות, אלא ישרות (ואנגערינגען).

ואת הרעה אשר הדר ויקץ בישראל
(י"א כ"ה) הנוסחא הנכונה: ויתרעה את
הדר ניצק בישראל, ושב על רזון בן אלידע
(עלך חרס) שהתחבר להדר (עלך חרס)
להציק לשלמה ולישראל.
ויהי עבדך עשה הנה והנה (כ' נ')
אולי שעה הנה והנה?

מלכים ב

הנה אמרתי אלי יצא ועמד וכו'
(ה' י"ח) א"ת אלי, אלא אלי.

הרכב ירך על הקשת (י"ג י"ו) א"ת
הרכב, אלא הרכב.

ישעיה

מתוך כחב יפלו וגבורתך במלחמה:
ואנו ואבלו פתחיה ונקתה לארץ תשב (ג')

כ"ה וכו' א"ת פתחיה, אלא פסקיה, וא"ת
ונקתה, אלא ונקתה (פי' נכת נגלים), ואמר
כי אחרי אשר הגבורים וכל אנשי העיר
ימותו, לא יתאבלו כ"א הפסחים ונכות הרגלים.
באזני ה' צבאות אם לא וכו' (ס' ט')

א"ת באזני, אלא באזני, ה' צבאות, והוא
לי שבועה.

כהרים מטה לא עץ (י" ט"ו) א"ת
לא עץ, אלא לא עץ.

ונקף סכני העיר בברזל והלבנון
באדיר יפול (י' ל"ד) נראה שצ"ל ונקף סכני
היער וברזל באדירי הלבנון צפ"ל.
והריחו ביראת ה' (י"א ג') א"ת
והריחו, אלא והריחו.

יורד בבכי (ט"ו ג') נראה שצ"ל
יריד בבכי.

כי אפס המין כלה שד תמו רמס מן
הארץ (י"ו ד') א"ת אפס המין, אלא אפס
חמין, וא"ת תמו רמס, אלא פס חמס.

הבוגד בוגד והשודר שדוד (כ"א ז')
נראה שצ"ל הבוגד בגוד והשודר שרדה,
והוא כענין מליצת הוי שודר ואתה לא
שודר ובוגד ולא בגוד בך, כהתמך שודר
תושד וכו' (לקמן ל"ב א').

אכול ושתה כי מחר נמות: ונגלה
באזני ה' צבאות וכו' (כ"ג י"ג וי"ד) נראה
שצ"ל כי מחר נמות ונגלה (פי' נלך נגולה):
באזני ה' צבאות אם וכו', והוא לי שבועה.

ה' צוה אל כנען לשמך מעזניה (כ"ג
י"ח) א"ת מעזניה, אלא מאזניה, ור"ל

המאזנים שביד כנען (ר"ל הסוסרים הפיניקיים)
כמ"ש כנען בידו מאזני מרמה, ומסתמא
נהגו הסותרים לשאת בידם מאזנים לשקול
בהם הסחורות.

ארמון זרים מעיר לעולם לא יבנה
(כ"ה ז') א"ת מעיר, אלא מוער (צעד-

שטארט) מלי ערו ערו.
שלום יעשה לי הבאים ישרש יעקב

(כ"ז)
לחם
זכמן
תוענ
בה
עליך
(כ"ב)
זכש
ונצ
חלי
זיכז
נגוע
(חס)
נפש
זכרז
מע
סאס
מפל
קבר
ענו
דבא
(פי'
עוס
ביד
נפל
זש
סל
הוא
נרא
(ט)
זהכ

רוח מאת ה' תנשב בנס האניה להביאו
 ומלת בו שבה על הצי.
 כי כימי העץ ימי עמי ומעשה ידיהם
 יבלו בחירי (ס"ה כ"ג) א"ת העץ, אלא
 הארץ, וא"ת יבלו, אלא יבלו.
 ירמיה

ראיתי והנה הכרמל המדבר (ד' כ"ו)
 נראה שצ"ל הכרמל ה"ה מ"ד פ"ר.
 נשחיתה עץ בלחמו (י"א י"ט) א"ת
 נשחיתה, אלא נשית ה' ועץ הוא כנוי
 לסם המות, ראה חלק עברי-אשכנזי מלת
 Beibringen.

לא יראה את אחריתנו (י"ג ד') א"ת
 אחריתנו, אלא אַרְחֵי תֵינָה.

קדרו לארץ (י"ד ז') א"ת קדרו,
 אלא קדרו בני דל"תין (געבייגט) והוא
 מל' ויקוד.

כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי
 ספקתי על ירך (ל"א י"ק) נראה שצ"ל
 ואחרי הירעי ספקתי על ירך, והוא עומד
 נגד „אחרי שובי“ שפי' אחרי היותי שובב,
 כמו אם ישוב ולא ישוב.

אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסרי
 ארץ למטה גם אני אמאם בכל זרע ישראל
 (ל"א ל"ו) הח' שניאור זק"ש (צמ"ע סנביד)
 תיקן ימדו תחת ימדו והביא ראיה לדבריו
 מבראשית רבה ע"ש (וכן נשנוע גם נשמות
 רבה: אם אני נחריז את עולוני איני נגרס
 את ישראל סנא' אם ימדו סנא' וכי' אמנם
 במלת „ויחקרו“ לא ידע מה לעשות. ולפי
 דעתי אין צריך לשבש מלת ימדו, כי גם
 שרש מרד מורה על מעידה והתמוטטות,
 כמי שנמצא ביוצא לשני: עמדו ימדו
 ארץ, שהוא נרדף עם ראה ויתר גוים;
 אבל במקום „ויחקרו“ צריך להגיה ויחקרו,
 שהוא לשון תנועה ופקפוק (וואנקען) כמו
 ויחגרו ממסגרותם, ובתלמוד: בזמן שהן
 מחגירין, ראה אוצר המלים.

גדולות ובצורות (ל"ג ג') א"ת ובצורות.

(כ"ז ס' ו') נראה שצ"ל הַכְּאֵדָם יִשְׁרָשׁ יַעֲקֹב?
 כי במטה יחבט קצח וכמן בשבט:
 לחם יודק (כ"ח כ"ו) א"ת לחם, אלא לח;
 זכמן בשבט לח יודק.
 תועבה יבחר בכם (מ"א כ"ד) א"ת
 תועבה, אלא תעָה.

נתן נשמה לעם עליה ורוח להולכים
 בה (מ"ג ס') א"ת לעם עליה, אלא לעמד
 עליה.

ויעל כיונק וכו' ועונתם הוא יסבל
 (כ"ג א' — י"א) צ"ל ויעל כיונק לפני ...
 וכשרש מארץ ציה לא תאר לו ולא הדר
 וְיִבְאֵהוּ, ולא מראה ונחמדהו וכו' וידוע
 חלי נַבְסָתָר פנים ממנו נַבְזָהוּ (ו' עולה

ויודק) ולא חשבנהו וכו' ואנחנו חשבנהו
 נגוע, מַפְהֵ אֱלֹהִים מַעֲוֹנוֹ וכו' מוסר עלומנו
 (סס' ל' ח') עליו ובקברתו נרפא לנו וכו'
 נַבְשׁ והוא [נאלם] נענה ולא יפתח פיו וכו'

זכרחל לפני גזויה נאלמה (ולא יפתח פיו):
 מַעֲמוֹ וּמַשְׁבָּטוֹ לִקְחָ וְאֵל בֹּדֵד (פ"י זית
 סאסוקים) ח' יִשְׁלַח כי נגזר מארץ חיים
 מפשע עמו גַּבַע לַמּוֹת: וַיִּתֵּן אֶת רִשְׁעִים
 קברו ואת עשי בע ממתיו (כנו וחימו נלמתיס,

ענותי תמלואים, ענותי חלל) וכו' וה' הפץ
 בַּקָּאוּ, הַחֲלִי אֶעֱמֵךְ שְׁעֵים נַפְשׁוֹ: יראה זר
 (פ"י למען יראו חסדים צמות הסדיק ויקחו
 עושר וייעז להם) יאריך ימים, וְחַפְצָהּ—

בירו (פ"י ע"י הסדיק סזה) יצליח: מעמל
 נפשו (סלזס) גַּרָא (כ"ל היכא את דצר ס')
 ישוב אל ס') ובקצתו (פ"י ע"י יסוריו
 סלזס) יצדיק: צדיק עבדי לרבים ועונותם
 הוא יסבול.

כעל גמלות כעל ישלם (כ"ט י"ק)
 נראה שצ"ל כי אל גמלות פֶּעַל ישלם.

כי יבא כנהר צר רוח ה' נוססה בו
 (סס י"ט) נראה שצ"ל כי יבא בַּקָּרָ צִי
 והכוונה על כורש, ונוססה מלשון נס ופי'

יה, ואמר
 סי, ואמר
 זי העיד
 הרגלים.
 (ס' ט')
 ות, והוא
 (י"ו) א"ת
 והלבנון
 בקק סבכי
 ז' פ' ל'
 (א"ת)
 ה שצ"ל
 רמס מן
 לא אפס
 ס.
 (כ"ח ז')
 שררה,
 ותה לא
 ד שודד
 : ונגלה
 (ד) נראה
 : בגולה:
 שבועה.
 גיה (כ"ג)
 ה, ור"ל
 יניקיים)
 ומסתמא
 לשקול
 לא יבנה
 (צעד-
 ש יעקב

אלא ונצורות, כמו בישעי' (מ"ח ו').
כי ארגיעה אריצנו מעליה ומי בחור
אליה אפקד (מ"ט י"ט) נראה שצ"ל אגד עה
ארגיעה מעליה ומכחר אליה (אידוער
ווידער) אפוק.

באו לה מקץ פתחו מאבסיה סלוח
כמו ערמים (כ"ו) נראה שצ"ל בא להם
קץ פתחו מבסיה (פי' הגרנות סנוססיס
ודסיס זו הדגן) סלוח כמו עמרים.

בת בבל כגרן עת הדריקה עוד מעט
ובאה עת הקציר לה (כ"א ל"ג) א"ת הדריקה
אלא הדריקה, ופי' עת הדריכה עת הבייש,
שהגורן מלא אז הבואה, אמנם בעת הקציר
הוא ריק, כי עוד לא הובא אל תוכו מאומה
מן התבואה החדשה, והישן כבר תם.
חמסי ושארי על בבל (כ"א ל"ה) א"ת
ושארי, אלא ון שדי, פי' הישר והחמס הנעשה
לי; וכן מצאנו חמס לבנון נדרף עם שד
בהמות (חזקוק ז' י"ז).

יחזקאל

הזמורה אשר היה בעצי היער היקח
ממנו עץ לעשות למלאכה וכו' (מ"ו כ"ג וי)
היה, אלא קרה (פי' נשרפה, כמו הרה נחשתה) ועי' ו
יובן כל הסימן.

אביך האמרי (מ"ו ז') נראה שצ"ל אביך
היה אמרי.

ולוא היתה סרום אחותך לשמועה בפוך
(מ"ו ז') א"ת לשמועה, אלא לשמעה.

ויקח מזרע הארץ ויתגהו בשדה זרע
(מ"ו ז') א"ת הארץ, אלא הארז, וא"ת בשדה
זרע, אלא בשדה זר.

בימינו היה הקסם ירושלם (כ"א כ"ו) א"ת
היה, אלא הך ופי' שהקסם (או הקוסם) הורה
בימינו אל ירושלים, לאות כי עלה עליה הגורל
(בין שתי הערים רבת בני עמון וירושלים) לבוא עליה
למלחמה.

נושבת מימים (כ"ו י"ח) א"ת מימים, אלא
מעמים.

אניות תרשיש שרותיך מערבך (כ"ו כ"ח)
נראה שצ"ל שרתוך ובעברך.

עת נשברת מימים (כ"ו ל"ח) נראה שצ"ל
את נושבת מעמים.

ברב וקלתך מלו תוכך חמס (כ"ח י"ח)
א"ת מלו תוכך חמס, אלא מלאת תוך וחמס.
יום ענן עת גוים יהיה (ל"ג ז') א"ת עת
גוים, אלא על גוים.

גם הם אתו ירדו שאולה אל חללי חרב
וירעו ישבו בצלו בתוך גוים (ל"א י"ח) א"ת
וירעו ישבו בצלו, אלא וזרו ישבי בצלו בתוך
גוים.

והורידהו אותה ובנות גוים אדירים אל
ארץ תחתיות (ל"ב י"ח) נראה שצ"ל והוריד
אותה בתוך גוים אדירים אל ארץ תחתיות.
ואת החזקה אשמיד (ל"ד י"ח) א"ת
אשמיד, אלא אשמור.

ורחבה ונסכה למעלה למעלה לצלעות
כי מוסב הבית למעלה למעלה (מ"א ז') נראה
שצ"ל ורחבה ונסכה מעלה למעלה לצלעות כי
מוסב הבית מעלה למעלה, ופי' מעלה עליה
(ואללער) כמו הבונה בשמים מעלותיו, וכן
במעלה לחומה (נחמ' י"ב ל"ז); ואמר שלמעלה
לצלעות היה עשוי מעלה או עליה סביב.

וחמשה ועשרים אלף ארך ועשרת
אלפים רחב יהיה ללויים משרתי הבית להם
לאחזה עשרים לשכת (מ"ה ז') א"ת עשרים
לשכת, אלא ערים לשכת.

הושע

וגם אני אלך (ז' ז') א"ת אלך, אלא
אלך.

יחינו מימים ביום השלישי יקימנו ונחיה
לפניו (ז' ז') א"ת יחינו, אלא יחלנו.

גם יהודה שת קציר לך (ז' ז') א"ת
יהודה, אלא יהוה; „בשובי שבות עמי”
שייך לסימן שאח"ז.

ישבות מעיר (ז' ז') א"ת מעיר, אלא
מאיר (דער הייצער), כמו ולא תאירו מזבחי
חנם (מלאכי א' ז').

כאשר ילכו וכו' איסירם כשמע לעדתם

וה' י"ב) א"ת כשמע לעדתם, אלא כי שמעו לעצתם.

זנח עגלך וכי עד מתי לא יוכלו נקיון (ה' ה') ידוע כי מנקיותא ענינו בלי סורי נסכים (מראנקאפפער) ומוזה מנקיות (אפפערשאלען) כמ"ש הכתוב אשר יסף בהן, ואין ספק שצ"ל גם כאן: עד מתי לו יוכלו נקיון, ר"ל לעגל ההוא.

אל תשמח ישראל אל גיל כעמים (ט' א') א"ת כעמים, אלא פְּרָמִים, כמ"ש על כל גרנות דגן.

בְּאֶזְתִּי וְאֶסְרֵם וְאֶסְפוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים כְּאֶסְרֵם לַשָּׁמַיִם עֲוֹנֹתָם (י' י') נראה שצ"ל בְּעֹתוֹ וְאֶסְרֵם, וְאֶסְפוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים בְּסוּרָם לְעֵשֶׂת נֹתֶם, ופ"י יען שהם נטו אחר עשהונות העמים, ע"כ הביא ה' עליהם את העמים האלה.

זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד נירו לכם ניר ועת וכי (י"ב י"ב) נראה שצ"ל זרעו לכם צדקה קצרו פרי חסד נירו לכם ניר ה' עת וכי. כי נער ישראל ואהבהו וממצרים קראתי לבני: קראו להם בן הלכו מפניהם לבעלים יזבחו ולפסילים יקטרון (י"א א' וי') נראה שצ"ל כי נער ישראל ואהבהו וממצרים קראתי לו בני: פְּקָרְאֵי לָהֶם בֶּן הִלְכוּ מִפְּנֵי הֵם לבעלים יזבחו וכי.

מזבחותם כגלים על תלמי שדי (י"ב י"ב) א"ת כגלים, אלא פְּגָלָלִים.

ויעשו להם וכי עצבים וכי להם הם אמרים זבחי אדם עגלים ישקון (י"ג כ') נראה שצ"ל ויעשו להם וכי עצבים וכי להם הם מְרֵאִים זָבְחוּ וְדָם עֲגָלִים יִשְׁקוּן, כי כי בעורך (י"ג ט') א"ת כי, אלא מי.

יואל

כי גוי עלה על ארצי (א' י') א"ת גוי אלא גוֹיָיִךְ.

עמוס

ומגיד לאדם מה שחזו (ד' י"ג) א"ת מה שחזו, אלא מַעֲשֵׂהוּ.

ויגל כמים משפט (ה' כ"ד) א"ת ויגל אלא ויזל.

אם יחתרו בשאול (ט' ב') א"ת יחתרו אלא יִסְתְּרוּ.

עובדיה

איך נחפשו עֵשׂוּ נבעו מצפניו (א' ח') א"ת עֵשׂוּ, אלא עָרְיוּ (כמו ערי מסכנות, ס' אוצרותיו). וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת (א' ג') א"ת אשר, אלא יָרְשׁוּ (ר"ל שהם יירשו את הכנענים עד צרפת אשר בצידון).

ועלו מושיעים בחר ציון לְשִׁפּוֹט את הר עֵשׂוּ (א' כ"א) נראה שצ"ל ועלו מִיִּשְׂרָאֵל בחר ציון לְהַפִּישׁ את הר עֵשׂוּ.

מיכה

עריה בשבת לא יצאה וישבת צאנן (א' י"א) תר' הסורי קרא: עָרְיָה יִצְאָה לֹא בַשָּׁבַת יושבת צאנן.

עד ה'ירש אבי לך יושבת מרשה (א' ט"ו) א"ת עד ה'ירש אבי לך, אלא עד ה'ירש באי לך וכי, פ"י היי למורשה לאויב, והוא לשון נופל על לשון.

ואתמול עמי לאויב יקומם ממול שלמה אדר תפשמון מעוברים בטח שובי מלחמה: נשי עמי תגרשון מבית תענניה מעל עלליה תקחו הדרי לעולם (ב' ד' ו') נראה שצ"ל וְאַתֶּם (פ' עולה ויורד) מול עני לאורב תקומו, מעל אל מנה עור הפשמון, מעוברים בטח... שְׂבִי מִלְחָמָה: נשי עמי תגרשון מבית תענניהם (פ' עולה ויורד) מעל על (הוא) עלית המקרה שהוא חדר תענוג; ונדרף ל"בית תענניהם" הקודם) תקחו ה'ירי עול לים.

הלף רוח ושקר בְּזָב (ב' י"א) א"ת ושקר כזב, אלא וְשִׁחַר בְּזָב.

ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם: ואמר וכי (ב' י"ג) נראה שצ"ל וה' בראשם יֵאָרֵר.

הגיד לך אדם מה טוב (י' ה') א"ת אדם אלא אָדָמִי.

למני אשר וערי מצור (י' י"ב) א"ת וערי מצור, אלא וְעָרֵי מְצוּר (הוא מצרים).

(כ"ו כ"ה)

ה שצ"ל

(כ"ה י"ו)

וְחָמָם.

א"ת עת

ללי חרב

א"ת

לו בתוך

ירים אל

הוריד

חתיית.

א"ת

לצלעות

(נראה

לעות כי

ה עליה

זיו, וכן

למעלה

ב.

ועשרת

ת להם

עשרים

אלא

ו ונחיה

ה.

א"ת

עמי

אלא

מזבחי

לעדתם

נחום

וַתֵּשֶׂא הָאָרֶץ מִפְּנֵי (א' ה') אִתּוֹ וַתֵּשֶׂא, אלא וַתֵּשֶׂא מַלְשׁוֹן שְׂאִיָּה.

וצוה עליך ה' לא יזרע משמך עוד מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה אשים קברך כי קלות (א' י"ד) ידוע כי כל נבואת נחום שבה על מפלת סנחריב בימי חזקיה שגא' ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וכו' וישב סנחריב וכו' ויהי הוא משתחוה בית נסרך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב (ישעי' לו' לו' - לו"ח) וזה שאמר כאן: צַוָּה עֲלֶיךָ ה' (כמו צוה ה' ליעקב סביביו צרוי) לא יִזְכָּר שִׁמְךָ עוֹד, מבית אלהיך אכריתך (כמ"ש ויהי הוא משתחוה בית נסרך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב) פסל ומסכה אשים קברך (פ"י בהיותך משתחוה לפסל ולמסכה תמצא שם קברך, כנ"ל).

אנשי חיל מתלעים באש פלדות הרכב ביום הכינו והברושים הרעלו (ב' ד') נראה שצ"ל אנשי חיל מתל'אים ב'א'ש'פ'יות (מיט קאכערן בעהאנגט) ה'ר'ב'ים ה'ק'נו וְהָפְךָ שִׁים הוֹעֵלָה, וְהָפְךָ הַסּוֹכֵךְ (ב' י') אִתּוֹ וְהָפְךָ, אלא וְהָפְךָ ב'ו'.

איה מעון אריות ומרעה הוא לכפירים אשר הלך וכו' (ב' י"ב) גא'ה שצ"ל ה'ה'וא מעון אריות? אם מערה הוא לכפירים וכו'.

חבקוק

כנשר חש לאכול פלה לחמס יבא (א' ח' וט"ו) נראה שצריך לנקד פלה לחמס יבא, פ"י כמו "לה" (wie ein Leu) ובלשון ארמי "ליתא" ומזה בלשון עברי ל'יש; ומקביל יפה אל כנשר חש לאכול.

אז חלף רוח ויעבר ואשם זו כחו לאלהו (א' י"א) א"ת זו כחו, אלא וְדָבַר ה' וְהַכּוֹנֵה עַל חֵיל סִנְחַרְיָב שָׁמְתוּ בַּמִּגְפָּה ע"י הרוח סמום הנקי שוט שוטף ביחזקאל, כמו שהעירותי פעמים רבות. ע"כ אמר: אז חלף רוח ויעבור (כענין כי רוח עברה בו ואיננו, כי אך חלף הרוח והנה עבר הרישע) ואשם וְדָבַר ה' לְאֱלֹהֵי, פ"י שהרישע אשר כחש באלהים אבד, וענין ואשם הוא כמו

האשומם אלהים, ולא יאשמו כל החוסים בו.

הנה עפלה לא ישרה נפשו בו וצדיק באמונתו יחיה: ואף כי היין בגד גבר יהיר ולא ינוה (ב' ד' וה') נראה שצ"ל הנה עפלה (כמו עֲלָפָה) נפש לא־יִשָּׁר בו, וצדיק באמונתו יחיה: ואף כי ה'יין (כמו ותהיט, וך עיקהנען) בַּגֵּד, גבר יהיר ולא ינוח וכו'.

הוי המרבה לא לו עד מתי (ב' ו') נראה שצ"ל הוי המרבה אַךְ מוֹת לֹא לוֹ, ושב על סנחריב, אשר הרחיב כשואל נפשו ויאסף אליו (במלחמותיו) כל הגוים" וכמו שאמר גם למעלה "ההולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו". ה' שמעתי שמעך יראתי ה' פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע ברגזרחם תזכור (ב' ב' וי') נראה שצ"ל ה' שמעך שמעך (הכוונה על מנפת חיל סנחריב) ראיתי ה' פעלך, בקרב שנים ח'י ה'וא, בקרב שנים תודיע, ברגז רחם תזכור, ופ"י "רחם" הידיד והאהוב, כמו הרחמיה קמצא במס' גיטין, ור"ל כי בזמן הקצף זכר ה' את בריתו את העם האהוב לו; ופ"י "שנים" חומות, כמו ספו שנה על שנה דישיעה כמו שביארתי למעלה, ור"ל שבקרב חומות ירושלים נראתה פעולת ה' ונודעה ידו את עבדיו וועמו את אויביו.

שחו גבעות עולם הליכות עולם לו (ב' י') א"ת לו, אלא ל'א'ו.

תחת און ראיתי אהלי כושן (ב' י') נראה שצ"ל יִתְתָּפוֹ אֹזֶן רֹאשִׁי אַהֲלֵי כֹשֶׁן, ונדרף למ"ש אח"ו ירגזון וריעות ארץ מדין, ויתחתאון הוא מלשון חתת ופחד. והנביא צייר בזה חוזק סערת רוח הפסום, שיריעות אנשי בשן ומדין השוכנים באהלים חלו ורגזו והתנועעו כשבורים מפני פחד ה' העושה מלאכיו רוחות ומשרתיו רשף וקטב מרידי.

עריה תעור קשתך (ב' ט"ו) אולי צ"ל אריה (הוא סנחריב, וכן נקרא גם נחום ב' י"ב) תזר קשתך (דען לאווען שאָם דיין באַנען גיעדער). זרם מים עבר (ב' י') בתהלים (עו"י י"ה) כתוב זרמו מים עבות, עיין שם.

נתן תהום קולו רום ידיהו נשא (שם ט"ו) א"ת רום אלא י'ם.

והושיבם ה' אלהיהם כצאן גֵּעַ מִזֵּי עוֹלָה ויורד) כאב בני נזר מתנוססות (כמו מתנוצצות) על אדמתו. וכצאן נעמו הוא כמליצת סוס הודו.

על כן נסעו כמו צאן יענו כי אין רעה (י' ב') נראה שצ"ל על כן גַּת עוֹ כְּמוֹ צֹאן, יִגְעוּ (כמו ויניעם במדבר) באין רעה.

והיה כגבור אפרים ושמח לבם כמו יין ובניהם יראו ושמחו יגל לבם בה' (י' ו') נראה שצ"ל והיה כשכור אפרים ושמח לבם כְּהַמֵּי יִין ועיני הם יראו ושמחו וכו'.

והשיבותים מארץ מצרים וכו' ואל ארץ גלעד ולבנון אביאם ולא ימצא להם: ועבר בים צרה והכה בים גלים (י' ו') נראה שצ"ל ועבר בים צָרָה (פי' אל צרה) והכה בים גְּבֻלִים (אנשי גבל במדינת צור).

הנער לא יבקש (י"א י"ב) א"ת הנער, אלא הנעדר.

ובא ה' אלהי כל קדשים עמך (י"ד ה') נראה שצ"ל ובא ה' אל היכל קדשו עמך.

מלאכי

באמרכם שלחן ה' מגאל הוא וניבו נבזה אכלו (א' י"ב) א"ת וניבו נבזה אכלו, אלא וניב נבזה אָכְלוּ, פי' פרי נבזה מל' תנובה.

תהלים

עבדו את ה' ביראה וגילו ברעה (ב' י"א) א"ת וגילו, אלא וגילו, והוא שם, גיל שלו, וענינו כמו גואל וקרוב ומודע, וכאן הוא כנוי למלך ישראל שהוא גיל ה' וקרובו, כי הוא אמר לו בני אתה.

כי הפלה ה' חסיד לו ה' ישמע בקראי אליו (ד' ד') א"ת חסיד לו, אלא חֶסֶד לִי. כי נבהלו עצמי (י' ג') א"ת נבהלו, אלא גְּבֻלוּ.

קומה ה' באפך הנשוא בעברות צוררי (י' י') א"ת הנשוא בעברות צוררי, אלא הנשוא בעברתך צוררי.

עבר ארחות ימים (י" ט') א"ת ארחות, אלא אחרית, כמו אשכנה באחרית ים, ר"ל מעבר לים.

שמש ירח עמד זבֻלָה (כ' י"א) בכל סימן זה יוספר מעשה הנס ממגפת חיל אשור, וכי אלוה בא דרך תימן ופארץ להכות את האויב וְהִרְבֵּה הַלֵּךְ לִפְנֵי וְהִרְשֵׁף לְרַגְלָיו וּארץ התמוטטה וגוים נתרו ויריעות אהלים רגזו וחלו ומי הים יהמו יחמרו מפני הסער הנורא אשר שלח אלהים באפו ובחמתו. אמנם מה ענין עמידת שמש וירח למגפת חיל אשור? ע"כ נראה שצ"ל שמש ירח עמו זבלה, פי' כהו מפני הסער (כמו איכה יועם זהב ונהלים עוממת בדרו"ל) וכן הוא באמת טבע הרוח הזה להעלות חול ואבק רב ולחשיך השמש בצהרים.

נקבת במטיו ראש פרזו יסערו להפיצני עליצתם כמו לאכל עני במסתר (ג' י"ד) נראה שצ"ל נקבת במטיך ראש פָּרְצִים עָרוּ לְחַפְלָנִי (אותיות י"ם ממלת "יסערו" שייכים למלת "פרזו") עָרְצִים קָמוּ לְבַלְעֵנִי במסתר. גזר ממכלה צאן ואין בקר ברפתים (ג' י"ז) א"ת גזר, אלא גָּזַר, פי' עברו ותמו.

צפניה

ורבצו בתוכה עדרים כל חיתו גוי (ב' י"ד) א"ת עדרים, אלא עֲרֻדִים, וא"ת חיתו גוי, אלא חיתו גי.

ליום קומי לעד פי משפטי לאסף גוים לקבצי ממלכות (ג' ח') נראה שצ"ל ליום קומי לעֲרֻךְ מִשְׁפָּטִי לְאֶסְפִי גוֹיִם לְקַבְּצִי מַמְלָכוֹת.

ישיש עליך בשמחה יחריש באהבתו (ג' י"ז) א"ת יחריש באהבתו, אלא יחדש אהבתו.

זכריה

עוד תפוצנה ערי מטוב (א' י"ז) נראה שצ"ל עוד תִּפְרָצְנָה עָרֵי מְרֹב, כענין דיפרוץ לרוב (ברא' ל' ל').

ואכלו וכבשו אבני קלע ושתו המו כמו יין (ט' ט') נראה שצ"ל ואכלו בַּפֶּה אֶת בְּנֵי קֶדֶם ושתו דמם כמו יין.

והושיעם ה' אלהיהם כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו (ט' ט') נראה שצ"ל

בל יוסיף עוד לערץ אנוש מן הארץ (י'
 י"ח) א"ת הארץ, אלא הָעֶרְיָן, ופי' לא יוסיף
 שום איש עוד ליהווא מפני העריץ.
 ימטר על רשעים פחים אש וגפרית (י"א)
 נראה שצ"ל ימטר על ראשם פחם אש וגפרית.
 סביב רשעים יתהלכון כרם זלות לבני
 אדם (י"ב ט') נראה שצ"ל ביום זלות לבני
 אדם, ונכתב אדום תחת ככל כמו שנמצא
 במקומות רבים במקרא.
 ודובר אמת בלבבו (ט"ו ב') א"ת בלבבו,
 אלא כל לבבו.
 לא רגל על לשונו (ט"ז ג') א"ת על
 לשונו, אלא על שונאו.
 אמרת לה' אדני אתה טובתי כל עליך:
 לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל הפצי
 כם: ירבו עצבותם אחר מהרו וכו' (י"ז ג') נראה
 שצ"ל אמרתי לה' אדני (לאדני אלהים) אַתָּה
 טובתי: כל אֵלֶיךָ לִקְדוֹשִׁים אשר בארץ המה
 (ראה אצ"ה שם קדש) ארור כל הפצי כם:
 יָרַבּוּ עֲצוּבוֹתָם (ט"ח) הם מרובם תועבותם, מלשון מליץ
 ד עזיבא בתלמוד, ראה אצ"ה המלים) אַחַר מִהְרֹו,
 ידוע כי עבודת הקדושים היתה במעשה זמה,
 ע"כ אמר כאן, שבראשונה הם עושים תועבותיהם
 ואח"כ מהרו, ר"ל יתנו מוהר לקדשות.
 שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני כל
 אמוט (י"ח ט') א"ת מימיני, אלא מִיָּמִינִי, ושם
 על ה' הנזכר קודם.
 בני נכר יבלו (י"ח ט"ז) א"ת יבלו, אלא
 יבהלו.
 בכל הארץ יצא קום (י"ט ט') א"ת קום,
 אלא קולם.
 אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם
 ה' אלהינו נזכיר (כ' ט') א"ת נזכיר, אלא נגביר,
 פי' ננצח.
 תחדהו בשמחה את פניך (כ"א ט') נראה
 שצ"ל תִּפְתַּח בְּשִׂמְחָה אֶת פְּנֵיךָ.
 כי נטו עליך רעה (כ"א ט"ב) א"ת נטו,
 אלא בָּטוּ.
 למנצח על אילת השחר (כ"ב א') ובתוך
 המזמור כתוב אילות לעזרתי חושה (פסוק ב')
 מעולם הייתי משתאה על הפסוקים הקשים

האלה ועוד היום פליאה דעת ממני, כי אם
 נקבל כפי המפרשים כי אילת השחר הוא מין
 כ"ה מה פי' אילותי לעזרתי חושה? חידה הוא
 ותהי לחידה.
 ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (כ"ב ד')
 א"ת קדוש יושב, אלא קדוֹשׁ יֵשֶׁב קַב.
 אכלו וישתחוו כל דשני ארץ וכו' ונפשו
 לא חיה: זרע יעבדנו יספר לאדני לדור: יבאו
 ויגידו צדקתו לעם נולד וכו' (כ"ב ו' - ל"ב) נראה
 שצ"ל אך לו ישתחוו כל יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ וכו'
 ונפשו לו חיה: זרעו יעבדנו יספר לְאָזְנֵי
 דור יבוא, ויגידו צדקתו לעם נולד וכו'.
 שבטך ומשענתך המה ינחמני (כ"ג ד')
 א"ת ינחמני, אלא ינחוני.
 שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי
 עולם ויבא מלך הכבוד (כ"ד ט') א"ת פתחי עולר,
 אלא פתחי אולם, וא"ת מלך הכבוד אלא מלך
 כביר (הוא הארץ אשר הובא אל בית ה').
 יבשו הבגדים ריקם (כ"ד ט') א"ת יבשו,
 אלא יִשְׁבּוּ.
 אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש
 (כ"ד ט') נראה שצ"ל אחת שְׁאַלְתִּי, מאת ה'
 אותה אבקש.
 בצור ירוממני (כ"ד ט"ז) א"ת בצור, אלא
 בָּצֵר.
 אל הכבוד הרעים יהוה על מים רבים
 (כ"ט ד') נראה שצ"ל אל כביר הרים ירו על
 מים רבים.
 למען יזמך כבוד ולא ידם (ל"י ט') א"ת
 כבוד, אלא כְּבוֹד.
 כשל בעוני כחי ועצמי עששו: מכל צררי
 הייתי חרפה ולשכני מאד ופחד למידעי (ל"א ט"א)
 נראה שצ"ל כשל בעניי כחי ועצמי
 עששו מכל צררי: הייתי חרפה לשכני, מְנוֹד
 ופחד למידעי.
 כי חרשתי בלו עצמו בשאנתי כל היום
 (ל"ב ג') א"ת חרשתי, אלא הִשְׁחַרְשֵׁתִי.
 על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת
 מצא רק וכו' (ל"ב ו') א"ת לעת מצא רק, אלא
 לעת מְצוֹק. ונראה לי כי מלות "במתג ורסן
 עריו לבלום כל קרוב אליך" שבפסוק ט' מקומם

כאן
במו
אל
ימו
אל
לו
מ
נרא
לו
ל
בע
ומ
לו
מ
או
כי
נד
או
או
לו
או
ש
או
או
פ
צ

ידך רשעים עלהם) רָכַב עָלַיך פֶּר אַמְת נֶגְעָה צַדִּיק.
ירעשו הרים בגאותו (מ"ד) א"ת בגאותו.
אלהיך עָרְתוּ.

כי הגה המלכים נועדו עברו יחדו (מ"ח)
(ה') א"ת עברו, אלא תָּבְרוּ, כמו כל אלה חברו
אל עמק השדים.

לא יתן לאלהים כפרו: ויקר פדיון נפשם
וחדל לעולם: ויחי עוד לנצח וכו' (מ"ט ח' ט"ו)
נראה שצ"ל ויקח פדיון נפשם ותי לעולם:
ויחי עוד לנצח וכו', ופי' לא יוכל האדם ליתן
כפרו לאלהים, אשר יקח פדיון נפשו למען
יחיה לעולם.

קרבם בתימו לעולם משכנותם לדור
ודור קראו בשמותם עלי אדמות (מ"ט י"ב) נראה
שצ"ל קָבְרוּם בתימו לעולם משכנותם לדור
ודור, קָרָו (מלשון המה קירוהו) (נחמיה ג' ג') מועתה
מושב ותם עלי אדמות (פ"ו בתוך הארץ).

ואדם ביקר כל ילין נמשל כבהמות נדמו
(מ"ט י"ג) ובסוף המזמור: אדם ביקר ולא יבין
נמשל כבהמות נדמו. נראה שבסוף הראשון
צ"ל ואדם פִּיֶּךָ בל ילין נמשל כבהמות
נדמו, ובסוף המזמור צ"ל אדם פִּיֶּךָ לא יבין
(פ"ו שאינו מתקיים) נמשל, כבהמות נדמו.

כצאן לשאול שתו וכו' וירדו במ ישרים
לבקר וצורם לבלות שאול מזבול לו (מ"ט ט"ז)
נראה שצ"ל כצאן וכו' וירדו כמז שוֹנְרִים
לִקְבָרֵי רֵם: בל לשאול מזבול לו (מ"ט)
מן הזבול שהוא יושב בו בחייו יוכל לשאול).

כי נפשו בחייו יברך ויודך כי תיטיב
לך (מ"ט י"ט) נראה שצ"ל כי נפש בחייו
יברך (שב על ה') ויודך כי תיטיב לְכַת (ת'
ממלת תבוא שאחר כן הוא עולה ויורד).

ושם דרך (ג' כ"ג) א"ת ושם דרך, אלא
יָתֵם דֶּרֶךְ.

מה תתהלל ברעה הגבור חסר אל כל
היום: הוות תחשב לשונך כתער מלטש וכו'
(מ"ט ג' י"ד) נראה שצ"ל מה תתהלל ברעה?
הַגִּמְר חסר אל? כל היום הוות תחשוב, לְשׁוֹנְךָ
כתער וכו'.

יחתך ויסחך מאהל (מ"ט ז') א"ת מאהל,
אלא כאהל, כמו נסע ונגלה מני כאהל רעי.

כאן וצ"ל: לשטף מים רבים אליו לא יגיעו,
במתג ורסן עָרְיו (פ"י שונאיו) לבלום כל קרוב
אליו. וההמשך עולה יפה מאוד.

אהב ימים לראות טוב (ל"ד י"ג) א"ת אהב
ימים, אלא אָרְךָ ימים.
נאספו עלי נכים (ל"ה ט"ז) א"ת נכים,
אלא נָכְרִים.

השיבה נפשי משאיהם מכפירים יחידתי
(ל"ה י"ח) נראה שצ"ל הושיעה נפשי
מִשְׁנֵי הַם, מִפְּשֵׁי הַם תִּיֵּתִי.

נאם פשע לרשע בקרב לבני (ל"ו ב')

נראה שצ"ל נעים פשע לרשע בקרב לבו.
כי החליק אליו בעיניו למצא עונו לשנא
(ל"ו ג') נראה שצ"ל כי הרחיק אליו בעיניו
לְמַצֵּא עוֹן לְשִׁנְאוֹ, פי' כי הרשע מדמה
בעיניו כי אלוה רחוק מאוד משימצא עון לשונאו
ומענוש אותו עליו.

כי עמד מקור חיים באורך נראה אור
(ל"ו י') א"ת באורך נראה אור, אלא מִבְּאֵרֶךְ
(מ" של מלת חיים הוא עולה ויורד) נראה (ענינו כמו נודה)
אור.

ואיבי ה' ביקר כרים כלו בעשן כלו (ל"ז)
נראה שצ"ל ואיבי ה' כירק כרים (מל' כ'
נחב) בְּלוֹ, כעשן בְּלוֹ.

כי עוני אניד אדאג מחטאתי (ל"ז י"ט)
א"ת אניד, אלא אָגִיד, והוא נרדף עם אדאג.
אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני
אשמרה לפי מחסום (ל"ז ב') נראה שצ"ל
אמרתי אשמרה דְּכָרִי מחטוא בלשוני אשִׁימָה
לפי מחסום.

אדעה מה חדל אני (ל"ז ה') א"ת אדעה,
אלא וְרָאָה.

ישמו על עקב בשתם (מ" י"ח) נראה
שצ"ל ישוב אל חיקם בשתם.

ואני בתמי תמכת בי (מ" י"ט) א"ת בתמי
אלא בְּמַתִּי.

כי אעבר בסך אדם עד בית אלהים
(מ"ב ה') א"ת בסך אדם, אלא בְּסוֹד אָרְךָם,
פי' בחברת אנשים גדולים ונכבדים.

נהדך צלח רכב על דבר אמת ועונה
צדק (מ"ב ה') נראה שצ"ל וְהִדְרָךְ צלח כמו

אם
מין
הוא
בד'
נפשו
יבאו
נראה
וכו'
אזני
ג.ד.
פתח
נזרה,
מלך
בשו
בקש
ת ה'
אלא
רבים
יו על
א"ת
צדרי
לוא מוא
ועצמי
מגוד
ל היום
לעת
אלא
ורסן
מקומם

ואקוה שמך כי טוב נגד חסדיך (כ"ב)
י"א) א"ת ואקוה, אלא ואחוה, פ"י אספר נגד
חסדיך את שמך הטוב.

באמתך הצמיתם (כ"ד ה') א"ת באמתך,
אלא בחמתך.

מקול אויב מפני עקת רשע כי ימישו
עלי און ובאף ישמנוני (כ"ה ד') נראה שצ"ל
מקהל אויב מפני עדת רשע כי ימךטו
(פ"י ילמטו) עלי ע"ן וכו'.

פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים
היו עמדי (כ"ה ט"ט) נראה שצ"ל פדה מן שלום
(פ"י מקרוב ונאל, כמו שלח ידיו בשלום) נפשי,
מקרוב לי, כי ברבים היה עמדי. ואמר
זאת על אנשי זיף שהיו קרובים לו משכטו,
ראה שם קין 2. באוצר השמות.

שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך
(כ"ו ט') א"ת הלא בספרתך, אלא מלא
בספוטתך, והוא כמו ספוט כסף (מ"ב ט"ב י"ד).

הלא רגלי מדחי (כ"ז י"ד) א"ת הלא,
אלא ה' א.

עורה כבודי עורה הנכל וכנור (כ"ז ט')
א"ת כבודי, אלא כבודי.

האמנפ אלס צדק תדברון (כ"ח כ') א"ת
אלס, אלא א'תם.

ימאסו כמו מים יתהלכו למי ידרך חצו
כמו יתמללו: כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת
בל חזו שמש: כטרם יבינו סירתים אמר כמו
חי כמו חרון ישערנו (כ"ח ח' ט' י') נראה שצ"ל
יפסו כמו מים יתהלכו למי ידרך, כמו ח' צר
יתמללו: כמו שבלול תמס (מלשון שלולית
בתלמוד) ראה אוצר המלים ולשון שכולת מים במקרא)
יהלך, כגפ'ל (כי עולה ויורד) אשת כל חזו שמש:
בטרם יבינו (ע"ע ז"ע ז"ך אמועהען) יוסרו
כמו אמר; כמו ח' כמו חרול ישערו.

פגדי און (כ"ט י') א"ת און, אלא אדך.
ישובו לערב יהמו ככלב ויסוכבו עיר
(כ"ט ז' י"ח) נראה שצ"ל ישבו לארב יהמו
ככלב ויסוכבו עיר.

והורידמו וכו' חטאת סימו דבר שפתימו
וילכדו בגאונם ומאלה ומכחש יספחו (כ"ט ז' ט'
נראה שצ"ל והדיחמו וכו' מחטאתימו
ורב פשעימו (כמו ברב פשעים הדיחמו, לעיל ה'
י"א) וילכדו בגאונם ומאלה ומכחש יספחו.

בהצותו את ארס נהרים ואת ארס צובה
וכו' אלהים זנחתנו פרצתנו וכו' נתת ליראיך
נס להתנוסס מפני קשט סלה: למען יחלצון
ידידיך וכו' אלהים דבר בקדשו וכו' (ס"ב ז' ט'
להבנת מזמור זה צריך להחבונן בספר דברי
הימים (א' סיפני י"ב י"ד ס"ג י"ח י"ח) ששם יוספר
ראשונה כי בהעלות דוד את ארון האלהים
מקרית יערים שמשו הבקר והפכו העגלה ארצה
וכאשר מיהר עזרא להחזיק בארון ה' ויפול
הארון עליו וימתהו ותפול אימה גדולה על
העם עד אשר ירא דוד מהסיה הארון אליו
ויטהו אל עובד אדום הלוי ויקרא למקום פרץ
עזרא כי פרץ ה' בו פרץ. ויוספר שם עוד
שכאשר פשמו הפלשתיים בעמק רפאים ושאל
דוד באלהים ויאמר לו האלהים חסב מעליהם
ובאת להם ממול הבכאים ויהי כשמעך את קול
הצעדה בראשי הבכאים אז תצא במלחמה
(ובש"ב ה' כ"ד; א"ת חרץ) כי יצא האלהים
לפניך, ואז הבה דוד את הפלשתיים ויפניעם ואז
הובא הארון אל עיר דוד ואז הבה דוד את
מואב ואת אדום ואת ארס צובה, כי הארון הלך
לפניו והאלהים יצא בצבאותיו.

והנה על פרץ עזא אמר דוד כאן
אלהים זנחתנו פרצתנו * אנפת וכו' הראית
עמד קשה וכו'; ועל מעשה עמק רפאים (שנקרא

(* והנה ונה טראוי להתעורר עליו הוא ענין צעל פ' ל"ס, אסר גס טס היה ונלחמה
לדוד עם הפלשתיים, ולפי כותב מ' שמואל נקרא צעל פ' ל"ס יען אמר דוד פרץ ה' את אויבי
לפני כפרץ וניס (ט"ז ה' כ'); אננס סלל ידוע כי הסופרים לא דקדקו צטענוי הסמות.
ויותר נראה שנקרא כן ע"ש רעש ארץ שהיה טס, ורמיה לדבר: כי כהר פ' ל"ס יקום ה'
כעמק צנעון ירגז (ישע' כ"ח כ"ח) והוא הר פ' ל"ס והוא צעל פ' ל"ס. וחולי היה פרץ עזא
ורעש הארץ צעח אחת ולטניהם שמו קלף ה' לכמה, ע"כ אמר דוד זנחתנו פרצתנו וכו' וכו'
הרעש ה' ארץ.

הלך ספני
אשר ריב
אלהים
גם ויטאה
יחלצון יח
למען יח
תחרץ
וארס ארס
אשליך
מי יוכלנו
שצ"ל מי
אדום. וש
ולא תצא
היות הא
יערים וכו'
ירושלמו
ב
ולמען
וצ"ל ב
ב צר, תו
נו
ירשת, א
שענינו ש
שענינו ת
ש
אלא כי
ע
בקור נמו
עד אנה
יגעו עמים
תברץ
לבכם
שענים על
סוסו לנסו
אן
שואתו,
מרוח
כי
ן אברכך
ס' ד', כ
שכונך, כ

הלך ממנו אח"כ עמק הבכא ע"ש הצעדה בראשי הבכאים
 אישר דיבר אתו אלהים ונתן לו סימן, אמר כאן
 אלהים דבר בקדש וכו' נתתה ליראיך
 גם (ונראה לי שתחת מנני קשט צ"ל מפי קדשך) למען
 יחלצון ידידיך, ר"ל שנתת אות וסימן לאהוביך
 למען יחלצון למלחמה, כמ"ש בשמואל "אז
 תחרץ"; ועל הכותו מואב ואדום ופלשתים
 וארם אמר כאן מואב סיר רחצי על אדום
 אשליך נעלי עלי פלשת אתרועע. ומה שאמר
 מי יובילני עיר מצור מי נחני עד אדום, נראה
 שצ"ל מי יובילני ארם צובה מי ינחני עד
 אדום. ושב ואמר הלא אתה אלהים זנחתנו
 ולא תצא אלהים בצבאותינו, הכוונה על זמן
 היות הארון בארץ פלשתים ואח"כ בקרית
 יערים ובבית עובר אדום עד כואו אל עיר רוד
 ירושלימה.

בעטף לבי בצור ירום ממני תנחני (ס"א)
 ולמעלה (ס"ב כ"ו ה') כתוב בצור ירומני,
 וצ"ל בצור ירומני; וכאן צ"ל בעטף לבי
 בצור, תרומני ותנחמני.
 נתת ירשת יראי שמך (ס"א ה') א"ת
 ירשת, אלא ארץ שת. והנה שרש ארש בעברית,
 שענינו שאלה, קרוב להוראת רשא בארמית,
 שענינו תביעה, ראה אוצר המלים שם רשות.
 שנותיו כמו דר ודר (ס"א ה') א"ת כמו,
 אלא כימי.

עד אנה תהותו על איש תרצחו כלכם
 בקיר נטוי גדר הדחוי (ס"ב ד') נראה שצ"ל
 עד אנה תתה ללו על אש (ס"ג) על שוא, כמו
 יבעו עמוס כדו רוק ולאמים כדו אש, ירמנו נוא (כ"ה)
 תרצחו (פלשון רחץ בארמית, שענינו סמיכה ובסחון)
 לבכם בקיר נטוי גדר הדחוי (ס"ג) אתם
 שענינם על דבר שוא כנשען על קיר נטוי או גדר הדחוי,
 מסופו לנפול עם הקיר או הגדר כנשען על קנה רצוף.

אך משאתו יעצו להדיח (ס"ב ה') א"ת
 משאתו, אלא משאות, ר"ל משאות שוא
 מדוחים, ע"כ אמר להדיח.
 כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך:
 ון אברכך בחיי (ס"ג ה') נראה שצ"ל כי טוב
 חסדך, מן כי שפתי ישבחונך (ס"ג מעודי שפתי
 שבוונך, כמ"ש אהללה ה' בחיי אומיה לאלהי בעודי, וכן

אמר כאן): כן אברכך בחיי (פ' כל ימי חיי).
 ובצל כנפיך ארנן (ס"ג ה') א"ת ארנן
 אלא ארנן (א' את לוי ג' ו).

לירות במסתרים תם פתאם יזרה ולא
 ייראו (ס"ד ה') א"ת ייראו, אלא יראו.
 יספרו למזון מוקשים (ס"ד ה') א"ת
 יספרו, אלא יספרו.
 ויכשילו עלימו לשונם יתנודרו כל
 ראה בם (ס"ד פ') נראה שצ"ל וישכילו
 עלימו כל שמעם, פ"י כל שומע יתכונן בם
 וישתומם עליהם.

לקחת מתנות באדם ואף סוררים (ס"ה י"ט)
 נראה שצ"ל לקחת מתנות בארץ סואף סור ייפ
 ושב על מלחמת דוד בארם שארון ה' הלך לפניו
 והכה אויביו לפניו, ע"כ אמר אל הארון: עלית
 למרום שבית שבי לקחת מתנות וכי (כי מסתמא
 הועמר הארון בשדה המלחמה על ההר). והנה המתכונן
 בעינים פקוחות ימצא כי כל מזמור זה מדבר
 במלחמות דוד באדום וארם (ראה מה שכתבתי למעלה
 ד"ה בהצותי) שבמלחמות ההם הלך ארון ה' לפניו,
 ע"כ פתח כאן יקום אלהים יפוצו אויביו כמ"ש
 משה כנסוע הארון קומה ה' ויפוצו אויביו. וכבר
 העירותי במקום אחר כי באמרו רבותים אלפי
 שגאן הכוונה על עשרים ושנים אלף איש שהכה
 דוד בארם כמ"ש ויך דוד בארם עשרים ושנים
 אלף איש (דה"א י"ח ה') ושגאן הוא שיאן הוא חרמון,
 שבהר החוא (וכבר בשן) היתה המלחמה את ארם.
 ושאר לשון המזמור נשתבש מאוד עד שאי
 אפשר לעמוד על טהרת הנוסחא הראשונה,
 אבל פה וכה נמצא מלה או מאמר הרומז על
 אמתת ענין המזמור, כמו מאמר "גשם נדבות
 תניף", ואין תניף אלא לשון התנדבות והקדשה
 (ווי"ה"ע) כענין אשר תניף תנופת זהב לה' (שמות
 ל"ה כ"ב) וגשם הוא בלי ספק מלה משובשת.
 משם אומה, אולי גשור, שהוא עם ממשפחות
 ארם, או פ"ח (כ"א כ"ב כ"ד) שהוא ג"כ שם
 משפחה בארם, והיתה כוונת המשורר כי משפחות
 ארם הניפו נדבות לה' כאשר הכניע אותם
 לפני דוד מלך ישראל; וכן, "חיתך ישבו בה"
 הוא בלי ספק משובש מן: חמתן ישבי בה.
 שגם היא הביאה מנחה לה', כאשר נכבשה לפני

דוד ; וכן אמר למטה : מהיכלך על ירושלם
 (נראה שצ"ל בהיכלך אל ירושלם) לך יובילו
 מלכים שני. והנה תחת ,בה תשלג בצלמון"
 נראה שצ"ל בְּהַר תְּשֻׁלָּג (שהוא כנוי להר הרמון,
 ראה אוצר השמות, והוא שנאן או שואן) בצלמון (גם הוא
 שם הר, ראה אוצר השמות, ומסתמא הוזה גם שם מלחמה
 עם מואב) ; ותחת ,קדקד שער" נראה שצ"ל
 קדקד שְׁעֵיר, ושב על מלחמת דוד באדום ;
 ותחת ,אשיב ממצלות ים" נראה שצ"ל אֲבִישׁ
 מַצְלוֹת יָם ; ותחת ,גער חית קנה עדת
 אבירים בעגלי עמים מתרפס ברצי כסף בור
 עמים קרבות יחפצו" נראה שצ"ל גְּשׁוּר חֶמֶת
 בְּגַה עֶרְן (ראה חזו"י ב"י כ"ג) עֲבָדִים בְּבָנָי ;
 עֲמֹן מתרפס בבע כסף, בְּרֹז (ראה ברא"י כ"ב
 כ"א) וְאֲבִימִים קִבְּתִי (י' עולה ויורד) יחפצו
 (כענין קרבת אלהים יחפצו) ; ותחת "תריץ ידיו"
 נראה שצ"ל תְּרִיץ צִיָּרוֹ (או ציריה) ואות צ'
 הוא עולה ויורד.
 כי אתה אשר הכית רדפו ואל מכאוב
 חלליך יספרו (ס"ט כ"ז) נראה שצ"ל כי אֶת
 אשר הכית רדפו ועל מכאוב חלליך יִסְפֹּר.
 ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך
 (ע"א י"ד) נראה שצ"ל ואני תמיד אהלל
 וְסִפְרְתִי אֵל כָּל תְּהִלָּתְךָ.
 אבוא בגבורות אדני ה' (ע"א י"ז) נראה
 שצ"ל אֲבִיעַ גְּבוּרוֹת אֲדֹנָי ה'.
 עד אניד זרועך לדור לכל יבא גבורתך
 (ע"א י"ח) נראה שצ"ל עד אניד עֲזָרְךָ לְכָל
 לְדוֹר יָבֹא (der kommenden Generation) גבורתך.
 תרב גדלתי ותסב תנחמני (ע"א כ"א) א"ת
 בְּדִלְתִי, אלא בְּלוֹתִי, פ"י מה שהייתי גולה
 ממקומי והייתי נע ונר בארץ.
 לפניו יכרעו ציים ואויביו עפר ילחנו
 (ע"ב ט"ז) א"ת ציים, אלא צָרִים.
 ויציצו מעיר, אלא וַיִּצִיאוּ מֵעִיר (כמו ומיצאו
 מעיר, רח"ב ל"ב כ"א).
 אך טוב לישראל, אלהים לברי לבב
 (ע"ב א') א"ת אך טוב לישראל, אלא אך טוב
 לְיִשְׂרָאֵל.

כי אין חרצבות למותם ובריא אולם (ע"ג)
 (ד') נראה שצ"ל כי אין חרצבות לְמוֹתָם
 וְבְרִיא עוֹלָם.
 ימיקו וידברו ברע עשק ממרום ידברו
 (ע"ג ח') נראה שצ"ל ימיקו (ענין הלצה, ראה אוה"ש)
 וידברו ב' (שב על ה"י) עֲתָק בְּמִרוֹם ידברו.
 לכן ישוב עמי הלם ומי מלא ימצו למו
 (ע"ג י') נראה שצ"ל לכן יִשָּׁיב (ככתוב) עמי
 לְהֵם (כענין תשוב אמריה לה) וְאָמַר מֵאֵל
 יִמָּצְאוּ לְמוֹ.
 הנה אלה רשעים ושלו עולם השנו חיל
 (ע"ג י"ב) נראה שצ"ל הנה אלהי רשעים
 יִשְׁלִיחוּ (כמו ישליו אלהים לשודדים) עוֹלָם
 הַשִּׁיגוֹ חֵיל.
 אם אמרתי אספרה כמו הנה דר בניך
 בגדתי (ע"ג ט"ז) נראה שצ"ל אם אמרתי אספרה
 כְּמוֹ (על דוד בְּמוֹ, לְמוֹ, ופ"י בְּהֵם) הנה נִי
 כְּגַד בְּגָדְתִי.
 כחלום מהקיץ אדני בעיר צלמס תבוה
 (ע"ג כ"ז) נראה שצ"ל כחלום מהקיץ נֶאֱדָרָה (פ"י
 נדרו ואבדו) בְּעִיר כְּצֶלְמָס נִבְּנָה.
 כלה שארי ולבני צור לבבי וחלקי
 אלהים לעולם (ע"י כ"ז) א"ת כלה שארי ולבני,
 אלא פִּי לֹא שָׁאֲרִי וּלְבַבִּי.
 אמרו בלבם נינם יחד (ע"ד ח') א"ת
 נינם, אלא נִיעַם (wegfegen) מלשון ויעה ברד
 מחסה כזב.
 שרפו כל מועדי אל בארץ (שס) מדברי
 הראב"ע (איכה א' ד') משמע שהיה לפניו הנוסחא
 בְּאֵשׁ תַּחַת "בארץ".
 אל תתן לחית נפש תורך (ע"ד י"ט)
 נראה שצ"ל אל תתן לְמוֹת נַפְשֵׁךָ יְרֵאָה.
 כי מלאו מחשכי ארץ נאות חמס (ע"ד
 י"ז) נראה שצ"ל כי מלאו מחשבות און
 עֲצוֹת חֲמָס.
 וקרוב שמך ספרו נפלאותיך (ע"ח כ"ז)
 א"ת וקרוב שמך, אלא וְקָרָבִי בְּשִׁמְךָ.
 כי אקח מועד (ע"ה ג') א"ת אקח, א
 אֶקְרָא.
 תדברו בצואר עתק (ע"ה ו') א"ת בצואר
 אלא בְּצוּר, פ"י באלהים.

מזה
 חמ
 מאז
 ע"י
 כארס
 שאר
 סי'
 מעט
 א"ת
 שלא
 שגור
 וכו'
 עז
 נרא
 מדון
 ועל
 ופקד
 שמדל
 א"מ
 רעם
 הישן
 (פ"א)
 יהיה
 אשכ
 מצ
 חנני
 לך

מלא פניהם קלון ויבקשו שמך ה' (פ"ג)
א"ת ויבקשו שמך, אלא ויבושו שני א"ך.
אתה אלהי הבושח אליך (פ"ג ב') צריך
לנקד אלהי.

לבני קרח מזמור שיר יסודתו בהררי
קדש וכו' (פ"ג א' - י') נראה שצ"ל לבני קרח
מזמור שיר: אהב ה' שערי ציון מכל משכנות
יעקב: גִּבְרַתְּ מַבְרַךְ בְּךָ עִיר הָאֱלֹהִים סֵלָה:
יְסוּדֵי תֵּף בַּהֲרֵי קֹדֶשׁ..... וְשָׁרִים פְּהִלְלִים
כָּל מַעֲיָנֶיךָ: אֲזַכִּיר רַחֲבֵי (היא ארם בית החוב)
ובבל לִילְדֵי הַנָּה, פִּלְשֶׁת וְצָר עִם כּוֹשׁ; זֶה
יֶלֶד שֵׁם (פ"ג) על ילד ירושלים הנמצא בחוב או בכבל
או בפלשת וצור וכוש, יאמרו: זה נולד שם, ר"ל
בירושלים, ושמה יובא): ולציון יִאָסֶף אִישׁ וְאִישׁ
יֶלֶד בָּהּ וְהוּא יִכּוֹנֵנָה עוֹלָם (כמו למעלה מ"ח מ"ג)
ה' יספר בתוך עמים זה יֶלֶד שֵׁם סֵלָה.

ה' אלהי ישועתי יום צעקתי בלילה
נגדך (פ"ח ב') נראה שצ"ל ה' אליך שועתי
יומם, צעקתי בלילה נגדך.

במתים חפשי כמו חללים שבכי קבר
(פ"ח י') א"ת במתים חפשי, אלא במתים
חֲשֵׁבֶתִּי.

עלי סמכה חמתך (פ"ח ה') א"ת סמכה,
אלא מִסָּבָה.

עני אני וגוע מנער (פ"ח ו') א"ת מנער,
אלא מִעַנִּי.

אשרי העם יודעי תרועה (פ"ט ו') א"ת
יודעי תרועה, אלא יודעי תעודה (כמו לתורה
ולתעודה, וכמו יראיך ויודעי עדותיך).

שויתי עזר על גבור (פ"ט ב') א"ת עזר,
אלא גִּזְרֵךְ.

כירח יכון עולם וְעַד בְּשַׁחַק נֶאֱמָן (פ"ט)
נראה שצ"ל וְעַד בְּשַׁחַק נֶאֱמָן.

ואתה זנחת ותמאס (פ"ט ל"ט) א"ת ואתה
אלא ועתה, והוא מוסב על אז דברת בתזון
לחסידיך.

השבת מטהרו (פ"ט מ"ה) אולי שברת
מטהו?

זכר אני מה חלד (פ"ט מ"ח) נראה שצ"ל
זכר מה חלד אני (כמו למעלה ל"ט ח').

זכר ארני חרפת עבדיך שאתי בחוקי

כי כוס ביד ה' ויין חמר מלא מסך ויגר
מזה (ע"ה ט') נראה שצ"ל כי כוס ביד ה' ויין
חמרה מלא, מסך ויגר מזה.

ומי יעמד לפניך מאז אפך (ע"ה ח') א"ת
מאז אפך, אלא מִעַז אפך.

כי חמת אדם תודך שארית חמות תחגר
(ע"ה ו"א) נראה שצ"ל כי חמת אָרְךָ (פ"י עיר חמת
בארם, כמו פדן ארם, ארם דמשק, ארם צובה) תִּירָ אָרְךָ
שארית חמת (פ"י) הנשאר בחמת שלא בכש דוד) תחגר
(פ"י) תירא ותחיל, כמו ויחנרו ממסגרותם), דבר זה (בשגנו
מעט) כתב לי הרב דר. גראטין נ"י.

נגינתי בלילה עם לבבי אשיחה (ע"ו ז')
א"ת נגינתי, אלא בַּגְּנוּתִי, והוא מלשון גני
(שלאפען) בארמית.

השכח חנות אל וכו' ואמר חליתי היא
שנות ימין עליון (ע"ו ו"א) צ"ל השכח חנות אל
וכו' ? וְאִם חֲטָאתִי היא שְׁנֵתָה יְמִי
עוֹלָם ?

משלחת מלאכי רעים (ע"ח מ"ט)
נראה שצ"ל מִלְאָכֵי מְשַׁחֵת רָעִים.

תשימונו מדון לשכנינו (פ" י') א"ת
מדון, אלא מְנוּדָה, פ"י מנוד ראש.

ופקר גפן זאת: וכנה אשר נטעה ימינדך
ועל בן אמצת לך (פ" י"ט ו"י) נראה שצ"ל
ופקר גפן זאת וְכָנָה (פ"י) בן של הגפן, ר"ל הכלונם
שמדלין עליו את הגפן) אשר נטעה ימינדך ועל בן
אֲמִצְתָּה לך.

אענך בסתר רעם (פ"א ח') א"ת בסתר
רעם, אלא בַּעַת רַעָה (ירוע כי אות ע' ככתב עברי
הישן והוא כדמות ס' ככתב אשורי).

משנאי ה' יכחשו לו ויהי עתם לעולם
(פ"א י"ו) א"ת עתם, אלא אֶתָם, ופ"י כי ה'
יהיה את ישראל לעולם.

ויאכילוהו מחלב חמה ומצור רבש
אשוביעך (פ"א י"ז) א"ת ומצור רבש, אלא
מִצוּר וְרַב־דְּבֶשׁ, והוא מקביל יפה אל מחלב-חמה.

כי אתה תנחל בכל הגוים (פ"ב ח') א"ת
תנחל אלא תִּנְחַל.

כי נועצולב יחדו (פ"ג ו') א"ת לב, אלא
לך.

לם (ע"ג)
תם
ידברו
אוה"ש
ידברו
צו למו
עמי
מאל
שגו חיל
רשעים
גוילים
בניך
אספרה
הנה ד' י
תבוה
ד' (פ"י)
וחלקי
ולבבי
א"ת
נה ברד
מדברי
זנוסחא
ד' (י"ט)
א"ך
זם (ע"ד)
ז' און
ע"ה ב'
ז' א'
צוואר

כל רבים עמים : אשר חרפו אויבך ה' אשר
 חרפו עקבות משיחך (פ"ט כ"א ו"ב) נראה שצ"ל
 זכר אדני שאתי בחיקי חרפת עבדיך אשר חרפו
 אויבך ה' : כל ד' פת עמים אשר חרפו עקבות
 משיחך.
 המלמד אדם דעת וכו' (צ"ד כ') מס'
 מורה נבוכים (ח"ג פ"ט) נראה שהיה קורא :
 המלמד אדם דעתיה - ידע מחשבות אדם.
 ודם נקי ירשיעו (צ"ד כ"א) א"ת ודם נקי
 אלא ותם ונקי.
 הוכה כעשב ויבש לבי (ק"ב ה') נראה
 שצ"ל פַּעַשׁוּב יָבֵשׁ.
 בהיותם מתי מספר כמעט וגרים בה (ק"ה)
 א"ת כמעט וגרים בה, אלא וכנענים
 גרים בה.
 ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם
 (ק"ז כ') א"ת וימלט משחיתותם, אלא וימלט
 מַשְׁחִיתֵת חַתָּם.
 וימעטו וישחו מעצר רעה ויגון (ק"ז ל"ח)
 נראה שצ"ל : וישחו מִקְצֵר רוּחַ ויגון.
 והנה אין ספק שפסוק זה מקומו אחר פסוק כ"ז,
 ועד נאמן לזה הגו"ן ההפוכה שאחר פסוק זה
 כמו אחר הפסוקים ההם.
 קמו ויבושו ועבדך ישמח (ק"ט כ"ה) א"ת
 קמו ויבושו, אלא קמִי יָבוּשׁוּ.
 עמך נדבות ביום חילך בהדרי קדש
 מרחם משחר לך טל ילדתך (ק"י ג') נראה
 שצ"ל עִמָּךְ נְדָבִים בְּעַם, חִילָךְ בַּהֲרֵרִי
 קדש ; מִרְחָם מִשְׁחָךְ מִלֵּךְ אֵל יִלְדֶתְךָ.
 אתה כהן לעולם עד דברתי מלכי צדק
 (ק"י ד') א"ת על דברתי, אלא על בִּיתִי ;
 ומלכי צדק הוא כנוי מליצי למלך וכן כהן הוא
 כנוי למלך ושור, כמו וכני דוד כהנים היו.
 מנחל בדרך ישתה על כן ירים ראש
 (ק"י ו') א"ת מנחל בדרך, אלא מנחל בדרך,
 ושכ הדבור אל אלהים, והוא כענין : כי עמך
 מקור חיים באורך נראה אור (מכאן נראה אור)
 ירויון מרשן ביתך ונחל עדניך תשקם.
 מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה
 (ק"יז ט"ו) א"ת שמחה, אלא שְׂמֵחָה, כענין
 עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אמללה.

מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה
 יעקב (ק"י ז') א"ת חולי ארץ, אלא חוֹלֵי לְלִי
 ארץ, והוא תאר לאל בורא ארץ.
 כי המה אזנו לי ובימי אקרא (ק"י ב')
 א"ת ובימי אקרא, אלא ביום אקרא.
 האמנתי כי אדבר (ק"י י') א"ת כי אדבר
 אלא כי אִזְבַּד (כמו אאבד).
 לעולם ה' דברך נצב בשמים : לדר
 ודר אמונתך כוננת ארץ ותעמד (ק"ט פ"ט וצ')
 נראה שצ"ל לעולם ה' דברך נצב בשמים :
 לדר ודר אָמוֹנְתְךָ כוֹנֵנַת, כִּי אַרְצָן תַּעֲמֹד.
 סגים השבת כל רשעי ארץ (ק"ט ט"ט)
 א"ת השבת, אלא חֲשֵׁבָתָה.
 פעמי הכן באמרתך (ק"ט קל"ג) א"ת
 באמרתך, אלא פְּאִמְרָתְךָ.
 צוית צדק עדתיך ואמונה מאוד (ק"ט)
 קל"ח) נראה שצ"ל צוית צדק, עדותך נאמנה
 מאד.
 קדם ידעתי מעדתיך כי לעולם יסדתם
 (ק"ט ט"ב) נראה שצ"ל קדם יַעֲדֶתְךָ מִצוֹתֶיךָ
 וכו'.
 עמדות היו רגלינו בשערך ירושלם
 וכו' כעיר שחברה לה יחדו (ק"ט ג') א"ת כעיר
 שחברה לה יחדו, אלא בעוֹד שֶׁחֲבֵרֶיהָ לָהּ
 יחדו.
 שבתי יה עדות לישראל (ק"ט ד') א"ת
 עדות לישראל, אלא עֲדוֹת אֵל יִשְׂרָאֵל.
 שאלו שלום ירושלם ישליו אהביך
 (ק"ט ו') א"ת אהביך, אלא אהֵלֶיךָ (כמו ישליו
 אהלים לשודדים, וכענין שאמר אחיז : יהו שלום בחילך וכו').
 כי לא ינוח שבט הרשע על גורל
 הצדיקים (ק"ט ג') א"ת על גורל הצדיקים,
 אלא על גֵּל הצדיקים, ושבט הרשע הוא כנוי
 לשבט מוסר הנהוג בארצות הקדם, Bastonade.
 אם אבא באהל ביתי (קל"ב ג') נראה
 שצ"ל אם אבא אֵל בֵּיתִי (אותיות ב' או נמשכו
 למעלה ולמטה).
 נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה
 (קל"ב י"א) א"ת אמת לא ישוב ממנה, אלא אמת
 ולא ישוב ממנה.
 אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני (קל"ו ה')

א"ת
 הדר
 מ
 קל"ט
 ד"ל
 והנה
 צ"ל
 אלא
 וכו'
 ו א'
 כי נ
 סלע
 החו
 ואת
 ראש
 שאו
 הנע
 שצ'
 א"ת
 אלא
 קד
 ע"ש
 ה'
 מ'
 יקר
 מ'

א"ת תשכח, אלא תִּקְחֵשׁ (שמעתי מפי הרב הדרשן מהרי"ב לְאוּעֲנֵשׁוּיִן נ"י).

אורך על כי וכו' ונפשי יִדְעַת מאד (קל"ט)
נראה שצ"ל אורך אֵל כי וכו' ונפשי יִדְעַת
מֵאֵז.

אספרם מחול ירבון הקיצתי ועודי עמך
(קל"ט י"ח) נראה שהקיצותי הוא מלשון קץ וסוף,
וד"ל בלית ללספור, כי חשבתי שמצאתי קץ,
והנה ראיתי כי עוד יש עמך; ותחת ועודי עמך
צ"ל ועוד עמך.

כל היום יגורו מלחמות (ק"ט ג') א"ת יגורו,
אלא יִגְרוּ.

ימוטו עליהם גחלים באש יפלם במהמרות
וכו' (ק"ט י"א) נראה שצ"ל יִמְטוּ עליהם גחלים
ואש, יפלם במהמרות וכו'.

נשמטו בידי סלע שפטיהם ושמעו אמרי
כי נעמו (קמ"א י') נראה שצ"ל נִשְׁתַּמּוּ בידי
סלע שפטיהם וכו', ושוב על שאול ואנשיו
החונים על יד גבעת החכילה ויקח דוד את החנית
ואת צפחת המים מראשותי שאול ויעמוד על
ראש ההר ויקרא: הלא תענה אבנר! אז נבהלו
שאול ואנשיו ונאלמו שפטיהם מדברי דוד
הנעימים.

השמיעני בבקר חסדך (קמ"ג ח') נראה
שצ"ל השביעני ממקור חסדך.
הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה (קמ"ד י')

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת תשכח, אלא תִּקְחֵשׁ (שמעתי מפי הרב הדרשן מהרי"ב לְאוּעֲנֵשׁוּיִן נ"י).

אורך על כי וכו' ונפשי יִדְעַת מאד (קל"ט)
נראה שצ"ל אורך אֵל כי וכו' ונפשי יִדְעַת
מֵאֵז.

אספרם מחול ירבון הקיצתי ועודי עמך
(קל"ט י"ח) נראה שהקיצותי הוא מלשון קץ וסוף,
וד"ל בלית ללספור, כי חשבתי שמצאתי קץ,
והנה ראיתי כי עוד יש עמך; ותחת ועודי עמך
צ"ל ועוד עמך.

כל היום יגורו מלחמות (ק"ט ג') א"ת יגורו,
אלא יִגְרוּ.

ימוטו עליהם גחלים באש יפלם במהמרות
וכו' (ק"ט י"א) נראה שצ"ל יִמְטוּ עליהם גחלים
ואש, יפלם במהמרות וכו'.

נשמטו בידי סלע שפטיהם ושמעו אמרי
כי נעמו (קמ"א י') נראה שצ"ל נִשְׁתַּמּוּ בידי
סלע שפטיהם וכו', ושוב על שאול ואנשיו
החונים על יד גבעת החכילה ויקח דוד את החנית
ואת צפחת המים מראשותי שאול ויעמוד על
ראש ההר ויקרא: הלא תענה אבנר! אז נבהלו
שאול ואנשיו ונאלמו שפטיהם מדברי דוד
הנעימים.

השמיעני בבקר חסדך (קמ"ג ח') נראה
שצ"ל השביעני ממקור חסדך.
הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה (קמ"ד י')

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

א"ת מחרב רעה, אלא מחרב רעהו.
מזוינו מלאים (קמ"ד י"ב) א"ת מזוינו,
אלא מזרינו, פי' אוצרותינו, כמו וממזרים
קרה; ועיקר ענינו גורן שהוא אדרא בל' ארמי,
ע"ש שזורין בו הדגן, תר' לזרות לדרי.

ללוה
ל' י
כ' י
דבר
לדר
יצ
י
מ
ק
א"ת
ק
מ
ה
ס
ת
ש
כ
ה
א
א
ז
ג
נ
ב
א
מ
א
ק

בטח בה לב בעדה ושלל לא יחסר (ל"א)
א"ת ושלל, אלא ושלום.

איוב

והלילה אמר הנה גבר (י"ג) א"ת אמר,
אלא אָמַי.

העתידים ערר לויתן (י"ה) א"ת ערר
לויתן, אלא אָרַר לְדַתְךָ.

הבונים חרבות למו (י"ז) א"ת חרבות,
אלא קָבְרוֹת.

שם רשעים חרלו רגז (י"ח) א"ת
רשעים, אלא רְשִׁים.

ורוח על פני יחלף תסמר שערת בשורי
(ד' ט"ו) מן התרגום נראה שהיה קורא תסמר
שְׁעָרָה בשורי, ופי' רוח סערה, והוא מקביל

יפה אל גרות על פני יחלוף, שפי' ג"כ כפשוטו
(איין ווינד).

ידכאום לפני עש (ד' י"ט) נראה שצ"ל
יִדְכָּאֻם (כמו יששום) לפני עת.

אשר קצירו רעב יאכל ואל מצנים
יקהו ושאף צמים חילם (ה' ה') נראה שצ"ל

אשר קציר רָעַב יֹאכַל וְאֵל מְצִיִּים (פי'
מידשים כמדבר, כמו לעם לציים) יקח ושאף צמים

(פי' אנשים צמאים, והוא מקביל אל "רעב" ת"י).
ויושע מחרב מפיהם (ה' ט"ו) א"ת

מפיהם, אלא שְׁפִיָּהֶם.
כי עתה הייתם לו (ו' כ"א) נראה שצ"ל

כַּן עַתָּה הֵייתֶם לִי.
ועתה הואילו פנו בי (ו' כ"ה) א"ת פנו

בי, אלא עֲנוּ בִי.
הים אני אם תנין כי תשים עלי משמר

(ו' י"ב) א"ת הים, אלא הַיָּם.
כן ארחות כל שכחי אל (ח' י"ג) א"ת

ארחות, אלא אַחֲרֵית.

אף כי אנכי אעננו אבחרה דברי עמו:
אשר אם צדקתי לא אענה למשפטי אתחנן

(טו י"ד וט"ו) נראה שצ"ל אף כי אנכי אעננו
אבחרה דְּרָךְ כִּי עָמוּ (כמו אבחר דרכם, וישרש בחר

כאן הוא כמו כחן כמו שהוא בל' סור, ודוגמתו בחרתיך
ככז עני; והמליצה הוא כמליצת ובהנת את דרכם (ידמ')

ח' כ"ו): אשר אם צדקתי לא אָעֲנֶה (ט"ו) גם אם

צדקתי לא אנניע עצמי לפני לשאול ממנו המניע (ל'
לְמִשְׁפָּטִי אתחנן (מלת לא הקודמת מושכת עצמה

ואחרת עמה והרי הוא כאלו כתוב למשפטי לא אתחנן, ופי'
לא אבא להתחנן על משפטי, ר"ל על המניע לי במשפט

ועל מה שיש לי משפט וצדקה לבקשו, כי דרך האדם
להתחנן למתנת חנם, אך לא למה שמניע לו במשפט).

אז בשחת תפבלני ותעבוני שלמותי (ט'
ל"א) א"ת ותעבוני שלמותי, אלא וְתַעֲבֹרְנִי

צְלָמָתִי.
כי לא כן אנכי עמדי (ט"ו ל"ה) א"ת עמדי

אלא מַעֲדִי.
על דעתך כי לא אדשע ואין מידך מציל

(י' י') א"ת ואין מידך מציל, אלא ואין בִּידִי
מַעַל, ועולה יפה החמשך.

ידיך עצבוני ויעשוני יחד סביב ותבלעני
(י' ח') נראה שצ"ל ידך עצבוני ויעשוני וְאַחַר

סְבִיבָתְךָ ותבלעני, וכן תר' הסורי.
ובר היית בעיניך (י"א ד') א"ת הייתי,

אלא הֵי יָת.
כי אז תשא פניך ממום וכי' כי אתה

עמל תשכח (י"א ט"ו וי"ו) נראה שצ"ל כי אז
תשא פניך מְרוֹם וכי' כי עַתָּה (תשובת התנאי)

עמל תשכח.
וחך אכל יטעם לו (י"ב י"א) נראה שצ"ל

וחך אֵכַל יטעם לו, והוא בינוני פועל; וכן
צ"ל וּחְךָ יטעם לְאֵבֶל (ל"ד ג').

ותורישני עונות געורי (י"ג כ"ו) א"ת
ותורישני, אלא וְתִדְרֹשְׁנִי, פי' תדרוש ממני

דין וחשבון על עונות געורי.
מי יתן טהור מטמא (י"ד ד') א"ת טהור

מטמא, אלא טהור מְטַמֵּא, כמ"ש מי יאמר
זכיתי לבי טהרתי מחטאת.

תתקפהו כמלך עתיד לכידוד (ט"ו כ"ד)
נראה שצ"ל תתקפהו וִילַךְ (כמו כסי' י"ד ב')

עתיד לְכִידוֹ (כמו יראו עיניו כידו).
אל יאמין בשו נתעה כי שוא תהיה

תמורתו: בלא יומו תמלא וכפתו לא רעננה
(ט"ו ל"א ול"ב) נראה שצ"ל אל יאמן בשו נתעה

כי שוא תהיה: תִּמְךָ תוֹ בלא יומו תִּמְלֵךְ וכפתו
לא רעננה. כי על כרחך בתמרה מדבר כאן, כי

אמר "וכפתו" ואין כפה אלא כפת תמרים; ופי'

שהרשע הוא כתמרה כמושה. וכן הוא מליצת
יחמס כגפן בסרו וישלך כזית נצתו שהרשע
הוא כבסר החמוץ וכנצת הזית שנפלה לארץ.
ואש אכלה אהלי שחד (ס"ו ל"ד) א"ת
אהלי שחד, אלא אהלי ש"ך ד.

אך עתה הלאני וכו' (י"ו י"ג) נתוח הפסוקים
הוא כך: אך עתה הלאני השמות כל עדתי
(רעתי ?) ותקמטני: לעד היה ויקם בי (כמו לא
יקם עד אחד באיש) כחשי (פ"י רשע) בפני יענה.
לחלק יגיד רעים ועיני בניו תכלינה (י"ו
ה') נראה שצ"ל לְחַלְקֵךְ (יחיד מן חלכאים) יג' ד'
רעים ועיני עָנּוּ תכלינה.

יצרו צעדי אוננו ותשליכהו עצתו (י"ח ז')

א"ת ותשליכהו, אלא ותכשיל הו.
יאכל בדי עורו יאכל בדיו בכור מות
(י"ח י"ג) נראה שצ"ל יוּבַל בּוֹר עַרְרִי,
יְאָבֵל בְּרֶד בְּבוֹר מוֹת.

ואחר עורי נקפו זאת וכו' כליתי
בחקי (י"ט כ"ו וכו') נראה שצ"ל ואחר (כמו ותחת)
עורי נִפְקַד (כמו ופקוד בבית, מ"ב ה' כ"ד, אוי"פ
בעוואהרען) זאת, ומבשרי אחזה אֶלֶּה: אשר אני
אחזה לי ועיני ראו ולא זר פָּלוּ פְּלִי תִי
בְּחֻקֵי (פ"י הכל סגרתו בלבו, ואמר בזה כי יש דבר
אחר אשר אך הוא לבדו יודע אותו ולא אחר ועיניו ראוי
ולא זר ומלתא בלבו נגדת).

מוסר כלמתי אשמע (כ"ג) א"ת מוסר
כלמתי, אלא מוסר כליותי.

או חשך לא תראה ושפעת מים תכסך
(כ"ב י"א) נראה שצ"ל אֹר חֹשֶׁךְ וְלֹא תֵרְאֶה
כו', ופ"י הן כאשר חשך אור באהלך אז אינך
רואה, ואולי תדמה בעבור זה כי גם האלהים
לא יראה בחשך ולא יוכל לשפוט בעד ערפל
ושית על עפר בצר ובצור נחלים אופיר
והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך (כ"ב כ"ד
וכ"ה) נראה שצ"ל וְשֵׁת וְשֵׁת (ושב על שדי הגז' בפסוק
הקודם) על עפר בצר (פ"י זהב, והוא כמו בצע)
וכצור נחלים אופיר (וכן נמצא באגודו של רדב"א
הקראי "וכצור" כ"ג): והיה שְׁרָה בְּצַרְךָ וכסף
תועפות (פ"י מחקי ארץ ומטמוני מסתרים) לך.

מחקי צפנתי אמרי פיו: והוא באחד
ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש: כי ישלים חקי

וכהנה וכו' (כ"ג י"ב — י"ד) נראה שצ"ל בְּחֻקֵי
צפנתי אמרי פיו: והוא בחר ומי ישיבנו ונפשו
אותה ויעש: כי יעלים חקיו (וי עולה ויורד)
וכהנה וכו'.

בשדה בלילו יקצרו זכרם רשע ילקשו
(כ"ד י') נראה שצ"ל בְּשָׂדֵה בְּלִיעַל יקצרו,
ושב על העניינים והאביונים, שהם מוכרחים
לעבוד לרשע ושבר לא ינתן להם.
יגזלו משד יתום ועל עני יחבלו (כ"ד ט')

א"ת ועל עני, אלא ועל עני.

קל הוא על פני מים וכו' וכראש שבולת
ימלו (כ"ד י"ח — כ"ד) נראה שצ"ל קָר הוא על
פני מים (פ"י הרשע הוא כקרח אשר על פני מים, אשר
אך בימי הקרח הוא עומד בחוקו ומתקיים, אבל כבוא עת
המים אז ימס ויתהלך לו) תִּקְרַר חֲלֻקְתָּם בארץ (פ"י
חלקת המים, ר"ל פני המים [כענין חלקת צואריו] הם
מתקררים וקופאים כאבן) לֹא יִפְנֶה דֶרֶךְ יַמִּים (א"ת
כ' במלה האחרונה הזאת נמשכה אליה כשעות ממלת דרך;
ופ"י הקרח שעל פני המים איננו פונה דרך ימים, כאשר
יעשו המים כשאינם קפואים שהם הולכים אל הים): צִיָּה
גַם חֵם יִנְזָלוּ מִימֵי שֶׁלֵג (פ"י אבל בימי החום אז
נוזל הקרח בתבנית מימי שלג) שְׁאֹלָה טָעַר (פ"י
שהם נבלעים במעמקי הארץ ועקבותם לא נודעו): יִפְּן
לֹא כָּל בַּפֶּתַח יִשְׁאַעֵי נִיהוּ עַל דַּרְכֵיהֶם
(תחת יתן לו לבטח וישען ועיניהו על דרכיהם, טססוק כ"ג
אשר מקומו כאן; ופ"י שעובר אורח הבוטח בקרח הזה הוא
פונה לו לבקשו וישא עיניו על דרכי המים, אולם אך לשוא,
כי אינמו, ודומה המשל הזה עין בעין אל משל הגז' בסימן
ו': הקדרים מני קרח וכו' בעת יורכו נצמתו וכו' הבישו
ארחות תמא וכו'; אבל אין הנמשל שיה בשניהם, כי שם
הוא משל לאהבה כוננת, וכאן לענין מות האדם, אשר כמות
צדיק כן מות רשע ושניהם נשכחים כמים, כענין שאמר בספוק
אחר כמים עברו תיכור) יִשְׁכַּחְהוּ רַחֵם (כאן הוא שב
לדבר ברשע, שהוא נשכח כמותו כמים) מִתְקַן (כבר כתבתי
באוצר המלים שענינו לקיחה ומציחה, וזינען, כדאיתא בגמ'
טסס כהא ומתק כהא) רמה, עוד לא יזכר; ותשכח
כעין עולה: יִרַע עַקְרָה לֹא תֵלַד וְאֵלְמַנָּה לֹא
יִיטִיב: ומשך אֶבְדֵיִם בכחו יתום לא יאמין
בחיייו: ד' מ' (כצ"ל ב'ו', וכן תיקן החי מהרשד"ל וכן
תיטמו) מעט ואיננו והמונו כצל יקפצון
וכראש שבלת ימלו.

א"ת ותשליכהו, אלא ותכשיל הו.
יאכל בדי עורו יאכל בדיו בכור מות
(י"ח י"ג) נראה שצ"ל יוּבַל בּוֹר עַרְרִי,
יְאָבֵל בְּרֶד בְּבוֹר מוֹת.
ואחר עורי נקפו זאת וכו' כליתי
בחקי (י"ט כ"ו וכו') נראה שצ"ל ואחר (כמו ותחת)
עורי נִפְקַד (כמו ופקוד בבית, מ"ב ה' כ"ד, אוי"פ
בעוואהרען) זאת, ומבשרי אחזה אֶלֶּה: אשר אני
אחזה לי ועיני ראו ולא זר פָּלוּ פְּלִי תִי
בְּחֻקֵי (פ"י הכל סגרתו בלבו, ואמר בזה כי יש דבר
אחר אשר אך הוא לבדו יודע אותו ולא אחר ועיניו ראוי
ולא זר ומלתא בלבו נגדת).

חק חג על פני מים עד תכלית אור עם
 חשך (כ"ו י"א) א"ת עד, אלא יעד.
 הן אלה קצות דרכו ומה שמץ דבר
 נשמע בו ורעם גבורתו מי יתבונן (כ"ו י"ד) נראה
 שצ"ל וזה שמץ דבר וכו' ורוב גבורתו וכו'.
 כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה
 נפשו (כ"ו ה') נראה שצ"ל כי מה תקות חנף כי
 יפגע (פ"י כאשר יתלל) כי ישא לאלוה
 נפשו: הצעקתו ישמע אל וכו'.
 הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו
 (כ"ו ד') נראה שצ"ל הנשכחים מני רגל (מל'
 דגלי ומרגל ורוכל, וואגדערער) דלו מאנוש נע (פ"ו)
 מאיש עובר אורח הנע ונד בארץ).

מבכי נהרות חבש (כ"ו י"א) נראה שצ"ל
 נבכי נהרות חפשי.
 בסוד אלוה עלי אהלי: בעוד שדי
 עמדי סביבות נערי (כ"ט ד' וי"ג) נראה שצ"ל
 פסוק (מל' ויסך אלוה בערו) אלוה עלי אהלי:
 בעוד שדי (מ"ג ע"ג זעננער, כמנהג גדולי ארצות הקדם
 בימים ההם) עמדי, סביבותי נערי.
 לי שמעו ויחלו וידמו למו עצתי (כ"ט
 כ"א) נראה שצ"ל לשמע לי וידמו
 למועצתי (מלה אחת).
 כי יתרו פתח ויענני ורסן מפני שלחו
 (ל' י"א) נראה שצ"ל כי יתרו פתח מעיניו
 (ר"ל שפיתח מתנו ושולח רסנו לדבר עוה) ורסן מפיו
 שלח.

על ימין פרחת יקומו רגלי שלחו ויסלו
 עלי ארחות אידם (ל' י"ב) נראה שצ"ל על ימין
 פרחת (פ"ו נעים שוככים ופראים) יקומו, רגלי ישלחו
 ויסלו עלי ארחותיהם.
 נתסו נתיבתי להותי יעילו לא עזר למו
 (ל' י"ג) נראה שצ"ל נתסו נתיבתי
 להות (הות ענינו כלל סורי חסידה עמוקה כמ"ש
 באור"ש, ואמר שהנערים הפראים שמו נתיבות ביתו להות
 ע"ו מעשי משובותיהם) יעילו (ככתוב, ופ"י יכנסו כמו
 כלל ארמו ור"ל אל ביתו) לא עזר למו.
 תדרף כרוח נדבתי וכעב עברה ישעתי
 (ל' ט"ו) א"ת תדרף, אלא תדרף, והוא מלשון
 כהגדרף עשן; ונדיבה וישועה הן שמות מקרה
 מן התארים נדיב וישוע, וזה מה שאין ספק בו.

לילה עצמי נקר מעלי וערקי לא ישכבוני
 ברב כח יתחפש לבושי כפי כתנתי יאזרני (ל'
 י"ו וי"ח) נראה שצ"ל ברב כח יתפשו לבושי
 (שב על "ועורקי" שחם התולעים, ראה אוצר המלים שם
 אוקתא) בפי כתנתי יאזרני.
 ברית כרתי לעיני ומה אתבונן וכו' (ל"א
 א') א"ת ומה אתבונן, אלא מה תבונן.
 ואזרעי מקנה תשבר (ל"א כ"א וכו') נראה
 שצ"ל ואזרעי כקנה תשבר.
 כי אערוץ המון רבה (ל"א ל"ד) א"ת המון
 רבה אלא המון רבה.
 כי ירבה אלוה מאנוש (ל"ג י"ב) א"ת
 ירבה, אלא ירבה, והוא מלשון דכי = מהור
 בארמית וכמו יזכה בלי עברי.

האף שונא משפט יחבש ואם צדיק
 כביר תרשיע: האמר למלך בליעל (ל"ד י"ו וי"ח)
 נראה שצ"ל האל שג' א משפט יבח שואם
 שדי כביר תרשיע: האמר למלך בליעל (שב
 על אלהים אשר יאמר למלך - בליעל, רשע אל נדיבים, כי
 לא ישא פני שרים).

כי לא על איש ישים עוד להלך אל
 אל במשפט (ל"ד כ"ג) נראה שצ"ל כי לא אל
 איש ישים מועד (מ' עולה ויורד) להלך את
 אל במשפט, ופ"י כי האדם אינו אל שיקבע
 מועד (ר"ל זמן ומקום למשפט) לבוא במשפט את
 אלהים.

והוא ישקט ומי ירשע ויסתר פנים ומי
 ישורנו ועל גוי ועל אדם יחד: ממלך אדם
 חנף ממקשי עם (ל"ד כ"ט ול') נראה שצ"ל והוא
 ישקט ומי ירשע (מלשון ועינו השע, ופ"י מי יסתר
 פנים) ויסתר פנים וכו' ועל גוי ועל אדם יחד
 (אי"ף דיע נעזאמטטהויש, וויע אויף דען איינצעלנען)

ממלך עד עם, חנף עם קשיים.
 מרוב עשוקים יזעיקו וכו' ולא ידע בפש
 מאוד (ל"ה ט' - ט"ו) נראה שצ"ל מכפי
 עשוקים יזעקו (ר"ל שהם מתפללים לאלהים בבוא עליהם
 צרה) ישועו מזידי רפאים: ולא אמר איה
 אלוה עיש נותן מזון: ת בלילה וכו' שם יצעקו
 ולא יענה וכו' אך שוא לא ישמע אל וכו' אף
 כי תאמר (נראה שהוא מלשון המר על הבכור, יאמערן,
 ור"ל גם כי תועק ותשוע לא ישמע לך) לא תשורנו.

חקי:
 נפשו
 (יורד)
 לקשו
 קצרות
 גרחים
 (כ"ו ט'
 אכולת
 א על
 ב, אשר
 נבוא עת
 פ' (פ"ו)
 י"ו] הם
 ס (א"ת)
 דהד;
 כאשר
 ציה:
 החום או
 צ' (פ"ו)
 פ'ן:
 דרכיהם
 מסוק כיצ
 הזה הוא
 ד' לשוא,
 ג'ו' במסין
 ג'ו' הבישו
 ג' כי שם
 אשר כמות
 מר במקום
 הוא שכ
 בר כתנתי
 ותא כנמי
 ותשכח
 גנה לא
 א יאמן
 ישה"ל וכן
 יקפצון

דין לפניו (פי' הקיבו משפטך לפניו) והתחולל לו (פי' קוה אליו שיעשה משפטך) : ועתה..... כי אין פקד אותו (אין צריך להעיר ביהוד על דמיון אותיות ח' ופ', וביהוד פ' פשוטה) ולא ידע נפש מעדו (פי' מקום מושבו).

כי עוד לאלוה מלים (ל"ו כ') א"ת לאלוה, אלא לא אלי הוא.

ואף הסיתך מפי צר רחב וכו' ורב כפר אל יטך (ל"ו ט"ו - י"ח) נראה שצ"ל ואף הסת'ך מפני צר, רחב לא מוצק תחתיה (מלת רחב ענינה בספר הזה שכולת מים, כמו כפרין רחב יאתיו (ל' י"ד) ורחב מים במוצק (ל"ו י'), ונראה שמענין זה הוא ג"כ שם החובות שקרא יצחק לבאר ; "ומוצק" ענינו אדמה קשה וקרקע לעמוד עליו בתוך המים כמו בצקת עפר למוצק).....

ונחח : שלחנך מלא דשן וד' יע שר מלאות דין ומשפט יתמכו בה מה : פן יסיתך רב שפס (פי' רב אכל ותבואה, מענין ספוק בתלמוד, ותרי' אנכלל אספק) ורב כפר (כניו מליצי לנזולים מן התבואה בשמן ודבש, כמו שהוא כניו ביהוד למין ממיני השרף הנוול מן העץ) אל יטך.

היערך שועך לא בצר וכל מאמצי כח (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל היעריך עו שך ל פשר וכל מאמצי כח ? ופי' היעריך - הידומה ויתמשל.

תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל תרקיע עם אל שחקים חזקים כראי מוצק ? ופי' ראי מוצק אדמה קשה (פעסערי בארעו) וראי כמו "רע" (ארע, ארעא) בל' ארמי שעיקר הוראתו אדמה, והושאל לשפלות וגריעות ורוע : מלרע (אוינטען) ; ארע מנך (ד"ו ב' ל"ט, גערינג, שלעכט) ; טוב ורע.

רעם שרים ותרועה (ל"ט כ"ה) א"ת שרים, אלא שרים.

אחת דברתי ולא אענה ושתים ולא אומיק (מ' ה') א"ת אענה, אלא אשנה (וידועהאלען).

פניהם חבוש בטמון (מ' י"ג) א"ת בטמון, אלא פטמא (כי היה מנהגם לחבוש פני טמא ומצורע, כמ"ש ועל שפם יעטה).

הן תחלתו נכזבה הגם אל מראיו יטל

העירך שועך לא בצר וכל מאמצי כח (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל היעריך עו שך ל פשר וכל מאמצי כח ? ופי' היעריך - הידומה ויתמשל.

תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל תרקיע עם אל שחקים חזקים כראי מוצק ? ופי' ראי מוצק אדמה קשה (פעסערי בארעו) וראי כמו "רע" (ארע, ארעא) בל' ארמי שעיקר הוראתו אדמה, והושאל לשפלות וגריעות ורוע : מלרע (אוינטען) ; ארע מנך (ד"ו ב' ל"ט, גערינג, שלעכט) ; טוב ורע.

רעם שרים ותרועה (ל"ט כ"ה) א"ת שרים, אלא שרים.

אחת דברתי ולא אענה ושתים ולא אומיק (מ' ה') א"ת אענה, אלא אשנה (וידועהאלען).

פניהם חבוש בטמון (מ' י"ג) א"ת בטמון, אלא פטמא (כי היה מנהגם לחבוש פני טמא ומצורע, כמ"ש ועל שפם יעטה).

הן תחלתו נכזבה הגם אל מראיו יטל

העירך שועך לא בצר וכל מאמצי כח (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל היעריך עו שך ל פשר וכל מאמצי כח ? ופי' היעריך - הידומה ויתמשל.

תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל תרקיע עם אל שחקים חזקים כראי מוצק ? ופי' ראי מוצק אדמה קשה (פעסערי בארעו) וראי כמו "רע" (ארע, ארעא) בל' ארמי שעיקר הוראתו אדמה, והושאל לשפלות וגריעות ורוע : מלרע (אוינטען) ; ארע מנך (ד"ו ב' ל"ט, גערינג, שלעכט) ; טוב ורע.

רעם שרים ותרועה (ל"ט כ"ה) א"ת שרים, אלא שרים.

אחת דברתי ולא אענה ושתים ולא אומיק (מ' ה') א"ת אענה, אלא אשנה (וידועהאלען).

פניהם חבוש בטמון (מ' י"ג) א"ת בטמון, אלא פטמא (כי היה מנהגם לחבוש פני טמא ומצורע, כמ"ש ועל שפם יעטה).

הן תחלתו נכזבה הגם אל מראיו יטל

דין לפניו (פי' הקיבו משפטך לפניו) והתחולל לו (פי' קוה אליו שיעשה משפטך) : ועתה..... כי אין פקד אותו (אין צריך להעיר ביהוד על דמיון אותיות ח' ופ', וביהוד פ' פשוטה) ולא ידע נפש מעדו (פי' מקום מושבו).

כי עוד לאלוה מלים (ל"ו כ') א"ת לאלוה, אלא לא אלי הוא.

ואף הסיתך מפי צר רחב וכו' ורב כפר אל יטך (ל"ו ט"ו - י"ח) נראה שצ"ל ואף הסת'ך מפני צר, רחב לא מוצק תחתיה (מלת רחב ענינה בספר הזה שכולת מים, כמו כפרין רחב יאתיו (ל' י"ד) ורחב מים במוצק (ל"ו י'), ונראה שמענין זה הוא ג"כ שם החובות שקרא יצחק לבאר ; "ומוצק" ענינו אדמה קשה וקרקע לעמוד עליו בתוך המים כמו בצקת עפר למוצק).....

ונחח : שלחנך מלא דשן וד' יע שר מלאות דין ומשפט יתמכו בה מה : פן יסיתך רב שפס (פי' רב אכל ותבואה, מענין ספוק בתלמוד, ותרי' אנכלל אספק) ורב כפר (כניו מליצי לנזולים מן התבואה בשמן ודבש, כמו שהוא כניו ביהוד למין ממיני השרף הנוול מן העץ) אל יטך.

היערך שועך לא בצר וכל מאמצי כח (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל היעריך עו שך ל פשר וכל מאמצי כח ? ופי' היעריך - הידומה ויתמשל.

תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל תרקיע עם אל שחקים חזקים כראי מוצק ? ופי' ראי מוצק אדמה קשה (פעסערי בארעו) וראי כמו "רע" (ארע, ארעא) בל' ארמי שעיקר הוראתו אדמה, והושאל לשפלות וגריעות ורוע : מלרע (אוינטען) ; ארע מנך (ד"ו ב' ל"ט, גערינג, שלעכט) ; טוב ורע.

רעם שרים ותרועה (ל"ט כ"ה) א"ת שרים, אלא שרים.

אחת דברתי ולא אענה ושתים ולא אומיק (מ' ה') א"ת אענה, אלא אשנה (וידועהאלען).

פניהם חבוש בטמון (מ' י"ג) א"ת בטמון, אלא פטמא (כי היה מנהגם לחבוש פני טמא ומצורע, כמ"ש ועל שפם יעטה).

הן תחלתו נכזבה הגם אל מראיו יטל

העירך שועך לא בצר וכל מאמצי כח (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל היעריך עו שך ל פשר וכל מאמצי כח ? ופי' היעריך - הידומה ויתמשל.

תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל תרקיע עם אל שחקים חזקים כראי מוצק ? ופי' ראי מוצק אדמה קשה (פעסערי בארעו) וראי כמו "רע" (ארע, ארעא) בל' ארמי שעיקר הוראתו אדמה, והושאל לשפלות וגריעות ורוע : מלרע (אוינטען) ; ארע מנך (ד"ו ב' ל"ט, גערינג, שלעכט) ; טוב ורע.

רעם שרים ותרועה (ל"ט כ"ה) א"ת שרים, אלא שרים.

אחת דברתי ולא אענה ושתים ולא אומיק (מ' ה') א"ת אענה, אלא אשנה (וידועהאלען).

פניהם חבוש בטמון (מ' י"ג) א"ת בטמון, אלא פטמא (כי היה מנהגם לחבוש פני טמא ומצורע, כמ"ש ועל שפם יעטה).

הן תחלתו נכזבה הגם אל מראיו יטל

העירך שועך לא בצר וכל מאמצי כח (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל היעריך עו שך ל פשר וכל מאמצי כח ? ופי' היעריך - הידומה ויתמשל.

תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק (ל"ו י"ח) נראה שצ"ל תרקיע עם אל שחקים חזקים כראי מוצק ? ופי' ראי מוצק אדמה קשה (פעסערי בארעו) וראי כמו "רע" (ארע, ארעא) בל' ארמי שעיקר הוראתו אדמה, והושאל לשפלות וגריעות ורוע : מלרע (אוינטען) ; ארע מנך (ד"ו ב' ל"ט, גערינג, שלעכט) ; טוב ורע.

רעם שרים ותרועה (ל"ט כ"ה) א"ת שרים, אלא שרים.

אחת דברתי ולא אענה ושתים ולא אומיק (מ' ה') א"ת אענה, אלא אשנה (וידועהאלען).

פניהם חבוש בטמון (מ' י"ג) א"ת בטמון, אלא פטמא (כי היה מנהגם לחבוש פני טמא ומצורע, כמ"ש ועל שפם יעטה).

הן תחלתו נכזבה הגם אל מראיו יטל

שיר השירים

ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין (א' א') א"ת ישקני אלא ישקני כי מדמה הדודים ליין.

אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ (ב' ו') א"ת האהבה, אלא האהבה, ופי' שלא תעירו את האהבה משנתה עד שתחפץ לקום בעצמה.

עיניו כיונים וכו' ישבות על מלאות לחייו כערוגת הבשם מגדלות מרקחים (ה' י"ב) מלכות "מלאות" "ומגדלות" נתחלפו במקומותם וצ"ל עיניו כיונים ישבות על מגדלות לחייו בערוגות הבשם מל את מרקחים.

מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים (ו') א"ת כמחולת המחנים אלא מחוללות המחנים, פי' עלמות המחוללות מעיר מחנים.

מה יפית ומה נעמת אהבה בתענגים (י') א"ת אהבה בתענגים, אלא אהבה בתענגים (כמו בני תענוגין, וכן תרי' הסורי).

וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים (י') נראה שצ"ל וחכך כיין הטוב הולך (כמו הלך דבש) ודודיך כמישרים (מין יין ידוע כפי' הראב"ע) דב (פי' זב) בשפתי שנים.

רשפיה רשפי אש שלהבת יה (ח' י') א"ת רשפי אש, אלא רשפי אל, ומקביל יפה אל שלהבת יה.

רות

מאז הבקר (ב' י') נראה שצ"ל מאור הבקר.

ותקראנה לה השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי (ד' י"ו) א"ת שם אלא אס.

איכה

עיני עיני ירדה מים (א' י"ג) נראה שצ"ל
 עיני ירדה עיני מים.
 גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי (ג' ח)
 א"ת תפלתי, אלא שפתי.
 צמתו בכור חיי (ג' י"ג) נראה שצ"ל
 צמתתי בבורתי (ר"ל בעודני ח)
 ספיר גזרתם (ד' י"ג) נראה שצ"ל נזרתם
 (פי' תלתי הנזרים, כמו גזי נזרד).

קהלת

אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם
 לכרם האלהים ולראות שהם בהמה המה להם
 (ג' י"ח) א"ת לכרם האלהים ולראות, אלא
 לברר אליהם ולראות, ופי' אמרתי בלבי
 לברר לבני האדם ולראותם שהם כבהמות
 נדמו באמרם את הצדיק ואת הרשע ישפוט
 האלהים על כל מעשה שם, כי באמת מקרה
 אחד לאדם ולבהמה כמות זה כן מות זה ומי
 יודע שרוח בני האדם עולה למעלה ורוח
 הבהמה יורדת למטה לארץ; ומחבר ספר זה
 כפר בהשאת הנפש.

כי רוב חלמות והבלים ודברים הרבה
 (ה' י"ג) נראה שצ"ל כי ב א ר ב חלמות והבלים
 מר ב ר י מ הרבה.

ויתרון ארץ בכל הוא מלך לשדה נעבד
 (ה' ח) נראה שצ"ל ויתרון ארץ (irdischer
 Vorzug) הבל הוא מלך שנה קע בר.

גם כל ימיו בחשך יאכל וכעס הרבה
 וחליו וקצף (ה' י"ג) נראה שצ"ל גם כל ימיו
 בחשך יבלו, וחיי קצף וכעס הרבה.
 כי מה יותר לחכם מן הכסיל מה לעני
 יודע להלך נגד החיים (י' ח) נראה שצ"ל כי
 מה יותר לחכם מן הכסיל אם אינו יודע להלך
 נגד החיים.

אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני רחוק
 מה שהיה ועמק עמק (י' כ"ג וכ"ד) נראה שצ"ל
 אמרתי אחכמה נהר חוק — ממני רחוק כמה
 שהיה ועמק — עמק מה שהיה עמוק בראשונה
 ממני ולא יכולתי להשיג, זה הוא עמוק גם עתה.
 ומוצא אני מר ממות את ה'שה וכו'

אחת לאחת למצא חשבון (י' כ"ג וכ"ד) א"ת
 למצא, אלא תמצא, ושב על האשה, ואמר
 כי אשה אצל חברתה מוצאת חשבונות, ר"ל
 חושבות מחשבות ערמה, כמו שמיים ואמר:
 לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את
 האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים (י' כ"ט)
 פי' שהאדם (ר"ל הגבר, כמ"ש אדם אחד מאלף וכו'
 ואשה וכו'; דער מאנן) הוא ישר ופושטן בטבע,
 אבל המה ר"ל הנשים, בקשו חשבונות רבים,
 ר"ל הן חושבות חשבונות ותחבולות ויועצות
 עצות רעות כל היום.

גם אהבה גם שנאה אין יודע האדם
 הכל לפניו: הכל כאשר לכל (פ' א' י"ג) נראה
 שצ"ל גם אהבה גם שנאה אין יודע האדם
 הכל כאשר לכל לפניו, ופי' כמו
 שקרה את האנשים שהיו לפניו בארץ כן
 יקרה את אלה.

מסיע אבנים וכו' בוקע עצים וכו' אם
 קחה הברזל והוא לא פנים קלקל וחילים יגבר
 ויתרון הכשיר חכמה (י' ט"ו י"ג) נראה שצ"ל
 אם קרה (מלשון מקרה) הברזל (שב על מסיע אבנים
 ובוקע עצים) הוא לא [ישא] פנים לקל (ברגלו,
 ואמר זאת נגד חסר נומן כי יפול) וחילים (ר"ל צבאות
 הרבה) ונבור ויתרון העשיר וחכמה; וביאר ואמר:
 אם ישך הנחש בלא לחש ואין יתרון
 לבעל הלשון (י' י"א) נראה שצ"ל אם ישך
 הנחש בלע לחש ואין יתרון לבעל הלשון (פי'
 לאיש היודע ללחש על הנחשים; ואמר זאת נגד פורץ נדב
 ישכנו נחש).

עד אשר לא ירתק חבל הכסף (י"ב י")
 א"ת ירתק, אלא ירתק.
 וכתוב ישר דברי אמת (י"ב י") נראה
 שצ"ל וכתב ראש דברי אמת, והוא כמו ריש
 מלין אמר (דכיאל ח' א') וכמו מוסרין לו ראשי
 פרקים בתלמוד.

אסתר

והיום הזה תאמרנה שרות וכו' לכל שרי
 המלך וכדי בזיון וקצף (א' י"ח) א"ת וכדי, אלא
 דברי.
 ויאמר המלך אחשוורוש ויאמר לאסתר

המלכה (י' ה') נראה שצ"ל וימהר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה.

דניאל

ותגדל עד צבא השמים וכו' ותשלך אמת ארצה (ח' י' - י"ב) נראה שצ"ל ותגדל עד צבא השמים וכו' ועד שר הצבא (שב על ותגדל), הג' ד' י' ל ממנו וְהָרִים (י' עולה ויורד) התמיד וְהַשְּׁלֵף מ מכון מקדשו: וצבא (כבר כתבתי באורח"ש שהכוונה על ציבוס [Zeus] שהועמד צלמו ביהיכל) תנתן על התמיד וְתִשְׁקֶף אֹתוֹ ארצה.

עד ערב בקר אלפים ושלוש מאות (ח' י"ד) ובסימן י"ב י"א כתיב ימים אלף מאתים ותשעים, וחשבון זה צודק יותר, כי כימים האלה נמשכה באמת עת הצרה בימי אנטיוכוס הרשע וכמ"ש מועד מועדים וחצי, וערן וערנין ופלג ערן, שהכוונה ג' שנים ומחצה, וכמ"ש ג"כ וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה. והנה ממה שראוי להתעורר עליו הוא שכמו שאנו מוצאים כאן אלפים שלוש מאות תחת אלף מאתים שבמקום אחר, כן אנו מוצאים ג"כ במספרים של עולי הגולה, המשונים זה מזה שינוי רב בספרי עזרא ונחמיה, שבין שנויי המספרים האלה נמצא בעזרא (כ' י"ב) בני עזבד אלפים עשרים ושנים, ובנחמיה (י' י"ג) בני עזבד אלפים שלוש מאות עשרים ושנים. ואין ספק שצורת המספרים שה' תמשו בהם הסופרים הראשונים היתה סבה בשינויי הנוסחאות שנעשו בהם אח"כ. והמעתיק הרומי הירונימוס כתב בהקדמתו לסי' שמואל (מובא בסאר עינים הוצאת קאסעל צד 145) שבזמנו (כמאה הרביעית) נמצאו עוד ספרים אשר בספר במדבר היו אותיות המספר משונות בצורתן משלנו. - והנה מספר אלף מאתים ותשעים (כמ"ש בס' י"ב י"א) הוא גימטריא של תת שקק; ואין ספק כי זה היתה ג"כ כוונה צדדית של כותב הספר באמרו ומעת הוסר התמיד ולתת שקוק וכו', כי הוא סתם וחתם הדברים כאשר צ"ה: ואתה סתום החזון. והנה ת"ת שק"ץ הוא ג"כ ר"ת תת שמם קדש וצבא. והנה ענין ערב בקר מזכירנו בנבואת זכריה: וזיה לעת ערב יהיה אור.

ויחזק מלך הנגב וכו' ושמועות יבהלחו

וכו' (י"א ה' - מ"ד) נראה שצ"ל ויחזק מלך הנגב (הוא מלך מצרים) מן שריו (של אלכסנדרוס מוקדון) ויחזק עליו (על מלך הנגב) [...] ומשל וכו' ולקץ שנים יתחברו (מלך הנגב ומלך הצפון, הוא מלך סוריא) ובת מלך הנגב תבא אל מלך הצפון לעשות מישרים (שנתן תלמי פילאדלפוס מלך מצרים את אחותו בערעניקע לאנטיוכוס השני מלך סוריא, ראה חשמונאים א' י" ס"ג) ולא תעצור כח הזרוע ולא יעמד זרעו (של מלך מצרים) וְתָמַת הַיָּא עִם בְּעֵלָהּ וְיִלְדָה בְּחִזְקָה (שהומתה היא ואישה והילד אשר ילדה לו - ע"י אשתו הראשונה): וְבַעֲתָיִם (פ"י אחר זמן) יַעֲמֹד נצר מִיִּרְשֵׁיָהּ [על] כנו (אחר מות אנטיוכוס השני ישב בן אשתו הראשונה סליקוס השני, אשר גם ידו היתה בהריגת אביו, על כסא אביו בסוריא, אז עלה תלמי השלישי מלך מצרים אחי בערעניקע וכבש חלק גדול מסוריא, אך אז מרצה מרידה בבית מצרים ודבר זה הכריח את תלמי להשלים את סליקוס ותהו ארץ יהודה למלך מצרים) ויבא אל החיל ויבא במעוזי מלך הצפון ועשה בהם והחזיק: וגם אלהיהם וכו' יבא מצרים והוא ... וולקץ שנים יעמד מלך הצפון וכו' ושב אל ארמתו: ובנו יתגר ואסף המון חילים רבים ובא בו (כצ"ל כמו בספוק ל') ושטף ועבר וישב (ויתגר) עד מעזה: ויתמרמר מלך הנגב ויצא ונלחם עמו עם מלך הצפון והעמיד (מלך הצפון) המון רב ונפתן ההמון בידו: ונש' א ההמון ירום לכבו וכו' ושב מלך הצפון (אנטיוכוס הגדול) והעמיד וכו' ולקץ העתים (ולקץ שנים) יבוא בו וכו' ובני פריצי עמד (הם בני טוביה אשר שתו ידם עם אנטיוכוס הגדול) ינשאו להעמיד חזון (פ"י לכרות ברית, כמו ועם שאול עשיתו חוה) ונכשלו: ויבא מלך הצפון וכו' ולכד ערי מבצרות (הן צידון ועזה) וזרועות הנגב לא יעמדו ועם מבחריו ואין כח לעם הבא אליו: ויעש כרצונו ואין עומד לפניו ויעמד בארץ הצבי ונפלה בידו: וישם פניו לבוא בתקף כל מלכותו (אז בקש אנטיוכוס הגדול לכבוש את מצרים, אבל הרומיים עמדו לשפן לו והם השלימו בינו ובין מלך מצרים, והוא, אנטיוכוס, נתן את קליאוסטרא בתו למלך מצרים לאשה) וי שלים עמו, וְאֵשָׁה ובי"ת הנשים יתן לו וכו' ולא לו תהיה: וישם פניו לאיים ולכתים (זו רומי שהתגרה בה אנטיוכוס מלחמה והרומיים הכזרו מכה רבה במאנעווא) והשיב בית

קצו מעל יתנב אל ול במ בו כ) ו ש ה ב מ י) ו ב ה י) ו ד

ובחמדות: ועשה לו (שב על אלוה מעזים) מב צרי מעזים, ול עם אלהי נכר אשר הכיר ירבה כבוד וכו' וְלָבִים וְכַיִּים בַּמַּעוֹז יוֹ: ושמעות יבהלתו ממזרח ומצפון (ששמע אנטיוכוס ממירדות מדינות פארסיען וארמעניען ושם בא קצו שנפל במלחמה) וכו'.

עזרא

כי באימה עליהם מעמי הארצות (ג')
(ג') א"ת באימה, אלא בא אימה.

נחמיה

אחריו החרה החזיק (ג') א"ת החרה, אלא הַחֲזִיק, והוא כענין ויואב יחיה את שאר העיר (דה"א י"א ח'), היחיו אז האכנים מערמת העפר (ס"ו זה פסוק ל"ד).

כי בימי דוד ואסף מקדם ראש המשררים ושיר תהלה והודות לאלהים (י"ב ס"ו) נראה שצ"ל פְּבִי מִי דוד ואסף מקדם ראש המשררים וְשֵׁר תהלה והודות לאלהים.

דברי הימים

ועוד ברצותי בבית אלהי יש לי סגלה (דה"א כ"ט ג') א"ת ברצותי, אלא באוצרותי. עמד הנמצאו פה ראיתי בשמחה (שס"ט י"ו) א"ת ראיתי, אלא אָתִי. ומי אני אשר אבנה לו בית כי אם להקטיר לפניו (דה"ב ב' ה') א"ת כי אם, אלא פִּיִם.

ויפרץ מכל בניו לכל ארצות יהודה ובנימן וישאל המון נשים (דה"ב י"א כ"ג) נראה שצ"ל וַיִּפְּץ מכל בניו לכל ארצות יהודה ובנימן וישאל להם נשים.

קצין חרפתו לו, פְּלָחִי חרפתו ישיב לו וכו' ועמד על כנו מעביר (אפ"ר פ) נושא הדר מלכות (הוא בנו אשר מלך תחתיו) ובימים אחדים יִשְׁבֵר (שנהרג ע"י Heliodor) וכו' ועמד על כנו נבזה (הוא אנטיוכוס עסיפאגוס; כי היה משפט המלוכה אל Demetrios בן אחזי הנורג, והוא לקחה בלא משפט) ולא נתנו עליו הוד מלכות ובא בשלוה (ס"ו במרמה, כמו שפירשתי באור"ש) והחזיק מלכות בחלקלקות: וזרועות שָׁטַף יִשְׁטְפוּ מלפניו (כמו וזרועים ממנו יעמדו בפסוק ל"א) ויעברו (כמו ושטף ועבר בפסוק י') וגם נגיד ברית מן המתחברות אליו ועשה מרמה ועלה ועצם במעט גוי בשלוה: ובמכמני (כמו בפסוק מ"ג) מדינה יבוא וכו' ורכוש להם יבוזר ועל מִצְרַיִם (וכן תר' השכנים) יחשב מחשבותיו עד עת וכו' וישני המלכים לכבם למרמה וכו' וישב ארצו ברכוש גדול ולבבו על ברית קדש (שקצף על היהודים אשר נטו — בהשמע שמועת שוא שנפל אנטיוכוס במצרים — אחרי מצרים ונתנו יד לישוע (Jason) אשר הרג הרג רב בעדת מינילאוס איש ברית אנטיוכוס) וכו' למועד ישוב ובא כנגב ולא תהיה כראשונה: ובאחרונה יבאו בו ציים כתים (שכאשר הלך שנת להלם במצרים באו אליו שם שלוחים מרומי וצו עליו לעזוב את מצרים ואז שב אל ארצו נכאה ונכנע וזעם שנית על היהודים) ונכאה ושב וזעם על ברית קדש ועשה... ושב ויבן על עזבי ברית קדש (זה מינילאוס זסיעתו) וכו' ומשכילי עם יבינו לרבים (שחסידים ואנשי מעשה עברו בערים לחזק ידי העם באמונת ה') וכו' ונלוו עליהם רבים בחלקלקות (הם היהודים ההיליניסטים): ומן המשכילים ישכילו לצרוף בהם וכו' עד עת קץ כי עוד נקץ למועד: ועשה כרצונו המלך וכו' ולאולה מעזים (הוא Jupiter Capitolinus) על כנו יכבד וכו' ובאבן יקרה

שתי נוסחאות הבאות כאחת

מצאנו במקומות רבים במקרא שהסופרים אשר מצאו שתי נוסחאות או יותר ולא מצאו לבם להכריע, העתיקו גם שתיהן או כולן והנחתו הבחירה לכאבים אחריהם.

(סס כ' ט'). בלתי מהור נ"א כי לא מהור
(סס כ' ט'). הארב נ"א הרב (סס כ' ל"ח).
הגשורי נ"א הגרוי (סס כ"ז ח').

כי נ"א כל (ס"ג א' ט'). לפני נ"א
בני (סס ג' ל"ד) (כנפל בני עולה נפלת).
וישם באדום נצבים נ"א בכל אדום
שם נצבים (סס ח' י"ד). ואבשלום ברת
וילך אל תלמי בן עמיהוד מלך גשור נ"א
ואבשלום ברת וילך גשור (סס י"ג ל"ז ול"ח).
אדקם נ"א ארקעם (סס כ"ב ו"ג). המלך
נ"א למלך (סס כ"ד כ"ג).

וכתרות אשר על ראש העמודים נ"א
וכתרות על שני העמודים (נ"א ז' י"ט).
וחשקיהם נ"א וחשריהם (סס ז' ל"ג). ואתה
נ"א ועתה (סס י"ב ד'). ומלחמה היתה בין
רחבעם ובין ירבעם נ"א ומלחמה היתה בין
אבים ובין ירבעם (סס ט"ו ו' ו'). „ומלחמה
היתה בין רחבעם ובין ירבעם“ כבר כתוב צ"ל
הקודם; וגם מה לרחבעם אלל אצים (?). אתה
נ"א עתה (סס כ"א ז').

כל עיר מבצר נ"א כל עיר מבחור
(נ"ג ג' י"ט). ראשי נ"א אנשי (סס י' ו').
עד נ"א עיר (סס י' כ"ה). ויתצו את מצבת
הבעל נ"א ויתצו את בית הבעל (סס י' כ"ז).
גאון מואב נ"א גא מאד (י"טע' י"ו ו').

כי נראה נ"א כי נלאה (סס י"ו י"ג). עמד
נ"א תמיד (סס כ"א ח'). ומבוסה נ"א ומבוכה
(סס כ"ג ה'). והיה לכסא כבוד לבית אביו
נ"א ותלו עליו כל כבוד בית אביו (סס כ"ג
כ"ג ו"ד). חרוץ נ"א חדש (סס נ"א ט"ו ו').
ולא ישא נ"א ולא ישמיע (סס נ"ג ז').
גלמיה נ"א גלה וסורה (סס נ"ט כ"א). עמי
נ"א שמי (סס כ"ג ו').

[מלקו]ש בעתו נ"א שבעות (י"טו' ה'
כ"ד). יפה נ"א פרי (סס י"א י"ו). מודיעם
נ"א אודיעם (סס י"ו כ"א). מקנת נ"א מה
נחנת (סס כ"ג כ"ב). עמי נ"א שמי (סס כ"ג
כ"ז). ואת כל מלכי ערב נ"א ואת כל מלכי
הערב (סס כ"ה כ"ד). ולהרם נ"א ולהרע (סס
ל"א כ"ז). המקנה נ"א המצוה (סס ל"ב י"א).

אמנם הבאים אחריהם תחת לבחור אחת
משתים חיברו הנוסחאות השונות והיו לאחדים
בידם. מאלה הם :

על עין המים נ"א על העין (כ"ח' י"ו
ג'). חיי שרה נ"א שני חיי שרה (סס כ"ג
ח'). עד אשר תשוב חמת אחיך נ"א עד
שוב אף אחיך ממך (סס כ"ז ו"ד). את כל
מקנהו ואת כל רכושו אשר רכש נ"א את
כל מקנה קנינו אשר רכש (סס ל"א י"ח).
אלהי אברהם נ"א אלהי אביהם (סס ל"א כ"ג).
וידא אלהים נ"א וידע אלהים (סמות ז' כ"ה).
אשר הציל אתכם מיד מצרים נ"א אשר
הציל את העם מתחת יד מצרים (סס י"ח י').
את עמי נ"א את העני (סס כ"ג כ"ד). לפני
הפרכת אשר על ארון העדות נ"א לפני
הכפרת אשר על העדות (סס ל' ו'). והיתה
נ"א להיות (סס נ' ט"ו). מאשר תשיג ידו
נ"א את אשר תשיג ידו (ויק' י"ד ל'). אשר
ינאף את אשת איש נ"א אשר ינאף את
אשת רעהו (סס כ' י'). לה ישמא נ"א לא
ישמא (סס כ"א ג' ו'). את כל המצות
האלה אשר דבר ה' אל משה נ"א את כל
אשר צוה ה' אליכם ביד משה (כ"ד' ט"ו
כ"ג). כל עשה אלה נ"א כל עשה עול
(ד' כ"ה י"ו).

וביהודה נ"א ובירדן (יהושע י"ט ל"ד)
ובתרי השבעים אין מלת וביהודה, אשר אין
לה שחר.

דעת נ"א דרות (סופ' ג' ז'). פר
השור נ"א פר השני (סס ו' כ"ה) ופי' פר
השני פר בעל שתי שנים כמו עגלה משלשת.
וילך הלוי נ"א ויואל הלוי (סס י"ז י').

תרבו נ"א חדרבו (ס"א ז' ג'). שבעים
איש נ"א חמשים אלה איש (סס ז' י"ט).
והח' קענניקאט מצא בג' כ"י שונים כתוב
רק שבעים איש, וכן יספר יוסיפון בקדמוניות.
למועד נ"א לאמר (סס ט' כ"ד) (כי סמוך
לך למועד העס קלחתי). בלבבך נ"א כלבבך
(סס י"ד ז'). סר נ"א מר (סס ט"ו ל"ב) ובתרי
היוני והסורי אין מלת סר. אבי נ"א לבוא

החתום נ"א החקים (סס סס). עד היום הזה
 נ"א כיום הזה (סס ל"ג כ'). במלש נ"א
 במלכן (סס נ"ג ט'). בחרב ברעב יתמו נ"א
 בחרב וברעב ימתו (סס נ"ד י"ג). הדפו נ"א
 הרבה (סס נ"ו ט"ו וי"ו). שריר נ"א עזר
 (סס נ"ז ד'). לחרפה נ"א לחרב (סס נ"ט
 י"ג). וראית נ"א וקראת (סס כ"ח ק"ח).

הרעב נ"א הרעים (יחז' ה' י"ו). והבין
 הבל נ"א ואין הלך (סס ז' י"ד). הקנאה
 נ"א המקנה (סס ח' ג'). עזרה נ"א אזרה (סס
 י"ג י"ד). צדיק נ"א שקר (סס י"ג כ"ג). להבת
 נ"א שלהבת (סס כ"ח ג'). ואל אנשים מר ב
 אדם נ"א מוכאים נ"א סובאים (סס כ"ג נ"ג)
 ראה פסוק מ'. אשה זונה נ"א אשת הזמה (סס
 כ"ג נ"ד). את שם היום נ"א את עצם היום (סס כ"ד
 ז'). והכרתך נ"א והאברתך (סס כ"ה ז').
 מהערים נ"א מעריו (סס כ"ה ט'). ופרשים
 נ"א ופרדים (סס כ"ז י"ד). המה סחרי ירך
 נ"א במ סחריך (סס כ"ז ח'). כרשעו נ"א
 גרשתיהו (סס ל"ח י"ח). אדם נ"א אתם (סס
 ל"ד ל"ח). אהם כצאן נ"א אדם כצאן (סס
 ל"ו ל"ז ול"ט). ולא למיו סביב סביב חמשים
 אמה ארך ורחב עשרים וחמש אמות נ"א
 ואלמות סביב סביב ארך חמש ועשרים אמה
 ורחב חמש אמות (סס נ" כ"ט ול'). השער
 נ"א שער (סס נ"ג ח'). בזנותם נ"א במותם
 (סס נ"ג ז'). עשורים שקלים נ"א חמשה
 ועשורים שקלים נ"א עשרים וחמשה שקל
 (סס נ"ה י"ג). חפר עשרת הבתים חמר נ"א
 כי עשרת הבתים חמר (סס נ"ה י"ד). נחל
 אשר לא אוכל לעבר נ"א נחל אשר לא
 יעבר (סס נ"ז ט'). וולכנס נ"א וושבני (סס
 נ"ז ו'). כל אשר יבוא שמה נחלים ויהיה
 נ"א כל אשר יבוא שמה הנחל (סס נ"ז ט').
 ודמיתי אמך נ"א נדמו עמי (החטע

ד' ה' ו'). קמה נ"א קמח (סס ח' ז').
 כח נ"א רוח (מיכה ג' ח').
 כי עד סירים סבוכים נ"א כסבאם
 סבואים (כחוס ח' י').
 בטרם לא יבוא עליכם חרון אף ה'
 נ"א בטרם לא יבוא עליכם יום אף ה'
 (לפניהם ז' ז'). גות נ"א פרת (סס ז' ו').
 ישאלוני נ"א ישלמוני (תהי ל"ה י"ח
 וי"ג). ויפלטם ויושיעם נ"א יפלטם מרשעים
 (סס ל"ז נ'). מנגד נ"א נגדי (= נגעו)
 (סס ל"ח י"ג). תמיד נ"א המעד (סס ס"ט
 כ"ד). עד מה נ"א עד מתי (סס ע"ד ט' וי').
 כי נ"א בן (סס קכ"ח ד'). כגמל עלי אמו
 נ"א כגמל עלי נפשי (סס קל"ח ז').
 וחשך (דער וועלכער ספארט) נ"א
 וישר (= מישור) (נעלי י"ח כ"ד).
 עפתה כמו אפל נ"א תפע כמו אפל
 (איוב י' כ"ג). לעיניהם נ"א רפניהם (סס
 כ"ח ח').
 על בן נ"א על כל (אסתר ט' כ"ו).
 נהייתי נ"א נחליתי (דניאל ח' כ"ז).
 רשעים נ"א כל רשעים (סס י"ג י').
 המגדל נ"א הגדול (כחמיה ג' כ"ז).
 היעזבו נ"א היובחו (סס ג' ל"ד). והשרינים נ"א
 והשרים (סס ד' י'). נשמע נלאמרן נ"א וגשמו
 (סס ו' ו').
 אשריאל נ"א אשר ילדה (דכ"ח ז'
 ד'). בן משלם נ"א בן משלמית (סס ט'
 ז'). מן הגדוד נ"א ומן הגדי (סס י"ג ט'
 וי'). את כל הגדולה הזאת נ"א את כל
 הגדלות (סס י"ז ט').
 על פני ארך נ"א על פני רחב (דס"ג
 ג' ד'). ודרכיו נ"א והבריו (סס י"ג ז').
 העם נ"א מעם (סס כ"ד כ"ג). ועדרים נ"א
 וערים (סס ל"ג כ"ח וכ"ט).

החתום נ"א החקים (סס סס). עד היום הזה
 נ"א כיום הזה (סס ל"ג כ'). במלש נ"א
 במלכן (סס נ"ג ט'). בחרב ברעב יתמו נ"א
 בחרב וברעב ימתו (סס נ"ד י"ג). הדפו נ"א
 הרבה (סס נ"ו ט"ו וי"ו). שריר נ"א עזר
 (סס נ"ז ד'). לחרפה נ"א לחרב (סס נ"ט
 י"ג). וראית נ"א וקראת (סס כ"ח ק"ח).

הרעב נ"א הרעים (יחז' ה' י"ו). והבין
 הבל נ"א ואין הלך (סס ז' י"ד). הקנאה
 נ"א המקנה (סס ח' ג'). עזרה נ"א אזרה (סס
 י"ג י"ד). צדיק נ"א שקר (סס י"ג כ"ג). להבת
 נ"א שלהבת (סס כ"ח ג'). ואל אנשים מר ב
 אדם נ"א מוכאים נ"א סובאים (סס כ"ג נ"ג)
 ראה פסוק מ'. אשה זונה נ"א אשת הזמה (סס
 כ"ג נ"ד). את שם היום נ"א את עצם היום (סס כ"ד
 ז'). והכרתך נ"א והאברתך (סס כ"ה ז').
 מהערים נ"א מעריו (סס כ"ה ט'). ופרשים
 נ"א ופרדים (סס כ"ז י"ד). המה סחרי ירך
 נ"א במ סחריך (סס כ"ז ח'). כרשעו נ"א
 גרשתיהו (סס ל"ח י"ח). אדם נ"א אתם (סס
 ל"ד ל"ח). אהם כצאן נ"א אדם כצאן (סס
 ל"ו ל"ז ול"ט). ולא למיו סביב סביב חמשים
 אמה ארך ורחב עשרים וחמש אמות נ"א
 ואלמות סביב סביב ארך חמש ועשרים אמה
 ורחב חמש אמות (סס נ" כ"ט ול'). השער
 נ"א שער (סס נ"ג ח'). בזנותם נ"א במותם
 (סס נ"ג ז'). עשורים שקלים נ"א חמשה
 ועשורים שקלים נ"א עשרים וחמשה שקל
 (סס נ"ה י"ג). חפר עשרת הבתים חמר נ"א
 כי עשרת הבתים חמר (סס נ"ה י"ד). נחל
 אשר לא אוכל לעבר נ"א נחל אשר לא
 יעבר (סס נ"ז ט'). וולכנס נ"א וושבני (סס
 נ"ז ו'). כל אשר יבוא שמה נחלים ויהיה
 נ"א כל אשר יבוא שמה הנחל (סס נ"ז ט').
 ודמיתי אמך נ"א נדמו עמי (החטע

*יתיר (Dittographie)

<p>כבירים ישאון" נכפלו. לכן ידע עמי שמי לכן ביום ההוא (סס כ"ג ז' ו') מלת "לכן" נכפלה. נגש והוא ... נענה ולא יפתח פיו כשה לטבח וכו' ולא יפתח פיו (סס כ"ג ז') מלות "ולא יפתח פיו" נכפלו. בוש ופוש תפשי מגן ולודים תפשי דרכי קשת (ירנ' ו"ו ט') מלת "תפשי" נכפלה. ויעפו עד הנה דברי ירמיהו (סס כ"א ס"ד) מלות "עד הנה דברי ירמיהו" היו כתובים בפסוק נ"ח אחר מלת "ויעפו" שם, והסופרים האחרונים אשר מצאו עוד אחריו סיפור "הדבר אשר צוה ירמיהו וכו' עד אשר אנכי מביא עליה" כתבו המלות האלה אחר הסיפור ההוא ומעו והעתיקו לשם גם מלת "ויעפו" של כאן. בעמדם תרפינה כנפיהן ויהי קול וכו' בעמדם תרפינה כנפיהן (יחז' א' כ"ד וכ"ה) מלות "בעמדם תרפינה כנפיהן" נכפלו. רכלי שבא ורעמה וכו' רכלי שבא אשור כלמד (סס כ"ז כ"ג וכ"ג) מלות "רכלי שבא" נכפלו. ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד (סס ל"ז כ"ג) מלת "עוד" נכפלה. וסף השער מאצל אולם השער מהבית קנה אחד וימד את אולם השער מהבית קנה אחד וימד את אולם השער שמנה אמות (סס נ"ז ז' וס' וט') מלות "מהבית קנה אחד וימד את אולם השער" נכפלו. וקיר ההיכל ההיכל (סס נ"א כ' וכ"א) מלת ההיכל כפולה, והראשונה מנוקדת (כ"א פמח דגכ). אל החצר החיצונה אל החצר החיצונה (סס נ"ט י"ט) נכפלו. אשר לנשיא יהיה בין גבול יהודה וכו' לנשיא יהיה (סס נ"ח כ"ג) מלת "לנשיא" נכפלה. ורבה משטמה וכו' משטמה בבית אלהיו</p>	<p>ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר והארץ תעזב מהם וכו' (ויק' כ"ז נ"ג ומ"ג) מלות "אזכר והארץ" נכפלו. ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' נסע לפניו דרך שלשת ימים לתור וכו' (צמד' י" ל"ג) מלות "דרך שלשת ימים" נכפלו. ואני עם רב עד אשר עד כה וכו' (יסוטע י"ז י"ד) מלת "עד" נכפלה. שלום לך רק כל מחסורך עלי רק ברחוב (סופ' י"ט כ') "מלת רק" נכפלה. ולא תסורו כי אחרי התהו וכו' כי תהו המה (ס"א י"ג כ"א) מלת "כי" נכפלה. וישקו איש את רעהו ויבכו איש את רעהו (סס כ' נ"א) מלות "איש את רעהו" נכפלו. וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי (ס"ג י"ז כ"ח) מלת "ופול" נכפלה. אלחנן בן יערי ארגים וכו' ועץ חניתו כמנור ארגים (סס כ"א י"ט) מלת "אורגים" נכפלה. ובאש שרף ישרפו בשבת: אלה שמות הגבורים אשר לדוד ישב בשבת תחכמי (סס כ"ג ז' וס') מלת "בשבת" נכפלה. ויקחו נא חמשה מן הסוסים הנשארים אשר נשארו בה הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה הנם ככל המון ישראל אשר תמו (נ"ג ז' י"ג) מלות "אשר נשארו בה הנם ככל המון ישראל" נכפלו. ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל יהושפט מלך יהודה מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה (סס ח' י"ו) מלות "יהושפט מלך יהודה" נכפלו. וילך הנער הנער הנביא (סס ט' ד') מלת "הנער" נכפלה. ושאון לאמים כשאון מים כבירים ישאון לאמים כשאון מים כבירים ישאון (סע' י"ז י"ג) מלות "לאמים כשאון מים</p>
---	---

(סוּעַ ט' ז' וּח') מַלְתַּי „משטמה“ נכפלה. צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות וכו' (ניכס ס' א') מַלְתַּי „להיות“ נכפלה (והנוסחא הנכונה לעיר נאלפי יהודה ממך לי ילל להיות וכו').
 ואת המשתחיים על הגנות לצבא השמים ואת המשתחיים הנשבעים לה' וכו' (לפני א' ס') מַלְתַּי „המשתחיים“ נכפלה. לא עת בא עת בית ה' להכנות (מג' א' ז') מַלְתַּי „עת“ נכפלה. כה אמר ה' צבאות שימו לבבכם על דרכים: זרעתם הרבה וכו' כה אמר ה' צבאות שימו לבבכם על דרכים: עלו ההר וכו' (סס א' ס' ו' ז' ח') מַלְתַּי „שימו לבבכם על דרכים“ נכפלו.
 ובנה את היכל ה' והוא יבנה את היכל ה' והוא ישא הוד וכו' (זכר ו' י"ג וי"ג) מַלְתַּי „ובנה (יבנה) את היכל ה' והוא“ נכפלו.
 ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה (סס י"ד י"ח) מַלְתַּי „ולא“ נכפלו.
 עביו עברו ברד ונחלי אש וכו' ועליון זון קולו ברד ונחלי אש (סס י"ג וי"ד) מַלְתַּי „ברד ונחלי אש“ נכפלו, ובש"ב אינם רק פעם אחת.
 כל הארץ ישתחו לך ויזמרו לך

יזמרו שמך (סס ס"ו ד') מַלְתַּי „לך יזמרו“ נכפלו.
 קנה חכמה מה טוב מחרוץ (נטלי י"ו י"ו) הַבְּרַת „מה“ נכפלה.
 ודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד (סס כ"ח כ"ח) מַלְתַּי „צדקה“ נכפלה. להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת וכו' (סס כ"ג כ"ח) מַלְתַּי „אמת“ נכפלה.
 היאבה רים וכו' התקשר רים בתלם עבותו (איז ל"ט ט' וי') מַלְתַּי „רים“ נכפלה (והנוסחא הנכונה: התקשר בתלם עבותו).
 ואראה בחזון ויהי בראותי וכו' ואראה בחזון (דכאל ח' ז') מַלְתַּי „ואראה בחזון“ נכפלו.
 מרדכי בלשון מספר בגוי וכו' מספר אנשי עם ישראל (עזרא ז' ז') מַלְתַּי „מספר“ נכפלה.
 ויירשו את ארץ סיחון ואת ארץ מלך חשבון ואת ארץ עוג מלך הבשן (כמו ט' כ"ג) מַלְתַּי „ואת ארץ“ נכפלו.
 ויבא אליהם ויערך אליהם ויערך דויד (דס"ח י"ט י"ז) מַלְתַּי „אליהם ויערך“ נכפלו. ומעמד משרתיו ומדבושיהם ומשקיו ומלבושיהם (דס"ג ט' ד') מַלְתַּי „ומלבושיהם“ נכפלה.

שמות קדש וחול

מצאנו כי בזמן מאוחר נשמרו הסופרים מלכתוב שמות הויה ואדני כצורתם וכתבו תחתיהם אלהים, כמו ואורך בכנור אלהים אלהי, תחת ה' אלהי או אדני אלהי; כי זה אלהים אלהינו, תחת ה' אלהינו או אדני אלהינו. וזאת היתה סבה כי גם במקומות שהיה שם אדני חול טעו וכתבו תחתיו אלהים, כי חשבוהו לשם קדש. מן המקומות

האלה הוא: א) ולמה חשבתה כזאת על עם אלהים (ס"ג י"ד י"ג) תחת על עם אֲדֹנָי, כי אחר שהבטיח המלך דוד לאשה התקועית אשר לא יומת בְּנָהּ בְּעֵזֶן אשר הרג את אחיו, אמרה אליו לאמר: ולמה חשבת לעשות כזאת (ר"ל להטית סנן על סריגתו את אחיו) על עמך ועל בניך אֲדֹנָי? ולמה הרחקת

את אבשלום ממך על הריגתו את אמנון ?
 והטעות הזאת נשנה שם (ב) ולא ישא
 אלהים נפש, תחת ולא ישא אֶדְנִי נפש ,
 פ"י שאתה אדני המלך אינך נושא את נפש
 בנך אבשלום ואינך חושב מחשבות לבלתי
 ידח ממך נדה, ולא תשים אל לב כי הנידוי
 והגלות הוא כמיתה, כמו שאמרה כי מות
 נמות (כרסה סל"י נו"ת, וטע על אבטלוס)
 כמים המוגרים ארצה אשר לא יאספו, ר"ל
 כמים הללו אשר אם לא יֶאֱסְפוּ אז הם
 נגרים ארצה עד תמו ונכרתו, כן איש אשר
 אין מאסף אותו הביתה יִכְרֵת מארץ חיים .
 (ג) כסאך אלהים עולם ועד (תס"י מ"ה ז'),
 תחת כסאך אֶדְנִי עולם ועד, והם דברי
 המשורר אל המלך. והנה חילוק שם חול
 בקדש נמצא גם פעם אחת בתורה, והוא :
 את אשר דבר ה' אל עבדיך (נמד' ל"ב ל"א)
 תחת את אשר דבר אֶדְנִי, ושב על משה .
 ונמצא גם אֶדְנִי תחת אֶדְנִי (עז' י"ג)
 ונמצא עוד : בעבודת אדניהם (נחמ' ג' ה')
 תחת בעבודת אלהים (רסה עס"י ל').

מלות מורכבות

משתחווים, משחיתים.	בתוך האל (יסוטע ז' כ"א) מורכב
ונאשאר אני (סס ט' ט') מורכב מן	מב' נוסחאות : בתוך האהל, בתוך אהלי.
ונהשאר, וְאֶשְׁאֵר.	נמב זה ונמס (ס"א ט"ו ט') מורכב
והושבותים (זכר' י' ו') מורכב מן	מן : נְבִיָּה, מְבִיָּה.
והושבותים, וְהַשְׁבִּיבוֹתִים.	אנאלתי (יסע' ס"ג ד') מורכב מן
בל א יוכלו (איכס ד' י"ד) מורכב מן	אָנְאֵל, גְּאֵלְתִּי.
בל, לֹא.	השנה הראשנית (ירמ' כ"ה א')
שם יהוא (קסלפ י"א ג') מורכב	מורכב מן הראשונה, השנית.
מן שם יהו, שם הוא.	משתחוויתם (יחז' ט' י"ו) מורכב מן

